

PÁDÁR ZSOLT – NOGEL MÓNIKA – KOVÁCS GÁBOR – GÁRDONYI GERGELY – ZENKE PETRA: A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon

LOHNER KLAUDIA – CSOMÓS ISTVÁN: Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése

HEGEDŰS ÁKOS: A szakértő szerepe a személyi állapotot érintő perekben

ERDÉLYI KATALIN: A kockás papírtól a digitális e-jegyzőkönyvig. A kézirás szakértői vizsgálatának dokumentálása

BARÁTH NOÉMI EMŐKE: Látnés és manifeszt hatások a rendészeti felsőoktatásban

LIPPAI ZSOLT – SALLAI JÁNOS: Helyet kér a rendészettudomány

FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ: Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII. száma elé

ERDÉLYI KATALIN – ZSÁKAI LÉNÁRD – DULAI PÉTER – CSIZNER ZOLTÁN – MÁTÉS GÁBOR: Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII.

HERTELENDI LAJOS: Egy kamion – 71 halott. Kegyetlen, profitorientált embercsempészek, akik nem válogatnak a módszerekben

HALÁSZ VIKTOR: Zsarolóvírusok és a No More Ransom projekt

KÖNYVISMERTETÉS: Magyarország kisvízfolyásainak árvizei

KÖNYVISMERTETÉS: A szakértői bizonyítás aktuális kérdései – Kézikönyv a szakértői tevékenységről és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak

INTERJÚ: „A legfontosabb a társadalmi konszenzus”

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

70. ÉVFOLYAM

2022/9. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezsi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatechnika elnöke, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója
Dr. Ciprian Maftci, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Bakai Kristóf püör. dandártábornok, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszakmai szakfőigazgatója
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
Dr. Halmosi Zsolt r. altábornagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bünt megelőzési Tanács elnöke
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlézője

Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszerológati Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
FŐMUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes Csala Károly r. ezredes
MUNKATÁRSÁK	Luda Henrietta Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online) LXX. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Halászi Attila, ügyvezető Megjelenik havonta

TARTALOM

	Előszó	1725
	TANULMÁNYOK	
PÁDÁR ZSOLT – NOGEL MÓNICA – KOVÁCS GÁBOR – GÁRDONYI GERGELY – ZENKE PETRA	A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon	1727
LOHNER KLAUDIA – CSOMÓS ISTVÁN	Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése	1749
HEGEDŰS ÁKOS	A szakértő szerepe a személyi állapotot érintő perekben	1763
ERDÉLYI KATALIN	A kockás papírtól a digitális e-jegyzőkönyvig A kézírás szakértői vizsgálatának dokumentálása	1793
BARÁTH NOÉMI EMŐKE	Látens és manifeszt hatások a rendészeti felsőoktatásban	1809
LIPPAI ZSOLT – SALLAI JÁNOS	Helyet kér a rendészettudomány	1829
	NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ	
FINSZTER GÉZA – KORINEK LÁSZLÓ	Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII. száma elé	1853
ERDÉLYI KATALIN – ZSÁKAI LÉNÁRD – DULAI PÉTER – CSIZNER ZOLTÁN – MÁTÉS GÁBOR	Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII.	1855
	TANULMÁNYOK	
HERTELENDI LAJOS	Egy kamion – 71 halott Kegyetlen, profitorientált embercsempészek, akik nem válogatnak a módszerekben	1873
HALÁSZ VIKTOR	Zsarolóvírusok és a No More Ransom projekt	1887

KÖNYVISMERTETÉS

BALATONYI LÁSZLÓ Magyarország kisvízfolyásainak árvizei **1907**

SZOMBATI IVETT A szakértői bizonyítás aktuális kérdései –
Kézikönyv a szakértői tevékenységről
és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak **1919**

INTERJÚ

**DÁNOS VALÉR –
HORNYIK ZSUZSANNA** „A legfontosabb a társadalmi konszenzus”
Interjú dr. Rétvári Bence miniszterhelyettessel,
a Belügyminisztérium parlamenti államtitkárával **1925**

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

„A tudomány legfőbb célja az emberiség jólétének emelése.”

Törő Imre

Szeptemberi lapszámunkba – előző kiadványainkhoz hasonlóan – különböző tudományterületekről, így különösen a bűnügyi és a rendészettudomány területéről válogattuk a tanulmányokat. Nagyon különleges, nem mindennapi témák kerülnek bemutatásra, bizonyítva a fenti idézetben megfogalmazott állítást. A tudomány művelőinek mi más lehetne legfőbb célja, mint az, hogy kutatásaikkal, elért eredményeikkel társadalmi kérdésekre adjanak megnyugtató választ, megoldással szolgáljanak a felmerült problémákra, jobbá tegyék a világot. Ennek jegyében ajánljuk e havi cikkeinket szíves figyelmébe.

Lohner Klaudia és Csomós István *„Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése”* című tanulmánya arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon a kockázatelemzési módszerek hasznosíthatók-e a nemzetbiztonsági munkában, illetve a terror elleni harc során, ha igen, akkor milyen módon.

„A szakértő szerepe a személyi állapotot érintő perekben” címmel készült Hegedűs Ákos tanulmánya, amelyből kiderül, hogy a szakértői bizonyítás kitüntetett szerepét az adja, hogy jelentős mértékben alkalmas a bíróság döntésének megalapozottságát alátámasztani. A döntést meghozó jogász a jog szakértője, aki széles körű társadalmi ismeretekkel rendelkezik, esetlegesen több speciális szakismeret birtokában is van, de döntésében mégsem a szakismeretek dominálnak, hanem a jogi megfeleléség.

Baráth Noémi Emőke *„Látens és manifest hatások a rendészeti felsőoktatásban”* című tanulmánya egy nemzetközi kutatás magyar eredményeit ismerteti. Részletesen vizsgálja a rendészeti felsőoktatási képzésbe bekapcsolódó és a végzős hallgatók értékelését a szakmai értékek, a professzionalizmus és az elhivatottság viszonyában.

„Helyet kér a rendészettudomány” című cikkében Lippai Zsolt és Sallai János szerzőpáros célja a rendészettudomány fogalma korszakonkénti fejlődésének egyedi módon történő bemutatása, az általuk meghatározónak ítélt gondolkodók műveinek segítségével. A rendészettudomány eredetét kutatva szeretnék bizonyítani, hogy az ember egy tudományt csak akkor ismer meg teljesen, ha annak történelmét is ismeri.

Az immár hetedik alkalommal, Finszter Géza és Korinek László professzorok ajánlásával megjelenő Nemzetközi Rendészeti Figyelő a rendészetelmélet és a bűnüldözés izgalmas témaköreire hívja fel az olvasók figyelmét. Megismer-tet az emberi tényező szerepével az igazságügyi szakértői tevékenységben; új szempontok alapján kapunk értékelést a nemzetközi szervezett bűnözésről; tanulmányozhatjuk a bérnyilkosságok világát; találkozunk a közterületek videós megfigyelésével, végül szó esik az önvédelem egy sajátos területéről.

E havi könyvismertetőnket Balatonyi László készítette. Dr. techn. Koris Kál-mán „*Magyarország kisvízfolyásainak árvizei*” című könyve kerül bemutatásra.

Interjúnk dr. Rétvári Bence parlamenti államtitkárral készült, amelyből megtud-hatjuk, milyen szerteágazó területekkel bővült a Belügyminisztérium palettája.

Reméljük, sikerült felkelteni e havi lapszámunk cikkei iránt az érdeklődést, amelyek olvasásához nagyon jó szórakozást kívánunk.

Szerkesztőség

A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon

Special Challenges of Wildlife Forensics in Hungary

Pádár Zsolt

Dr. PhD, tudományos munkatárs,
kutató
Pécsi Tudományegyetem,
Általános Orvostudományi Kar,
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és
Jogtudományi Kar, Kriminalisztikai
és Kriminológiai Kutatóközpont
zsolt.padar@aok.pte.hu

Nogel Mónika

Dr. PhD, egyetemi docens, kutató
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és
Jogtudományi Kar,
Kriminalisztikai és Kriminológiai
Kutatóközpont
nogel.monika@ga.sze.hu

Kovács Gábor

Prof. Dr., tanszékvezető, egyetemi
tanár, kutatóközpont vezető
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és
Jogtudományi Kar,
Kriminalisztikai és Kriminológiai
Kutatóközpont
gkovacs@sze.hu

Gárdonyi Gergely

Dr. PhD, adjunktus, mb. tanszékvezető, rendőr ezredes,
egyetemi docens
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar,
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
gardonyi.gergely@uni-nke.hu

Zenke Petra

Dr. PhD, tudományos főmunkatárs
Állatorvostudományi Egyetem,
Állattenyésztési, Takarmányozástani és Laborállat-
tudományi Intézet
zenke.petra@univet.hu

„A többi állattal való kapcsolatuk tekintetében az emberek már régen istenekké váltak. Ebbe nem igazán szeretünk mélyebben belegondolni, mert sem különösebben igazságos, sem nagyon irgalmas istenek nem vagyunk.”

Yuval Noah Harari

Absztrakt

A klímaváltozás és a biodiverzitás csökkenése, valamint az emberi beavatkozás közötti ok-okozati összefüggés megkérdőjelezhetetlen. Ez a tény indokolja, hogy a vadvilágot sújtó illegális cselekmények ellen hatékonyan kell fellépni. A vadvilági bűnözés Magyarországot is érinti, ugyanakkor a cselekmények felderítése, bizonyítása és az elkövetők felelősségre vonása kívánni valót hagy

maga után. A tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy a vadvilági bűnözéssel szembeni harcban milyen szerepe lehet a kriminalisztikának.

Cél: A vadvilágot érintő bűncselekmények jellemzőinek bemutatása, a vadvilági kriminalisztika jellemzőinek felvázolása.

Módszertan: A tanulmány elkészítéséhez a hatályos nemzetközi és nemzeti jogi normákat, szakmai szabályokat tekintettük át. Feldolgoztuk továbbá a téma releváns nemzetközi és hazai szakirodalmát.

Megállapítások: A modern civilizáció egyik legfontosabb és legégetőbb feladata a környezetünk – benne elsődleges fontossággal az élővilág – megóvása és védelme. Ebben a folyamatban szerepe van annak is, hogy a vadvilágot ért illegális cselekményeket a büntető hatalom felderítse, megbüntesse, és a további kriminális magatartásokat megelőzze. Hazánkban a vadvilági bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonását elsősorban a speciális szakismerttel rendelkező bűnügyi technikusok hiánya, a hiányzó speciális szakmai protokollok, a jogalkalmazók hiányos biológiai ismeretei, a forenzikus nem emberi genetikai laboratóriumok nem megfelelő finanszírozása, a forenzikus standardoknak megfelelő nem emberi (genetikai) adatbankok hiánya akadályozza.

Érték: A szerzők Magyarországon elsőként vázolják fel a vadvilági bűnözés kriminalisztikájának alapvető jellemzőit.

Kulcsszavak: vadvilági bűnözés, vadvilági kriminalisztika, nem emberi forenzikus genetikai vizsgálatok

Abstract

The causal link between climate change, biodiversity loss and human intervention is unquestionable. This fact indicates the need to take action against illegal acts that affect wildlife. Hungary is also affected by wildlife crimes, so the detection and prosecution of perpetrators is crucial. This study examines the situation of wildlife forensics in Hungary.

Aim: Presentation of the characteristics of wildlife crimes, outlining the characteristics of wildlife forensics.

Methodology: To prepare the study, we have reviewed the current international and national legal norms and professional rules. We also reviewed the relevant international and domestic literature on this topic.

Findings: One of the most important and burning tasks of modern civilization is to preserve and protect our environment, including the living world. Detecting, punishing wildlife criminal behaviour and preventing further crimes play relevant role in this process. In Hungary we have to face with different problems when it comes to the question of effective actions against wildlife crime: lack

of specialized forensic technicians, lack of special professional protocols, incomplete biological knowledge of the authorities, inadequate funding of non-human forensic genetic laboratories, and the lack of forensically validated non-human (genetic) databases.

Value: The authors are the first in Hungary to outline the basic features of wildlife forensics.

Keywords: wildlife crime, wildlife forensics, non-human forensic genetics

Bevezetés

Az állat- és növényvilág biztosítja az egészséges emberi táplálkozás lehetőségét, esztétikai élményeket nyújt, ugyanakkor gazdaságilag jelentős anyagok/ alapanyagok forrása is. Mindemellett nem elhanyagolható az adott országokra, régiókra jellemző kulturális hatása, értéke sem, ami leginkább az ott található, típusos, sokszor endemikus fajoknak köszönhető. Az utóbbi évtizedekben azonban a biodiverzitás és a genetikai diverzitás a Föld nagyobb részén a biztonsági szint alá esett (Newbold, Hudson & Arnell et al., 2016). Ennek egyik oka, hogy az emberi élethez elengedhetetlen, méltó élettér nem csupán elvont filozófiai, morális, esztétikai, illetve konzerváció-biológiai vagy genetikai érték, hanem az egyes elemei könnyen pénzzé tehető kincsek is egyben. Ezt pedig sokan szeretnék kihasználni, és igyekeznek ezeket az értékeket készpénzzé – méghozzá nem kevés készpénzzé – konvertálni.

A vadvilág kifejezést tradicionálisan az állatok, növények, gombák természetes körülmények között élő diverzitására alkalmazzuk. Általánosságban jellemző, hogy a vadvilág kezelésében és védelmében a gyakorlatban helyi, nemzeti és nemzetközi szervezetek végzik a munka oroszlánrészét, munkavégzésük szükséges kereteit pedig a jogi szabályozás biztosítja. A „*környezet és természet elleni bűncselekmények*”¹ gyűjtőfogalmába tartozó – a magyar büntetőjogban egyébként terminológiailag nem megkülönböztetett – úgynevezett „vadvilági” bűncselekmények (angolul „wildlife crimes” vagy „forest crimes”) jellemzőit nehéz egységesen definiálni. Nem vitás azonban, hogy e cselekmények lefedik mindazon eseményeket, melyek a fauna és flóra jogellenes kizsákmányolásából erednek (Sziebig, 2018). A leginkább veszélyeztetett fajok illegális pusztítása – befogása, gyűjtése, vadászata, halászata, kitermelése, irtása, feldolgozása (például tradicionális készítmények, tigrispasztila, medveeje stb.), közvetlen

1 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, XXIII. fejezet.

és indirekt mérgezése – mellett a legnagyobb károkat a különféle fajok nemzetközi illegális kereskedelme jelenti (Smart, Cihlar & Budowle, 2021). Ezek, a nagyrészt szervezett módon megvalósuló, illegális tevékenységek – a fegyverés kábítószer-kereskedelem után – a világ harmadik-negyedik legnagyobb illegális üzletét jelentik (Beiglböck, Walzer, 2019; Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020; Smart, Cihlar & Budowle, 2021). A hivatkozott magatartások nemcsak a biodiverzitásra jelentenek fenyegetést, hanem az elkövetés helye szerinti ország biológiai biztonságára, gazdaságára és nemzetbiztonságára is. Ezek a kockázatok pedig – figyelemmel a globalizációra – korántsem tekinthetők kizárólag nemzeti rizikófaktoroknak. Ebből fakadóan a vadvilági bűncselekmények elleni nemzetközi összefogáson alapuló fellépés nemcsak a természeti értékek megóvását segíti elő, hanem hozzájárulhat a helyi és a határon átnyúló illegális hálózatok felderítéséhez és felszámolásához is (URL1). Az illegális magatartásokban érintett egyének és szervezetek, valamint ezek nemzetközi összefonódásai sok esetben a pénzmosással és a terrorizmussal is összefüggésbe hozhatók, ezáltal közvetlenül érintik a nemzetközi biztonságot is (Smart, Cihlar & Budowle, 2021). A vadvilági mikrokozmosz képviselőinek, és a belőlük készült, különféle, többé-kevésbé feldolgozott derivátumoknak az ellenőrizetlen, illegális szállítmányozása, „transzfere” a helyi bioszféra megváltoztatása (például inváziós fajok megjelenése) mellett a tágabb értelemben vett biológiai biztonságot, a nép- és állategészségügyi biztonságot, illetve az élelmiszerbiztonságot egyaránt veszélyezteti.

Emellett az emberiség történetét folyamatosan kísérő, a természetbe való emberi beavatkozással is összefüggésbe hozható globális epidemiológiai megpróbáltatások gyakorta a globális gazdaságra is hatással vannak.² A vadvilági bűnözés gazdasági hatásai azonban nem merülnek ki pandémiák okozta gazdasági visszaesésben, vagy abban, hogy az inváziós fajok visszaszorítása és az új zoonózisok kezelése hatalmas pénzüsszegeket emészt fel. Ezek mellett közvetlen kihatása van a nemzetgazdaságokra is: aláássa a legális állatkereskedelmet, a lokális vadfajok egészségromlását előidézve csökkenti a legális sportvadászatsból származó jövedelmet, és a vadvilági turisztikát visszaszorítva az abból származó bevételeket is elvonja (Smart, Cihlar & Budowle, 2021).

Az alapvető probléma azonban az, hogy a büntetőjogi értelemben vett cselekmény úgynevezett belső fázisában a támogató és a gátló motívumok harca

2 Erre példa az evolúciósan szeparálódott fajok köztes gazdáinak kipusztulása és/vagy az inadekvát fizikai közelségbe kerülése, például a lokális vadhús (úgynevezett bozóthúsok, angolul „bushmeat”) fogyasztása miatt széles körben elterjedt HIV/csimpánz-, Ebola/gyümölcssevő denevér-, H5N1/szárnyasállat-zoonózisok. De az is megemlítendő, hogy a COVID-19 pandémia zoonotikus visszakövethetősége is felmerült, bár jelen írásunk időpontjában ez a kérdés még tudományos viták tárgyát képezi.

sem a vadvilági bűncselekmények „megrendelői”, sem a „végrehajtói” oldalán nem tud kiteljesedni. A megrendelők ugyanis a legtöbbször olyan tehető személyek, akik az érintett biológiai környezettől fizikailag távol élnek, nem látják a következményeket, és a legtöbbször nem mérik fel, hogy egy-egy megrendelésük a bioszférára milyen drasztikus hatással van. A bűncselekményeket tettesként végrehajtó személyek vagy szervezett bűnözői csoportok esetében pedig nem az a döntő, hogy tudatosítják tetteik káros következményeit, hanem az, hogy a legtöbb esetben alappal számíthatnak arra, hogy illegális cselekvésüket nem fogja jogi retorzió követni (Beiglböck & Walzer, 2019; Purtil, 2020). A globalizálódás szempontjából különösen elkeserítő és veszélyes, hogy mindent a gazdaságilag kevésbé fejlett államokban sokszor az állami korrupció is elősegíti (URL2; URL3).

Magyarország érintettsége

Bár Magyarország nem tartozik az egzotikus országok közé, más országokhoz hasonlóan jelentős természeti értékekkel rendelkezik. Ezek a természeti értékek ugyan nem minden esetben részesülnek nemzetközi védelemben, jelentőségük hazánk szempontjából kiemelkedő lehet, így megóvásuk nemzeti érdek. A védett vadvilági fajok legális vagy illegális kereskedelmében ugyan nagy a látencia, de az kijelenthető, hogy Magyarország jelenleg nem minősül kiemelt szereplőnek ezen a piacon.³ Bár a veszélyeztetett fajok kereskedelme napjainkban nem számottevő, a vadállományt érintő közvetlen kizsákmányolás (például orvvadászat) jelentősnek mondható. Magyarországon a sportvadászatnak régi hagyományai és régi-új kihívásai vannak, melyek között a vadászat tisztaságának megőrzése kiemelt helyet tölt be. Megjegyzendő továbbá, hogy az illegális kereskedelmi útvonalak transzlokációja bármikor bekövetkezhet⁴, így hazánk érintettsége akár egyik napról a másikra is fokozódhat. Mindenképpen indokolt tehát fokozottan odafigyelni a problémára.

Magyarország elkötelezett a vadvilág védelme iránt, ezt támasztja alá többek között az is, hogy csatlakozott a veszélyeztetett fajok nemzetközi kereskedelmének szabályozására létrehozott nemzetközi megállapodáshoz (Washingtoni Egyezmény – CITES, Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora). A flórát és faunát érintő bűncselekmények elleni fellépést koordináló konzorcium közvetlen hálózatában (ICCWC – The

3 Éves szinten százmilliós (HUF) nagyságrendű üzletről van szó (Harnberger & Zsigmond, 2020).

4 A hatékonyabb hatósági kontroll mint megnövekedett rizikófaktor miatt.

International Consortium on Combating Wildlife Crime) azonban – ahogy Lengyelországon kívül a Visegrádi Négyek régió többi tagja sem – közvetlenül nem érintett (URL4). Számos jogszabály biztosítja a vadállatok védelmét, így az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény, a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény, a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) azáltal, hogy a környezetkárosítást (Btk. 241. §), a természetkárosítást (Btk. 242–243. §), az állatkínzást (Btk. 244. §), az orvvadászatot (Btk. 245. §), orvhalászatot (Btk. 246. §) a tiltott állatviadal szervezését (Btk. 247. §) megvalósító cselekményeket kriminalizálja.

A környezeti bűncselekmények nyomozása hazánkban egyszerűbb megítélésű ügyekben a városi rendőrkapitányságok hatáskörébe tartozik. Bonyolultabb esetben a megyei rendőr-főkapitányság, egyes speciális esetekben pedig a vízrendészeti rendőrkapitányság végzi a nyomozást⁵, amennyiben a bűncselekményt bünszervezetben követik el vagy ha a Palermói Egyezményben meghatározott nemzetközi jellege van (illetve néhány további esetben is) a Készenléti Rendőrség nyomoz.⁶

Szintén az említett szerv nyomoz, ha a környezeti összetevők olyan mértékű károsítása történt, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre, illetve amennyiben a károsítás három vagy több megyét érint.⁷

A természetkárosítás nyomozása azokban az esetekben is a Készenléti Rendőrség hatáskörébe tartozik, ha az Európa Tanács 338/97/EK rendeletének hatálya alá tartozó vadon élő állat- vagy növényfajra nézve követték el, és az élő szervezet állományának fennmaradását veszélyezteti.⁸

Az országos rendőrfőkapitány egyedi ügyekben a Készenléti Rendőrség hatáskörébe utalhatja továbbá az egyébként oda nem tartozó nyomozást, ha az a szervezett bűnözés és a korrupció elleni hatékonyabb fellépés elősegítése érdekében, illetve a bűncselekmény elkövetőjére, esetleg az elkövetés körülményeire tekintettel szükséges.

A nyilvánosan elérhető bűnügyi statisztika alapján hazánkban 2018. második félévétől 2022. 03. 03-ig bezárólag 25 környezetkárosítást, 495 természetkárosítást, 14 orvhalászatot, 3 orvvadászatot és 120 állatkínzást regisztráltak, tiltott

5 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 4. melléklet 3. 1. – 3. 5. pontja.

6 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezmény kihirdetéséről.

7 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 2. melléklet 8. 1. pontja.

8 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet 2. melléklet 8. 2. pontja.

állatviadal szervezése esetében ez a szám nulla.⁹ Ezeket a számokat nem tudjuk kifejezetten a vadvilági cselekményekre szűkíteni.

Kiemelendő, hogy a vadvilág sérelmére elkövetett cselekmények esetében sokkal nagyobbak becsülhető a látencia, továbbá általánosságban az állatok sérelmére elkövetett emberi magatartások esetében nehéz az etikailag elítélendő, a jogilag tilalmazott és a büntetőjog által szankcionált magatartások közötti határvonalat meghúzni.

A gyakorlatban eddig leginkább az alábbi magatartásokkal találkozhattunk: etikátlan vagy illegális vadászat, a lőtt vadak eltulajdonítása, a belőlük nyert derivátumok élelmiszercélú kereskedelme, trófeákkal kapcsolatos visszaélések, különböző gyógyhatásúnak kikiáltott szerek kereskedelme (Zenke, Egyed, Pádár & Kovács, 2015; Zenke, Egyed & Pádár, 2017; Zorkóczy, Lehotzky, Pádár & Zenke, 2021; Zenke, Zorkóczy, Lehotzky, Ózsvári & Pádár, 2022), Magyarországon fokozottan védett fajt érintő természetkárosítás (Zenke, Egyed, Kovács & Pádár, 2019), illetve mérgezés (Angyal, Farkasné & Halász, 2016; Deák, Juhász, Árvay & Horváth, 2020). Ezek a cselekmények több esetben túlnyúlnak hazánk országhatárain is. Napjainkban a legújabb kihívást a korábban őshonos nagyragadozók (például farkas, medve) országhatárokon átnyúló mozgása, vándorlása, újratelepítése, valamint esetleges biológiai hibridjeik (például farkas/aranysakál/kutya) megkülönböztetése jelenti (Szives et al., 2022). Egyre gyakrabban fordul ugyanis elő, hogy a vadászható, illetve a tenyésztett szákmányállatok populációjában okozott gazdasági károk megítélésekor a vadon élő predátorok cselekményeit meg kell különböztetni a tulajdonosi felügyelettel bíró, illetve gazdátlanul kóborló kutyák vadászásától is. A vadon élő állatok okozta közlekedési balesetek, illetve a hazai vadállomány esetenkénti egészségromlása (például afrikai sertéspestis), valamint annak hatósági kontrolljával összefüggő visszaélések és más illegális cselekmények kiszűrése, megakadályozása szintén akut problémát jelent (Földi, 2021).

A vadvilági bűnözés elleni küzdelmet befolyásoló tényezők

A vadvilággal kapcsolatos bűnözés meglehetősen változatos illegális cselekményeket foglal magában, ekként a felderítésük, bizonyításuk is különféle nehézségekbe ütközik. A nemzetközi szakirodalom tárgyalja például egy veszélyeztetett keselyű faj mérgezésének (Rendo, Iriondo, Manzano & Estonba, 2011), a tradicionális „gyógyhatású” készítmények (Byard, 2016; Jabin, Singh, Ghosh,

9 Belügyi Statisztikai Rendszer.

Basu et al, 2019; Linacre, 2021), illetve az illegális fakitermelésből származó szaunafaanyagok visszakövetésének (He, Marco, Soares & Yin et al, 2019; Roman, Gangitano, Figueroa & Solano et al, 2020) bizonyítási nehézségeit. A bonyodalmak egy részét az érintett fauna- és flóraelemek diverzitása, nagyságrendje okozza. Tovább árnyalja a képet, hogy a természettel, flórával és faunával összefüggő kriminalizáció többféle, antropocentrikus, biocentrikus és ökocentrikus aspektusból is szemlélhető (Ege & Howe, 2020), ami nyilvánvalóan a jogalkalmazás jellemzőire is hatással van (Ege & Howe, 2020). Az állatok sérelmére elkövetett bűncselekmények a társadalom és a hatóságok szemében az embereket érintő esetekhez képest hagyományosan alacsonyabb prioritást élveznek (Smart, Cihlar & Budowle, 2021; Linacre, 2021), illetve a vadvilágból származó áruk import követelményrendszere vagy a csempészarukkal összefüggő szabályozás sok ország jogrendszerében a perifériára szorul (Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020). Bár a jogszabályok számos szervezet számára írnak elő a természet-, környezet- és vadvédelemmel összefüggő kötelezettségeket, a sok esetben ellentmondásoktól nem mentes szabályozás, az érintett szervezetek közötti együttműködés nehézsége, a beavatkozások alacsony fokú hatékonysága, a kompetencia- és felelősségi körök hiányos meghatározottsága miatt ezek sokszor nem képesek hatékonyan ellátni a feladataikat. A bűnüldöző hatóságok és az igazságszolgáltatás szereplőinek elégtelen biológiai tudása, a humán és anyagi forráshiány szintén hozzájárul ahhoz, hogy a vadvilági bűnözők sokszor büntetlenek maradnak (Beiglböck & Walzer, 2019; Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020).

Az etikailag kifogásolható vagy éppenséggel büntetendő cselekmények visszaszorításának sikertelensége ugyanakkor a prevenció esélyének romlása mellett meg nem térülő gazdasági károkat is okoz, valamint hozzájárul az adott vadvilági állományok (szaporodás-közösségek) minőségromlásához is (Zorkóczky, Lehotzky, Pádár & Zenke, 2021). Ezért, véleményünk szerint, a vadvilági bűnözésre célzottan fejlesztett forenzikus kapacitást, illetve annak fenntarthatóságát más országokhoz hasonlóan (Smart, Cihlar & Budowle, 2021) Magyarországon is biztosítani kellene. Emellett javasoljuk a környezet és természet elleni bűncselekmények kategóriáján belül speciálisan a vadvilágot érintő bűncselekmények felderítését, kivizsgálását és bizonyítását célzó, azt hatékonyan segíteni képes, jogi és szakmai háttér rendszerelvű kialakítását, a valid nemzetközi tapasztalatok beépítését, valamint a hatáskörrel rendelkező (nyomozó)hatóságok egyes egységeinek speciális kiképzését és továbbképzését. Az antropocentrikus kriminalisztikai kihívásoktól gyakran többé-kevésbé eltérő igények és követelmények adekvát, transzparens szabályozás alapján, törvényszéki szempontoknak és elvárásoknak megfelelő feldolgozása és megoldása nemcsak a vadvilági

bűnözéssel szembeni hatékonyabb fellépést teszi lehetővé, hanem egységes és kooperatív mederbe terelheti, illetve tarthatja a problémákkal szembesülő, különféle társadalmi csoportok, szervezetek – állat- és természetvédők, vadászok, mezőgazdasági termelők, kirándulók – gyakran megalapozatlan vagy egymásnak ellentmondó, konfrontatív álláspontját is.

A vadvilági bűnözés kriminalisztikája

Alapkérdések

A legtöbb bűncselekménytípussal ellentétben a vadvilági bűnözés kapcsán a leggyakrabban feltett kérdés nem az, hogy ki követte el a bűncselekményt, hanem az, hogy vajon bűncselekménnyel állunk-e szemben (McFadden, 2020). A vadvilági bűnözésre adott társadalmi válasz, a jogszerű hatósági fellépés hatékony alkalmazásának első feltétele a halál/elhullás/pusztulás okának megállapítása (Nishant, Vrijesh & Ajay, 2017) mellett az, hogy az inkriminált vadvilági egyedet, illetve annak különböző derivátumait rendszertanilag, faj szinten azonosítsuk. A vadon élő fajok, növények és állatok pusztulásának, halálának oka lehet természetes és ember által okozott is. A nem természetes halálokok esetében azonban a legális cselekmények – például legális vadászat, halászat, fakitermelés – vagy a mesterséges környezet – például különféle eszközök, (elektromos) vezetékek, járművek, létesítmények – okozta elhullást élesen el kell választanunk az illegális cselekmények – például engedély nélküli csapdázás, orvvadászat, mérgezés, szállítás – miatt bekövetkező pusztulástól. A vadon élő állatok esetében a forenzikus tapasztalattal bíró állatorvos szakértő által feltárt ante mortem adatok, azok releváns időrendisége, illetve a kapcsolódó terület/terület/környezet megfelelő vizsgálata nagyban hozzájárulnak az ok-okozati összefüggések megállapításához, és a kiindulási hipotézis(ek) felállításához (Garcês & Pires, 2020). A forenzikus azonosítás első lépése azonban – a kábítószerek, mikroszálak, festékek analíziséhez hasonlóan – a „csoportjellemzők” meghatározása, azaz az inkriminált fajok azonosítása (Burnham, Curtis, Trail, Kagan & Moore, 2015). Ezzel összhangban tehát a vadvilági kriminalisztikában a „KI?” helyett a „MI” a leggyakoribb alapkérdés (Moore & Frazier, 2019). A kérdéses egyedek individualizációja – „KI?” – ugyan szintén felmerülhet, de egy adott bűncselekménnyel való összefüggés kizárására/igazolására a „HOL? HONNAN?” – mi a kérdéses faj/maradvány biogeográfiai eredete(?), természetes vagy kialakított (például fogságban tartott) élőhelyről(?), legálisan vadászható/kitermelhető/halászható területről származik(?), esetleg nemzetközi

határokat érintő szállítással érkezett(?) – tisztázására általában többször van szükség. Az ivar, valamint az inkriminált fajok/egyedek számának – „MENY-NYI?” – meghatározása a humán relevanciákhoz hasonlóan a vadvilági vizsgálatok során is felmerül. Továbbá már a nyomozás elején vizsgálni kell, hogy az ügy releváns adatai szerepelnek-e egy másik ügyben, azaz „SOROZATBA ILLESZTHETŐ-E?” (Nyitrai, 2021).

A helyszín vizsgálata

Amint az a fentiekből kiderül, a természettel, a vadvilággal direkt és indirekt módon kapcsolatba hozható bűncselekmények skálája rendkívül széles, ez pedig a velük összefüggő helyszínek változatosságához vezet. A fauna és flóra fajait a legkülönbözőbb módon – tetem(rész), derivátum, feldolgozott termék – magában foglaló, legkülönbözőbb élő helyszínektől – például sivatagok, erdőségek, patakok és óceánok – kezdve a jellegükben is eltérő, mesterséges, akár többé-kevésbé izolált helyekig – például épületek, épületrészek, berendezések, szállító- vagy tárolóeszközök, konténerek, dobozok, kriohengerek, internetes oldalak – bármi előfordulhat, ami a bizonyítékok áttekinthetőségét, kiválasztását, biztosítását egyaránt jelentősen befolyásolhatja (Cooper, Cooper & Budgen, 2009; Potter & Underkoffler, 2021). Sok esetben még a halál okának megállapítása, illetve a bűncselekménnyel érintett állatnak az észlelése is nehézséget okoz¹⁰ (Beiglböck & Walzer, 2019). A bűncselekmények akár az érintett faj természetes életterében, vagy akár egy mesterséges (épített) környezetben belül is több, fizikailag elkülönülő teret érinthetnek, így gyakran merülhet fel annak a kérdése, hogy az illegális cselekmény esetleg több helyszínhez is köthető. Fontos tisztában lenni azzal, hogy a vadvilági bűncselekmények esetében a helyszínek különbözhetnek a bűncselekmények „klasszikus” helyszíneitől, így gyakran még annak felismerése is nehézséget okozhat, hogy egy adott terület valójában bűnügyi helyszín. Tehát az esetek többségében már az speciális szakismeretet igényel, hogy a bűncselekmény helyszínének ekkénti jellegét felismerjük (Parmalee, 2018; Beiglböck & Walzer, 2019). A vadvilági cselekményeknél fennálló különbségek miatt így nem mindenki számára válik nyilvánvalóvá az, hogy éppen egy bűncselekmény helyszínén tartózkodik. Míg egy illegális fakitermelés helyszínét viszonylag könnyű azonosítani, egy vadon élő állat tetemének, maradványainak felfedezési helye nem feltétlenül jelenti, hogy egy bűntett (elsődleges) helyszínére bukkantunk. A helyszínek

10 Elejtett állat tetemének elszállítása esetén.

lokalizálásában – legalábbis a védett fajok esetén – segítségünkre lehetnek jeladók (Angyal, Farkasné & Halász, 2016; Váczi, 2020), akusztikus jeldetektorok (Kalmár, Wittemyer, Völgyesi & Rasmussen et al, 2019; Sigmund & Hrabina, 2021), mérleg- és tetemkereső kutyák (Angyal, Farkasné & Halász, 2016; Deák, Juhász, Árvay & Horváth, 2020), ugyanakkor viszonylag gyakran a helyszíni kiterjesztése – például sérült/sebzett vad mozgásának rekonstrukciója, lőszerhüvely felkutatása – is szükséges lehet.

Ha egy sérült állatra vagy annak tetemére, maradványára vagy egyszerűen annak nyomára bukkanunk, hogy a helyszínen járt, kriminalisztikai szempontból elengedhetetlen, hogy tisztázzuk a bűncselekményben betöltött szerepüket. Leggyakrabban persze ők a bűncselekmény elkövetési tárgyai, de lehet aktív szerepük is az elkövetésben (például illegális vadászat kutyával, ragadozó madárral). Sőt mint „csendes szemtanúk” egy vadvilági bűncselekményben is „vallomásra” bírhatók. Természetesen nem verbális tanúságtételre gondolunk, de mivel a cselekmény során olyan nyomok – harapás, karmolás, patanyom, szőrcomó stb. – keletkezhetnek rajtuk, melyek vizsgálata közelebb vihet bennünket egy adott történés megértéséhez, jelentőségük vetekedhet egy tanúvallomással is (Pádár, Kovács & Kozma, 2020).

A helyszíni szemle lefolytatása során be kell tartani a jogi és szakmai szabályokat (Cooper, Cooper & Budgen, 2009; Gárdonyi, 2014; Gárdonyi, 2019; Parmalee, 2018, Beiglböck & Walzer, 2019). A helyszíni biztosítása, megóvása a vadvilági helyszínek esetén is elsődleges jelentőségű. Mivel azonban a jellegüknél fogva ezek a helyszínek legtöbbször „élő” helyszínek, még inkább kritikus a szemle mielőbbi végrehajtása. A helyszíni vizsgálatának késedelme nemcsak az időjárás, hanem az élővilággal kapcsolatos egyéb, mikrobiális, növényi, állati tényezőknek (ragadozóknak, dögevőknek vagy éppenséggel növényevőknek, gombáknak) való kitettséget is növeli, így tovább ronthatja a tárgyi bizonyítékok felismerését és biztosítását, ami gyakran amúgy is olyan körülmények közepette valósítható csak meg, mely eleve korlátozza vagy meg is akadályozza a hatékony szemlét (Cooper, Cooper & Budgen, 2009). Mivel a vadvilági helyszíneken jellemzően kevés a szemtanú, ezért a helyszíni vizsgálatának relevanciája még szembetűnőbb (Parmalee, 2018). A forrónyomos felderítést számos ok (például a helyszíni feltalálása, tanúk hiánya) akadályozhatja, és az sem ritka, hogy az elkövetők szándékosan manipulálják a helyszínt, megcsonkítják, áthelyezik vagy elszállítják a bűncselekménnyel érintett állatot vagy maradványait (Zenke, Egyed, Kovács & Pádár, 2019).

Természetesen a vadvilágot érintő illegális cselekményeket sem mindig a bűnüldöző hatóság észleli először, így a felfedező tanún is múlik, hogy a különböző jogkörökkel rendelkező hivatalos személyek, illetve szervek milyen időrendi

sorrendben értesülnek a feltételezetten illegális cselekményekről (Angyal, Farkasné & Halász, 2016). A helyszínt először felfedező személy eljárása (a fennálló veszélyhelyzet mérlegelése, egészségügyi vagy más kockázatok felmérése, zónák kijelölése, a helyszín biztosítása, megőrzése, azon tranzienstörténések rögzítése, dokumentálása, amelyek az elkövetkező nyomozati cselekmények során már nem megfigyelhetők stb.) primer befolyással bírhat a nyomozás és bizonyítás eredményességére. Szerencsés esetben a gyanús körülményeket, eseményeket több-kevesebb hozzáértéssel rendelkező hivatásos természetvédelmi őr vagy vadőr észleli.

A helyszíni adatgyűjtés sajátos kriminalisztikai gondolkodást követel meg (Gárdonyi, 2014), hiszen a jelenben észlelt körülményekből a múlt eseményekre kell visszakövetkeztetni (Kovács & Nogel, 2017). Számolni kell tehát azzal a lehetőséggel is, hogy a helyszín megváltozott. Egy vadvilági bűncselekmény élő helyszínén nagyszámú nyom és (biológiai) anyagmaradvány van jelen a helyszín felfedezése előtt is, így a releváns és nem releváns információk elkülönítése döntő jelentőségű lehet.

Az élő, esetleg extrém helyszíneken dolgozó bűnügyi személyzet irányába számos speciális elvárás fogalmazódik meg: késedelem nélkül meg kell kezdeniük a vizsgálatot, amit azonban ritkán tudnak előre megtervezni, az előzetes tájékozódásra korlátozottak a lehetőségeik, és nem elegendő a jogi/forenzikus ismeretek megléte: a gondolati rekonstrukcióhoz elengedhetetlen az inkriminált faj etológiai ismerete is. A helyszín vizsgálatába a speciális képzésben részesült bűnügyi technikusok és nyomozók mellett ezért olyan szakemberek, állatorvosok, biológusok bevonása is ajánlott (illetve gyakran elkerülhetetlen), akik kriminalisztikai jártassággal is rendelkeznek. Az érintett, lokális élőhelyek természetvédelmi vagy vadászati felügyeletét ellátó szervezeteinek avatott képviselői, esetleg a terület tulajdonosa – ha nem is szubsztituens módon – szintén jelentős szakmai segítséget nyújthatnak (Cooper, Cooper & Budgen, 2009; Beiglböck & Walzer, 2019). Habár az állatokat érintő bűncselekményekben a forenzikus, törvényszéki gyakorlattal bíró állatorvosok a humán igazságügyi orvosszakértőkkel analóg feladatkört láthatnak el (például a sérülések vagy a halál okának, időpontjának valószínűsítése), utóbbiak jelenléte a helyszínen meglehetősen ritka (Brownlie & Munro, 2016).

Alkalmazott módszerek

Bár napjainkra a forenzikus módszerek tárháza jócskán kibővült, a vadvilágot érintő bűncselekmények elleni harcban még nem magától értetődő a kiaknázásuk.

Az élő személy sérelmére elkövetett bűncselekmény vizsgálata során alkalmazott legtöbb krimináltechnikai eszköz, módszer a vadvilág sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében is adekvátan használható (Cooper, Cooper, & Budgen, 2009), Beiglböck & Walzer, 2019; Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020), habár a sajátosságok következtében bizonyos módszerek eredményessége csekélyebb lehet (Moore & Frazier, 2019). Általánosságban az egyik, talán a legnagyobb hiányosságot ugyanakkor az jelenti, hogy a metodikai applikációk gyakran jóval kevésbé rigorózusak, mint a velük analóg, illetve homológ humán-forenzikus alkalmazások. A vizsgálati eljárások standardizálása, minőségirányítási feltételrendszernek való megfeleltetése (Smart, Cihlar & Budowle, 2021; Linacre, 2021) nemcsak az inkriminált fajok sokfélesége és biológiai diverzitása miatt nehézkes. A vadvilági bűncselekményekkel összefüggő forenzikus vizsgálatokra is kiterjedő szaktudással rendelkező kutatóhelyek állami finanszírozása ugyanis nem teszi lehetővé a rendkívül költséges minőségirányítási rendszer bevezetését. A fajokkal kapcsolatos ismereteket – nem bűnügyi szempontrendszer alapján – éveken át gyűjtő-rendszerező, a jogalkalmazó által ad hoc igénybe vett szakemberek összességében alacsony büdtségéből kénytelenek gazdálkodni.

Kriminalisztikai szempontból a helyszín nem megfelelő vizsgálata, a biztosított bűnjelek helytelen kezelése, tárolása és szállítása, állatok esetén a nekroszkópia hiánya vagy elégtelensége, az inicializáló és kiegészítő nyomozási technika hozzáférhetősége, valamint a tanúk hiánya, illetve a tanúvallomások bizonytalansága jelenti a legnagyobb problémát (Angyal, Farkasné & Halász, 2016; Beiglböck & Walzer, 2019).

Állatorvosi vizsgálatok

A vadon élő állatok esetében a forenzikus képzettséggel, jártassággal rendelkező állatorvos vizsgálatai a – kriminalisztikai gyakorlatba már jóval régebben integrált – igazságügyi orvosszakértőhöz hasonlóan kulcsfontossággal bírnak az állatok halálával vagy kritikus egészségi állapotváltozásával járó bűncselekmények esetében (Brownlie & Munro, 2016; Beiglböck & Walzer, 2019). A mérgezés okozta hullajelenségek, elváltozások, egészségkárosodások felismerése, a sebzések ante mortem és post mortem jellegének elkülönítése, illetve a halál sérülések, sebzések keletkezésével kapcsolatos összefüggésének megállapítása, vagy akár az esetenként szükségszerű nekroszkópia helyszínén történő elvégzése gyakorlatilag elengedhetetlen a sikeres bűnüldözéshez. Amennyiben azt a tetem, illetve a maradványok lehetővé teszik, már a helyszínen sor kerülhet az érintett faj azonosítására, az állat korának és a bekövetkezett halál időpontjának becslésére. Illegális vadászatnál a hullafoltok, véraláfutások mintázatának,

eloszlásának megállapítása pedig a tetem pozíciójának, helyének/helyszínének megváltoztatásáról adhat információt. Ritkán – alacsony energiájú lőszer vagy fegyver használatkor – a lövedék a tetemben maradhat, de a lőtt sérülések relatív stabilitása a dekompozíció ellenére is segíthet az áthaladó lövedék röppályájának valószínűsítésében. A nekroszkópia az emberi áldozatokkal homológ módon bonctermi körülmények között folytatódhat. A klasszikus anatómiai, szövettani és toxikológiai vizsgálatok mellett a non-invazív, képalkotó technikák a leghatékonyabbak, melyek közül a hagyományos radiográfiát napjainkban leginkább a CT (computed tomography) és MR (magnetic resonance) vizsgálatok váltották fel. Napjaink epidemiológiai kihívásainak tükrében különösen nagy jelentőséggel bír a nem őshonos – behurcolt vagy illegálisan beszállított – fajok nekroszkópia során felmerülő zoonózisainak, parazitózisainak analízise is. Mindezek mellett sok esetben azonban az állatorvosi/patológiai vizsgálódás nem elegendő, az állat elpusztulása okának, körülményeinek feltárása csak a nyomozás összesített eredményének interpretálásával lehetséges (Beiglböck & Walzer, 2019).

Azonosítás, fizikai és anatómiai jellegzetességek

A – „MI” ez? – kriminalisztikai alapkérdés megválaszolásához a vadvilági egyed taxonómiai besorolását kell elvégezni, azaz a faji eredetét kell meghatározni. Vannak esetek, amikor a bűncselekménnyel érintett vadvilági faj a fizikai megjelenése, illetve sajátosságai alapján általános (felsőfokú) biológiai, rendszertani vagy anatómiai tudás birtokában viszonylag egyszerűen felismerhető. Kivételt képezhetnek a vizsgáló számára a nem helyi, vándorló fajok, alfajok, illetve a behurcolt, nem hétköznapi, esetleg ritka, fajon belüli vagy hibrid változatok. A fajismerettel rendelkező személyek jóval nagyobb kihívással kerülnek szembe akkor, ha egy érintett faj részleges, bomlott állapotú maradványként, illetve feldolgozott derivátumként kerül elő (Nishant, Vrijesh & Ajay, 2017). Hasonló nehézségekkel számolhatunk az adott faji képviselő által a környezetében/helyszínen leképzett, az élő helyszín következtében időben változó és megsemmisülő (például dörzsölési/vakaródzási vagy pata-) nyomokkal. A kihívásos esetekben még az egyébként definiálható karakterisztikával bíró képletek (például csontok, trófeák, szőrszalak, szaruképletek) is megváltozhatnak, melyek általában morfológiai sajátosságaik alapján elkülöníthetők, nem beszélve azokról az ügyekről, melyekben ezeket a változásokat emberi beavatkozásokkal, mesterséges kezelésekkkel felgyorsítják, így gyakran a morfológiai jellemzők vizsgálatának felhasználása fel sem merülhet. A szilából készített fésű, a tigriskaromból készített kulcstartók, az elefántcsont sakkfigurák, de a divat diktálta bőr- és szőrme-konstrukciók, a kozmetikai vagy tradicionális „csodaszerek” megnyilvánulási

formái még a mikroszkópos tartományokat kihasználva is kevés esélyt hagynak a fizikai vizsgálómódszerek eredményességének. A viszonylag egyszerű, gyors, költségkímélő kivitelezhetőség és korlátok figyelembevétele mellett nem utolsósorban azt is meg kell állapítanunk, hogy a klasszikus morfológiai analízisek a standardizálási, illetve precizitási hiányosságaik miatt a büntető igazságszolgáltatás számára gyakran nem elfogadhatók (Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020; Nogel, 2020; Smart, Cihlar & Budowle, 2021).

A klasszikus traszológia – lábnyomok, pata- és mancsnyomok, gépjármű- és eszköznyomok elemzését – hatékony közreműködését sokszor az élő helyszínek (időjárás) körülményei, több faj/egyed okozta nyomszennyezése akadályozhatja. Az izotópos illetve nyomelem vizsgálatok, a kémiai összetétel elemzése infravörös technikákkal vagy azok kombinációjával a földrajzi eredetre, az „omics”-technológiák az urbanizálódó vadvilág egyedei diverzitásáról adhatnak információkat. Az RNS stabilitás elemzésével, az entomológiai vizsgálatokkal és a talaj-mikrobiom analízissel a halál óta eltelt minimális idő hosszát valószínűsíthetjük.

Molekuláris vizsgálatok

A vadvilági forenzikus tudományterületek és módszerek jelenleg leginkább az érintett (ismeretlen) faj azonosítására – a „MI?” kérdés megválaszolására – fókuszálnak, amit a gyakran az érintett egyed biogeográfiai (populációs) eredetének és ivarának, esetenként leszármazásának meghatározása egészít ki. A fizikai jellegzetességek kevésbé megbízható vizsgálati módszerei helyett napjainkra a standardizálhatóbb, objektíven validálható molekuláris biológiai módszerek kerültek előtérbe (Nishant, Vrijesh & Ajay, 2017; Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020; Smart, Cihlar & Budowle, 2021).

Az igazságügyi genetikai vizsgálatok az emberi DNS vizsgálatához hasonlóan a vadvilági bűncselekménnyel érintett egyed biológiai anyagmaradványainak szinte teljes körét képesek lefedni, ráadásul rendkívül csekély, vagy a természetes és mesterséges folyamatok miatt erősen degradálódott minták analízise is lehetséges (Pádár, Kovács, Nogel & Czebe et al., 2019; Pádár, Kovács, Nogel & Czebe et al., 2020; Pádár, Kovács & Kozma, 2020, Nogel, 2022). Míg például a vadon élő állatokat érintő bűncselekményekben gyakran fellelhető, különböző szőrtípusok mikroszkópos vizsgálata például jól megőrződött szálakat igényel (Nishant, Vrijesh & Ajay, 2017), a szőrszálakból kinyert DNS vizsgálata jóval az állat elhullása után is eredményre vezethet (Pádár, Egyed, Kontadakis, Zöldág & Fekete, 2001). Magyarországon a non-humán igazságügyi genetikai hús éves múlttal rendelkezik (Pádár, Angyal, Egyed & Füredi et al., 2001), eddig az

ország sajátosságaiból fakadóan elsődlegesen a tróféával bíró vadon élő állatokra koncentrált (Szabolcsi, Egyed, Zenke & Borsy et al., 2008; Szabolcsi, Egyed, Zenke & Pádár et al., 2014; Zenke, Zorkóczy, Lehotzky, Ózsvári & Pádár, 2022). A technológiai fejlődés, a teljes genom szekvenciális analízise felgyorsíthatja a genomiális adatok mennyiségét és elérhetőségét, illetve további lehetőségeket teremt a rossz minőségű vagy mesterségesen átalakított minták vizsgálatára.

Az érintett fajok, valamint a vizsgált mitokondriális és sejtmagi markerek sokrétűsége miatt természetesen a non-humán genetikai vizsgálatoknak is vannak korlátai (Moore & Frazier, 2019; Smart, Cihlar & Budowle, 2021). Habár a nemzetközi védelmet élvező, illetve nagy mértékben érintett fajokkal kapcsolatos genetikai adat és információ mennyisége napjainkra már jelentősnek mondható, olyan fajok is vannak, amelyek lokális/nemzeti jelentőségük a széles körű tudományos adatgyűjtés során a háttérbe szorulnak. Ezen, bűncselekménnyel érintett egyedek esetében a fajspecifikus genetikai adatok és ismeretek megszerzésének nehézségei legalább annyira megnehezíthetik a sikeres vizsgálat lefolytatását, mint a forenzikus validálás szükségszerű lépései (Zenke, Egyed, Kovács & Pádár, 2019). Ellentétben ugyanis az egyetlen fajba tömörülő *Homo sapiens*szel – amelynél mind a különböző genetikai adatbázisok kialakítása és összehangolása viszonylag egyszerű –, a vadvilágot reprezentáló fajok releváns adatainak halmazát mindeddig nem sikerült kielégítő, egységes módon rendszerbe szervezni. Maga a mintavétel lehetősége – különösen a védett, illetve szigorúan védett fajok esetében – már önmagában is rendkívül megnehezíti a helyzetet, amit tovább árnyal a fajok (genetikai) változatossága, a vizsgált jellegek, markerek sokfélesége, illetve a standardizált vizsgálati módszerek sokszínűsége. Bizonyos vizsgálatok kriminalisztikai felhasználáshoz szükséges validálás (például allélra konstruálása a genetikai profil megállapításánál) reprezentatív populációs adatbázist igényel, amihez lehetőség szerint mintegy kétszáz egyed szükséges (Linacre, 2021). A természetes élőhelyek természeti határai limitálják a fajok mozgását, elterjedését, ezáltal új (genetikai) különbségeket, területre jellemző megkülönböztető jellegeket is kialakítanak. Ez a jelenség összehasonlító adatbázisok igényét hívja életre, ilyenből azonban elenyésző mennyiségű létezik.

A kis egyedszámú, intézményi összehasonlító gyűjteményekből, múzeumi kollektiókból kinyert genetikai adatok nyílt hozzáférésű (tudományos) genetikai adatbázisokkal történő összevetése különös odafigyelést és körültekintést igényel, hiszen a vizsgálatokat jellemzően nem a kriminalisztika elvárásaihoz igazítják. A meglévő adatbázisok vizsgálata alapján arra következtethetünk, hogy a vizsgálatok sikeréhez megkerülhetetlen a minőségirányítási rendszerben működő kriminalisztikai adatbázisok kialakítása (Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020; Smart, Cihlar, & Budowle, 2021).

Összegzés

A vadvilági bűnözés elleni harc döntő jelentőségű a humán élettér természetes állapotának megóvásához, emellett gazdasági jelentősége sem elhanyagolható. Megállapítható, hogy hazánkban egyelőre nem épült ki az a megfelelő biológiai, környezetismereti és egyben forenzikus ismeretekkel is rendelkező intézményrendszer, illetve nem állt össze az a szakmai tudásanyag, amely a vadvilágot súlyító bűnözői magatartások elleni hatékony fellépést biztosítaná. Holott a cselekmények megelőzésének, felderítésének és az elkövetők jogi felelősségre vonásának kulcsa alapvetően az, hogy közreműködőként kompetens szakemberek foglalkozzanak az ügyekkel.

A vadvilág egyedei sérelmére elkövetett cselekmények esetében ugyanis az eddig megszokott kriminalisztikai tradícióktól kissé eltérő szemlélet és gondolkodásmód is szükséges. Szükség lenne továbbá a korszerű igényeket kielégítő forenzikus háttérre is, ami jelentős anyagi forrásokat igényel (Moore & Frazier, 2019; Gouda, Kerry, Das & Chauhan, 2020). A vadvilággal összefüggő hazai forenzikus gyakorlatban kevés a standardizált módszer, az azok kivitelezésére alkalmas laboratóriumi, technikai és személyi háttér. A vizsgálatok többsége a hazai jellegzetességekre visszavezethetően (Nogel, 2022) többnyire a felsőoktatási kutatóközpontokban, magas színvonalú, de nem a nemzetközi forenzikus követelményeknek megfelelően akkreditált körülmények között (Nogel, Czebe, Kovács & Pádár, 2019), ad hoc forenzikus tapasztalatok alapján (Smart, Cihlar & Budowle, 2021; Linacre, 2021), illetve gyakran olyan szakmacsoportok bevonásával történik, amelyek közreműködése látszólag okszerű [például állatorvosi, (bio)morfológiai, populációbiológiai, vadbiológiai szakemberek], ám ezek a forenzikus területen való járatlanságuk miatt mégsem rendelkeznek a szükséges elméleti, gyakorlati és kognitív jártassággal (Pádár, Kovács, Nogel & Czebe et al, 2020; Potter & Underkoffler, 2021).

A jövőben elengedhetetlennek tűnik

- a kompetenciahatárok kimunkálása,
- a bűnügyi helyszínelők speciális kiképzése,
- a forenzikus non-humán (genetikai) adatbázisok adattartalmának bővítése,
- a non-humán (genetikai) vizsgálatokat végző laboratóriumok olyan irányú fejlesztése, amely azokat a szakmai megfelelés mellett a (genetikai) vizsgálatokkal szemben felállított kriminalisztikai standardok teljesítésére is alkalmassá teszi (például akkreditáció).

A genetikai vizsgálatok mellett a bűncselekmény helyszínén talált egyéb nyomok és anyagmaradványok vizsgálata, a begyűjtött információk, az érintett állatok

állatorvosi vizsgálata alapján nyert adatok feldolgozása során a mesterséges intelligencia, a számítógépes modellezés lehetőségei kiaknázhatók. A cél, hogy a vadvilággal összefüggő kriminális cselekmények elleni küzdelem minősége és eredményessége ne maradjon alul az egyéb bűncselekmények üldözéséhez képest. Ennek biztosításához jogalkotói aktivitásra is szükség van. A speciális joganyag megalkotása során a vadvilági bűnözés jellemzőire, a bűncselekmény helyszínének jellegzetességeire kell fókuszálni.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. & Farkasné Halász H. (2016). Védett madarak karbofurán okozta mérgezésének nyomozása. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A határrendészettől a rendészettudományig* (pp. 213–218). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Beiglböck, C. & Walzer, C. (2019). *Handbook on Standard Operating Procedures (SOP) in Forensic Investigations of Suspected Illegal Killing of Wildlife*. Research Institute of Wildlife Ecology (FIWI) of the University of Veterinary Medicine Vienna. Alpionet 2030 project.
- Brownlie, H. W. & Munro, R. (2016). The Veterinary Forensic Necropsy: A Review of Procedures and Protocols. *Vet Pathol*, 53(5), 919–928. <https://doi.org/10.1177/0300985816655851>
- Burnham-Curtis, M. K., Trail, P. W., Kagan, R. & Moore, M. K. (2015). Wildlife forensics: an overview and update for the prosecutor. *US Attorneys' Bull*, 63(3), 53–69.
- Byard, R. W. (2016). Traditional medicines and species extinction: another side to forensic wildlife investigation. *Forensic Sci Med Pathol*, 12, 125–127. <https://doi.org/10.1007/s12024-016-9742-8>
- Cooper, J. E., Cooper, M. E. & Budgen, P. (2009). Wildlife crime scene investigation: techniques, tools and technology. *Endang Species Res*, 9, 229–238. <https://doi.org/10.3354/esr00204>
- Deák G., Juhász T., Árvay M. & Horváth M. (2020). Vadon élő állatokat érintő mérgezéses esetek alakulása Magyarországon 2017 és 2019 között. *Heliaca*, 16, 60–69.
- Ege, G. & Howe, G. (2020). Criminalisation of Wildlife Trafficking. In Ege, G., Schloenhardt, A. & Schwarzenegger, C. (Eds.), *Wildlife trafficking: the illicit trade in wildlife, animal parts, and derivatives* (pp. 245–270). Carl Grossmann. <https://doi.org/10.24921/2020.94115945>
- Földi Zs. (2021). Afrikai sertéspestis (ASP). *Jó vadászatot! Hírlevél*, 19(1), 15–19. http://omvk-pest.hu/ordered/9464/pic/mappa2/jovad2021_1.pdf
- Garcês, A. & Pires, I. (2020). Necropsy in Wildlife. In Garcês, A. & Pires, I. (Eds.), *Necropsy Techniques for Examining Wildlife Samples* (pp. 1–20). Bentham Science. <http://dx.doi.org/10.2174/97898114683391200101>
- Gárdonyi G. (2019). A szemle szabályozásának változásai az új büntetőeljárás törvényben. *Belügyi Szemle*, 67(12), 35–48. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.12.2>
- Gárdonyi G. (Szerk.) (2014). *Módszertani útmutató 1. bűnügyi technikuskok részére*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem.

- Gouda, S., Kerry, R. G., Das, A. & Chauhan, N. S. (2020). Wildlife forensics: A boon for species identification and conservation implications. *Forensic Sci Int*, 317, 110530. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110530>
- Harnberger G. Gy. & Zsigmond Cs. (2020). A veszélyeztetett vadon élő fajok szállításának vámhatósági ellenőrzése. *Magyar Rendészet*, 20(1), 45–66.
- He, T., Marco, J., Soares, R. & Yin, Y. & Wiedenhoeft, C. A. (2019). Machine learning models with quantitative wood anatomy data can discriminate between *Swietenia macrophylla* and *Swietenia mahagoni*. *Forests*, 11(1), 36. <https://doi.org/10.3390/f11010036>
- Jabin, G., Singh, Sujeet, K., Ghosh, A. Basu, S., Chandra, K. & Thakur, M. (2019). Illegal trade of obscured bear parts: A case study of identifying the suspected bear gall bladders. *Forensic Sci Int Reports*, 1, 100001. <https://doi.org/10.1016/j.fsir.2019.100001>
- Kalmár, Gy., Wittemyer, G., Völgyesi, P., Rasmussen, H. B., Maróti, M. & Lédeczi, Á. (2019). Animal-Borne Anti-Poaching System. *Proceedings of the 17th Annual International Conference on Mobile Systems, Applications, and Services*, 91–102. <https://doi.org/10.1145/3307334.3326080>
- Kovács, G. & Nogel, M. (2017). Activity of Forensic Experts and Quality Assurance in Hungary. *Forensic Science International*, 277, 257–258.
- Linacre, A. (2021). *Animal Forensic Genetics*. *Genes*, 12(4), 515. <https://doi.org/10.3390/genes12040515>
- McFadden, R. (2020). Forensic DNA Evidence and Wildlife Trafficking. Criminalisation of Wildlife Trafficking. In Ege, G., Schloenhardt, A., & Schwarzenegger, C. (Eds.), *Wildlife trafficking: the illicit trade in wildlife, animal parts, and derivatives* (pp. 301–330). Carl Grossmann. <https://doi.org/10.24921/2020.94115945>
- Moore, M. K. & Frazier, K. (2019). Humans Are Animals, Too: Critical Commonalities and Differences Between Human and Wildlife Forensic Genetics. *J Forensic Sci*, 64, 1603–1621. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.14066>
- Newbold, T., Hudson, L. N., Arnell, A. P., Contu, S., Palma, de A., & Ferrier, S., et al. (2016). Has land use pushed terrestrial biodiversity beyond the planetary boundary? A global assessment. *Science*, 353(6296), 288–291. <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aaf2201>
- Nishant, K., Vrijesh K. Y. & Ajay, K. R. (2017). Wildlife Forensic: Current Techniques and their Limitations. *J Forensic Sci Criminol*, 5(4), 402. <https://doi.org/10.15744/2348-9804.5.402>
- Nogel, M., Czebe, A., Kovács, G. & Pádár, Zs. (2019). A work in progress – accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the „European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)” concept. *Forensic Sci Int Genet, Suppl. Series*, 7, 836–837. <https://doi.org/10.1016/j.fsigss.2019.10.195>
- Nogel M. (2020). *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC.
- Nogel M. (2022). Bűnös vagy ártatlan. Igazságügyi genetikus szakértői vélemények relevanciája a védelem számára. *Belügyi Szemle*, 70(3), 481–504. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.3.4>
- Nyitrai E. (2021). A sorozat bűncselekmények nyomozásának metodikája. *Belügyi Szemle*, 69(2), 31–47. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.2.2>

- Pádár, Zs., Angyal, M., Egyed, B. Füredi, S., Woller, J., Zöldág, L. & Fekete, S. (2001). Canine microsatellite polymorphisms as the resolution of an illegal animal death case in a Hungarian zoological gardens. *Int J Legal Med.* 115(2), 79–81. <https://doi.org/10.1007/s004140100222>
- Pádár, Zs., Egyed, B., Kontadakis, K., Zöldág, L. & Fekete, S. (2001). Resolution of parentage in dogs by examination of microsatellites after death of putative sire: Case report. *Acta Veterinaria Hungarica*, 49(3), 269–273. <https://doi.org/10.1556/004.49.2001.3.2>
- Pádár Zs., Kovács G. & Kozma Zs. (2020). Molekuláris bűnjelek – Genetika a törvényszéken. Molecular evidences – Forensic genetics. *Magyar Tudomány*, 181(5), 604–613. <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.4>
- Pádár Zs., Kovács G., Nogel M., Czebe A., Zenke P. & Kozma Zs. (2019). Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon I. *Belügyi Szemle*, 67(12), 7–34. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.12.1>
- Pádár Zs., Kovács G., Nogel M., Czebe A., Zenke P. & Kozma Zs. (2020). Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon II. *Belügyi Szemle*, 68(1), 9–32. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.1.1>
- Fenyvesi Cs., Herke Cs., Kovács G. & Pádár Zs. (2021). A biológiai anyagmaradványok megjelenése, felkutatása. Fejezet 5.2.2. In Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (Szerk.), *Kriminológia* (pp. 127–128). Ludovika Egyetemi Kiadó.
- Parmalee, K. (2018). Chapter: Crime Scene Investigation. In Rogers, E. R. & Stern, A. W. (Eds.), *Veterinary Forensics. Investigation, Evidence Collection, and Expert Testimony* (pp. 23–51). CRC Press.
- Potter, R. B. & Underkoffler, S. C. (2021). Chapter. Processing the Wildlife Crime Scene and Evidence of Forensic Importance. In Underkoffler, S. C. & Adams, H. R. (Eds.), *Wildlife Biodiversity Conservation* (pp. 323–367). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64682-0_12
- Purtill, J. (2020). Wildlife Trafficking in Australian Criminal Law. In Ege, G., Schloenhardt, A. & Schwarzenegger, C. (Eds.) *Wildlife trafficking: the illicit trade in wildlife, animal parts, and derivatives* (pp. 331–358). Sui generis. Carl Grossmann. <https://doi.org/10.24921/2020.94115945>
- Rendo, F., Iriondo, M., Manzano, C. & Estonba, A. (2011). Microsatellite based ovine parentage testing to identify the source responsible for the killing of an endangered species. *Forensic Sci Int Genet*, 5(4), 333–335. <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2010.09.009>
- Roman, M. G., Gangitano, D., Figueroa, A. & Solano, J., Anabalón, L. & Houston, R. (2020). Use of Eucalyptus DNA profiling in a case of illegal logging. *Science & Justice*, 60(6), 487–494. <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2020.09.005>
- Sigmund, M. & Hrabina, M. (2021). Efficient Feature Set Developed for Acoustic Gunshot Detection in Open Space. *Elektronika Ir Elektrotehnika*, 271(1), 1–7. <https://doi.org/10.5755/j02.eie.28877>
- Smart, U., Cihlar, J. C. & Budowle, B. (2021). International Wildlife Trafficking: A perspective on the challenges and potential forensic genetics solutions. *Forensic Sci Int Genet*, 54(102551), 1872–4973. <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2021.102551>

- Szabolcsi, Z., Egyed, B., Zenke, P., Borsy, A., Pádár, Zs., Zöldág, L., Buzás, Zs., Raskó, I. & Orosz, L. (2008). Genetic identification of red deer using autosomal STR markers. *Forensic Sci Int Genet, Suppl. Series, 1*, 623–624. <http://dx.doi.org/10.1016/j.fsigs.2007.10.003>
- Szabolcsi Z., Egyed B., Zenke P., Pádár Zs., Borsy A., Stéger V., Pásztor E., Csányi S., Buzás Zs. & Orosz L. (2014). Constructing STR Multiplexes for Individual Identification of Hungarian Red Deer. *Journal of Forensic Sciences, 4*, 1090–1099. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12403>
- Sziebig O. J. (2018). A vadvilági bűncselekmény mint a transznacionális szervezett bűnözés egyik formája. *Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica, 8*(1), 347–364.
- Szives A., Zorkóczy O., Lehotzky P., Somogyi N., Gáspárdy A. & Zenke P. (2022). Kutya, vagy farkas? Igazságügyi célú molekuláris genetikai vizsgálatok a két taxon fajon belüli elkülönítésére. (Molecular genetic studies to distinguish dogs and wolves for forensic purposes.) *Magyar Állatorvosok Lapja, 144*(4), 233–244.
- Váczi M. (2020). Múholdas jeladó használatának kezdeti tapasztalatai a kisalföldi rétisasoknál (*Haliaeetus albicilla*). *Heliaca, 16*, 88–92.
- Zenke, P., Zorkóczy, O. K., Lehotzky, P., Ózsvári, L. & Pádár, Zs. (2022). Molecular Sexing and Species Detection of Antlered European Hunting Game for Forensic Purposes. *Animals, 12*, 246. <https://doi.org/10.3390/ani12030246>
- Zenke, P., Egyed, B., Kovács, G. & Pádár, Zs. (2019). Implementation of genetic based individualization of White stork (*Ciconia ciconia*) in forensic casework. *Forensic Sci Int Genet, 40*, 245–247. <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2019.02.001>
- Zenke, P., Egyed, B., Pádár, Zs. & Kovács, G. (2015). Increasing relevance of non-human genetics in Hungarian forensic practice. *Forensic Sci. Int. Genet, Suppl. Series. 5*, e250–252. <https://doi.org/10.1016/j.fsigs.2015.09.100>
- Zenke P., Egyed B. & Pádár Zs. (2017). A vadászható fajok védelme: az orvvadászat bizonyíthatósága az igazságügyi genetika segítségével: Eseti alkalmazások. *Magyar Állatorvosok Lapja, 139*(10), 631–639.
- Zorkóczy O., Lehotzky P., Pádár Zs. & Zenke P. (2021). Genetikai vizsgálatok szerepe a trófeás kérődző fajok fenntartása és vadászatuk tisztaságának megőrzése érdekében. *Jó vadászatot!* 19(1), 20–23. http://omvkpest.hu/ordered/9464/pic/mappa2/jovad2021_1.pdf

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Interpol. Environmental crime*. <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime>
- URL2: *Fidelito. A borneói esőerdőtől a tokiói olimpiáig*. <https://fidelio.hu/vizual/a-borneoi-eso-erdoktol-a-tokioi-olimpiaig-164968.html>
- URL3: *Uprooted – The Olympic Tribe. Documentary. Révész, Balint – MacInnes, Angus*. <https://www.facebook.com/UprootedTheOlympicTribe/>
- URL4: *CITES. ICCWC – The International Consortium on Combating Wildlife Crime*. https://cites.org/eng/prog/iccwc_new.php

Alkalmazott jogszabályok

1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról

1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről

25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről

Az Európai Parlament 2016. szeptember 15-i állásfoglalása a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény (CITES) részes felei konferenciájának 2016. szeptember 24. és október 5. között Johannesburgban (Dél-Afrika) megrendezendő 17. ülésével kapcsolatos uniós stratégiai célkitűzésekről (2016/2664(RSP))

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Pádár Zs., Nogel M., Kovács G., Gárdonyi G. & Zenke P. (2022). A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 70(9). 1727–1748. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.1>

Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése

Risk analysis of potential terrorist offenders

Lohner Klaudia

tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Kriminálpszichológiai Kutatóműhely
lohner.klaudia@uni-nke.hu

Csomós István

megbizott oktató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
csomos.istvan@tek.gov.hu

Absztrakt

Cél: Ebben a tanulmányban azt a kérdést vizsgáljuk, hogy a kockázatelemzési módszerek milyen módon, vagy egyáltalán hasznosíthatók-e a nemzetbiztonsági munkában, illetve a terror elleni harc során.

Módszertan: Hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésével sorra vesszük a kockázatelemzés típusait, alkalmazási területeit.

Megállapítások: Az erőszakkockázat-felmérésétől eljutunk a kifejezetten terrorizmus elleni harc során alkalmazott kockázatelemzési eszközökhöz, illetve megvizsgáljuk a kockázatelemzés tisztán szakmai megítélés alapú, tisztán statisztikai, valamint vegyes megközelítésű módszereit.

Érték: Kutatásunk során arra a következtetésre jutottunk, hogy leginkább az úgynevezett strukturált szakmai megközelítés látszik kifizetődőnek a potenciális terroristák kockázatának értékelésére, valamint úgy látjuk, hogy az elméleti és a gyakorlati tudás ötvözete, illetve a pszichológiai szakértelem bevonása azok a sajátosságok, melyeket a jól működő kockázatelemzési eszközök magukénak tudhatnak.

Kulcsszavak: kockázatelemzés, erőszakkockázat mérése, egyéni viselkedés, terrorizmus, pszichológia

Abstract

Aim: In this study we would like to examine the role of risk analysis in the field of intelligence and national security work.

Methodology: By reviewing the domestic and international literature, we will be able to list the types and areas of application of risk analysis.

Findings: From risk assessment of violence to risk analysis tools specifically used in the fight against terrorism, we are intended to examine based on purely professional judgment, purely statistical and mixed (Structured Professional Judgment) approaches of risk analysis.

Value: In our research, we conclude that a so-called structured professional approach seems to be the most rewarding way to assess the risk of potential terrorists, and we see the combination of theoretical and practical knowledge and the inclusion of psychological expertise as the specificities of well-functioning risk assessment tools.

Keywords: risk assessment, risk assessment of violence, individual behavior, terrorism, psychology

Bevezető

A szakma aktuális kihívásai mindig megadják a tudomány fejlődésének irányát. Így van ez a terrorizmus és elhárító munka esetében is. Bár a terrorizmus koránt sem mondható új keletű problémának, hiszen már az 1770-es években megszületett a „terror” fogalma¹, a globálizáció és az internet térhódításának köszönhetően változásokat tapasztalhatunk. Ha belegondolunk, az online tér hatalmas kapukat nyitott meg a radikális szerveződések és gondolatok előtt. Vegyük csak példának azt, hogy az internet térhódítása előtt fizikálisan csoportképző helyekre volt szükség. Ma már egy csoportosuláshoz, eszmék megosztásához, toborzáshoz nem szükséges a fizikai jelenlét, ez manapság már gyakran maga a végkifejlet [például az ISIS-hez való kiutazás és csatlakozás vagy annak kísérlete, előkészülete is megvalósíthatja a Büntetőtörvénykönyv 316/A. § paragrafus (1) bekezdés b) pontja szerinti terrorcselekmény bűncselekményt²]. Napjainkban az internetről is meg lehet tanulni a robbanóanyag-készítés fortélyait, vagy a lőfegyverhasználat alapjait, remek példa erre a hallei mészárlás³,

1 Noha a terrorizmus ebben a kifejezésben egy állam erőszakos cselekményét jelenti helyi ellenségei ellen, a 20. századtól kezdve a kifejezést leggyakrabban olyan erőszakra alkalmazzák, amely akár közvetlenül, akár közvetetten a kormányokra irányul annak érdekében, hogy befolyásolja a politikát vagy megdöntsön egy meglévő létező rezsimit.

2 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

3 Stephan B. lőfegyverrel a kezében 2019. október 9-én megpróbált bejutni a hallei zsinagógába, amelyben 70–80 hívő tartózkodott, a legfőbb zsidó vallási ünnep, a jom kippur, az engesztelés napja alkalmából. A hatóságok megállapítása szerint a vádlott szélsőjobboldali, antiszemita indítatásból tört a hívők életére. Korábbi hasonló terrorcselekményeket akart utánozni, és arra akart bízgatni másokat, hogy kövessék példáját, ezért az interneten közölte szándékát és közzétett egy kiáltványt.

aminek során Stephan B. 3D nyomtatási technológiával⁴ nyomtatta ki fegyverét (Hoffman & Ware, 2019). Ezeken felül az internet platformot biztosít mind a fenyegetőzéseknek (így azok emelkedő számának), mind pedig a személyes befolyásolásnak (gondoljunk például *A dzsihád jegyese* című regényre, amelyet Anna Erelle újságíró írt, aki közösségimédia-platformon vette fel a kapcsolatot egy terroristával, aki ki akarta csábítani őt az Iszlám Államhoz⁵). Ilyen kihívásokkal szembe kerülve a terrorizmus ellen folyó harc eszközeit is át kell értékelnünk az egész világon. Azok a módszerek, melyek alkalmazása eddig bevált, már nem biztos, hogy kielégítő védelmet tudnak nyújtani. Szerencsére ezzel párhuzamosan a technikai feltételek is oly módon fejlődnek, hogy új kapukat nyitnak meg a rendőri szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok előtt. A kockázatelemzés számos olyan, még vélhetően kiaknázatlan lehetőséget rejt magában, melyek kutatása és alkalmazása nagyban segítené az elhárító munkát. Az egész világ ismerkedik a módszerben rejlő lehetőségekkel, újabb és újabb tanulmányok jelennek meg a különböző kockázatelemzési módszerekről és szisztémákról. De mit is jelent a kockázatelemzés? Milyen kockázatelemzési módszereket ismerünk, és vajon miben rejlik ezek sikere vagy éppen sikertelensége? A témában végzett kutatásaink során látókörünkbe kerültek módszerek a tisztán szakmai megítélésűektől a tisztán statisztikai elemzésekre támaszkodóig, a munkavédelem és civil szféra egyéb területein alkalmazottaktól a potenciális terrorista magányos elkövetők kockázatának felméréséig. A módszer sokrétű felhasználhatósága tehát egyszerű internetes keresés útján is szembe-tűnő. Tanulmányunkban sorra vesszük a kockázatelemzés típusait, valamint az erőszak-kockázat-felmérésétől eljutunk a kifejezetten terrorizmus elleni harc során alkalmazott kockázatelemzési eszközökhöz. Célunk, hogy rávilágítsunk a módszer lényegére és a benne rejlő szakmai potenciálra a rendvédelem és a nemzetbiztonság területén.

Értekezésünk nem empirikus adatgyűjtésre épül, és nem célja semmilyen új eljárás kidolgozása. Ugyan nem teszteltük a következőkben felsorolt módszereket, azonban a leírtak segítséget nyújthatnak, hogy megtegyük az első lépést egy több szektorban is hasznosuló módszertan terrorelhárítás területén való alkalmazása, illetve alkalmazásának fejlesztése felé. Tudományos szakemberekként nem vitathatjuk, hogy az elméleti keretek mindig alapköveit képezik a fejlődésnek, így a következőkben górcső alá vesszük azon legfontosabb tanulmányokat,

4 A technológia úgy működik, hogy rétegenként – gyakran műanyagra, de fémre is – felépíti a komplex szilárd tárgyakat.

5 Az álnéven publikáló francia újságíró nő annak járt utána, hogy az Iszlám Állam munként szerez harcosokat a közösségi portálok segítségével. Az újságíró több hónapos oknyomozó munkája után egyre közelebb került egy befolyásos terroristavezérhez, akinek később a jegyese lett.

melyek a kockázatelemzéssel foglalkoznak. Megvizsgáljuk, hogy közülük mit látunk hasznosíthatónak a hazai terrorelhárításban.

Nem célunk továbbá a jelenlegi és az esetleges e módszerrel kapcsolatos jövőbeni jogi-etikai szabályrendszer vizsgálata, azonban fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy mint a rendvédelem és nemzetbiztonsági területen végzett munkában mindig, az ezeken a területeken alkalmazott kockázatelemzés esetében is elengedhetetlen a megfelelő szabályrendszer alkalmazása és az emberi jogok tiszteletben tartása.

Felosztások – a kockázatelemzés tárgya

A kockázatelemzés fogalma és típusainak ismertetése előtt fontos azt tisztáznunk, hogy bármilyen megközelítést is választunk, tudunk kell, hogy minek a kockázatát szeretnénk mérni. Természetes, hogy nem lesznek ugyanazok a prediktorok/módszerek, ha stratégiai szempontból szeretnénk vizsgálni a terrorizmust (például veszélyeztetett országok, zónák stb.), mint ha arra keressük a választ (valószínűséget), hogy egy személy csatlakozna-e terrorista csoporthoz, mennyire hajlamos a radikalizálódásra, illetve amikor egy konkrét viselkedést szeretnénk megjósolni (Sarma 2017), mint például, hogy egy adott személy beváltja-e fenyegetéseit, vagy erőszakos magatartást tanúsít-e a jövőben.

A felosztás azonban itt feltehetően nem ér véget, hiszen tudjuk, hogy a szélsőséges és a terrorizmus számos formájáról beszélhetünk, melyek megkülönböztethetők mind vallási, politikai, mind egyéb ideológiai alapon. Emellett egy terrorista akció lehet egyéni, csoportos, vagy végrehajtható egy szervezet részeként is. Nem kísérünk meg jogi és mélyebb fogalmi tisztázásokba bonyolódni, mert elterelné a fókusz a tanulmány valódi céljáról. Pusztán rávilágítunk, hogy egy egyéni akció nagyban különbözik egy szervezeten, csoportosan elkövetettől, nézzük annak akár a pszichológiai vonatkozásait, akár az ellenük folytatott harc számba vehető eszközeit.

Kockázatelemzés

Webster (1981) definíciója erősen feltételezi a valószínűséget, véleménye szerint a kockázat maga a veszteség, sérülés, hátrány vagy megsemmisülés lehetősége. Lowrance (1976) a kockázatot a káros hatások valószínűségének és súlyosságának méréseként írja le. Herrington és Roberts (2012) szerint a kockázatértékelés minden olyan folyamatra utal, amely magában foglalja az egyénre vonatkozó

információk szisztematikus összegyűjtését és értelmezését annak előrejelzése érdekében, hogy az egyén a jövőben aggodalomra okot adó magatartást tanúsít-e.

Erőszakkockázat-felmérés

Az erőszakkockázat-felmérés számos beszámolója Paul Meehl (1954) kanonikus megkülönböztetésére támaszkodik a „klinikai” és a „tényszerű” (néha statisztikainak nevezett) predikció között (Monahan, 2011). A klinikai módszerben a döntéshozó egyesíti vagy feldolgozza az információkat a fejében, míg a kockázati tényezőkre vonatkozó adatokat személyes megítélés útján kombinálják. A tényszerű vagy statisztikai módszerben az emberi „bíró” kiküszöbölésre kerül, és a következtetések kizárólag az adatok és a kulcsesemény közötti empirikusan megállapított kapcsolatokon nyugszanak. Itt az adatokat olyan képletekbe vagy táblázatokba, illetve diagramokba vezetik be, amelyek empirikus információkat tartalmaznak a háttéradatokról (Dawes, Faust & Meehl, 2009).

Az elmúlt években számos olyan kockázatértékelési eszközt fejlesztettek ki, amelyekre nem jellemző az egyszerű klinikai-aktuáriusi dichotómia. Ehelyett – ahogy azt majd Kiran M. Sarma felosztásánál láthatjuk – a kockázatértékelési folyamat ma a szabályokon alapuló struktúra folytonosságán létezik, a teljesen strukturálatlan („klinikai”) értékelés a kontinuum egyik pólusát foglalja el, a teljesen strukturált („aktuáriusi”) értékelés pedig a másikat, és a részben strukturált és részben strukturálatlan értékelés a kettő között helyezkedik el (Monahan, 2011).

A klinikai megközelítés tehát az a folyamat, melyben a klinikus választja ki és kombinálja a kockázati tényezőket szakmai megítélése alapján. A módosított klinikai becslésnél ezt annyiban finomítják, hogy a folyamat egyik elemét (a tényezők kiválasztását) empirikus úton határozzák meg. A tisztán statisztikai, tényszerű kockázatbecslés a tényezők azonosítását, mérését és kombinációját is strukturálja. Ennek módosított megközelítése, amikor a statisztikai pontszámokat – az egyedi esetek miatt – klinikus által végzett felülvizsgálat alá vonják (Monahan, 2011).

Kiran M. Sarma (2017) a kockázatelemzés módszerére vonatkozóan három megközelítést foglal össze: (1) a segítség nélküli/önálló szakmai vizsgálat; (2) strukturált szakmai megközelítés (Structured Professional Judgment, továbbiakban: SPJ); (3) tényszerű (statisztikai) megítélés. A három kockázatelemzési módszert ő is az alapján különíti el egymástól, hogy a kockázatok kategorizálása mennyire történik szubjektíven vagy objektíven. Sarma (2017) az SPJ módszert tartja a leghasznosabbnak, amely a kockázati tényezők azonosítását

és mérését is magába foglalja. A HCR-20 (Webster, Douglas, Eaves és Hart, 1997) strukturált szakmai megközelítésű kockázatértékelési eszközben például hús kockázati tényezőt sorolnak fel, és minden egyes kockázati tényező kap egy értéket: 0-t, ha hiányzik az értékelt faktor, 1-et, ha esetleg vagy korlátozott mértékben fennáll, és 2-t, ha határozottan jelen van.

Több kutató is megerősíti, hogy az SPJ módszer az, amely a leginkább használható a terrorizmus kockázatának felmérésében (Kiran 2017; Monahan 2012). Azonban az, hogy az erőszak-kockázat-értékelésének jelenlegi megközelítései – vagy ezek bármelyik részhalmaza – általánosíthatók-e a terrorizmus-kockázat-értékelésére, élénk vita tárgya a kriminológia és az igazságügyi pszichológia területén.

Például LaFree és Dugan (2004) kriminológusok szélesebb körben hasonlítják össze a terrorizmus kutatását az erőszak és a bűnözés kutatásával, és úgy gondolják, hogy a terrorizmus és a köztörvényes bűnözés közötti számos különbség ellenére az nem jelent nagyobb kihívást, mint a köztörvényes bűnözésen belül az egyes bűncselekmények kutatása.

A meglévő vizsgálatok alapján úgy tűnik, hogy az erőszak kockázatának négy közös, egymást átfedő dimenziója közül (büntetett előélet, felelőtlen életmód, pszichopátia és bűnözői attitűdök, visszaélés kábítószerrel) egyik sem kizárólagos jellemzője a terroristáknak. Ezen kívül kevés olyan empirikus bizonyíték támasztja alá a terrorizmus egyéb feltételezett kockázati tényezőinek érvényességét, ami meghaladja a már nyilvánvalókat (életkor, nem, családi állapot). Valójában a legerősebb empirikus megállapítások teljesen negatívak: a terroristákra általában nem jellemző az, hogy szegények, elmebetegek, szerhasználók, pszichopáták vagy bűnözők lennének. Az öngyilkos merényleteket elkövetők sem hajlamosak klinikai értelemben az öngyilkosságra. A mai napig egyetlen tanulmányozott társadalomban sem találtak olyan személyiségjegyeket, amelyek megkülönböztetik a terrorizmusban részt vevőket azoktól, akik tartózkodnak tőle (Reid & Gill, 2016).

Az igazságügyi pszichológia területén Dernevik, Beck, Grann, Hoge és McGuire (2009) vitatta az erőszak-kockázat-felmérés bizonyos megközelítésének alkalmazhatóságát a terrorizmus összefüggésében. Úgy vélik, hogy mentálisan zavart elkövetők és az erőszakos bűnügyek mintáinak eredményei nem lehetnek relevánsak a visszaeső bűncselekmények előrejelzésében a politikai indíttatású elkövetőknél (Monahan, 2012).

Az erőszak-kockázat-felmérés pszichiátriai módszereinek alkalmazhatóságát (Blazsek & Wernigg, 2015) a terrorizmussal összefüggésben azonban véleményünk szerint nem helyes teljesen figyelmen kívül hagyni, annak ellenére, hogy a mentális betegség önmagában nem tekinthető a terrorizmus kiváltó okának.

Egy terrorcselekmény elkövetési kockázatának elsődleges értékelésekor azonban lényeges szempont lehet az adott személy erőszak-kockázati mintáinak megismerése arra vonatkozóan, hogy az élettörténetében előfordult-e, és ha igen, akkor milyen körülmények hatására alakult ki nála erőszakos magatartás.

Agresszió/erőszak-kockázat értékelésének általános szempontjai

1. számú táblázat: Agresszió/erőszak kockázata a rövid kockázatbecslő skála alapján

Statikus (anamnesztikus) faktork	Dinamikus (jelenlegi) rizikófaktork
Erőszakos cselekmények a közelmúltban	Környezetre irányuló agresszív szándék
Korábbi fegyverhasználat (bármilyen fegyverrel)	Fegyverhez való hozzáférés (bármilyen fegyverhez)
Férfi nem	Paranoid gondolatok téveszmék
35 év alatti életkor	Erőszakos imperatív hallucinációk
Bűnügyi előzmények	Düh, agitáció, frusztráció
Korábbi veszélyes cselekmények	Erőszakos gondolatok
Gyermekkori abúzus	Nem megfelelő szexuális magatartás
Szerepzavar/szerepkonfliktus	Önkontroll képességének csökkenése
Anamnézisben kóros alkoholfogyasztás/szerhasználat	Jelenlegi kóros alkoholfogyasztás/szerhasználat

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Randy Borum (2015) a terrorizmusban való részvétel kockázatértékelésének kidolgozásához nyolc lehetséges klaszter létrehozására tesz javaslatot: affektus/emóció; viselkedés; kognitív stílus; hiedelmek/ideológia; attitűdök; szociális tényezők; identitások; képességek. Az első három a gondolkodás, az érzelem és a viselkedés alapvető pszichológiai konstrukcióinak felel meg. A klaszterek nem a kockázati tényezők egyszerű számbavételét szolgálják, hanem sokkal inkább azt, hogy az értékelő elegendő releváns információval rendelkezzen ahhoz, hogy használható véleményt tudjon adni a kockázat jellegére és valószínűségére a terrorizmusban való egyéni részvétellel összefüggésben. A terrorizmusban való részvétel kockázatának konceptualizációja – az orvosi és pszichológiai esetek megfogalmazásához hasonlóan – a 2. számú táblázatban ábrázolt lépéseken keresztül történhet.

2. számú táblázat: A terrorizmusban való részvétel kockázatának konceptualizációja

1.	Viselkedéstörténeti elemzés	A személy tevékenységéhez kapcsolódó múltbeli minták vizsgálata. Kulcsfontosságú az egyéni élettörténet kritikus eseményeinek és viselkedéseinek az azonosítása, melyek a terrorizmusban való részvételre utalhatnak.
2.	Motivációs elemzés	Azoknak a támogató, illetve elkerülő motivációknak, érzelmeknek, attitűdöknek, meggyőződéseknek és szituációs tényezőknek az azonosítása, amelyek jelentősek lehetnek az egyén döntéseiben vagy viselkedésében, valamint azok, amelyek esetleg felerősíthetik vagy csökkenthetik a kockázatot. Fontos figyelembe venni az emberi motiváció bonyolultságát, ezért ritkán lesz egyedi vagy egyszerű válasz arra, hogy miért történt meg az adott viselkedés.
3.	Sebezhetőségi elemzés	A kulcsfontosságú sebezhetőségek – belső vagy szituációs – meghatározása, amelyek az adott időpontban növelhették az egyén érdeklődését a motivációs tényezők iránt. A terrorizmusban való részvétellel összefüggésben Horgan (2005) a sebezhetőségeket olyan tényezőként határozza meg, amelyek oda vezetnek, hogy egyes emberek nagyobb nyitottságot mutatnak a fokozottabb részvételre, mint mások. Egy közelmúltbeli esemény felkeltheti az igazságtalanság érzését, az elszenvedett veszteség kétségbeesett igényt vált ki a személyközi összetartozásra, vagy olyan krízis történt, amely megzavarja az egyén önértéket. Ezen sérülékenységek bármelyike felerősítheti bizonyos push és pull tényezők befolyásoló hatásait.
4.	Összefoglaló elemzés	Az összefoglalás részletezi a releváns viselkedéseket/döntéseket befolyásoló tényezőket és kölcsönhatásokat (Persons 2008).

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Az erőszakos szélsőséges kockázati tényezőinek meghatározásában jelentős problémát jelent a bázistényezők hiánya. Clemmow, Schumann, Salman és Gil (2020) tanulmányukban a legfontosabb paraméterek kialakításához online kutatást végeztek, amelynek során a magányos elkövetői kategóriába tartozó (n=125) minta adatait hasonlították össze az általános populáció (n=2108) mintájával. Az összehasonlítás számos jelentős különbséget azonosított: a magányos terroristák a bűncselekmények vagy erőszak elkövetését támogató erkölcsre vonatkozóan fokozottabb kognitív hajlandóságot és szituációs indikátorokat mutattak, ugyanakkor az általános minta gyakrabban mutatott védő tényezőket. Az eredmények arra utalnak, hogy mérhető különbségek vannak a kockázati tényezők prevalenciájában a magányos terroristák és az általános népesség között. Véleményük szerint egyetlen tényező sem jelzi előre az erőszakos szélsőséges magatartást, és ez befolyásolja a kockázati és védelmi tényezők kölcsönhatásának megértését, valamint az erőszakos szélsőséges kockázatértékelését (Borum, 2015).

A terrorizmuskockázat-elemzésével kapcsolatos releváns vizsgálatokat és rendszereket a következő fejezetben taglaljuk.

Kockázatelemzési eszközök az elhárításban

A közelmúltban született, terrorizmussal kapcsolatos empirikus kutatások hozzájárultak a következő strukturált értékelési eszközök kifejlesztéséhez, melyeket mind a csoportosan, mind a magányosan elkövetett cselekmények predikciójára alkalmaznak.

Az Erőszakos Szélsőségesek Kockázatértékelése (Violent Extremist Risk Assessment: VERA, 2009), amelyet a HCR-20 mintájára készítettek, az erőszakos szélsőségesek kockázatértékeléséhez használható modell, mely hasznosságát Beardsley és Beech tanulmányukban megkísérelték igazolni oly módon, hogy megvizsgálták, mennyire könnyen alkalmazhatók a VERA-ban szereplő kritériumok öt konkrét terroristára. Az öt kritériumból az elsők a hozzáállás elemei. Ezek a pszichológiai tényezők az erőszakos szélsőségeség mögött meghúzódó motivációhoz és ideológiához kapcsolódnak, amely megkülönbözteti a terroristákat a többi erőszakos bűnözőtől. Másodszor vannak olyan elemek, melyek az esetlegesen támogatást és megerősítést nyújtó környezetre és más emberek hatására összpontosítanak. A harmadik kategória azon bizonyítékok köre, melyek utalnak arra, hogy az erőszak korai tapasztalatai növelik az egyén hajlamát a terrorizmusra. A VERA olyan elemeket is tartalmaz, mint például az egyén környezetének vagy ideológiájának változásai, amelyek, ha vannak, csökkenthetik a jövőbeli erőszak kockázatát. Végül három, a terroristák többségére jellemző demográfiai elem szerepel a VERA-ban: férfiak (Hudson, 1999), 30 évnél fiatalabbak (Taylor, 1988), nem házások. Öt esetet vizsgáltak, melyeket online kutatással építettek fel. A VERA-ban felsorolt minden tényezőt értékelték, melyeknek többségét könnyű volt használni, és ugyanúgy alkalmazhatók voltak a mintában szereplő egyénekre is, függetlenül attól, hogy egyedül vagy egy csoport részeként dolgoztak-e, ami arra utal, hogy a tényezők relevánsak, és ezért a VERA hasznos kockázatértékelési útmutató. A kutatás hiányossága, hogy mivel esettanulmányokon alapul, az eredmények nem általánosíthatók a kiválasztott mintán kívüli esetekre. Ezenkívül az egyes esettanulmányok elkészítéséhez használt források kevésbé megbízhatók. A jövőbeni kutatásoknak nagyobb, változatosabb és újabb mintákat kell tartalmazniuk. Ha ezek megerősítik a cikkben szereplő megállapításokat, a VERA segíthet azonosítani azokat, akiknél fennáll a jövőbeni terrorista bűncselekmények elkövetésének kockázata. A tényezőket be lehet építeni az ilyen bűncselekmények megelőzésére irányuló intervenciók stratégiáikba is (Beardsley & Beech, 2013).

A csoporton alapuló erőszak elkövetése (Group-Based Violence, továbbiakban GBV) azt jelenti, hogy az elkövető cselekedeteit egy olyan csoport befolyásolja, melyhez az egyén tartozik. Az MLG, vagyis a Többszintű Irányelvek a Csoportos Erőszak Értékeléséhez és Kezeléséhez (Multi-Level Guidelines for the Assessment and Management of Group-Based Violence) a GBV modellje szerint épült fel, amely 20 kockázati tényezőt tartalmaz négy beágyazott területen: egyén, egyén-csoport, csoport és csoport-társadalom (Cook, 2014).

Az Extrémizmus Kockázati Irányelvei (Extremism Risk Guidelines – ERG 22, 2015) egy strukturált szakmai megközelítésű eszköz, amely 22 tényező

figyelembevételével vizsgálja egy egyén elkötelezettségét (13 faktor), szándékát (6 faktor) és képességét (3 faktor) egy terrorcselekmény elkövetésének vonatkozásában (Powis, Randhawa-Horne, Elliott. & Woodhams, 2019).

A RADAR-iTE egy statisztikai kockázatértékelési eszköz, amelyet kifejezetten a német rendőrség számára fejlesztettek ki. Az eszköz célja a rendőrség által ismert iszlamista spektrumú egyének rangsorolása annak érdekében, hogy Németországban politikailag motivált súlyos erőszakos cselekményeket követnének-e el (Sonka, Meie, Rossegger, Endrass, Profes, Witt & Sadowski, 2020).

A Terrorist Radicalization Assessment Protocol (TRAP-18) 18 kódolt viselkedési mintából áll. Ugyan a TRAP-18 kiegészítheti a korábban megjelölt eszközök közül például a MLG-t, VERA-t, ERG 22-t, az igazi hozadéka az, ami a másik háromból hiányzik, hogy a célzott erőszakra fókuszál, olyan cselekményekre, amelyek szándékosak és céljuk van, és nem az általános erőszakos cselekményekre, hanem a magányos elkövető terroristára, melyet megkülönböztet az olyan terroristától, akit kívülről irányítanak. Illetve javasol egy temporális (időbeli) megkülönböztetést az olyan indikátorok esetében, amelyek indukálhatják az aktív kockázatkezelést egy esetlegesen időben közeli terrorcselekménnyel kapcsolatban, és az olyan távolabbi karakterisztikájúak között, amelyek esetében esetlegesen csak aktív megfigyelésre van szükség.

A 18 viselkedési minta 8 proximális figyelmeztető magatartásból és 10 disztális jellemzőből áll, melyeket a 3. számú és 4. számú táblázatban mutatunk be.

3. számú táblázat: *Proximális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben*

Proximális faktorok	„közelebbi”
Viselkedés figyelmeztető folyamata	Egy támadás kutatása, megtervezése, előkészítése vagy végrehajtása
Fixáció	Patológiás elváltozás, amelyet a társadalmi és a szakmai élet romlása kísér
Azonosulás	Katonai vagy rendészeti kellékekkel szoros kapcsolat, azonosulás korábbi támadókkal
Újfajta agresszió	Erőszakos előzmény nélkül az alany teszteli tényleges erőszakos képességét
„Energiatörés/szakadás”	Célhoz kapcsolódó bármely feljegyzett tevékenység gyakoriságának növekedése
„Szivárgó” magatartás	Harmadik fél felé történő kommunikáció a támadás szándékáról
Végző megoldás	Amikor az alany úgy dönt, csak az erőszakos viselkedés lehet a megoldás
Közvetlenül közölt fenyegetés	A támadás előtti kommunikációja a célponttal vagy a bűnüldöző szervekkel

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

4. számú táblázat: Disztális faktorok a TRAP-18 kockázatelemzési rendszerben

Disztális „távolabbi” faktorok
Személyes sérelem és erkölcsi felháborodás
Ideológia keret
Szélsőséges csoporttal való kapcsolattartás elmulasztása
Függőség a virtuális közösségtől
A foglalkozási célok megghiúsítása
A gondolkodás és az érzelem változásai
A szexuális-intim pár kötés kudarcra
Mentális rendellenességek
Kreativitás és innováció
Korábbi erőszakos bűncselekmény

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Ezen proximális és dinamikus jellemzők változása vagy megjelenése a célzott erőszak kockázatának fokozódását jelezhetik (Reid & Gill, 2016).

John Reid és Paul Gill (2016) az Egyesült Államokból és Európából származó 111 magányos elkövetőből álló nyílt forráskódú mintán tesztelték a TRAP-18-at. A terroristákból álló minta 70%-ánál előre jelezte az elkövetést a rendszer. Amikor a mintát iszlám vagy jobboldali szélsőségesekre és egyéni terroristákra osztották négy indikátor esetében volt szignifikáns különbség a csoportok között. A sikeres és a sikertelen támadók összehasonlításakor arra jutottak, hogy a sikeres támadók jobban rá voltak „szűkülve”, fókuszálva az eseményre, kreatívabbak, innovatívabbak voltak, és kevésbé volt rájuk jellemző, hogy intim kapcsolatban, párkapcsolatban lettek volna valakivel, továbbá kevésbé függtek a virtuális közösségtől. Összességében azt állapították meg, hogy a TRAP-18 ígéretes kockázatbecslő eszköz, elsősorban magányos elkövetők kockázatértékelésére.

Rövid értékelés

A tanulmányunkban összefoglalt kutatási eredmények és az alapján, hogy számos országban használnak különféle kockázatelemzési rendszereket, kijelenthetjük, hogy egy hasznos, működőképes módszerről van szó. A terrorizmuskockázatelemzésének felmérése egy komplex folyamat, amely megköveteli a szakmai hozzáértést, empirikus kutatásokat és pszichológiai szaktudást egyaránt. Ezek súlya persze attól függ, hogy egy új rendszer kifejlesztésére, egy meglévő rendszer átdolgozására, tesztelésére vagy kizárólag tiszta átvételére törekszünk.

Kevés bizonyíték van arra vonatkozólag, hogy valamelyik eszköz jobban, pontosabban megjósolná az erőszakot, mint egy másik. Feltételezhetően mind-egyiknek megvan a maga hasznossága. Persze ahogy Kiram M. Smara (2017) is kiemeli cikkében, a terrorizmuskockázat-felmérése komoly nehézségekbe ütközik, egy bűnözőikockázat-becsléshez viszonyítva. Ilyen például az alacsony előfordulás problémája, mely okán a tisztán tényyszerű, statisztikai megközelítés nem feltétlenül lesz működőképes. Hasonló a helyzet a tisztán szakmai megítéléssel is. Nem alábecsülve a gyakorlati szakemberek széles spektrumú tudását, tapasztalatát és hozzáértését, egyet kell értenünk Smaraval ebben a kérdésben. A tisztán szakmai megítélés, mind az erőszak, mind a terrorizmus kockázatfelmérése esetében – a szakirodalom alapján – talán már elavultnak mondható. Ennek oka egyrészt, hogy a módszer továbbfejlődött és az SPJ megközelítés látszik a leghatékonyabbnak, mely ötvözi a gyakorlati szaktudást a statisztikai mérőszámokkal, vagyis konyhanyelven fogalmazva, nem hagyatkozunk teljesen egy gépre, ugyanakkor nem is zárjuk ki az elemzésből. A kettő ötvözte erősen alapoz az empirikus adatgyűjtésre, a statisztikai mérőszámokra és a szaktudásra. Másrészt a tisztán szakmai alapú megítélésű módszerek nagyon szubjektívek, ami nem jelenti, hogy működésképtelenek, csupán azt, hogy kevésbé megalapozottak. Az SPJ módszer alkalmazását Kiran úgy vázolja, hogy az világos ellenőrzést biztosítana, amely megfogalmazza az egyes meghozott döntések alapját, és így megvédi a kockázatelemzést végző személyt az igazságtalan kritikáktól a későbbiekben. Ez segíthet a konzervatív megközelítések kezelésében is, ahol az a tendencia, hogy a legtöbb embert minden esetre magas kockázatúnak kell minősíteni. Továbbá a módszer növelné azoknak az értékelőknek a hatékonyságát, akik újak a kockázatértékelő szerepben. Az értékelők felhatalmazást kapnának arra, hogy ne alkossanak véleményt a kockázatról, amennyiben a rendelkezésre álló információk minősége és mennyisége egyértelműen nem elegendő ehhez. Ezt a döntést a használt rendszer minimális adatszükségletére való hivatkozással lehet igazolni. Ha koherens kockázatkezelési stratégia részévé válna, mind a hírszerző szolgálatokon belül, mind különböző szolgálatok között, az megkönnyítené a köztük lévő kommunikációt a kockázati döntéshozatalról is.

Alkalmazzuk-e a kockázatelemzés eszközét az elhárító munkában?

Véleményünk szerint megállapítható, hogy bármely ország is kezdi el kifejleszteni a saját kockázatelemző rendszerét, majd alkalmazni azt terrorelhárítási, felderítési

célokra alapvetően nem egy új dolgot talál ki. Az újonnan születő rendszerek mindig a már meglévők tapasztalataiból építkeznek, azokat továbbfejlesztve, kiegészítve, esetleg más megközelítéseket prioritásba helyezve. Minden országnak megvan a maga szociológiai, demográfiai sajátosságai, melyeket minden személyeket vizsgáló kutatásnak vagy alkalmazandó rendszernek figyelembe kell vennie.

Természetesen a támogató eszközök, módszerek alkalmazása akkor célszerű, ha megbízhatóvá és egyszerűen alkalmazhatóvá válnak. Ennek megállapításához szükség van empirikus vizsgálatokra, az egyes módszerek átfogó összehasonlítására. Az itt leírt gondolatok és kutatási eredmények arra talán rávilágíthatnak, hogy milyen izgalmas, széles körben alkalmazható, sok szempontból nagyon egyedi módszerről van szó.

Az internet térhódításával és a globalizáció okán egyre több potenciális terrorista, radikalizálódó személy kerül a hírszerző, elhárító szolgálatok látókörébe. Ahogy azt Meloy és Hoffmann (2014) megfogalmazta: „*a kockázat fokozott tudata mindenütt jelen van*”. Véleményünk szerint a kockázatelemzés módszere komoly jövő elé néz a világ hírszerző, nemzetbiztonsági szervei és a kutatók körében is. Ahogy mindig, a gyakorlati és a tudományos megközelítés ötvözte e területen is a fejlődés és a produktivitás motorja lehet.

Felhasznált irodalom

- Beardsley, L. N. & Beech, A. (2013). *Applying the Violent Extremist Risk Assessment (VERA) to a sample of terrorist case studies. Journal of Aggression, 5*(1), 4–15. <https://doi.org/10.1108/17596591311290713>
- Blazsek P. & Wernigg R. (2015). *Kockázatbecslés és kockázatkezelés a pszichiátriában*. Oriold és Társai Kiadó.
- Borum, R. (2015). Assessing Risk for Terrorism Involvement. *Journal of Threat Assessment and Management, 2*(2), 63–87. <https://doi.org/10.1037/tam0000043>
- Clemmow, C., Schumann, S., Salman, L. N. & Gill, P. (2020). The Base Rate Study: Developing Base Rates for Risk Factors and Indicators for Engagement in Violent Extremism. *Journal Forensic Sciences, 65*(3), 865–881. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.14282>
- Cook, A. N. (2014). *Risk Assessment and Management of Group-Based Violence*. Thesis for: Ph.D. Clinical-Forensic Psychology.
- Dawes, M. D., Faust, D. & Meehl, E. P. (1989). Clinical Versus Actuarial Judgment. *Science, 243*(4899), 1668–1674. <https://doi.org/10.1126/science.2648573>
- Dernevik, M., Beck, A., Grann, M., Hogue, T. & McGuire, J. (2009). The use of psychiatric and psychological evidence in the assessment of terrorist offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 20*, 508–515. <https://doi.org/10.1080/13501760902771217>

- Herrington, V. & Roberts, K. (2012). Risk Assessment in counterterrorism. In U. Kumar, U. & Mandal, M. K. (Eds.), *Countering terrorism: psychosocial strategies* (pp. 282–304). SAGE Publications.
- Hoffman, B. & Ware, J. (2019). *Is 3-D Printing the Future of Terrorism?* The Wall Street Journal.
- Hudson, R. A. (1999). *The sociology and psychology of terrorism: Who becomes a terrorist and why?* Library of Congress Washington Dc Federal Research Div.
- LaFree, G. & Dugan, L. (2004). How does studying terrorism compare to studying crime. *Terrorism and counter-terrorism: Criminological perspectives*, 5, 53–74.
- Lowrance, W. (1976). *Of Acceptable Risk: Science and the Determination of Safety*. William Kaufmann, Inc.
- Meehl, P. E. (1954). *Clinical versus statistical prediction: A theoretical analysis and a review of the evidence*. University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.1037/11281-000>
- Monahan, J. (2011). *The individual risk assessment of terrorism. Public Law and Legal Theory Working Paper Series*, 34, 2–46.
- Meloy, J. R. & Hoffmann, J. (Eds.) (2014). *International handbook of threat assessment* (pp. 66–83). Oxford University Press.
- Powis, B., Randhawa-Horne, K., Elliott, I. & Woodhams, J. (2019). *Inter-rater reliability of the Extremism Risk Guidelines 22+ (ERG 22+)*. Ministry of Justice Analytical Series.
- Reid, J. & Gill, P. (2016). The lone-actor terrorist and the TRAP-18. *Journal of Threat Assessment and Management*, 3(1), 37–52. <https://doi.org/10.1037/tam0000061>
- Sarma, M. K. (2017). *Risk Assessment and the Prevention of Radicalization from Nonviolence Into Terrorism*. *American Psychologist*. <https://doi.org/10.1037/amp0000121>
- Sonka, C., Meier, H., Rossegger, A., Endrass, J., Profes, V., Witt, R. & Sadowski, F. (2020). RADAR-iTE 2.0: Ein Instrument des polizeilichen Staatsschutzes. Aufbau, Entwicklung und Stand der Evaluation. *Kriminalistik*, 6, 386–392.
- Taylor, M. & Ryan, H. (1988). Fanaticism, political suicide and terrorism. *Studies in Conflict & Terrorism*, 11(2), 91–111.
- Webster, C. D., Douglas, K. S., Eaves, D. & Hart, S. D. (1997). Assessing risk of violence to others. In Webster, C. D. & Jackson, M. A. (Eds.), *Impulsivity: Theory, assessment, and treatment* (pp. 251–277). The Guilford Press.
- Webster, W. H. (1986). Terrorism as a Crime. *FBI L. Enforcement Bull*, 55, 11.

Alkalmazott jogszabályok

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Lohner K. & Csomós I. (2022). Potenciális terrorista elkövetők kockázatelemzése. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1749–1762 <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.2>

A szakértő szerepe a személyi állapotot érintő perekben¹

The role of expert in actions related to personal status

Hegedűs Ákos

Dr. bíró
Egri Járásbíróság
drhegedusa@birosag.hu

Magyar Tudományos Akadémia

*„Ugyanez áll a törvényszéki érvelés technikájára,
amely a döntéseknek azt a látszatot kölcsönzi, mint ha tudás és logika,
nem pedig értékelés és választás termékei lennének.”*

Eckhoff, 1979

Absztrakt

Cél: A szakértői bizonyítás talán a legköltésesebb és legidőigényesebb bizonyítási mód. Ugyanakkor az aggálytalan szakértői vélemény perdöntő jelentőséggel bír. Értékelése mégis folyamatosan vitás kérdés volt, van és lesz. Az eljárási szabályok változásával számos kérdésre választ kapott a joggyakorlat, miközben újabbak merültek fel. A változások középpontjában jelenleg a személyállapotú perekben történő szakértői bizonyítás szabályai állnak.

Módszertan: A joggyakorlat felől érkező változtatási igények azonosítása mellett a tanulmány elemzi a módosítások irányait, jelentőségét, hatását.

Megállapítások: A személyi állapotot érintő perek a vagyoni jogi pereketől eltérő szemléletmódot követelnek meg. Ennek során éppen a formalizált megoldások jelentik a gyorsaságot. A személyre szabott bizonyítás továbbra is nagyfokú rugalmasságot követel meg.

Érték: A tanulmány jelenleg csak tendenciákat határozhat meg. Ezek helyesége a gyakorlat eredményei alapján ítélni lehet. Mégis a legfontosabb, hogy a szakértői bizonyítás értékelő elemzése minél szélesebb körű legyen.

¹ A kutatás az Igazságügyi Minisztérium által támogatott, a „Jogászképzés színvonalának emelését célzó programok” keretén belül valósult meg.

Kulcsszavak: szakértő, bíróság, személyi állapot, jog

Abstract

Aim: The expert evidence is perhaps one of the most costly and time-consuming means of evidence. However, a consistent expert opinion is decisive. Still, the evaluation of it has always been an argued issue. With the change of the procedural rules' legal practice got answers to many questions while new questions have arisen. In the heart of changes are the rules of expert evidence in actions related to personal status.

Methodology: In addition to the identification of the need of change coming from the legal practice, this study analyses the direction, significance and effect of the change.

Findings: The actions related to personal status require different approach from the property disputes.

In doing so formalised solutions mean the rapidity. Personalised method of taking of evidence still needs a high degree of flexibility.

Value: This study can only define tendencies. The correctness of these tendencies shall be judged by the results of the practice. Still, the most important is to achieve a broader evaluating analysis of the expert evidence.

Keywords: expert, court, personal status, law

Bevezető

A szakértői bizonyítás kitüntetett szerepét az adja, hogy jelentős mértékben alkalmas a bíróság döntésének megalapozottságát alátámasztani. A döntést meghozó jogász a jog szakértője, aki széles körű társadalmi ismeretekkel rendelkezik, esetlegesen több speciális szakismeret birtokában is van, de döntésében mégsem a szakismeretek dominálnak, hanem a jogi megfelelés. A döntések társadalmi elfogadottságát azonban általában nem a jogi bravúr mozdítja elő, hanem a tényadatoknak való megfelelés. John Griffiths szerint *„a jogszabályok hivatalnokok által történő magyarázata (beleértve a bíróságokat is), csakúgy mint az egyéni cselekvők esetében – csak részben kognitív, racionális tevékenység; s ami számunkra még fontosabb, hogy csupán nagyon korlátozott mértékben tekinthető egyáltalán egyéni cselekvésnek. A mi szempontunkból még fontosabb, hogy a tevékenységet nagy mértékben a helyi jogi kultúra kánonjai határozzák meg (amelyek megszabják például az olyan dolgokat, hogy mi számít jó jogi érvenek)”* (Griffiths, 2005). Ez a fajta bizonytalanságra is rámutató érvelés nagyban

ellentétes a Stammler féle „a jognak jognak kell maradni” joguralmi elmélettel (Szabadfalvi, 2004; Stammler, 1998). A szakértői bizonyítás a legköltségesebb és legidőigényesebb bizonyítási mód. Ugyanakkor az aggálytalan szakértői vélemény majdnem minden esetben perdöntő. A Kúria joggyakorlat-elemző csoportja 2014-ben készített összefoglaló véleményének bevezetőjében olvasható, hogy *„a szakértői bizonyítás jogintézményének a figyelem középpontjába kerülése szoros összefüggésben áll azzal a fejlődési folyamattal, amely a tudomány és a technika terén, valamint ennek hatására a társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement [...] Ezzel párhuzamosan a bírósági eljárásokban megnőtt az igény a modern természettudományok eredményeinek a bizonyítási eljárásban történő felhasználása iránt. A szakértő a jól megfogalmazott kérdésekre tudományos megalapozottságú és egzakt válaszokat képes adni, amely a szakértői véleményt a legobjektívebb és legfontosabb bizonyítási eszközzé emelte. Ez azt jelenti, hogy a szakértői vélemény, mint bizonyítási eszköz bizonyító ereje magas, ezért ahol alkalmazzák, ott döntő mértékben meghatározza a kereseti kérelem teljesítésének a lehetőségeit.”* (URL1). Érdekes összevetni ezt a gondolatot az igazságügyi pszichológus szakértő működési köréről és tevékenységéről szóló jogtörténetinek számító 10-es számú módszertani levél bevezetőjével, amely szerint *„az elmúlt évek ítélkezési gyakorlata szerint a bíróságok és a nyomozó hatóságok is egyre szélesebb körben támaszkodnak a pszichológiai tudomány korszerű eredményeire, egyre gyakrabban igényelnek pszichológus szakértői véleményezést”* (Módszertani levelek). Az 1983-as és a 31 évvel későbbi bevezető munka hasonlóképpen rámutat arra, hogy a bíróságok nagy mértékben támaszkodnak a szakértői bizonyításra, fontosságát mindenki hangsúlyozza, ugyanakkor megítélése körében soha nem szűnnek meg a viták.

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.) bizonyítással kapcsolatos szabályai legnagyobb vívmányának tartja a kommentár a szakértői bizonyítás koncepcionális megújítását. Az új polgári perrendtartás koncepciója a szakértői bizonyítás kapcsán célul tűzte ki a korábbi szabályok felülvizsgálatát annak okán, hogy a szakértői bizonyítás szabályait teljes egészében összhangba kell hozni a perrendtartás alapelveivel – különös tekintettel a rendelkezési elvre – és a bizonyítás egyéb rendelkezéseivel. A felülvizsgálat másik fontos indoka volt, hogy egy, a hatékonyságra épülő új szakértői bizonyítási rendszer nagymértékben elősegítheti az eljárások észszerű időn belüli befejezését. Ezért a perrendi szabályok megalkotásával együtt zajlott az igazságügyi szakértői tevékenységre vonatkozó szabályozásnak is a felülvizsgálata, melynek eredményeként az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. XXIX. törvény (továbbiakban: Szaktv.) elfogadása időben megelőzte a Pp. megalkotását. A Pp. szabályainak tehát a megújult szakértői tevékenységet szabályozó

normákhoz kellett igazodnia. A Szaktv. az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény és az igazságügyi szakértői kamaráról szóló 1995. évi CXIV. törvény rendelkezéseit kívánta egyetlen, az egész igazságügyi szakértői tevékenységet és szervezetrendszeret átfogó törvényben szabályozni. Ezáltal egy koherensebb, átláthatóbb, világosabb kapcsolódási pontokat tartalmazó szabályozás készült el, amely alkalmas jogágsemlegesen szabályozni a szakértői tevékenységet. A törvény intézményesíti a magánszakértői véleményt, és új alapokra helyezi a gyakorlat által kimunkált elveket az *Összefoglaló* vélemény alapján (URL1). A külön fejezetet alkotó Szaktv. 52–53. §-a meghatározza a magánszakértői vélemény megtételének lehetséges céljait, és a szakértő eljárását megalapozó megbízás legfontosabb szabályait. A korábbi gyakorlat kritikáira válaszul nyomatékosítja, hogy a megbízás alapján eljáró szakértő a függetlenség és pártatlanság elvének megfelelően köteles eljárni.

A Pp. szakértői bizonyításra vonatkozó egységesítő törekvései

A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: 1952-es Pp.) szabályozásában folyamatosan megfigyelhető volt egy bizonytalanság a magánszakértői vélemény elfogadását illetően (URL1). Az értékelés két végpontja akként foglалható össze, hogy a magánszakértő véleménye a fél előadásának minősül vagy teljes értékű szakértői véleménynek (Molnár 2014). A két szélsőség eredményeképpen olyan álláspont is megfogalmazódott, hogy a magánszakértői vélemények sokfélesége azt eredményezte, hogy azokat 'en bloc' sem a fél előadásaként, sem bizonyítékként nem lehetett kezelni (Hajnal & Huszárné, 2015).

Ezen a helyzeten a 2018. január 1. napján hatályba lépett Pp. jelentősen változtat, amikor a szakértő alkalmazásának három egyenrangú módját szabályozza (Bartal, 2018). A Pp., kiküszöbölve a korábbi szabályozás következtelenségeit, a szakértői bizonyítást bizonyítási módnak, a szakértőt (alanyi) bizonyítási eszköznek, a szakértői véleményt bizonyítéknak tekinti úgy, hogy a szakértő perbeli szerepén alapvetően nem változtat, a szakértővel történő bizonyítás továbbra is akkor nélkülözhetetlen, ha releváns tények észlelése vagy értékelése speciális, tehát nem köznapi és nem jogi ismeretet kíván. Újdonságnak volt tekinthető, hogy a jogvita kereteinek meghatározásához is alkalmazható szakértő.

A Pp. a szakértői bizonyítást egyetlen fejezetben olyan általánosan szabályozta, hogy a különleges eljárások körében is csak a gondnoksági perekben fogalmazott meg kivételt, amely szerint a Pp. 334. §-ban meghatározott előfeltételek hiányában is előzetes bizonyítás rendelhető el, továbbá maga az eljárási törvény határozza meg, hogy az alperes elmeállapotának vizsgálatára és

a választójogból való kizárás megítélés tárgyában igazságügyi pszichiáter szakértőt kell kirendelni. Rendelkezett továbbá arról, hogy a bíróság elrendelheti az alperesnek a szakértői vizsgálatra történő elővezetését, valamint megfelelő fekvőbeteg gyógyintézetben történő, legfeljebb 30 nap időtartamú elhelyezését. Ezek a különbségek a régi eljárási szabályok továbbélésének tekinthetők, jelezve, hogy az új törvénynek a szakértőkre vonatkozó szabályozása a gondnokság alá helyezés iránti perekben teljesen azonos módon nem alkalmazható. A különbségtételek jól magyarázhatók, mivel a gondnokság alá helyezés iránt indított perben az illetékességet az is megalapozza, ha az alperes valahol huzamosabb időn át bentlakásos szociális intézményben vagy fekvőbeteg gyógyintézetben tartózkodik. A per időtartamát azonban nyilvánvalóan befolyásolja a szakértő kötelező igénybevétele, ezért nem minden esetben van lehetőség arra, hogy az alperes a per egész időtartama alatt ugyanazon fekvőbeteg gyógyintézetben legyen, ezért különösen indokolt az előzetes bizonyítás elrendelése az alperes igazságügyi pszichiátriai szakértővel történő megvizsgálása céljából. Ez az ideiglenes gondnok rendelés miatt is indokolt lehet, de önmagában megalapozhatja az is, amennyiben az alperest esetlegesen várhatóan egy, a bíróság illetékességi területétől jóval távolibb fekvőbeteg gyógyintézetbe szállítják át. Itt fontos kiemelni, hogy a régi Pp. alkalmazása során kialakult gyakorlat volt egyes bíróságokon, hogy a tárgyalás kitűzésével együtt a bíróság egyből a szakértő kirendeléséről is határozott. Ezt a gyakorlatot már 2018. január 1-je előtt is több kritika érte, mivel az eljárást sematikussá tette, a bíróság általi személyes meghallgatás (Ádámkó, 2016), illetve a tanúbizonyítás során tapasztalt egyedi körülményekről a szakértőt nem tudta tájékoztatni, amennyiben a bizonyítás eredményeképpen valamely kérdés egyedi elbírálást követelt meg, azt legfeljebb a szakértői vélemény kiegészítésével lehetett pótolni (Kiss, Maléth, Tőkey, Hoffman, Zsille & Dombrovsky, 2021). A Pp. osztott perszerkezete és a valamennyi perben egységes perfelvételi módok elméletileg kizárták ezen gyakorlat továbbélését, ugyanakkor a korábban hivatkozott körülmények egyedi mérlegelés esetén továbbra is indokoltá teszik, hogy a szakértő kirendelésére soron kívül, előzetes bizonyításban kerüljön sor. A jogalkotó az eljárási törvényben indokoltan tartotta rögzíteni, hogy az elmeállapot vizsgálatára és a választójogból való kizárásra igazságügyi pszichiátriai szakértőt kell kirendelni, míg más szakterületek vonatkozásában a kötelező szabályozást továbbra is a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet tartalmazza. A gyakorlat a gondnoksági perekben tárgyalás kitűzésére alkalmas keresetlevél alapján a 2013. évi V. törvény hatályba lépése után is van lehetőség arra, hogy a régi Pp. rendelkezéseire figyelemmel előzetes bizonyítás keretében elrendelje az elmeorvos szakértői vélemény beszerzését, ugyanakkor célszerűnek tűnik ezt a vizsgálatot nem előzetes bizonyítás

keretében lefolytatni. Az érintett életviszonyainak, társas kapcsolatainak mint a gondokság alá helyezést kizáró körülmény vizsgálata ugyanakkor nem szakértői kérdés, hanem a bírói mérlegelés körébe tartozik (URL2).

A hivatalbóliség egyenlő a kirendelt szakértő alkalmazásával?

A szakértői bizonyítás körében a magánszakértő a 2018. január 1-től hatályos szabályozásban egy esetkörben volt kizárva; a Pp. 444. § alapján az alperes elmeállapotának vizsgálatára és a választójogból való kizárás megítélése tárgyában igazságügyi pszichiátriai szakértőt rendel ki. Az egyetlen kivételt a gyakorlat rövid időn belül kevésnek találta, a Pp. novella már tartalmazza a következő kivételt, a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértői vizsgálatot. Már a gondokság alá helyezési iránti perekben is visszatérő problémaként jelentkezett, hogy az érdemi tárgyalási szakban kirendelt szakértő szakvéleménye folytán rendszeresen kellett keresetet változtatni, amelyre ugyan a Pp. adott lehetőséget, azonban szoros, 15 napos határidőhöz kötve, továbbá feltételezve, hogy a bíróság azt engedélyezi. Feltételezhető, hogy valamennyi tevékenység időráfordítással jár, ebből következően az eljárások idővonzata szempontjából ez a megoldás azért problematikus, mivel míg a felperesnek kell egy eljárási aktust tennie, a keresetét meg kell változtatnia, addig a bíróságnak az engedélyezésről kell határoznia. Mindkét eljárási cselekményt a felek magatartásától vagy ráhatásától függetlenül szükséges volt megtenni, miközben alapvetően formális cselekményeknek voltak tekinthetők. A Pp. hatályba lépését követően pár nappal már megjelent az az álláspont, hogy a gondnoksági perekben a bíróság kizárólag kirendelt szakértőt alkalmazhat, ezen szakértő kirendelésére sor kerülhet a fél bizonyítási indítványára (URL3), emellett, ha azt a bíróság szükségesnek tartja, a szakértői bizonyítást hivatalból is elrendelheti (URL3) – a Pp. 276. § (2) bekezdés és 434. § (1) bekezdés alkalmazása körében –, mindez következik a személyi állapotot érintő perek során kiemelten jelentkező officialitás elvéből. *„Például egy gondokság alá helyezési perben a felperesnek elmeorvos szakértő útján kell bizonyítania, hogy az alperes belátási képessége miatt szükséges cselekvőképességének valamilyen szintű korlátozása. A bíróságnak a Pp. 3. § (3) bekezdése alapján ki kell oktatnia a bizonyításra szoruló tényekről, azonban ha ennek ellenére a felperes nem indítványozza elmeorvos szakértő kirendelését, a bíróság hivatalból rendeli ki (vö: Pp. 310. § (1) bekezdés első mondat). Amennyiben pedig a szakértői vélemény alapján nem indokolt a gondnokság alá helyezés, a bíróság a keresetet ítélettel elutasítja.”* (Völcsy, 2016).

A szakértői bizonyítással kapcsolatos álláspontok bizonytalanságára mutat rá a tény is, hogy az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület a Pp. 444. § (1) bekezdését felhívva arra a határozott álláspontra helyezkedik, hogy a gondoksági perekben a törvény a magánszakértő alkalmazását kizárja. Azonban a más eljárásban kirendelt szakértő véleményének figyelembevételére – meghatározott feltételek fennállás esetén – van lehetőség. Álláspontját a Pp. 434. § (1) bekezdése szerinti hivatalbóli bizonyítás elvéből és a hivatkozott 444. § (1) bekezdés értelmezéséből vezeti le. Ugyanakkor a hivatkozott jogszabályhelyek a magánszakértő alkalmazásának kizárását nem tartalmazzák. Lényegében a korábbi gyakorlat 2018. január 1. napját követő továbbélésének lehetőségét biztosítja az állásfoglalás azzal, hogy annak kereteit tágítja a más eljárásban kirendelt szakértő véleményének figyelembe vehetőségével.

A jogértelmezés központjában az áll, hogy a 444. § (1) bekezdése a „rendel ki” kifejezést használja az (1) bekezdés végén, míg a különleges eljárások eltérő rendelkezései között a szakértőre vonatkozóan speciális szabály nem került megalkotásra. Így az ekkor hatályos jogszabályok szerinti jogértelmezés elfogadta, hogy egyéb személyi állapotot érintő perekben a Pp. nem írja elő, hogy a szakértő csak kirendelés alapján járhat el.

Ebből következően a személyi állapotot érintő perekben a hivatalbóli bizonyítás fennállása mellett lehetőség van arra, hogy a felek magánszakértői vélemény benyújtását indítványozzák. A hivatalbóliság elvéből következően azonban a bíróság döntésétől függ, hogy kirendelt szakértőt vagy magánszakértőt alkalmaz. Ugyanakkor az állásfoglalás kiemeli, hogy a kirendelt szakértő alkalmazása mellett szólhat a gyermek érdekeinek és jogainak fokozott védelmére vonatkozó alapelv érvényesülése.

Az elméleti viták tehát rögtön kialakultak a körül, hogy a szakértői bizonyítás három egyenragú módja mennyire hatékony a személyi állapotot érintő perekben. A kérdés középpontjában az állt: mennyiben érvényesül a hivatalbóliság, és mennyiben veszi figyelembe az eljárások során nagyon sok esetben érintett kiskorú gyermek érdekeit. A szakértői bizonyításeljárási időtartamára nézve kedvezőtlen hatását pedig a szakirodalom következetesen elismeri ([URL1](#), [URL4](#), [URL5](#), [URL7](#), [URL8](#)).

Az Országos Bírósági Hivatal elnöke kezdeményezte a polgári perrendtartás családjogi perekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítását ([URL9](#), [URL10](#)), ennek során kiemelésre került, hogy az OBH elnöke személyi állapotot érintő pereket és a családjogi jogterületet 2019-ben kiemelten kezeli. A családjogi jogviszonyok rendezésére irányuló peres eljárások jelentős része kiskorú gyermek érdekét is érinti, ezáltal a javaslat az OBH elnökének a gyermekközpon-tú igazságszolgáltatás megvalósítására vonatkozó célkitűzésével is összefügg.

A javaslat ([URL9](#)) éppen az átlagos időtartamnövekedési arányok kimutatásával támasztotta alá a változtatás igényét. Gondnoksági perekben 17%-os, házassági bontó perek közös megegyezés esetén 32%-os, házassági bontóperek nem közös megegyezés 38%-os, szülői felügyelet megváltoztatása 70%-os, szülői felügyelet rendezése 80%-os, gyermektartásdíj megállapítása 58%-os, gyermektartásdíj megváltoztatása 63%-os, apaság megállapítása 40%-os, származási, egyéb perek (például apaság) 93%-os időtartamnövekedést mutatott ki. A 2018 első negyedévében érkezett ügyek év végéig tartó érdemi befejezésének aránya és csökkenésének mértéke százalékban a következők szerint alakult: a házassági bontó perek közös megegyezése vonatkozásában 9%, házassági bontóperek nem közös megegyezéssel 12%, szülői felügyelet megváltoztatása 10%, szülői felügyelet rendezése 13%, gyermektartásdíj megállapítása 34%, gyermektartásdíj megváltoztatása 27%, apaság megállapítása 18%, származási, egyéb perek (például apaság vélelmének megdőntése) 1%.

Az adatok értékelése kapcsán mindenképpen rá kell mutatni arra, hogy egy teljesen új, koncepciójában is megújult szabályrendszer alkalmazása kezdetben mindig okoz egyfajta időtartamnövekedést. Legegyszerűbben ezt úgy lehet megérteni, hogy a korábban kidolgozott minták nem alkalmazhatók, az ismert jogszabályhelyek helyett új fordulatokat és rendszeressé váló jogszabályhelyeket kell használni, újra és újra felütve a jogszabálysöveget, hogy az késég szinten is rögzüljön. Ez azonban, különösen a kezdeti időszakban sok időt vesz igénybe, így nyilvánvalóan nem a gyorsaság irányába hat. Ugyanakkor az eljárási szabályok hosszú távú tapasztalatairól már csak azért is nehéz beszélni, mivel a személyi állapotot érintő perekben 2020 októberére már elkészült a T/13257. számú törvényjavaslat, amely az eljárási szabályok átfogó módosítását irányozta elő ([URL10](#)).

A szakértői bizonyításra vonatkozó szabályok változásai, minél kevesebb szakértői vizsgálat

Az első Pp. novella jelentős változást rögzített a bizonyítás területén, amikor kimondta, hogy a személyi állapotot érintő perekben a magánszakértői bizonyításnak nincs helye [Pp. 434. § (5) bekezdés]. Az előterjesztés a konzultációs testület álláspontjával egyezően azt tartalmazza, hogy a hatályos szabályozás a gondnoksági perekben a magánszakértő alkalmazását kizárja [Pp. 444. § (1) bekezdés]. Ugyanakkor hivatkozik rá, hogy a gondnoksági perken kívül valamennyi más személyi állapotot érintő perben megengedett volt a magánszakértői bizonyítás, de a hivatalbóli bizonyítás törvényi lehetősége miatt a bíróság

nincs kötve a fél által előterjesztett szakértői bizonyítási indítványhoz. Ebből következően, ha a peres fél magánszakértői bizonyítás elrendelésére tett indítványt, a bíróság dönthetett úgy, hogy a hivatalbóli bizonyítás keretében szakértőt rendel ki. A változtatás indokaként megjelenik, hogy különösen nagy jelentősége van a szülői felügyelettel kapcsolatos perekben a magánszakértői bizonyítás lehetőségének, mivel, ha a bizonyító fél e perekben magánszakértői bizonyítást indítványoz, akkor az ellenérdekű fél is jogosult magánszakértői bizonyítást indítványozni. A javaslat szerint, amennyiben két magánszakértői vélemény között szakmai ellentét áll fenn, akkor annak feloldására a bíróság kirendelt szakértőt fog alkalmazni (URL10). Ez a megfogalmazás annyiban pontatlannak tűnhet, hogy a Pp. 316. § (2) bekezdés e) pontja alapján a két egymással ellentétes és egyéb okból aggálytalan magánszakértői vélemény esetén önmagában az ellentét fennállása a két magánszakértői vélemény aggályosságát mint jogkövetkezményt vonja maga után. Így a két szakértői vélemény bizonyítékként nem vehető figyelembe, ez pedig azt eredményezi, hogy a bíróság kénytelen szakértőt kirendelni.

A jogalkotó kiemeli, hogy a perrel érintett kiskorú gyermek érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes a Ptk. 4:2. § (1) bekezdésére figyelemmel az, ha három szakértő is megvizsgálja. A jogalkotó ezen elgondolása alapvetően helyesnek tekinthető, ugyanakkor a korábbi szabályozás és a gyakorlat is – megfelelő iránymutatás mellett – alkalmas volt ennek kivédésére. Ahogyan az korábban ismertetésre került, a konzultációs testület is megerősítette azt az értelmezést, hogy a bíróság döntésétől függött, hogy kirendelt szakértőt vagy magánszakértőt alkalmaz. A testület kifejezetten a kirendelt szakértő alkalmazását tartotta indokoltnak, ahogyan a gyakorlatban sem lehetett tapasztalni tömegesen előforduló magánszakértői vélemény benyújtására irányuló indítványokat szülői felügyeleti joggal kapcsolatos ügyekben. A jelenlegi szabályozás pedig ugyanúgy nem zárja ki a gyermek többszörös szakértői vizsgálatát, mint ahogyan ezt a korábbi szabályozás sem tette meg. Ennek egyik oka, hogy a jogágak szétválasztásával, az eltérő eljárási formákkal a gyermek vizsgálata nem egy egységes, komplex eljárás keretében zajlik, hanem mindig az adott eljárás céljainak megfelelően.

Így lehetséges, hogy a gyámhatóság közigazgatási eljárás keretében, a büntetőügyben eljáró bíróság a büntetőeljárás keretében, míg a polgári ügyben a bíróság polgári eljárás keretében rendel ki szakértőt. Ennek szükségességén az sem változtat jelentősen, hogy amennyiben a polgári peres eljárás az utolsó, akkor abban a más eljárásban kirendelt szakértőnek a szakkérdés tárgyában készített szakvéleménye felhasználását indítványozhatják. Egyrészt a különböző eljárások célja és irányultsága más, másrészt jellemzően a vizsgálatok között hosszabb idő telik el, így az életviszonyok, a kapcsolatok, a releváns körülmények

olyan mértékben változhatnak, hogy a korábbi szakvélemény legfeljebb egy bizonyítékként lenne felhasználható, azonban a Pp. 316. § (3) bekezdése alapján ez is nagyon kérdéses. Ha a szakvélemény a változó életviszonyokra tekintettel hiányos, esetlegesen az újabban felmerült perbeli adatokkal ellentétes, akkor aggályosnak minősül. Az aggályosság megszüntetéséhez újabb szakértői vizsgálatra van szükség, így a szakértőnek ismételtén meg kell hallgatnia a gyermeket. Amennyiben ez nem történik meg, az aggályos szakvélemény a hivatkozott jogszabályhelyre figyelemmel még bizonyítékként sem vehető figyelembe. A kirendelt szakértő szakvéleménye aggályos a Pp. 316. § alapján, ha hiányos, illetve nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit, esetleg homályos vagy önmagával, illetve a perbeli adatokkal ellentétes, illetve, ha egyébként a helyességéhez nyomatékos kétség fér. Ezen kritériumokon túl a magánszakértői vélemény aggályos akkor is, ha a magánszakértő a törvény szerinti perbeli kötelezettségeit nem teljesítette, annak kiegészítése az ellenfél kérdései vonatkozásában nem történt meg, esetleg annak kiegészítése az ellenfél magánszakértői véleményével szemben, a szakkérdés vonatkozásában fennálló ellentét indokai tekintetében szóban nem történt meg, vagy közte és az ellenfél magánszakértői véleménye között szakkérdésben ellentét áll fenn, és az előző okok egyik magánszakértői vélemény tekintetében sem állnak fenn.

A szerző fiktív álláspontja szerint az ugyanazon szakkérdés körében a több szakvélemény akként lenne elkerülhető, ha bármely jogághoz tartozó hatóság eljárásában teljeskörű és komplex vélemények születnének, különösen akkor, ha felmerül, hogy nemcsak az adott területen lesz szükség majd szakértői véleményre, hanem további eljárások is feltételezhetők. Nyilván a családi jogállás megsértésének büntette esetén vagy kiskorú veszélyeztetése büntette elkövetése esetén a büntetőjogi felelősség megállapítása mellett valószínűsíthető a polgári ügyben eljáró bíróság döntése. Azonban lehetséges, hogy a büntetőjogi szankcióra nincs szükség az ultima ratio elve alapján, vagy kétséget kizáróan nem bizonyított a bűncselekmény elkövetése, ugyanakkor a szakértői vizsgálat megállapításai miatt polgári peres eljárás indul. Nyilvánvalóan más szempontok lesznek meghatározók a büntetőjogi felelősségre vonás és a szülői felügyeleti jog gyakorlásáról szóló döntés körében.

Teher a több szakvélemény?

A Pp. novella indokolása ([URL 10](#)) részletezi azt az álláspontot miszerint, a Pp. hatálybalépésekor a bíróság dönthetett úgy, hogy a hivatalbóli bizonyítás keretében szakértőt rendelt ki vagy magánszakértői bizonyítást is befogadhatott.

Különösen nagy jelentősége van ennek az értelmezésnek a szülői felügyelettel kapcsolatos perekben: ha a bizonyító fél e perekben magánszakértői bizonyítást indítványoz, akkor az ellenérdekű fél is jogosult magánszakértői bizonyítást indítványozni, ha a két magánszakértői vélemény között szakmai ellentét áll fenn, akkor annak feloldására a bíróság kirendelt szakértőt fog alkalmazni [Pp. 316. § (2) bekezdés e) pont, 307. § (1) bekezdés b) pont]. Ennek következtében előfordulhat, hogy a perrel érintett kiskorú gyermeket három szakértő is vizsgálja, mely nyilvánvalóan ellentétes a Ptk. 4:2. § (1) bekezdésében rögzített, a gyermek érdekének és jogainak fokozott védelmére vonatkozó alapelvvel.

Kérdéses azonban, hogy a gyermeket valóban jelentősen terheli-e a többes szakértői vizsgálat, vagy nem feltétlenül ellentétes a gyermek érdekeivel a megfelelő légkörben történő többszöri meghallgatása. A gyermekbarát igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit (URL11).

Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrált, tiszteletben tartja a gyermek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot (URL12, URL13). A gyermek részvétele az eljárásban a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény (URL18) 12. cikkéből következik. Önmagában a gyermekre vonatkozó szabályok alkalmazást nehezíti, hogy a Ptk. 2:10. § a tizenharmadik életév be nem töltéséhez köti ezt a kategóriát, kiegészítve a kiskorú házassága folytán megszerzett nagykorúsága szabályával, de az eljárásjogban a gyermek szerepe ennél sokkal bonyolultabb és cizelláltabb.

A gyermeknek az eljárásban betöltött szerepére és részvételére vonatkozóan – az egyértelműen megfogalmazott szabályok ellenére – mai napig nincsen egységes bírói gyakorlat. *„Az eljárás szereplőinek bizonytalanságát két, egymásnak feszülő, de valójában csak látszólagos ellentét okozza. Az egyik oldalon megjelenik a gyermek igénye és joga arra, hogy az eljárás során véleményét kifejezhesse és azt a szülők, illetve a bíróság a döntés meghozatala során figyelembe is vegyék. A másik oldalon egy szintén figyelemre méltó igény mutatkozik, nevezetesen, hogy a gyermeket ne tegyék ki olyan helyzetnek, ahol traumatizálódhat.”* (URL12). Ez a fajta traumatizálódás azonban alapvetően a bírósági tárgyaláson történő meghallgatás során merülhet fel, amennyiben a bíróság nem fordít négy alapvető faktorra megfelelő figyelmet: a térre, a hangra, a hallgatóságra és a befolyásra. A szakértői vizsgálat során azonban egy ezzel foglalkozó

szakember hallgatja meg a gyermeket, így várható, hogy a traumatizálódás minimális szinten valósul meg, miközben a gyermek érdekeinek megfelelő részvétele az eljárásban, véleményének figyelembevétele sokkal inkább előtérbe kerül. Általánosnak tekintett az a felfogás, hogy nem szolgálja a gyermek érdekét, amennyiben mind a bíró, mind a szakértő meghallgatja a gyermeket (URL10). A bíró előtti meghallgatás mellett szól a közvetlen észlelés, míg a szakértő előtti meghallgatás mellett a szakmai ismeretek tárháza mint érv. Ugyanakkor „*erre nézve egyetlen jogszabály sem ad pontos iránymutatást, éppen ezért szükséges lenne egy egységes protokoll kialakítása a bíróságokon*” (URL12). Iránymutatónak tekinthető a kérdés megválaszolásában három nagy csoport: a gyermek jellemzői, a per körülményei és a bíró szakértelme.

Kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy lehetőleg – a per elhúzásának és a gyermek megterhelésének, elbizonytalanításának megakadályozása érdekében – csak egy alkalommal kerüljön sor a gyermek meghallgatására, kivéve persze, ha a körülmények valamilyen oknál fogva utóbb lényegesen megváltoznak. A későbbiekben részletezett gyakorlat azt mutatja, hogy különösen a kiélezetebb családjogi vitákban a többes meghallgatás nem egy esetben megtörténik, bizonyos tényállások mellett szükségszerűen, ahogyan a magánszakértői vélemények beszerzése éppen az eljárást indukáló esemény. A fél először szakemberhez fordul azért, mert ezt tanácsolják neki vagy a körülményekből feltételezi, hogy szükséges a speciális szakismeret a megfelelően felelősségteljes döntéshez. Így a magánszakértői vélemény általános kizárása a bizonyítékok köréből visszásságokhoz is vezethet. Esetlegesen egy nagyon fontos bizonyítéki kör kerül ki a vizsgálódás köréből, miközben a gyermek többszörös meghallgatásának szükségessége nem változik (URL14).

Példaként említhető a Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság 4.Pk.50.149/2021/6. szám alatti megelőző távoltartás ügyében keletkezett végzése, az ahhoz tartozó személyes meghallgatásról készült jegyzőkönyvvel. Az eljárást megelőzően magánszakértői vélemény készült, amely alátámasztotta a gyermek veszélyeztetettségét, ezért a bíróság megelőző távoltartást rendelt el. Ugyanakkor a gyámhatóság védelembevitel iránti eljárásban igazságügyi szakértőt rendelt ki, aki az anyát és az apát a kiskorú gyermekkel együtt ismételtén megvizsgálta. Ebben az eljárásban a bíróság a megelőző távoltartásról nem is határozott volna, ha nincsen egy magánszakértői vélemény, amely azonban a jelenlegi szabályozás szerint nem lesz bizonyíték, ugyanakkor nyilvánvalóan attól még, hogy ez nem minősül bizonyítéknak, szükséges és indokolt volt a gyermek vizsgálata. A gyermek veszélyeztetettsége esetén majdnem bizonyos az is, hogy büntető eljárásra sor kerül majd, ahol a büntetőjogi felelősség megalapozásához újabb szakértőt fognak kirendelni.

Az egy szakértői vizsgálat követelménye nem új a gyakorlatban, mégis, ha az érvényesülését tekintjük feltűnik, hogy a Szolnoki Járásbíróság 4.P.22.292/2012/160. sorszám alatti ítéletének meghozatala során az ügyben hat szakértő is eljár.

Hasonlóan nem tartotta kőbe vésett elvnek az egy szakértő lehet a perben irányvonalat az Egri Törvényszék 1.Pf.20.011/2020/69. sorszám alatti hatályon kívül helyező végzése, amely szerint a pert azért a perfelvételi szaktól kell folytatni, mivel az elsőfokú bíróság előtt kirendelt szakértő és a perben felhasznált szakértői véleményt követően keletkezett egy büntető eljárásban alkalmazott szakértői vélemény, amelyek egymással is ellentétesek, és a másodfokú eljárás során kirendelt szakértő véleménye is eltérő megállapításokat tartalmazott. Ezek az esetek jól rámutatnak arra, hogy az elméletileg helyes néha a gyakorlatban nem elégséges. A bíróságok több esetben eltérnek az egy szakértő elvétől a hivatalból történő bizonyítás és a tényállás teljes körű felderítése elve miatt. Nem csak a változó életviszonyok, de az eljárás fókuszpontjainak változásai is szükségessé tehetik a szakértői vélemény kiegészítését, újabb szakértői vizsgálatot, de olykor újabb szakértő kirendelését is. Kérdéses azonban, hogy erre a Pp. biztosít-e jelenleg lehetőséget a szakértői bizonyítás „csak egy maradhat” jelmondata mellett. Nem vitatható, hogy a bíró a szakértelem hiányában nem feltétlenül alkalmas arra, hogy válasszon az ellentétes szakvélemények szakmai megállapításai között. Az azonban kérdéses, hogy célszerű és alkalmas eszköz volt-e a szakértői bizonyítás olyan rendszerének megalkotása, amelynek lényege, hogy a magánszakértő alkalmazása megnyitja a lehetőséget az ellenérdekű fél részére másik magánszakértői vélemény benyújtására. Ezt követően akár két aggálytalan szakvélemény esetén, akár két aggályos szakvélemény estén a bizonyítékok köréből ezek kiesnek és marad a kirendelt szakértő alkalmazása. Az is kérdéses, hogy a Pp.-ben intézményesített magánszakértő ekként történő szabályozása esetén az eljárások idővonzatára milyen kockázatot vállal az ezen bizonyítási eszközzel élő fél.

Szakértői bizonyítás és idővonzata

Fontos az előzőekhez hozzátenni és kiemelni, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás elvei között kiemelten szerepel a gyorsaság. *„Több bíróság jelzése alapján ismert tény, hogy egyes szakterületeken – különösen az igazságügyi orvostan, igazságügyi pszichiátria, klinikai és mentálhigiénés gyermek- és felnőtt szakpszichológia vonatkozásában – a szakértők, szakértői intézmények és intézetek leterheltsége, a kompetens szakértők hiánya immár jelentősen közrehat az eljárások elhúzódásában.”* (2021.OBH.XX.M.6/3.; [URL12](#)).

Az idő múlásával a szakértői vélemények megállapításai elavulttá, esetlegesen használhatatlanná válhatnak. Ez a körülmény különösen a személyi állapotot érintő perekben lehet különösen fontos. Az 1980-ban megjelent 9. számú módszertani levél – amely lényegében nem hatályos, csak korábbi foglalkozási szabálynak minősült – az igazságügyi orvosszakértők magatartásáról és felelősségéről szóló utolsó fejezetében azt tartalmazza „*elengedhetetlen társadalmi érdek, hogy a szakvélemény mindenben helytálló, megbízható, objektív és tudományos értékű legyen. Ha akár egyetlen ügyben is hibás, téves vagy helytelen szakvélemény születik, az – amellet, hogy általában is kétségeket támaszthat az egész szakértői intézménnyel szemben – téves hatósági döntés, téves bírói ítélet forrása lehet. Már csak ebből is következik, hogy a szakértőnek – a módszertani levélben kifejtett szakmai követelményeken és magatartási szabályokon túlmenően – minden tevékenységét felelőssége teljes tudatában kell ellátnia*” (URL5). Ugyanakkor a pszichológiai vizsgálatok objektivitáshoz régóta tapad egyfajta kétely. A Pp. szabályozási rendszeréből az a következtetés vonható le, hogy mind a kirendelt, mind a felek által benyújtott magánszakértői vélemények esetén ugyanúgy előfordulnak megalapozatlan, aggályos vélemények is, amelyek minden esetben negatívan hatnak az idővonzaton túl a bizalomra is.

Ez a két dolog pedig felveti azt a kérdést, hogy a több szakértői vélemény lehet-e egymást kiegészítő vagy szükségképpen ki kell zárni együttes érvényesülésüket, ahogyan azt az eljárási törvény is teszi. A gyermek fejlődését, a család dinamikáját, kríziseinek hatását jól tudja rögzíteni a különböző időpontban készített szakvélemények együttes értékelése. Jelenleg azonban a gyermekek egyszeri meghallgatásának érvényesülése érdekében magánszakértő alkalmazásának nincsen helye, és megalapozott, aggálytalan szakvéleményből is csak egy lehet. Mivel a törvény szerint a szakértői bizonyítás hangsúlyos elve az, hogy a bíróság a szakvélemény szakmai szempontú megítélésére nem lehet képes, a bíróság szabad mérlegelési joga szakkérdésben nem érvényesül, azaz a szakvélemények közötti ellentmondás a bíró értékelő tevékenysége keretében nem szüntethető meg (Kúria Kfv.X.37.416/2019/4).

A szakvéleménnyel kapcsolatosan a bíróság csak azt tudja vizsgálni, hogy az a logika és az általános intelligencia alapján meggyőző erővel bír-e. Emellett azonban megmaradt az a változatlan elv, hogy a szakértő pótolja a bíróság hiányzó szakismeretét, de nem veheti át a bíróság szerepét, ezért a bíróság nem engedheti át a szakértőnek a bizonyítékok mérlegelésére vonatkozó jogkörét, és jogkérdésekben nem a szakértőre tartozik a döntés meghozatala.

Amikor a jogorvoslat során változnak a körülmények

Megfontolást érdemel, hogy amennyiben – különösen a szülői felügyeleti jogot érintő perekben – az elsőfokú döntés meghozatala és a másodfokú határozat között hosszabb idő telik el, vagy akár a körülmények rövid időn belül is jelentősen megváltoznak, milyen határozatot érdemes hozni. Álláspontom szerint, amennyiben az elsőfokú ítélet megalapozott volt, és az ítélet meghozatalakor rendelkezésre álló bizonyítékok alapján helyes döntés született, akkor elsősorban az elsőfokú ítélet helyben hagyása indokolt. Az elsőfokú határozatot követően bekövetkezett lényeges körülmény módosulás figyelembevétele a másodfokú határozat során nem célszerű. A változások, amelyek a szülői felügyelet gyakorlásának és a gyermek elhelyezésének megváltoztatását indokolják egy új perben értékelhetők megfelelően, azaz le kell zárni az ügyet és új perben kell vizsgálni a változások jelentőségét. Nem célszerű az utóbb megváltozott körülményeket alátámasztó bizonyítékok tükrében a hatályon kívül helyezés, mivel az elsőfokú ítélet hibájára utal (Döme, 2021). A lényeges körülményváltozások értékelésének egy új perben lehet helye. A személyi állapotot érintő perek sajátossága, hogy a releváns körülmények akár rövid időn belül is módosulhatnak. Ebből következően új keresetben terjeszthetők elő az új körülmények úgy, hogy már ítéleti szinten rögzítésre kerültek a korábbi elsőfokú ítélet meghozatalakor figyelembe vett és irányadó tények és bizonyítékok. A felek így tudnak viszonyulni a bíróság jogorvoslat folytán felülvizsgált álláspontjához, és tudják ahhoz igazítani magatartásukat. Ezáltal, amennyiben aggálytalan szakvélemény állt a bíróság rendelkezésére az elsőfokú ítélet meghozatalakor, akkor nincsen szükség a szakértői vélemény kiegészítésére, esetlegesen másik szakértő kirendelésére (Egri Törvényszék).

Az ilyen típusú döntés meghozatala alól két kivételt lehet megállapítani: az egyik amikor a körülményekben a változások egyszerűen és egyértelműen megállapíthatók, így a másodfokú bíróság tudja rögzíteni a megváltozott körülményeket, amelyekre tekintettel az elsőfokú bíróság döntését meg tudja változtatni. Fontos, hogy a változások megítélése csak nagyon kis mértékben vesse fel a mérlegelés lehetőségét, nehogy ezáltal egyfokúvá váljék az eljárás. A felek számára legkedvezőtlenebb hatályon kívül helyezésre pedig csak akkor szabad szorítkozni, ha az elsőfokú ítélet kötelező hatályon kívül helyezése szükséges a Pp. 380. §-a alapján. Indokolt továbbá az új eljárás lefolytatása, ha az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megsértésére a felek kifejezetten hivatkoztak, és ez jelentősen kihatott az érdemi döntés meghozatalára. Kiemelendő ennek kapcsán, hogy a személyi állapotot érintő perek általában a felek olyan személyes és diszkrét viszonyait is érinthetik, amelyeket a bíróság

officiális jogositványai ellenére semmiképpen nem kívánnak egy perben feltárni, az ennek letörésére alkalmazott kényszer pedig a tényállás pontosabb megismerését inkább gátolja, mint elősegíti. Előfordul, hogy mindkét ellentétes oldalon álló fél érdekelt abban, hogy a tényállás egyes elemei ne derüljenek ki, de a bíróság döntését akkor is kérik, ha mindenre nem derül fény. A kapcsolattartás kérdése vagy a tartásdíj rendezése akkor is fontos a szülők számára, ha nem kívánják feltárni az illetékmegkerülés végett tett intézkedéseiket, vagy a mező- és erdőgazdasági hasznosítású föld jogellenes megszerzésével kapcsolatos ügyleteiket. A hivatalból történő bizonyítás ilyen esetekben éppen a per tárgya szempontjából lényeges körülmények feltárását gátolja. *„Látható, hogy a bizonyítási eljárás szerkezetét és ebben az eljárás résztvevőinek jogait (kötelezettségeit) meghatározó elem a kérelemhez kötöttség és a hivatalból történő eljárás kapcsolata. Ez határozza meg alapvetően a polgári per bizonyítási eljárását vezető bírót megillető hivatalbóliság kereteit és mértékét. A bíróság oldaláról ez azt jelenti: a bíró azt teheti meg, ami nem a felek joga illetve kötelezettsége. Azonban a felek magánautonómiája ott és annyiban érvényesül a polgári perben, amennyiben a pervezetés és egyéb bírói cselekmények kizárólagossága el nem enyészeti azt. A polgári perben az állam nem bocsátja a felek rendelkezésére a bírót.”* (URL6).

A magánszakértői vélemény teljes kizárása azért is megfontolást érdemel, mert vannak olyan közvetítői eljárások, ahol maguk a felek döntenek úgy, hogy szakember igénybevételét tartják szükségesnek, ezért klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértői vizsgálaton vesznek részt. Ugyan a közvetítői eljárás titkosnak minősül, ettől függetlenül lehet, hogy éppen a gyermek érdekeinek védelme érdekében a szülők úgy határoznak, hogy nem kívánják újabb szakértő igénybevételét, hanem a már beszerzett szakértői vélemény megállapításait szeretnék figyelembe vetetni. A jelenlegi szabályozás erre nem ad lehetőséget.

Magánszakértő a származási perekben

A Pp. novella indokolása a magánszakértői bizonyítás kizártsága mellett érvelt azért is, mivel elviekben nem volt kizárva a magánszakértői bizonyítás a származási perekben, de a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet 2. számú mellékletében rögzített egyetemi orvostani intézetek vagy az NSZKK a kirendelések teljesítése mellett jellemzően nem vállalnak megbízásokat. Az indokolás azonban nem tartalmazza, hogy jellemzően ezen intézetek elsősorban a leterheltségük és a határidők szigora miatt nem tudnak megbízásokat vállalni, így elsősorban

ez az érv nem a magánszakértői bizonyítás kizárását indokolta volna, hanem az intézmények vonatkozásában az ellátási kötelezettség biztosításának garanciáit, mind jogszabályi, mind személyi és anyagi források biztosításának szintjén. A kormányrendeletben meghatározott intézmények biztosítékot jelentenek arra, hogy az ott készült szakvélemény gyakorlatilag 100%-os pontosságú (URL17; Nyíróné Kiss, 2021). A Kommentár *A bíróság ítélete, mint megdönthetetlen vélelem* cím alatt tartalmazza: „Az előbbiekkal szemben nem lehet megtámadni az apaság véelmét, ha az apaságot a bíróság állapította meg. Az ilyen módon keletkezett apasági vélelem ezáltal megdönthetetlen, ennek az az alapvető oka, hogy az apaság megállapítása iránti perben a bíróság a döntését elsődlegesen igazságügyi orvosszakértő útján rendelkezésre álló DNS vizsgálat alapján hozza meg, amely gyakorlatilag 100%-os pontosságú eredménnyel mutatja ki a perbe vont személy apaságát vagy annak kizárt voltát.” (Nyíróné Kiss, 2021) Így a magánszakértői vélemény biztosítása ezen a területen jelentős pert elterelő hatással bírhatna, mivel a felek ilyenkor a kormányrendeletben meghatározott intézményektől előzetesen szakértői véleményt szerezhethetnének be, így út nyílna a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat megtételére vagy ennek hiányában egy különösen gyors és egyszerű bírósági eljárás lefolytatására. A Pp. 434. § (5) bekezdése azonban kategorikusan kizárja a magánszakértő alkalmazását valamennyi személyi állapotot érintő perben, így a származási perekben sincs lehetőség a magánúton, a pert megelőzően beszerzett szakvélemények felhasználására. Az ilyen típusú ügyekben a magánszakértői vélemény kizárása sokkal inkább a peres eljárás igénybevitelére ösztönző változtatás.

A Pp. novella indokolásában található hivatalbóli bizonyítás és erre tekintettel a magánszakértői bizonyítás kizártsága közötti összefüggés nehezen értelmezhető. Ha a bíróság a magánszakértői véleményt aggályosnak, hiányosnak, ellentmondásosnak, homályosnak találja, és ez nem küszöbölhető ki, lehetősége van az aggályos és ezáltal bizonyítékként figyelembe nem vehető magánszakértői vélemény után szakértő kirendelésére, hacsak a felek közösen nem döntenek úgy, hogy elfogadható számukra a szakvélemény, és ezáltal rendezni tudják vitájukat. Ha az ügy egyéb körülményei alapján a bíróság úgy ítéli meg, hogy célszerűbb, vagy a kiélezett jogvitában megnyugtatóbb szakértőt kirendelni, akkor nincs olyan kötelezettsége, hogy a magánszakértői bizonyítást engedélyezze. Ebből következően a Pp. novella indokolatlanul szűkíti a magánszakértő alkalmazásának lehetőségét, amely ugyan érdemi problémát nem jelent, mivel ezekben a pertípusokban inkább elméletinek volt tekinthető, hogy a felek ragaszkodtak volna a magánszakértői bizonyításhoz. Ezáltal azonban a Pp. novella a Pp. egységes szakértői rendszerének koncepcióját indokolatlanul töri meg, elsősorban inkább feleslegesen szűkítve, mint ártalmasan.

A kötelező klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus

A Pp. módosítások egyik jellemzője, hogy az egyébként a korábbi szabályozásból is levezethető, de esetlegesen akár a joggyakorlat, akár a jogelmélet által kétségesse tett jogértelmezések kapcsán igyekeznek egyértelmű válaszokat adni (Pp. novella indokolása 63. §-hoz; [URL10](#)). A Pp. koncepciója is meghatározta célként a „jó gyakorlatok” – a szabályozási céloknak megfelelő bírói jogalkalmazói gyakorlat – beemelését az új polgári perrendtartásba. A vitatott kérdésekre adott válaszok egyértelműsítésének jó példája a Pp. 477. § (1) bekezdése, amely a Pp. novella általános indoklásában is kiemelt, a kiskorú gyermek érdekeinek védelmében bevezetett rendelkezések közé tartozik. A kiegészítés célja, hogy amennyiben a bíróság azt tapasztalja, a fél által indítványozott bizonyítás nem a kiskorú gyermek érdekeit szolgálja vagy azzal éppen ellentétes – mert például az ellenérdekű szülő lejárátását célozza –, mellőzze az indítványozott bizonyítást, és éljen a hivatalbóli bizonyítás lehetőségével. A hivatkozott módosítás azért tekinthető feleslegesnek, mert mind a gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezmény, mind a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló Európa Tanácsi iránymutatások, mind a Ptk. 4:2. §-ában kifejtett gyermek érdekek védelme és a Pp. 434. § (1) bekezdésének összeolvasásából a hivatkozott Pp. módosítás tartalma kiolvasható, így az felesleges duplikáció.

Ez a fajta tautológia, amely megnyilvánul a gyermekvédelmi jelzőrendszer igénybevételére vonatkozó rendelkezésben is, nem tekinthető teljesen öncélúnak, mivel kifejezetten figyelemfelkeltő és az esetlegesen a gyakorlat során vitatható álláspontok kapcsán egyértelmű iránymutatás. A gondnoksági perekhez hasonlóan nem a 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet tartalmazza, hanem a Pp. rendelkezik róla, hogy a bíróság a félként eljáró szülőt és a kiskorú gyermeket klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértő vizsgálaton való részvételre kötelezheti. Az, hogy a Pp. egy szakértői területet mint kompetenst kiemel, egyrészt alkalmas polémiák eloszlatására, másrészt újabb vitás kérdéseket vet fel a rendelkezés. Egyrészt a valószínűleg továbbélő bírói gyakorlat nem kizárólag a félként eljáró szülőt, hanem a szülővel együtt élő és a gyermek nevelésében aktívan részt vevő más személyeket, így nagyszülőt, élettársat is kötelezheti szakértői vizsgálaton történő részvételre. Másrészt a hivatalbóli bizonyítás elvéből következően a bíróság nemcsak a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértői vizsgálatán való részvételre kötelezte a feleket, hanem adott esetben írásszakértő, igazságügyi toxikológiai szakértő, vagy különösen gyakran igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálaton történő részvételre is.

A rendelkezés valószínűsíthetően nem azt a célt szolgálja, hogy a hivatalbóli bizonyítás kizárólag a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértői vizsgálat kapcsán érvényesüljön, mégis kiemeli az adott szakterületet.

A Pp. 477. § (1)-(2) bekezdését érintő novelláris módosítások értelmezése a kiskorú gyermek érdekeinek védelmében bevezetett változásokat tartalmaz. A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bizonyítási eljárás során a kiskorú gyermek érdekével nyilvánvalóan ellentétben álló, bizonyító fél által indítványozott bizonyítás mellőzése mellett a bizonyítás bíróság által hivatalból történő elrendelését írja elő. Rögzíti, hogy a kiskorú gyermek érdekeire hivatkozással a bíróság kötelezheti a félként eljáró szülőt és a kiskorú gyermeket a klinikai és mentálhigiénia felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértői vizsgálaton való részvételre, melynek elmulasztása esetén – a származási perekben a Pp. 470. § (2) bekezdésében alkalmazott megoldáshoz hasonlóan – a közreműködőkkel szembeni kényszerítő eszközök közül az okozott költségek megtérítését, illetve pénzbírság kiszabását helyezi kilátásba (Gondán-Eventovits, 2021).

A jogszabályhely értelmezése körében van olyan vélemény, hogy elsősorban fgyelemnemfelmhívó célja van a változott rendelkezéseknek. Utal arra, hogy a tipikus bizonyítás a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértő alkalmazása és ennek igénybevétele esetén az okozott költség megfizetésére kötelezés, valamint a pénzbírság kiszabása az alkalmazható szankciós eszköz. Ha a hivatkozott jogszabályhely a kizárólagosan alkalmazható szankciókört rögzíti, és ha ez a szankciókör a származási perekben is irányadó szankcióknak feleltethető meg, akkor kérdésként merül fel: miért maradt ki az elővezetés mint hatékony eszköz. A rendelkezés célja valószínűleg az lehetett, hogy a szakértői vizsgálatokkal kapcsolatos viták egyik fókuszpontjában régóta a szülői felügyelet gyakorlásával kapcsolatos perekben eljáró szakértők kompetenciája, illetve felelőssége állt (Bagdy, 2010). A rendelkezés iránymutatást ad, hogy a nevelési alkalmasság vizsgálata során milyen szakértői véleményt szükséges általában beszerezni, és a vizsgálaton történő részvétel szenzitív jellege miatt milyen kényszerítő eszközök alkalmazása arányos és szükségszerű a cél elérése érdekében.

A módszertani levél

„A szülői felügyelettel kapcsolatos perekben az igazságügyi pszichológus szakértői vélemény nem vitásan kiemelt fontossággal bír. A tapasztalatok szerint

ugyanis a bíróságok ritkán hoznak azzal ellentétes döntést, az esetek 90%-ában a gyermek a szakértői vélemény szerint alkalmasabb szülő felügyelete alá kerül” (Tancsik, 2022). A szakvélemények értelemszerűen bírósági felhasználás céljára készülnek, azonban ez nem feltétlenül kellene, hogy azt jelentse, a bíróságok azokat mintegy mechanikusan használják fel. Igazából a szakértői vélemény csupán egyetlen a bizonyítási eszközök közül, és nem lenne törvényszerű, hogy mintegy az összes többit közömbösíti. A valóságban azonban azt tapasztaljuk, hogy az igazságügyi pszichológus szakvélemény szinte eldönti az ügyet, hiszen 90%-ot meghaladó mértékben annál helyezi el a bíróság a gyermeket, akit a szakvélemény kedvezőbb nevelési alkalmasságúként tüntet fel, vagy a gyermek hozzá való kötődését írja erősebbnek (Grád, Mede, Jánoskúti & Kőrös, 2010). A szülői felügyelettel kapcsolatos szakértői kompetenciákba tartozó vitában nyugvópontot eredményezett az 5/2020 módszertani levél (URL15), amely az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól szól (Tancsik, 2022). Az ebben kifejtettek szerint a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus kompetenciájába tartozik a nevelési alkalmasság vagy a beszámoló élményszerűségének, a traumatizáltságnak vizsgálata. A klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológiai területen dolgozó szakértő jogosult mind felnőttek, mind gyermekek vizsgálatára, mert erre képessé teszik a tanulmányai, melyeket vagy felnőtt vagy gyermek és ifjúsági klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus (vagy ezzel egyenértékű korábbi klinikai szakpszichológusi) képzés keretében végzett.

A módszertani levél azon túl, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy jelenleg nincs hatályos módszertani levél érvényben, kiemeli, hogy a családok komplex vizsgálata gyermeket és felnőtteket egyaránt érint (URL15). Ezért javasolt egy szakértő kezében összpontosítani a vizsgálati eredményeket, a rendszer szemlélet csak így tud érvényre jutni. Ugyanakkor annak nincs akadálya, hogy a szakértő vagy a kirendelő döntése alapján több szakértő működjön közre egy ügyben. Jellemző esete ennek, amikor a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus együtt dolgozik egy igazságügyi pszichiáter szakértővel, mert az orvosi terület határát súroló vagy elérő tényállást kell szakérteni.

Maga a módszertani levél is foglalkozik azzal, hogy nem csupán a félként eljáró szülő és a kiskorú gyermek vagy gyermekek vizsgálata lehet indokolt, hanem további személyek vizsgálata is. Erre vonatkozóan megadja azt a protokollt is, hogy ilyen esetben a szakértő csak a kirendelésben írt személyeket vizsgálhatja meg, ugyanakkor kezdeményezheti további személyek vizsgálatát is. Így, ha a bíróság valamilyen okból elmulasztaná a gyermek nevelésében részt vevő olyan személy vizsgálatára vonatkozó kirendelést, aki félként nem szerepel, valószínűsíthetően maga a szakértő is kezdeményezni fogja ezen további

személy vizsgálatát, mivel a rendszerszemléletből következően valószínűsíthetően szükségesnek látszik majd ezen személy vizsgálata a kérdések megválaszolásához. A szakértőnek nincsen törvényi felhatalmazása arra, hogy olyan személy vizsgálatát végezze el, aki a bíróság kirendelő végzésében nem szerepel, azonban a megalapozott szakértői véleményekhez szükség lehet a gyermek nevelése szempontjából érintett valamennyi fél meghallgatása.

A módszertani levél kitér egyébként a magánszakértői megbízásra is, amely a Pp. novellát követően már bizonyítékként nem használható fel (URL15). Ahogyan foglalkozik más szakértő véleményének felülvéleményezésével is, kiemelve, hogy ez a szakértőnek nem feladata, ugyanakkor az új Pp. rendelkezései szerint ez valószínűsíthetően nem is következhet be. A módszertani levél érdekessége, hogy a korábbi, öt éves alsó életkori határt három éves korban határozza meg, és hangsúlyozza, hogy a szakértői vizsgálatok lehetőleg egy, maximum két alkalommal valósuljanak meg. A családjogi eljárások kapcsán kiemeli a nevelésre alkalmasság fogalmát, amely szerint azon személy alkalmas a nevelésre, aki rendelkezik átlagos érzelmi, gondolkodási és viselkedésszabályozási képességgel, alkalmazkodási készséggel, érzelmi gazdagsággal, illetve a realitáskontroll zavara nem érzékelhető. A 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20/B. § (4) bekezdésére figyelemmel rögzíti, hogy a szakértő a szülői elidegenítést (PAS, parental alienation syndrome) nem vizsgálja, ugyanakkor igyekszik feltárni a gyermekre irányuló, véleménynyilvánítását befolyásolni törekvő, direkt és indirekt ráhatásokat, az elidegenítési törekvéseket.

A módszertani levél kitér a kompetenciák körében arra, hogy amennyiben mentális zavar vagy annak lehetősége fennáll a vizsgálat eredményei alapján, akkor igazságügyi pszichiáter társszakértőt szükséges lehet bevonni azzal, hogy önmagában valamilyen mentális vagy viselkedészavar fennállása nem eredményez nevelési alkalmatlanságot. Fontos tényező a személy betegségtudata, belátása és a szükséges kezelésekkel való együttműködés, melynek megítélése orvosi szakkérdés. Ebből következően, amennyiben a bíróság a bizonyítás anyaga alapján a mentális zavarra utaló körülményt tapasztal, nem mellőzhető a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértő kirendelése mellett már a kirendelő végzésben igazságügyi pszichiátriai szakértő társszakértőként történő kirendelése. Ha a mentális problémára utaló körülményt a bíróság észleli vagy arra valamelyik fél kifejezetten hivatkozik, a bíróság azért sem mellőzheti a társszakértő kirendelését, mivel megfelelő szakismeretekkel nem rendelkezik arra, hogy megállapítsa, ennek a körülménynek van-e hatása a gyermeknevelési alkalmasságra, illetve, hogy a mentális zavar valóban fennáll-e.

Fontos kiemelni, hogy ezen a területen sem elégséges csak a szülők és a kiskorú gyermek, illetve gyermekek vizsgálata. A nem hatályos 1983-as Orvosi

Igazságügyi Orvostani Intézet 10-es számú módszertani levele is tartalmazta már az igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálatnál összefüggésben, hogy feladat megismerni a gyermek szüleit, illetőleg környezetének más, kulcsfontosságú személyeit (nagyszülők, nevelőszülők stb.) elsősorban a nevelői alkalmasság szempontjából. Ennek során fel kell tárnai a gyermek és környezete közötti érzelmi viszonyok dinamikáját, esetleges családpatológiai jellemzői játszmákat (gameket), például befolyásolás, csábítás, fenyegetés, szeparációs félelmek. Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20-as számú módszertani levele – amely ugyan soha nem lépett hatályba, mégis meghatározta a joggyakorlat alakulását – az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről, a vizsgált felnőtti kört akként határozza meg, hogy ilyenek lehetnek mindazok, akik a gyermekkel nevelői reakcióban vannak (vér szerinti szülők, nevelőszülők, vér szerinti szülők élet-, házastársai, nagyszülők, rendkívüli esetekben közeli vérrokonok). A vizsgált felnőtti körhöz hozzá lehet még tenni a nagykorú testvéreket és féltestvéreket, míg a vizsgált gyermeki körhöz a kiskorú testvéreket, új élet- és házastárs gyermekeit. Mindezekből az állapítható meg, hogy a Pp. 477. § (2) bekezdése szokatlanul szűkítően fogalmaz.

A szakértői vizsgálatok és az annak során keletkezett szakvélemények megítélése a kiélezett vitákra mutat rá, hogy a felek nemcsak a keletkezett szakvéleményeket vitatják, hanem több esetben személyiségi jogsértés miatt indítanak eljárást a szakértővel szemben. A bírói gyakorlat ugyanakkor következetesen azt az álláspontot képviseli, hogy nem minősíti személyiségi jogot sértőnek a házassági bontóperben adott igazságügyi pszichológus szakértői véleményben írt szakértői megállapításokat. A Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.509/2018/3. számú határozatában részletesen kifejti, valamint az ezzel kapcsolatos összefüggéseket részletesen indokolja a Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8. szám alatti ítélete. Ezért ha egy házassági perben kirendelt igazságügyi pszichológus szakértő a bíróság általi személyes meghallgatás során a férjről azt mondja, hogy válasának a feldolgozása patológiás, óvodáskorú gyermekük helyzetét pedig a Stockholm-szindrómához hasonlítja, nem sérti meg a férj, illetve az apa személyiségi jogait, ezzel a véleményével ugyanis nem lépett ki a szakvéleményadás keretei közül.

Hasonlóképpen a Fővárosi Ítéltábla is azt az álláspontot fogadta el, hogy amennyiben a hivatalos eljárás során beszerzett szakvéleményben foglaltak nem lépik át a szakértő feladatát képező kereteket, és nem tartalmaznak indokolatlanul bántó, sértő, lekicsinylő kijelentéseket, akkor nincs mód a szakértői vélemény megállapításainak személyiségi jogi per keretei között történő vitatására. A teljes érvelés elolvasható a Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.533/2017/16-II., valamint a Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.210/2020/6. számú határozataiban.

A Debreceni Ítéltábla igen részletesen foglalkozott az elhatárolás kérdéseivel. Az ítéltábla álláspontja szerint „a gyermek és a szülő, nagyszülő, kapcsolattartásra jogosult más hozzátartozó közötti kapcsolattartási jog alkotmányos alapjog (Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.211/2019/4-II., Kúria Pfv.IV.21.733/2017/8.), gyermekjog, illetőleg alapvető emberi jog (Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6. és Pf.I.20.639/2016/7. számú határozat), de nem önálló személyiségi jog.” (Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8.)

A Kúria a BH2018.222. számú eseti döntésében rögzítette, hogy a családjogi viták, így a különélő szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartási problémái nem személyiségi jogvitában rendezhetők, az ezzel kapcsolatos esetleges szankciók alkalmazása a családjog körébe tartozik (Somfai, 2009).

Ugyanezt mondta ki a Debreceni Ítéltábla a Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4. számú részítéletével hatályában fenntartott Pf.I.20.415/2014/6. számú részítéletében. Ezekben a kiélezett vitákban visszatérően felmerül az a kérdés, hogy a klinikai szakpszichológus rendelkezik-e képesítéssel ahhoz, hogy felnőtteket vizsgáljon, amennyiben gyermek és ifjúsági szakpszichológiai szakvizsgálással rendelkezik, illetve fordítva, hogy vizsgálhat-e gyermekeket a felnőtt szakpszichológiai szakvizsgálással rendelkező klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus.

A Debreceni Törvényszék ennek kapcsán kimondta, alaptalanul kifogásolta az alperes a szakértő kompetenciáját is, az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. tv. 3. § (3) bekezdés b) pontja szerint az igazságügyi szakértőnek az adott szakterületnek megfelelő szakképesítéssel kell rendelkeznie.

Az igazságügyi szakértő és szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet II. számú mellékletének 21. pontja szerint a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológiai szakterület ellátására jogosult az, aki

- a) okleveles pszichológus és klinikai és mentálhigiéniai felnőtt szakpszichológus szakvizsgálással vagy
- b) okleveles pszichológiai és klinikai és mentálhigiéniai gyermek és ifjúsági szakpszichológiai szakvizsgálással rendelkezik.

Mindebből következően megállapítható, hogy a képesítési feltétel vagylagos megjelölése esetén a feltételek egyikének teljesítése elegendő az adott igazságügyi szakértői szakterület gyakorlásához. A törvényszék álláspontja szerint a szakértő a vélemény elkészítéséhez szükséges kompetenciával rendelkezett, véleménye nem volt aggályos, ezért a másodfokú bíróság elfogadta ítélezése alapjául (Debreceni Törvényszék 1.Pf.20.341/2016/28).

Önmagában az a helyzet, hogy a kompetenciahiány ilyen gyakran felmerülő kérdés (Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8., Győri Ítéltábla

Pf.I.20.225/2018/3., Fővárosi Ítéletábla 32.Pf.20.210/2020/6., Fővárosi Ítéletábla 17.Pf.20.533/2017/16-II., 3.Pf.20.774/2014/7/II., Fővárosi Törvényszék P.24.477/2016/7.), indokoltá teheti a jogszabályok szintjén megjelenő egyértelmű rendelkezéseket. Így a Pp. 477. § (2) bekezdésének rendelkezései az abban foglalt klinikai és mentálhigiéniai felnőtt és gyermek szakpszichológus szakértőre vonatkozó szabályozás hasznos és praktikus rendelkezései, ugyanakkor a korábban vázoltak szerint a hivatalbóli bizonyítás elvéből következően nem ez az egyetlen olyan szakértői vizsgálat, amelyen a részvételre való kötelezés a szülői felügyelettel kapcsolatos és kapcsolattartási perekben felmerül. Bár kétségtől a leggyakoribb és legtípikusabb, erre tekintettel a hivatkozott szakasz megfogalmazása lehetett volna pontosabb.

A jelenlegi megfogalmazás, miszerint a bíróság kötelezi a szülőt és a kiskorú gyermeket a szakértői vizsgálaton való részvételre, arra utal, hogy ezekben a perekben a korábban ismertetett álláspontoktól eltérően más eljárásban kirendelt szakértői vélemény felhasználására nincsen lehetőség. Ez a szülői felügyeleti joggal kapcsolatos és kapcsolattartási perekben azt eredményezi, hogy az egyetlen szakértői bizonyítási mód, amely igénybe vehető, a bíróság által kirendelt szakértő. Álláspontom szerint ez a fajta megkötés nagyban szűkíti a bizonyítás lehetőségeit, és nem feltétlenül szolgálja a kiskorú gyermek érdekeit. Ugyanakkor megfelel a gyakorlat fő vonalának, így remélhetőleg kevés marad az az eljárás, amelyben a kiskorú gyermekek érdekei csorbát szenvednek.

Ugyanakkor lehetséges olyan értelmezése is a Pp. 477. § (2) bekezdésének, amely szerint ez a szakasz kizárólag a szankciós rendszer szűkítését tartalmazza, és célja nem az, hogy a személyi állapotot érintő perekben kizárja a más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazását, így nem kizárt az sem, hogy például közjegyzői nem peres eljárásban igazságügyi szakértő kirendelését kérik a felek, amelynek eredményeit majd felhasználják akár a peren kívüli megállapodás megkötésére, akár bíróság előtti egyezségkötésre vagy a peres eljárásban a bizonyításra [Az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény 21. § (1) bekezdés]. Az ezzel az eljárással kapcsolatos aggályok, mely szerint egyoldalú eljárásról van szó, amelyről a másik fél nem is feltétlenül értesül, a személyi állapotot érintő pereknél azért nem bír különösebb jelentőséggel, mivel a szakvélemény elkészítéséhez a kérelmezőtől eltérő személynek a nyilatkozata szükséges, és a közjegyző kérelemre felhívhatja a harmadik személyt a nyilatkozat megtételére, ugyanakkor a bizonyítás dinamikájában a szakértői bizonyítás általában az utolsó mozzanat, amikor már minden más releváns bizonyítás lefolytatásra került. Mivel általában a szakvélemény ebben az esetben lehet teljes körű, a személyi állapotot érintő perekben érvényesülő változó életviszonyok mellett a szakértői vélemény bizonyítási eljárás zárásaként történő

igénybevétele ildomos, mivel ebben az esetben esik időben legközelebb az érdemi döntés meghozatalához.

Vannak olyan esetek, amikor annak van elsődleges szerepe, hogy a szakértői vélemény minél inkább egy esemény bekövetkezéséhez álljon időben közel (például vadkár, gépjármű szavatosság, családi jogállás rendezése), de egy szakértői vélemény leginkább akkor tud az ítélet objektív megalapozottságához hozzájárulni, ha az elkészítése és a döntés meghozatala között minél kevesebb idő telik el.

Összegzés

A szakértő alkalmazásának kiemelt és általában perdöntő jelentősége van (URL16). A személyi állapotot érintő perek a vagyoni jogi perekkel eltérő szemléletmódot követelnek meg.

Az életviszonyok változásaival terhelt, a hivatalbóliság eszközeit alkalmazó, az időtényezőre érzékeny és jellemzően speciális személyi kört (fogyatékkal élők, gyermekek) érintő perekben a szakértői bizonyításra is eltérően kell tekinteni. A gondnoksági perekben érdemi döntés szakértői vélemény beszerzése nélkül nem lehetséges, amely a magánszakértő alkalmazásának kizárásával csak más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazása vagy kirendelt szakértő alkalmazása útján valósul meg. A magánszakértői bizonyítás kizárásával a bizonyítékok köre indokolatlanul szűkülhet. Egyes tényadatokat, adott állapotokat olyan szakvélemények is rögzíthetnek, amelyek akár aggályosak, akár a felek kérelmére készültek. A Pp. 434. § (5) bekezdése és a 316. § (3) bekezdése ezeket mind kizárja a bizonyítás köréből.

A Pp. novella felvállalt célja volt, hogy az eljárási szabályok merevségén lazítson. Úgy vélem ez indokolt és helyes célkitűzés, azonban megfontolást érdemel, hogy mennyire álltak objektív adatok rendelkezésre a vonatkozásban, hogy a 2018. január 1. napján hatályba lépett polgári perrendtartás rendelkezései között ne lehetne ezeket a pereket gyorsan, hatékonyan és az igazságszóra törekedve elbírálni.

A változások alapvetően a korábbi bírói gyakorlathoz történő visszatérésként jellemezhetők, ugyanakkor egy más irányú merevséget is eredményeznek a peres eljárásban.

A személyi állapotot érintő perek sajátos módon nagyon sok formalizált, mechanikus, sablonszerű elemet tartalmaznak (egyszerűbb gondnokság alá helyezés felülvizsgálata iránti per, közös megegyezéses házasság felbontása), ugyanakkor nem kevés esetben teljesen egyedi, személyreszabott és speciális eljárást

tesznek szükségessé. Ez aktívabb bírói közreműködést indokol, amely azonban csak akkor lehet sikeres, ha a hivatalbóltság nem áll ellentétben teljes mértékben a felek akaratával, és a szakértői bizonyításból kinyerhető, ítéletet megalapozó tények köre minél szélesebb. A jóléti állam megalkotói jellegzetesen korlátozó és negatív elképzelést vallottak a jog kormányzati szerepköréről (Nonett, 1979). A bírák pedig sok esetben felesleges korlátokat látnak az eljárási szabályokban, így a bíró számára kedvezőbb, ha minél szabadabb a bizonyítási eljárás, de akár a per egész menete is. A bizalmát egyre inkább elvesztő jogkereső állampolgárok azonban szeretik tudni, hogy minden hatalomnak léteznek megfelelő korlátai. Ezt azonban elsősorban nem a jogszabályokban látják.

A Pp. szakértői bizonyításra vonatkozó szabályai számos kérdésre választ tudtak adni, amelyek a korábbi eljárási szabályok között vitás kérdésnek minősültek. Rendszere mégis egyelőre merevnek tűnik, amely fakadhat abból is, hogy készség szinten az új szabályok csak lassabban sajátíthatók el. Ezen sajnós a gyors változások nem segítenek.

A Pp. novella célkitűzései a személyi állapotot érintő perekben a szakértői bizonyításra vonatkozóan teljes mértékben támogatandók, remélhetőleg a konkrét szabályok erre alkalmasak is lesznek. Ez nagyban függ attól, hogy a gyakorlat és főleg a bírák felelősséggel és megfelelően élnek a hivatalbóltság eszközével, nem elfelejtve, hogy az eljárás a felekért van és nem ellenük. A szakértői bizonyítás ebben a körben is nagy jelentőséggel bír, mivel az eljárás időtartama szempontjából a kirendelt szakértő alkalmazása mindenképpen gyors és hatékony forma, az alapos és teljes körű rendezés pedig megköveteli a minél szélesebb körű bizonyítás lefolytatását, amely az eljárás időtényezőjére negatívan hathat (Szabó, 2017), de a megfelelő egyensúly megtalálásával, a felekre szabott eljárási eszközök igénybevételével az igazságszolgáltatás működése hatékony lehet.

Felhasznált irodalom

- Ádámkó V. (2016). A cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezés alkalmazásának kihívásai a Ptk. fényében a bíróság és a gyámhivatal gyakorlatában. *Családi Jog*, 3, 19–24.
- Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 1-12. számú módszertani levelei* (1977-1986.) Igazságügyi Minisztérium.
- Bagdy E. (2010). *Quo Vadis magyar klinikai Pszichológia? Avagy mit tudjon az, aki ma e hivatás szolgálatára vágyik? Alkalmazott Pszichológia*, 12(3-4), 109–124.
- Bartal G. (2018). Magánszakértői vélemény az új Pp.-ben. *Magyar Jog*, 6, 321–326.
- Döme A. (2021). A bizonyítás vezérelhetősége a polgári perben. *Jogtudományi Közlöny*, 4, 194–199.

- Eckhoff T. (1979). *A közvetítő, a bíró és az adminisztrátor a viszályrendezésben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Gondán-Eventovits A. (2021). *A személyi állapotot érintő perek szabályozásának legutóbbi módosítása és annak értékelése az elsőfokú bíró szemszögéből*. *Családi Jog*, 3, 1–11.
- Grád A., Mede L., Jánoskúti Gy. & Kőrös A. (2010). Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben. *Családi Jog*, 1, 13–22.
- Griffiths J. (2005). *A jogalkotás társadalmi működése*. Szent István Társulat.
- Hajnal P. & Huszárné Oláh É. (2015). A magánszakértői véleményre vonatkozó észrevételek. *Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium*, 1, 99–100.
- Hajnal P. & Huszárné Oláh É. A magánszakértői véleményre vonatkozó észrevételek. *Kúria Közigazgatás*, 1, 99–100.
- Kiss V., Maléth A., Tökei B., Hoffman I., Zsille K. & Dombrovszky B. (2021). A gondnoksági perek empirikus vizsgálata. *Állam- és Jogtudomány*, 62(2), 84–114. <https://doi.org/10.51783/ajt.2021.2.04>
- Molnár A. (2014). A magánszakértői vélemény perjogi helyzete a polgári peres eljárásban. *Kúria – Összefoglaló vélemény*, 242–251. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_2.pdf
- Nonett F. (1979). Közigazgatási igazságszolgáltatás. In Sajó A. (Szerk.), *Jog és Szociológia* (pp. 191). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Nyíróné Kiss I. (2021). Származási perek. In Petrik F. (Szerk.), *Polgári eljárásjog I-II. Kommentár a gyakorlat számára* (XXXIV. fejezet 464. §). HVG-ORAC.
- Somfai B. (2009). *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. HVG-ORAC.
- Stammler R. (1998). Helyes jog. In Varga Cs. (Szerk.), *Jog és Filozófia* (pp. 73–89).
- Szabadfalvi J. (2004). *Jogbölcseleti töredékek*. Bíbor Kiadó.
- Szabó I. (2017). Szakértelem és felelősség. *Jogtudományi Közöny*, 72(9), 373–385.
- Tancsik A. (2022). „Fókuszban a gyermek”: beszámoló a Családi Jog folyóirat 2021. évi konferenciájáról. *Családi jog*, 20(1), 51–55.
- Udvary S. (2021). Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. *Jogtudományi Közöny*, 76(3), 129–139.
- Völcsey B. (2016). A személyi állapoti perek specialitásai, különös tekintettel a hivatalbóliságra. *Családi jog*, 14(1), 24–28.
- Wopera Zs. (Szerk.) (2019). *A Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Wolters Kluwer.
- Wopera Zs. *Az új polgári perrendtartás elvi alapjai*. *Jogtudományi Közöny*, 4, 153–161.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Összefoglaló vélemény a szakértői bizonyítás bírósági eljárásban, tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből*. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_2.pdf

- URL2: CKOT 2014.05.21:45. *előzetes bizonyítás a Ptk. hatályba lépése után indult gondokszági perekben.* https://kuria-birosag.hu/hu/ckot-allasfoglalasok?body_value=e1%C5%91zetes+bizony%C3%ADt%C3%A1s
- URL3: *Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület ülésén elfogadott állásfoglalások.* <https://kuria-birosag.hu/hu/uj-pp-jogert?page=12>
- URL4: *Igazságügyi szakértőkkel kapcsolatos szabályozás és feladatok, lehetséges eszközök az eljárás gyorsítása érdekében.* https://birosag.hu/sites/default/files/2018-08/24_dok.pdf
- URL5: *Bizonyítás.* <https://ijoten.hu/szocikk/bizonyitas>
- URL6: *A polgári perbeli bizonyítás Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport: Összefoglaló vélemény a szakértői bizonyítás bírósági eljárásban, tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből.* https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf
- URL7: *A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről.* https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6543/13_bercesviktor_t%C3%B6rdelt.pdf
- URL8: *A peres eljárás időtartamát befolyásoló tényezők a házasság felbontása iránti perekben.* <https://adoc.pub/a-peres-eljaras-identartamat-befolyasolo-teneyek-a-hazassag-fe.html>
- URL9: *Az OBH Elnökének jogszabály-módosítási javaslata a személyi állapotot érintő perek tárgyában.* <https://birosag.hu/hirek/kategoria/birosagokrol/az-obh-elnokenek-jogszabaly-modositasi-javaslata-szemelyi-allapotot>
- URL10: *T/13257. számú törvényjavaslat 53. §-hoz.* <https://www.parlament.hu/irom41/13257/13257.pdf>
- URL11: *A gyermek meghallgatása, mint alapvető elv.* <https://docplayer.hu/105138141-Dr-gyengene-dr-nagy-marta.html>
- URL12: *A gyermek meghallgatása a bírósági eljárásban.* http://acta.bibl.u-szeged.hu/69152/1/polay_068_515-526.pdf
- URL13: *Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.* <https://op.europa.eu/hu/publication-detail/-/publication/5f031e5d-9f09-11e5-8781-01aa75ed71a1/language-hu/format-RDF>
- URL14: *A gyermekközpontú igazságszolgáltatás polgári jogi aspektusai.* <https://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/132-dr-rainer-lilla-a-gyermekkozpontos-igazsagszolgalatas-polgari-jogi-aspektusai>
- URL15: *Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. módszertani levél Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológus egyes szakértői vizsgálatairól.* https://miszk.hu/files/modszertani_levelek/MISZK_Modszertani_level_5_2020.pdf
- URL16: *Az igazságügyi szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia.* <http://ugyeszeklapja.hu/?p=2702>
- URL17: *Az apasági vizsgálat menete.* <https://www.webbeteg.hu/cikkek/terhesseg/2625/az-apasagi-vizsgalat-menete>
- URL18: *Egyezmény a gyermekek jogairól.* <https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/ENSZ-egyezm%C3%A9ny-a-gyermekek-jogair%C3%B3l.pdf>

Alkalmazott jogszabályok

2008. évi XLV. tv. az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2016. évi CXXX. törvény módosításáról szóló 2020. évi CXIX. tv. a polgári perrendtartásról
2016. évi XXIX. tv. az igazságügyi szakértőkről
2021.OBH.XX.M.6/3.
282/2007. (X.26.) Korm. rendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről
3/1986. (II. 21.) IM rendelet az igazságügyi szakértők díjazásáról
31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről
350/206. (XI. 18.) Korm. rendelet a Nemzeti Szakértői és Kutató Központról
9/2006. (II. 27) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről
BH2018.222.
Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság 4.Pk.50.149/2021/6.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.321/2019/8.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.415/2014/6.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.509/2018/3.
Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.639/2016/7.
Debreceni Törvényszék 1.Pf.20.341/2016/28.
Egri Törvényszék 1.Pf.20.011/2020/69.
Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.211/2019/4-II.
Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.533/2017/16-II.
Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.20.533/2017/16-II.
Fővárosi Ítéltábla 3.Pf.20.774/2014/7/II.
Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.210/2020/6.
Fővárosi Ítéltábla 32.Pf.20.210/2020/6.
Fővárosi Törvényszék P.24.477/2016/7.
Győri Ítéltábla Pf.I.20.225/2018/3.
III/796/2019. számú AB határozat
Kúria Kfv.X.37.416/2019/4.
Kúria Pfv.IV.20.445/2015/4
Kúria Pfv.IV.21.733/2017/8.
Szolnoki Járásbíróság 4.P.22.292/2012/160.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hegedűs Á. (2022). A szakértő szerepe a személyi állapotot érintő perekben. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1763–1792. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.2>

A kockás papírtól a digitális e-jegyzőkönyvig A kézírás szakértői vizsgálatának dokumentálása

From grid paper to digital e-report Documentation of handwriting expert examinations

Erdélyi Katalin

írászakértő, doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
katalin@irasszakerto.hu

Absztrakt

Cél: Az igazságügyi írásszakértők a kézeredet megállapítása érdekében elvégzett vizsgálatról jegyzőkönyvet vezetnek. A tanulmány a magyar írásszakértői jegyzőkönyvek időbeli változásain keresztül kalauzolja el az olvasót a szerző saját fejlesztésű elektronikus jegyzőkönyvéig.

Módszertan: Az írásszakértői e-jegyzőkönyv egy futó projekt keretében jelenleg is fejlesztés alatt álló szoftver, amely felületet biztosít az írásazonosító sajátosságok feltárására, az adatokat pedig későbbi elemzés céljából egy számítógépes adatbázisban gyűjti.

Megállapítások: A tárolt adatok algoritmusokkal feldolgozhatók, azokból a szakértők számára hasznos matematikai, statisztikai, valószínűségszámítási és számítástudományi eredmények nyerhetők.

Érték: Az e-jegyzőkönyv elsődleges feladata, hogy egyszerűen, hatékonyan tegye lehetővé az írássajátosságok feltárását és rögzítését, másodsorban pedig informálja a vizsgálatot végző szakértőt a kézírásban megnyilvánuló tendenciákról, szokásokról, összefüggésekről az írásszakértői vizsgálatok objektivitásának növelése érdekében.

Kulcsszavak: kézírászakértés, azonosítás, írássajátosság, elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv

Abstract

Aim: Forensic experts shall keep a report of the examination carried out to establish the origin of the handwriting. The study guides the reader to the author's own electronic examination report through the temporal changes of the Hungarian handwriting expert reports.

Methodology: The electronic report is a software currently under development that provides an interface to explore the characteristics of handwriting and collects the data in a computer database for later analysis.

Findings: The stored data can be processed by algorithms, from which mathematical, statistical, probabilistic, and computational results useful to experts can be obtained.

Value: The primary task of the e-report is to allow the exploration and recording of handwriting features in a simple and effective way, and secondly, to inform the examining expert about the tendencies, habits, and contexts of handwriting in order to increase the objectivity of handwriting examination.

Keywords: handwriting expertise, identification, features of handwriting, electronic examination report

Bevezetés

Mindannyian egyetérthetünk Vigh András szavaival abban, hogy a „*digitalizáció, a számítástechnika nyújtotta lehetőségek az élet és a tudomány minden területén látványos és formabontó változásokat eredményeztek*” (Vigh, 2021), ami a rendvédelem területét sem hagyja érintetlenül. Joggal merül fel hát a kriminalisták azon kérdése, vajon milyen mértékben szükséges a bűnüldözés szakmai elméleti alapjainak újragondolása az ajtókon kopogató újabb típusú problémák, eltérő nézetek, megközelítések és megoldások okán.

A kriminalisztikai rendszerek továbbfejlesztését sürgeti a forenzikus tudományok 20. század elejétől történő pellengérré állítása is: az összehasonlítás-elvű azonosításelméletek és az azokat alkalmazó szakértői vélemények feltétel nélküli elfogadásának a 2000-es évek elején az NRC¹ és a PCAST² jelentések vetettek véget azzal, hogy kimondták, nem attól tudományos egy szakértői módszer, hogy széles körben elfogadott (Kovács, 2021; Nogel 2019).

1 NRC jelentés (National Research Council of the National Academy of Science – Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa).

2 PCAST jelentés (President's Council of Advisors on Science and Technology – Az Elnök Tudományos és Technológiai Tanácsadó Testülete).

A forenzikus tudományokban kialakult nézetek és metodikák változtatására ösztönző tendenciák jelenlétét nagy számú külföldi, illetve hazai publikáció jelzi, igen konstruktív új megoldásokat mutatva a modernebb, gyorsabb, objektívebb vagy kevesebb emberi erőforrást igénylő automatizációk, technikai eszközökkel támogatott megvalósítások irányába.

Ez a tanulmány is a forenzikus tudományok fejlődésének szolgálatába szegődve számol be egy, a mai kor követelményeinek megfelelő adattárolási és -szolgáltatási informatikai megoldásról. Egy olyan szoftverről, amely a kutatási célú kriminalisztikai kézírásvizsgálatok területén nyújthat segítséget a kézírászakértőknek, mégpedig a kézírások törvényszerűségeinek megismerésén, jobb megértésén keresztül a kézírás azonosíthatóságával kapcsolatos ismeretek bővítésében. A jelenleg is fejlesztés alatt álló szoftvernek nem célja sem a kézírás önálló, automatikus felismerése, sem személyhez társítása, nem kívánja és nem is tudná helyettesíteni az emberi elme komplexitását. Viszont azzal, hogy működése a hagyományos kézírásazonosítási metodikán alapul, képes az írásszakértői ügyek megoldása során az azonosítási munka támogatására.

A kriminalisztikai kézírásvizsgálat – régi és új megközelítések

A kriminalisztikai kézírásvizsgálat tárgya az emberi írómozgás valamilyen íráshordozón rögzült grafikai kifejeződése (kézírás, aláírás, számjegyek, egyéb), alapvető feladata pedig annak megállapítása, hogy az ismeretlen eredetű, kétes vagy vitás grafikai nyom kitől származik (Vass, 1973). A kézírás alapján történő személyazonosítást igazságügyi írásszakértők végzik. Különleges szak tudásukat büntető vagy polgári peres eljárásokban, közigazgatási ügyekben, közjegyzői eljárásban, szabálysértési eljárásokban vagy magáncélból szokták igénybe venni (Vigh, 2020).

A magyar kriminalisztikai írásszakértők a kézeredet megállapítására az 1960-as években a Szovjetunióban kidolgozott (Orlova, 1965; Kulagin, 1967) összehasonlító módszert alkalmazzák³. E hagyományos metodika szerint külön-külön fel kell tární a vitatott és az összehasonlító mintaanyagok írássajátosságait, majd azokat egymással összevetve meg kell állapítani az azonosságok-különbségek arányát, és figyelembe véve az írássajátosságok azonosításban betöltött értékét, a vizsgálati anyagok keletkezési és egyéb körülményeit,

3 1993-ban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a Daubert-ítéletben fogalmazta meg a bizonyítási eszközök és módszerek alkalmazhatóságát, és a tudományos bizonyítékokra új kritériumokat határozott meg. Ezen kritériumok alapján az összehasonlító kézírásvizsgálat nem tudomány, nem felel meg a Daubert-kritériumoknak (Kármán, 2012), mert eredményei szubjektíven értelmezhetők.

meg kell határozni a vizsgálati anyagok közötti azonosság mértékét (Kiss, 1977). A folyamatról és a végeredményről szakértői vélemény készül, amelyet a magyar büntetőeljárás bizonyítási eszközként ismer el (Erdélyi, 2021). A véleménynek tartalmaznia kell a vizsgálati anyagok, az eszközök, az alkalmazott módszerek, a döntést megalapozó grafikai bizonyítékok rövid leírását, a szakmai ténymegállapításokat, illetőleg a szakvélemény legfontosabb részét képező szakértői választ.

A 2000-es évek elejétől számított digitális korszakunkban (Fazekas, 2018) viszont a kézírásalapú személyazonosítást már nemcsak emberi szakértők, hanem algoritmusokkal vezérelt, logikai következtetéseket hozó, úgynevezett szakértői rendszerek is képesek elvégezni, egyre jobb hatékonysággal (Futó, 2018). A kézírás-elemző algoritmusok az emberi írásszakértőktől teljesen eltérő módon, képfelismerés alapján értelmezik a kézírást és annak sajátosságait – a leggyakoribb nyolc kézírásfelismerési metódust foglalja össze például Rosyda és Purboyo tanulmánya (Rosyda & Purboyo, 2018).

Érthető módon a kézírást elemző vagy azonosítását megkísérlő szoftverek gyakorlati alkalmazhatóságával, hasznosságával az emberi írásszakértőknek erős fenntartásaik vannak, és az eljárások gyakorlatban történő tesztelésének szükségességére hívják fel a figyelmet. Szinte péld nélküli módon 2015-ben egy ilyen szoftver tesztelésére került sor a Nemzeti Szakértői és Kutató Központban (NSZKK). A Szegedi Tudományegyetemmel karöltve kifejlesztettek egy, a bal- és jobbkezes emberek kézírásának megkülönböztetésére szolgáló algoritmust. Sajnos a teszt végeredményéről hivatalos közlés nem lehetséges, de az eljárást közlő publikáció szerint (Bencsik & Griechisch, 2015) a szerzők módszere a hagyományos kriminalisztikai kézírásvizsgálatra épül, és hosszú távú tervük közt szerepel egy reprezentatív online magyar adatállomány létrehozása, amely tartalmazza a kezesség, a nemi identitás, az iskolázottság és az életkor adatait, illetve egy igazságügyi szakértők számára hasznosítható modul kifejlesztését is.

Az írásvizsgálati jegyzőkönyv szerepe

Visszakanyarodva jelen tanulmány témájához, az írásszakértői vizsgálatok lefolytatásáról és eredményéről írásos szakértői véleményt kell kiállítani a kirendelő hatóság vagy megbízó felé. Ennek a dokumentumnak a vizsgálat lényegét, főbb mozzanatait, a következtetéseket és a feltett kérdésekre adott válaszokat kell tartalmaznia, a vizsgálat legapróbb szakmai részleteivel a kirendelőt, megbízót nem terheli. Azonban a vizsgálat folyamán keletkezett, bizonyítékjellegű

részadatok, részeredmények, észrevételek is fontosak lehetnek, mégpedig a szakértő emlékeztetése, az egyéb jellegű összefüggések felismerése (Kiss, 1977) és az ügy utóélete (a kialakított vélemény ellenőrizhetősége, a szakvélemények ütköztetése) végett, ezért azokat a külön erre a célra kialakított vizsgálati jegyzőkönyvben kell rögzíteni.

Az írásvizsgálati jegyzőkönyvek konkrétan arra szolgálnak, hogy megörökítsék az elemzés alatt álló grafikai anyagok jellemzőit, az összes feltárt (szakértői véleménybe grafikai bizonyítékként bekerült vagy be nem került) írásazonosító sajátosságot, az összehasonlítások részeredményeit, a vizsgálat során tett releváns vagy kevésbé relevánsnak tűnő megfigyeléseket, megállapításokat, a szakértő saját megjegyzéseit, érveit, ellenérveit. Legalapvetőbb funkciója az írásazonosító sajátosságok rögzítése, az írássajátosságok jelentősége pedig az, hogy együttesük egy adott személyhez hozzárendelhető, így kiindulópont a kézírás egyediségének megállapításában (Balláné Füsztér, Lakatos, Nyilasi, Szakács, & Vigh, 2005).

A hagyományos írásvizsgálati jegyzőkönyv

A kriminalisztikai írásszakértői vizsgálatokra alkalmazott jegyzőkönyvek adatlapokból állnak. Az adatlapok felépítésére az 1970-es években az iránymutató szovjet szakirodalmak (Orlova, 1965; Kulagin, 1967) a táblázatos formát javasolták. A táblázatokat kezdetben kézzel szerkesztették, főbb oszlopaiba sorszámokkal az írássajátosságok megnevezései, külön-külön a kérdéses és a mintairásra vonatkozó sajátosságok, az utolsó oszlopba pedig az összehasonlítás eredménye került. Az 1. számú ábrán például egy szövegezési sajátosságokat tartalmazó táblázatot tekinthetünk meg. A szövegezési sajátosságok a folyóírásos szövegek általános jellemzői, ezért kevés (általában három) lehetséges értékkel rendelkeznek – a szöveg fogalmazási stílusa például lehet terjengős, átlagos vagy szűkszavú –, így vizsgálatuk, illetve rájuk vonatkozó táblázatuk is rendkívül egyszerű lehet. Az írás apróbb grafikai jeleinek (a betűknek vagy a betűket alkotó elemeknek) a megjelenési módja viszont az emberek írásában igen nagy változatosságot mutat (egy kezdővonalnak akár 5–10 különféle egyedi megnyilvánulása is van), ennek megfelelően a sajátosságaira bonyolultabb, terjedelmesebb táblázatokra vagy szöveges, időnként rajzzal illusztrált leírásokra volt szükség.

1. számú ábra: A kézírás szövegezési sajátosságai táblaszerkezetű adatlapon

Szám	Sajátosság	Kérdéses írás	Minta	Megjegyzés
1.	a szerző ált. ismereteinek színvonala	alacsony	alacsony	megegyezik
2.	stílus	terjengős	bőszavú	megegyezik
3.	szókincs	gazdag	gazdag	megegyezik
4.	helyesírási	a „meg” igekötő szabálytalan tagolása	gazdag	megegyezik
stb.		ékezetek elhagyása	van ékezet	eltér

Forrás: Kiss, 1977.

A nagy ügyforgalmat bonyolító szakértői intézetekben előre összeállított, sokszorosítható adatlapokat használtak, ami megkönnyítette a leterhelt írásszakértők munkáját. Az adatlapokon az írássajátosságok rendszerezve, minden lehetséges vagy gyakori sajátosság feltüntetésével kerültek felsorolásra, ami biztosította, hogy az elemzésből egyetlen sajátosságfajta se maradjon ki (Kiss, 1977). Az apróbb grafikai elemek különös írássajátosságainak vizsgálatához a korabeli szakirodalmak többféle módszert is közre adtak (Szamoncsik, 1966), de Magyarországon a 2. számú ábrán látható, féltáblázatos formát tartották a legmegfelelőbbnek (Kiss, 1977). A rovatokban a szakértőknek csak jelölést kellett tenniük a vizsgálat alatt álló anyagra vonatkozó sorba. Az ilyen, előre megszerkesztett táblázatok hátránya az volt, hogy nagy mennyiségű vizsgálati anyag esetén óriásira duzzadt a jegyzőkönyv, aminek jó részét az üresen maradt sorok tették ki.

4. számú adatlap
a jelemek sajátosságainak vizsgálatához

A) Különinduló kezdővonal tulajdonságai:

1. Létezése:	2. Színvonala (vonalminőség):
a) van	a) egyenletes
b) nincs (hiányzik)	b) egyenetlen
c) változó	c) reszketeg
	d) megtört
	e) változó
3. Formai jellege:	4. Görbület iránya:
a) egyenes	a) jobbrakanyarodó
b) enyhén ívelt	b) balrakanyarodó
c) horgas	c) hullámos
d) spirál	d) változó
e) egyéb	
f) változó	

Forrás: Kiss, 1977.

Írásvizsgálati jegyzőkönyvek irodai szoftverekkel

Az 1990-es évektől megjelenő Microsoft Office (URL1) programcsomag a dokumentálás új lehetőségét kínálta és kínálja ma is a szakértőknek. Word szövegszerkesztőjével digitális dokumentumokban (fájlokban) hozhatók létre a kívánás szerint formázható, és utólag bármikor módosítható táblázatok, amire példát mutat a 3. számú ábra. Logikai felépítésükben és tartalmukban ezek a táblázatok sem különböznek a hagyományos adatlapoktól, legfeljebb annyiban, hogy megfelelő felépítés esetén képletekkel az oszlopok adatai összegezhetővé válnak (URL2). A Word újabb verziói a táblázatsablonok létrehozását is megengedik, ezzel tovább fokozható a szakértői dokumentáció funkcionalitása, igaz, a sablonok első megalkotásához haladó szintű számítástechnikai tudásra van szükség.

3. számú ábra: *Egy Word irodai szoftverrel készült vizsgálati jegyzőkönyv részlete*

„B” betű kezdővonal									
KÉRDÉSES GRAFIKUM					ÍRÁSMINTA				
					...				
1.	2.	3.	4.	...	1.	2.	3.	4.	
Mozgás- forma	Mozdulat- irány	Kézsúly	Mozgás- mennyiség	Azonosság/ Különbség
egyenes	jobbra	gyenge	hiányzik	A/K
reflexvonal	balra	közepes	kicsi	A/K
hurkos	lefelé	erős	nagy	A/K
hullámos	felfelé	...	nagyon nagy	A/K
ívelt
...
Azonosságok száma:									...
Különbségek száma:									...

Forrás: A táblázatot a szerző készítette.

A Microsoft Excel programmal készült jegyzőkönyv szintén digitális fájlként jön létre. Egy Excel dokumentumban az úgynevezett fülek jelenthetik az adatlapokat, a füleken pedig az egy-egy grafikai vizsgálati anyag táblázatai lehetnek. A táblázatok oszlopaira és soraira nézve gyakorlatilag nincs az írásszakértői vizsgálatokra nézve mennyiségi korlát. Az adatokon néhány kattintással szűrések végezhetők, az oszlopokban akár komolyabb statisztikai eredmények (gyakoriságok, átlagok, szórások stb.) is számíthatók. Ugyancsak rendelkezésre állnak szakemberek, dizájnerek által tervezett, testre szabható sablonok. Egy minden írásszakértői elvárást megvalósító, jegyzőkönyv funkcióval bíró, vagy íráskutatási célú Excel dokumentum kifejlesztése szintén átlagon felüli táblázatkezelői gyakorlatot igényel.

Nyilvánvalóan az irodai szövegszerkesztőkkel és táblázatkezelőkkel készített írásszakértői jegyzőkönyvek legnagyobb előnye, hogy tárolásuk, karbantartásuk könnyű, a megoldás rendkívül környezetbarát. Használhatóságuk kulcsa a jó tervezés. Az írásszakértői vizsgálati jegyzőkönyvek fejlődésében a digitalizáció irányába haladás mindenképpen nagy előrelépést jelent.

Elektronikus jegyzőkönyvek a magyar piacon

Az írásszakértői vizsgálatok irodai programokkal való dokumentálása egy modern, de nem végleges állomása az írásszakértői vizsgálati jegyzőkönyveknek. A magyar piac számos területére – például munkavédelem (URL3), sport (URL4), balesetbiztosítás (URL5), laboratóriumi vizsgálatok (URL6) – léteznek jellemzően okostelefonra kifejlesztett e-jegyzőkönyvek, jegyzőkönyvpapok. A független laboratóriumokat működtető Wessling Hungary Kft. például 2016-ban az Innovációs ötletek kategóriájában Greennovációs Nagydíjat nyert a korábbi papíralapú jegyzőkönyvek helyett bevezetett elektronikus jegyzőkönyv applikációjával (URL6).

Sajnos az írásszakértők nem büszkélkedhetnek efféle alkalmazásokkal, pedig az utóbbi húsz évben sem hazánkban (Tímár, Rekeczky, & Karacs, 2003), sem a nagyvilágban nem vesztett népszerűségéből a kézíráselmzés témája. A nemzetközi publikációkból (Shaikh, Duan, Chauhan, & Srihari, 2020; Dutta, Krishnan, Mathew, & Jawahar, 2018) az látszik, hogy a kézírásutatói kezdeményezésekben a mesterséges intelligencia módszerei kerülnek leginkább kipróbálásra, ezeknek is legfőbb célja a kézírás gépi azonosítása, amelybe beleértendő az aláírás verifikálása is.

Magyarországon az egyetemi szférára – ELTE (Erdélyi & Molnár, 2019), BME (Kővári, 2013), SZTE (Griechisch, 2018) – jellemző a kézírásutatói iránti érdeklődés. A nemzetközi kutatókhoz hasonlóan nálunk is azokat az eljárásokat, algoritmusokat keresik elsősorban, amelyek képesek a kézírásajátosságok automatikus kivonására. A téma specifikussága miatt az algoritmusok implementálásáról (számítógépes programmá alakításáról), az eljárások konkrét megvalósításáról általában nemzetközi tudományos folyóiratokban, angol nyelven készülnek a magyar beszámolók.

Elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv

A kézírások elemzésére kidolgozott algoritmusok és az azokkal történő kísérletek hozzájárulnak az igazságügyi kézírásvizsgálatok tudományos hátterének erősítéséhez is. A Bencsik-Griechisch szerzőpáros fentebb említett hasznos moduljának előirányzása azt mutatja, hogy az írásszakértőknek segítséget nyújtó (és nem azt helyettesítő) szoftverfejlesztések irányában is történnek erőfeszítések Magyarországon.

Az utóbbi években magam is a hagyományos kriminalisztikai kézírásvizsgálat algoritmusokkal való támogatási lehetőségeit kerestem, aminek során egy elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv prototípusát sikerült elkészíteni.

Az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv egy szoftver, két fontos funkcióval:

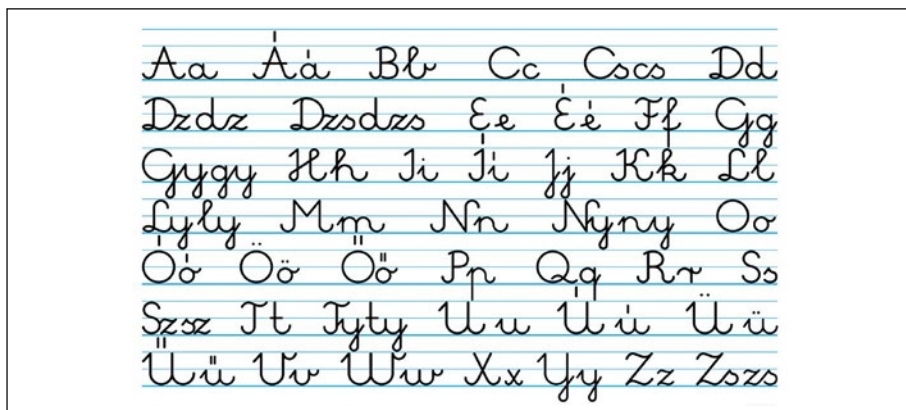
1. felületet biztosít a kriminalisztikai írásszakértők számára, ahol a grafikai vizsgálati anyagok írásazonosító sajátosságait feltárják és rögzítik;
2. számítógépes adatbázisban összegyűjti és feldolgozza az adatokat további vizsgálatok, íráskutatási célú elemzések elvégzéséhez, a felhasználó szakértő számára hasznos információk szolgáltatásához.

A szoftver középpontjában az írássajátosságok állnak, csakúgy, mint a hagyományos kriminalisztikai írásvizsgálatnál. Fontos különbség a kézírás-ellenőrző szoftverekhez képest, hogy az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyvben az írássajátosságok feltárásának feladata nem kerül át képelemző algoritmusokhoz, hanem azokat továbbra is az emberi írásszakértők végzik.

A szoftver működésének, logikájának megértéséhez mindenképp az írássajátosságok és azok feltárásának folyamata szorul magyarázatra. A kriminalisztikai írásazonosítási metodikában az írássajátosságok feltárása azt jelenti, hogy a szakértőnek meg kell figyelni, majd le kell írni az írás sorainak, szavainak, betűinek és azok elemeinek a normairástól (sztenderdírástól) való eltéréseit. A mindenki által egyformán tanult normairástól való eltérések azok, amelyek összességükben azonosítják az író személyt, ezek az egyediségek képezik később a szakértői megállapításokhoz szükséges grafikai bizonyítékokat, ezeket nevezik az írásszakértők írásazonosító sajátosságoknak. Nyilvánvalóan ezek az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv legfontosabb elemeit, adatait képezik.

Magyarországon normairásként a legtöbb iskolában az úgynevezett c-kötéses állóírást (lásd 4. számú ábra) tanították és tanítják.

4. számú ábra: *A hazánkban általánosan tanított normairás (c-kötéses állóírás) abécéje*

Forrás: URL7.

Az írásszakértői vizsgálatokban a normairástól való egyedi eltérések többféle szempont szerint kerülnek értékelésre (az írómozgás formája, az írómozgás iránya, a betűk, betűelemek méretaránya, a betűk, betűelemek viszonyított helyzete stb.). Osztályozásukkal az írást azonosító sajátosságok rendszeréhez jutunk, amelyhez vezető kutatásokról, kísérletekről szovjet szakirodalmak részletes beszámolókat írtak (Potapov, 1938; Vinberg, 1940). A normairástól való eltérések rendszerezése a sajátosságfajtákat eredményezi, sajátosságfajta például a mozdulatirány, a méret, a kézsúly stb. Minden sajátosságfajta rendelkezik lehetséges értékekkel, a mozdulatirány lehet például jobbra, balra, lefelé vagy felfelé, a méret kicsi, közepes vagy nagy, a kézsúly erős, közepes, gyenge vagy akár nagyon gyenge. A sajátosságfajták és értékeik számosságát, illetőleg a nyelvi kifejezőmódot tekintve a szakértőknek viszonylagos szabadságuk van, bár ez szakmai viták termékeny táptalaját képezheti.

A szoftver felhasználói felületén a sajátosságfeltárás folyamata a vizsgálati anyag(ok) betöltésével indul. A szakértői sajátosságfeltárást segítve a felületen megjeleníthető a kérdéses anyag betűinek normairás szerinti képe, mutatva a viszonyítási alapot a szakértőnek. Az 5. számú ábra az elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv egy ablakának tartalmába enged bepillantást nyerni, amiben éppen Béki Pálné kék golyóstollal készült aláírásának sajátosságfeltárási művelete zajlik⁴.

A betűkön balról jobbra végig haladva megtörténhet a normairással való összehasonlítás, a felismert sajátosságok, illetve azok értékei pedig legördülő menüből választhatók ki. A beállított értékek értelemszerűen a „*Mentés*” gombbal kerülnek be a szoftver adatbázisába.

A sajátosságok feltárási műveletét automatikus betöltődések segítik. A vizsgálat alatt álló grafikai anyag normairással megjelenített képén a betűk egyesével kijelölhetők (5. számú ábrán a „B” betű sötétebb háttérrel kiemelve), ennek eredményeképpen a felületen azonnal kitöltődik a „*Betű*” rovat, legenerálódnak és megjelennek a kiválasztott betű grafikai elemei a „*Betűelem*” rovat legördülő ablakában. A „*Sajátosság kategória*” beállítása maga után vonja a „*Sajátosság érték*” legördülő menüjének betöltődését. Az értékek beállításakor az elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv adatlapja is létrejön, amin természetesen utólagos módosítások eszközölhetők.

4 Béki Pálné kutatási célra hozzájáruló nyilatkozatban ajánlotta fel aláírásait.

5. számú ábra: Az elektronikus vizsgálati jegyzőkönyv sajátosságfeltárási műveletének ablaka

Sztenderdtől való eltérés vizsgálata - Béki Pálné

	Betűk	Betűhely sorszáma	Betűelem	Sajátosság kategória	Sajátosság érték
▶	B	1	kezdővonal	mozgásmennyiség	nagy
	B	1	kezdővonal kezdőpontja	viszonylagos helyzet	távol
	B	1	felső félvál	viszonylagos helyzet	balra
	B	1	alsó félvál befejezőpontja	viszonylagos helyzet	balra
	B	1	befejező vonal	mozgásmennyiség	nagy
	B	1	alsó félvál befejezőpontja	viszonylagos helyzet	távol
	B	1	törzsvonal	kézsúly	erős

Minta betöltése Kijelölés megszüntetése 1 , összesen: 140 + X 5

Béki Pálné

Betűelem: kezdővonal Sajátosság kategória: folyamatosság Sajátosság érték: megszakad

Írásminták

Forrás: A szerző saját képernyőfelvétele.

A művelet során a felhasználó szakértőnek a legördülő ablakokban a lehető leg-
rövidebb listából kell választania, és mivel csakis a rendelkezésre álló opciók
közül választhat, a sajátosságfeltárás egységesen történik, minden programot
használó szakértőnek. Egyébként a „Betű”, „Betűelem” és „Sajátosság érték”
rovatok a program telepítése után testreszabhatók.

A beállított értékek mentése után megkezdődhet a sajátosságok adatainak a kü-
lönféle mesterséges intelligencia algoritmusok általi (statisztikai, matematikai,
valószínűségszámítási, számítástudományi stb.) feldolgozása és az eredmények
képernyőn való megjelenítése a szakértői döntés támogatása céljából.

Az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv állapota és jelentősége

Jelenleg a magyar írásszakértők nem használnak mért vagy számított adatokat a kézeredetre vonatkozó vizsgálatoknál, az alkalmazott módszer leginkább az empiria, ami az írásszakértői vélemények megbízhatóságának, hiteltérdemlőségének a megítélésében jelentős hátrány (Vass, 1986; Nogel, 2020).

Az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv mint szoftver az írásszakértők által bevitt azonosító sajátosságok előfordulási gyakoriságait használja, olyan alapadatként hasznosítva, amelyből matematikai, statisztikai, valószínűségszámítási és számítástudományi eljárásokkal számszerű eredmények, mutatókat generálhatók. Mérési adatok alapján lehetne kifejezni a szakértői véleményalkotás szempontjából kritikus írásjelenségeket (például a kézírás állandóságát, variabilitását, az írássajátosságok azonosítási értékét). Lehetőség nyílna a kézírásajátosságok közötti olyan összefüggések vagy mintázatok feltárására, amelyek az írómozgás általános törvényszerűségeire, fiziológiai működésére engednek következtetni. A rejtett összefüggések megismerése akár ki is szélesíthetné a szakértői vizsgálati lehetőségeket.

Az elektronikus írásvizsgálati jegyzőkönyv jelen verziója egy prototípus, egy mintadarab, ami egyelőre az írásszakértői vizsgálatok nagyobb részét kitevő aláírásvizsgálat elvégzésére ad lehetőséget. A szoftver tesztelésre vár, arra, hogy adatbázisát feltöltsék sajátosságokkal az írásvizsgálatokkal foglalkozó szakemberek. A tesztelésre eddig három igazságügyi írásszakértő vállalkozott, akikkel az egyeztetés jelenleg is zajlik.

Felhasznált irodalom

- Abuzar Shaikh, M., Duan, T., Chauhan, M. & Srihari, S. (2020). Attention based Writer Independent Handwriting Verification. *arXiv e-prints*, arXiv-2009. <https://doi.org/10.1109/ICFHR2020.2020.00074>
- Balláné Füsztér E., Lakatos J., Nyilasi T., Szakács Z., & Vigh A. (2005). *Kriminalisztikai alapismeretek (jegyzet)*. Rendőrtiszti Főiskola.
- Dutta, K., Krishnan, P., Mathew, M., & Jawahar, C. V. (2018). Improving CNN-RNN hybrid networks for handwriting recognition. In *2018 16th international conference on frontiers in handwriting recognition (ICFHR)* (pp. 80–85). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICFHR-2018.2018.00023>
- Erdélyi, K. & Molnár, B. (2019). Similarity Measurement of Handwriting by Alignment of Sequences. *ADVANCES IN INTELLIGENT SYSTEMS AND COMPUTING*. https://doi.org/10.1007/978-3-030-22871-2_31

- Fazekas I. (2018). A mesterségesintelligencia-kutatás eredményei a kriminalisztika néhány vonatkozásában. *Belügyi Szemle*, 66(7-8), 55–65.
- Futó I. (2018). Mesterséges intelligenciaeszközök – logikai következtetésen alapuló szakértő rendszerek–alkalmazása a közigazgatásban, hazai lehetőségek. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 49(7-8), 40–51.
- Griechisch, E. (2018). *Online signature verification and handwriting classification*. Doctoral dissertation. Szegedi Tudományegyetem.
- Griechisch, E. & Bencsik, E. (2015, August). Handedness detection of online handwriting based on horizontal strokes. In *2015 13th International Conference on Document Analysis and Recognition (ICDAR)* (pp. 1272–1277). IEEE.
- Kiss L. (1977). *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálat alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kovács G. (2021). Forenzikus tudományok ostrom alatt. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1741–1758. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.4>
- Kővári B. A. (2013). *Modellek és algoritmusok a hagyományos aláírások statikus jellemző alapú hitelesítésében*. Doktori értekezés. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem.
- Kulagin, P. G. (1967). *Ekszpertyiza rukopiszniktyeksztov*. Moszkva. National Academies Press (2009). *Strengthening Forensic Science in the United States*. National Research Council. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>
- Nogel M. (2019). A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog – Állam – Politika* (3), 19–35.
- Nogel M. (2020). *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC.
- Orlova V. F. (1965). *Voproszi identifikacii licnsosztvi po pocserku v szovjetszkoj kriminalisztike*. Moszkva.
- Potapov, S. M. (1938). *Issledovanyie dokumentov. Kriminalisztika*. Moszkva.
- Rosyda, S. S., & Purboyo, T. W. (2018). A review of various handwriting recognition methods. *International Journal of Applied Engineering Research*, 13(2), 1155–1164.
- Szamoncsik, A. N. (1966). *Kriminaliszticyicseszkaja ekspertyiza*. Viszsaja Skola MOOP.
- Tímár, G., Rekeczky, C. & Karacs, K. (2003). Analogic Preprocessing and Segmentation Algorithms For Off-line Handwriting Recognition. *Journal of Circuits, Systems, and Computers*, 12(6), 783–804. <https://doi.org/10.1142/S0218126603001185>
- Vass K. (1973). *A kézírás vizsgálata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Vass K. (1986). *A kézírás-szakértői szakvélemények hitel érdemlőségének növeléséről*. *Belügyi Szemle*, 24(12), 14–19.
- Vigh A. (2020). *A kézírásvizsgálat mint a személyazonosítás eszköze*. Dialóg Campus.
- Vigh A. (2021). Unortodox kérdések a kriminalisztikai azonosításelmélet köréből. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1783–1792. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.7>
- Vinberg A. I. (1940). *Kriminaliszticyicseszkaja ekspertyiza pizma*. Moszkva.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Begin-it*. <https://hu.begin-it.com/3449-history-evolution-microsoft-office-software>

URL2: *Számoszlop vagy szásor összegének kiszámolása táblázatban*. <https://support.microsoft.com/hu-hu/office/szamoszlop-vagy-szamsor-osszegeenk-kiszamolasa-tablázatban-2e373a5f-2d8a-478a-9b85-275c8668bebb>

URL3: *Kőrösi Munkabiztonság*. <https://korosi.co.hu/megrendelok/kockazatertekeles/>

URL4: *Magyar Kézilabda Szövetség*. http://zalakezi.hu/?page_id=13573

URL5: *Magyar Biztosítók Szövetsége*. <https://ekarbejelento.hu/#/landing>

URL6: *A Wessling a Greennovációs Nagydíj egyik győztese*. <https://hu.wessling-group.com/hu/ceguenk/tarsadalmi-felelosseg/legfontosabb-dijak-elismeresek/greennovacios-nagy-dij-2016-elektronikus-jegyzokoenyv-qr-kod-olvaso-applikacio-it>

URL7: *A magyar ABC írott nagy- és kisbetűi*. <https://iskolaellato.hu/spd/43727INKFL/A-magyar-ABC-irott-nagy-es-kisbetui>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Erdélyi K. (2022). A kockás papírtól a digitális e-jegyzőkönyvig. A kézírás szakértői vizsgálatának dokumentálása. *Belügyi Szemle*, 70(9) 1793–1807, <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.4>

Látens és manifeszt hatások a rendészeti felsőoktatásban

A magyar tisztjelöltek pályaválasztási és motivációs vizsgálata tükrében

**Latent and manifest effects in law enforcement higher education
Career choice and motivation examination of Hungarian police students**

Baráth Noémi Emőke

kriminológus, doktorandusz
Nemzeti Köszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
barath.noemi.emoke@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a magyar oktatási rendszert és azon belül is a rendőrtisztképzést vizsgálja, amelyek között manifeszt és a látens célok elemzésével is foglalkozik. A képzési rendszer elvárásain és sajátosságain felül egyedi jellemzőkkel is bírnak, amelyben a társadalmi elvárások lenyomatait is felfedezhetjük. Fontos, hogy megvizsgáljuk milyen hatások mentén választják a rendőri szakmát a hallgatók, és ez miként hoz létre egy sajátos társadalmi és kulturális reprodukciót.

Módszertan: A tanulmány során kvantitatív és kvalitatív módszerekkel elemeztük a magyar rendészeti felsőoktatás funkcióit. A rendőr hallgatók pályaválasztási motivációit és értékeit kérdőíves adatfelvétellel, Liker-skálákkal vizsgáltuk.

Megállapítások: Az oktatási funkciók közül a szakmaspecifikus sajátosságoknak köszönhetően inkább manifeszt funkciók azonosíthatók. Motivációs hatása van a rendőr hallgatók körében az ösztöndíjnak és a jövőbeli biztos munkahelynek is, így egy látens funkció aktiválódása erőteljesen érezteti hatását. A felsőoktatásnak érték közvetítése a képzés során folyamatos monitorozást igényel, hiszen a benne résztvevő hallgatók változó háttérrel és jövőképpel, motivációs eszköztárral kívánnak a rendőri életpályára lépni.

Érték: A tanulmány egy nemzetközi kutatás magyar adatait ismerteti. Részletesen vizsgálja a rendészeti felsőoktatási képzésbe bekapcsolódó és a végzős hallgatók értékelését a szakmai értékek, a professzionalizmus és az elhivatottság viszonyában. Feltételezzük, hogy a szaktudás, a felelősségtudat, a tudatos

pályaválasztás hozzájárulhat egy stabil szakmai identitás kialakulásához, amely még az egyetemen formálható, és így az oktatás manifeszt hatása hangsúlyos. Kikristályosodik, hogy a nappali tagozatos rendőrtisztekre az oktatás főleg a szakmai munka tekintetében jelentős hatással bír, főleg, ha pluralizált attitűddel vannak abban jelen a hallgatók.

Kulcsszavak: rendészeti képzés, hallgatói motiváció, oktatás

Abstract

Aim: The study analyzes the functions of the education system, focusing on the training of police officers in the Hungarian higher education system. The examined educational functions can be explained not only by the internal features arising from the peculiarities of the training systems, but also by the manifestations of the social needs towards them, ie latent and manifest functions are created. It is important to go around the reproduction of culture, that is, cultural reproduction, aspects of shaping the personality of individuals, the main possibilities for reproducing or changing the social structure. We need to analyze the possibilities of performing various direct 'service' functions as well as the functions that generate social change. In order to fulfill the listed tasks, there are significant economic, state and social interests, in the collision of which the individual functions may also conflict with each other.

Methodology: In this study, we analyzed the functions of Hungarian law enforcement higher education using quantitative and qualitative methods. Career choice motivations and values of police students were examined using questionnaire data and Likert scales.

Findings: The examined educational functions can be explained not only by the internal characteristics arising from the peculiarities of the training systems, but also by the manifestations of the social needs of them. The scholarship and the future secure job also have a motivating effect on police students, so the activation of a vision function has a strong effect. The transmission of values in higher education requires continuous monitoring during the training, as the students participating in it want to enter the police career with a changing background, vision and motivational tools.

Value: The study presents the Hungarian data of an international research. It examines in detail the evaluation of graduate students enrolled in law enforcement higher education in terms of professional values, professionalism, and vocation. We assume that expertise, responsibility, and conscious career choice can contribute to the development of a stable professional identity, which can still be formed at university and thus the manifest effect of education is

emphasized. The study also analyzes how the impact of full-time police officers on professional work and how education can positively influence it can be started with a pluralized attitude.

Keywords: law enforcement training, student motivation, education¹

Bevezetés

A felsőoktatás átalakulásával, a bolognai rendszer bevezetését követően, 2007 után az alapképzésre felvett hallgatók aránya a korábbi évekhez képest 80–85%-a volt, ez a folyamat az évek előrehaladtával hullámzóan alakult. 2009–2013 között 10%-os csökkenés volt megfigyelhető (Varga, 2019). A magyar felsőoktatásba jelentkezők aránya 2011-ben 60%-ról 10 százalékpontot esett a 2013-as évre, majd ismét lassú emelkedésnek indult, és 2017-ben elérte az 55%-ot is. Nemek közti számottevő különbséget nem mutattak ki az évek során. Ezzel szemben a felsőoktatásba felvettek aránya a 2008-ban mutatott 49% értékről csökkenő tendenciát láthattunk, míg nem elérte 2015-ben a 37%-ot a felvett diákok aránya. Ezt követően lassú növekedésnek indult ez a szám, ám jelentős kiugrás nem jelentkezett az idő előrehaladtával (Varga, 2019).

Mindez a magyar rendészeti képzésben is éreztette a hatását. 2013-ban a nappali munkarendű képzésre jelentkezők száma 4624 főről folyamatos csökkenést mutatott, mígnem 2017-ben ez a létszám felére csökkent, és 2020-ban – 2017-hez képest – 50 százalékpontos csökkenés következett be (Christián & Erdős, 2020). Ezzel párhuzamosan a képzésbe belépő és a képzési idő előtti leszerelők aránya az elmúlt 3 évet (2017–2020) tekintve 107 fő, amely nem tér el a többi felsőoktatási lemorzsolódási aránytól, ám ez a rendészeti képzésben az előzetes kiterjedt felvételi eljárás miatt mégis fontos vizsgálódási terület lehet. A korai pályaelhagyást vizsgálva Erdős (2019) megállapította, hogy öt csoportba sorolhatók a rendészeti képzésből kilépő okok: (1) kötelezettségekkel kapcsolatos aggályok (nem megfelelő köteleességvállalási tőrészküszöb, a tisztjelölti jogállás okozta kötöttségekkel szembeni fenntartások); (2) nem jól felmért pályaválasztás (itt a szülők befolyása jelentős vagy a valótlan pályakimeneteli elképzelések); (3) alacsony önbecsülés (a hallgató kétségbe vonja, hogy képes lesz a tisztjelöltekkel szemben támasztott pszichikai és fizikai elvárásoknak

1 A mű TKP2020-NKA-09 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

megfelelni a képzési idő alatt és azt követően); (4) időközben fellépő vagy kiújuló egészségügyi ok, amely megakadályozza a diákokat, hogy a képzés elején lévő alapkiképzést teljesítse; (5) egyéb okok. Mindez akár a motivációs hátérinformációk ellenpólusaként felfogható egy úgynevezett demotivációs attitűdkészletnek is. De vajon a képzésbe belépő fiatalok valóban lassan el fognak fogyni? Ennek rövid megválaszolása azért is lehet fontos, mert így a generációs sajátosságokat is azonosítani tudjuk. A válasz pedig nem jelen tanulmányunk célja, a legalapvetőbb választ mégis megemlítjük.

1. számú táblázat: Születésszámok 1999–2019 között

Év	Élve születés	
	Összesen	Ezer lakosra
1999	94 645	9,2
2000	97 597	9,6
2001	97 047	9,5
2002	96 804	9,5
2003	94 647	9,3
2004	95 137	9,4
2005	97 496	9,7
2006	99 871	9,9
2007	97 613	9,7
2008	99 149	9,9
2009	96 442	9,6
2010	90 335	9,0
2011	88 689	8,8
2012	90 269	9,1
2013	88 689	9,0
2014	91 510	9,3
2015	91 690	9,3
2016	93 063	9,5
2017	91 577	9,4
2018	89 807	9,2
2019	89 193	9,1

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

Az élve születések azért fontosak, mert ennek fényében látható, hogy a felsooktatásba lépők korcsoportja (18 évesek) mikor, milyen arányban jelenik meg az egyetemeken. Így a 1999-es évben születettek a 2017-ben jelentkezőket jelentik. A középiskolás korúak, a 14–20 évesek száma 2001 és 2018 között 27%-kal csökkent. A csökkenés éves üteme a 2001 és 2012 között jellemző 1–2%-ról 2013 után 2,5–3,5%-ra emelkedett. Csaknem minden megyében számottevően (25–40%-kal) kevesebb középiskolás korú élt 2018-ban, mint 2001-ben (Varga, 2019). A jelentkezési kedvet figyelembe véve, amely a magyar rendészeti

képzés során 2020-ban sosem tapasztalt alacsony létszámot ért el, előrevetíthető, hogy a növekedés 2026-ban várható, és a csökkenés 2029-ben éri el a mélypontját a potenciális jelentkezők létszámában.

Az oktatás hatásainak vizsgálata szempontjából az is meghatározó, hogy milyen szocio-demográfiai háttérrel rendelkeznek a fiatal hallgatók, hiszen ez nagyban befolyásolja a tanulási motivációkat. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya a felsőoktatásban a felvettek között hasonló tendenciát mutat, mint a jelentkezők esetében (Varga, 2019); 2007-ben és az azt követő öt évben nőtt az ilyen típusú besorolású tanulók aránya, majd drasztikus csökkenés következett be a 2013 utáni években. Ebből is látszik, hogy számos esetben nem jelenik meg pályaválasztási és mobilizációs lehetőségként a felsőoktatás a hátrányos helyzetű diákok körében. Ez is magyarázhatja, hogy miért nem olyan vonzó már a biztos munkahelyet ígérő rendészeti pálya. Nemek és középiskola szerint is elhalványultak a különbségek 2017-re, mivel az előző években jelentősebb volt a halmozottan hátrányos helyzetű szakgimnáziumi diákok jelenléte a felsőoktatásban, mint a gimnáziumi értettségit tevők szám, ám ez már nem mondható el a 2017-es évben felsőoktatásban jelentkezőkre (Varga, 2019). A szülő meghatározó szerepet játszik a pályaválasztási motivációkban, és ez a saját iskolázottságukkal is összefüggésbe hozható (Andor & Liskó, 1999).

A tanulók társadalmi, gazdasági háttere hatással van az oktatási rendszer működésére is, mivel a pedagógia folyamatokban is visszatükröződik a diákok teljesítményének eredményessége vagy eredménytelensége. Az egyes intézményekbe belépő új hallgatók társadalmi hátterének az ismerete által az oktatásban erőforrásokat lehet átcsoportosítani, és mobilizálni lehet őket annak érdekében, hogy minél jobban szolgálja a diákok és a képzőintézmény érdekeit. Varga (2019) megállapította, hogy a jövedelmi szegénység összefüggésben áll a szülők iskolai végzettségével. Az alapfokú végzettségű szülők gyermekeinek közel egyharmada (26–32%) jövedelmi szegénységben éli le a gyermeki éveit, míg ugyanez a közép- és felsőfokú végzettségű gondozók esetében az alapfokú végzettségűek arányának az egyharmadára csökken (6–11%).

A felsőoktatás funkciója

Többféle értelmezése van annak, hogy egy felsőoktatásnak milyen funkciói vannak. Azok, akik a társadalmi funkciókat helyezik fókuszba, azok szerint a felsőoktatás az oktatási rendszer csúcsa és a munkamegosztást szolgálja, amelynek célja a nevelés, a szakemberképzés és kutatások végrehajtása. Ez Parsons és munkatársai (1973) szerint úgy képzelhető el, hogy az oktatási intézmények

valamennyi tagjának a társadalmi integrációját szolgálja, a felsőoktatásnak pedig normaközvetítő, konfliktusmegoldó szerepe is van. Ez az integratív funkciókkal ellátott szerepkör elkezdett széttöredezni az elmúlt ötven évben (Jencks-Riesman, 2002). Felmerül a kérdés, hogy akkor mi is a szerepe a felsőoktatásnak, a kérdésre a választ Hrubos úgy fogalmazza meg, hogy „szakirodalomban ma egyre határozottabban tér vissza az a gondolat, mely a felsőoktatás társadalmi felelősségének, értékadó szerepének szükségességéről tesz jelentést” (Hrubos, 2009). Ebben az értelmezési keretrendszerben a közjő szolgálatába állítható szakember diplomás képzése felülkerekedik az elit értelmiségképző funkción (Hrubos, 2012). A felsőoktatás integráló és szocializációs szerepköre azt vizsgálja, hogy miként hat a felsőoktatás a hallgatóra (Pusztai, 2013). A hallgatók kétirányú szocializációjáról beszélhetünk, amit bináris kódnak is neveznek a szakirodalomban, ahol a szakmai tudást és egy pályára való felkészítést értjük, valamint értékközvetítést figyelhetünk meg, amely formális és informális úton manifesztálódik (Hermanowicz, 2005).

Clark sémaként ismert az a nézet, amely a felsőoktatási rendszerekben szereplők súlyának alakulását vizsgálja. E szerint az akadémiai világ egyfajta oligarchiaként viselkedik, továbbá befolyásoló szereppel bírnak még az állami és a piaci szektorok, amelyek a háromszög csúcsaiként befolyásos szereppel vannak az oktatásra. Ezek a befolyások eltérő mértékben jelentkeznek, de folyamatos hangsúlyeltolódás figyelhető meg, és így az országok felsőoktatásának alapvető értékeit és irányát is nagyban befolyásolják a fenti hatások erősségei (Clark, 1983). Az iskola manifeszt és látens funkcióit érdemes megvizsgálni: azokat a célokat, amelyeket el kell érnie azokkal együtt, amelyeket valójában elér és teljesít.

Strukturalista-funkcionalista keretrendszerben a funkcionális nézet szerint megkülönböztethetünk egymástól látens és manifeszt oktatási célokat. A társadalmi környezet nézettel kapcsolatos szükségletét kétféle nézőpontból csoportosíthatjuk: az egyik szerint vannak hivatalos és nem hivatalos szükségletek, a másik szerint vannak teljesített és nem teljesített szükségletek.

Az iskola látens és manifeszt funkciói

Az iskolarendszert különböző szinten érik befolyások, ez pedig megjelenik az oktatással szemben megfogalmazott elvárások és igények szintjén is, amelyek a hallgatók az alanyai. Az iskola manifeszt igényei a hivatalosan megfogalmazott elvárások, ahogy azt a későbbiekben láthatjuk is a rendészeti képzés felvételi elvárásrendszerében. Ezt egészítik ki a tényleges iskolai funkciók,

amelyeket az iskola megvalósít. Látens funkciónak tekinthetők mindazon funkciók, amelyekkel az iskola társadalmi környezetéhez köthető nem hivatalos elvárásait, szükségégeit teljesíti, ilyen lehet például a rejtett tanterv jelenléte is. A felsőoktatás az arra nyitottakat szólítja meg, hiszen itt már nem beszélhetünk tankötelezettségi korhatárról vagy egyéb állam által előírt kötelezettségről. Kérdés, hogy kit, milyen típusú fiatalt szólít meg a rendészeti oktatás hazánkban. Továbbá, ismert még a nem teljesített szükségletek rendszere is, amit az oktatási funkciók látens és nyilvánvaló hatásain túl is vizsgálhatunk. Ezek a nem teljesített szükségletek árulkodnak az adott oktatási intézményről azáltal, hogy az hivatalosan milyen társadalmi környezetet céloz meg, és honnan kíván hallgatókat toborozni, hiszen ezáltal az iskola tevékenységrendszere is formálódik (Kozma, 1994).

Az oktatási rendszer funkciói

Az oktatási rendszer funkciói Halász szerint (2001) nyolc részre oszthatók. Kiemelten szem előtt kell tartani, hogy ezek egymással folyamatos kölcsönhatásban vannak, de egyben hatás és ellenhatásként is érvényesítik erejüket. Halász szerint *„e funkciók nem feltétlenül csak az oktatási rendszerek létezéséből fakadó belső jellemzők, hanem a rájuk irányuló társadalmi igények érvényesülésének megnyilvánulásai”*. Itt jelenik meg funkcióként a kultúra és a társadalmi struktúra reprodukciója, formálása. Továbbá a személyiségformálás, a gazdaság növekedésének előmozdítása, a politikai rendszer legitimálása, a társadalmi integráció megteremtése. Ez utóbbi szolgáltatási funkcióként is értelmezhető Halász (2001) szerint. A társadalmi változások felhajtóereje is megjelenik, hiszen ezáltal elősegíthetik vagy gátolhatják azok beépülését a szakmákba, mindennapi életünkbe. Vannak olyan funkciók, melyek teljesüléséhez különböző érdekek fűződnek, például állami vagy társadalmi, és ezáltal egyes funkciók konfliktusba kerülhetnek egymással.

A rendészeti felsőoktatás funkciója

A célértelmezés hozzárendelése a tanulók részéről fontos vizsgálódási pont, és a felsőoktatás önálló szubkultúrájának egységeit sem érdemes szem elől tévesztetni (Pusztai, 2013). A rendészeti felsőoktatás pedig e szerint egy felsőoktatási szubkultúrának is felfogható, ez pedig a felsőoktatási intézmény szempontjai szerint fontos bázisa lehet a későbbi toborzásnak, oktatásszervezésnek.

A Nemzeti Közszerológati Egyetemen rendészeti szakon tanuló nappali munkarendű hallgatók kollégiumi elhelyezése az egyetem fejlesztési programjában szintén helyet kapott (Boda, 2018), ahol térítés ellenében és térítésmentesen is lehet szálláshelyet igényelni (Christán & Erdős, 2020). A tisztjelöltek kollégiumi elhelyezése kötelező és ingyenes a harmadik szemeszterig (Szabó, 2018). A professzionalizmus explicit igénye már a képzés során megfigyelhető, amely leginkább feladatszerifikusan jelenik meg az általános rendőrség jellemzőjeként (Baráth, 2021).

„A rendészeti felsőoktatáson belül az alapképzés célja szakiránytól függetlenül, hogy olyan rendészeti tiszteket képezzen, akik a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek, irányítói, vezetői feladatok ellátására alkalmasak, ismerik a rendészeti igazgatásban alkalmazott elveket, eljárásokat és eszközöket, azonosulni tudnak a szervezet elvárásaival, valamint gyakorlati tapasztalatok megszerzése után, alkalmasak vezetői, irányítói, valamint hatósági jogalkalmazói feladatok ellátására” – olvasható a rendészeti szak leírásában (URL1).

A bevándorlási rendőrtiszt, a büntetés-végrehajtási tiszt, a határrendészeti rendőrtiszt, az igazgatásrendészeti rendőrtiszt, a közlekedésrendészeti rendőrtiszt, a közrendvédelmi rendőrtiszt, a vám- és pénzügyőrtiszt tudása és képességei egyértelműen meg vannak fogalmazva. A továbbiakban a rendészeti szakon tanuló hallgatók kompetenciáit ismertetjük a tudás és a képességek, attitűdök szerinti csoportosításban (URL1). A területi besorolással szemléltetni szeretnénk a szerteágazó tudományterületekre vonatkozó elvárásokat, melyek az eredeti szakleírásoknál ilyen módon nincsenek jelölve.

2. számú táblázat: Rendészeti tudásra vonatkozó elvárások

Tudás	Területi besorolás
Rendészettörténet és elméleti irányok	Rendészet
Kriminálisztika	
Rendészeti szervek felépítése, működése	
Rendészeti vezetés és irányítási ismeretek, az alárendeltek napi szolgálati életének gyakorlatára vonatkozó tudás	
Rendészeti munka során alkalmazott elvek, eljárások, eszközök ismerete	
Elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezik a közbiztonság és a közrend megszervezése, vezetése és fenntartása terén	
Parancsnoki, oktatói, nevelő-oktatói tevékenység végzéséhez szükséges tudnivalók ismerete	
Rendvédelmi tevékenység során a törzstiszti feladatok végrehajtására vonatkozó előírások ismerete	
A hazai és a nemzetközi rendészeti együttműködés elméleti és gyakorlati tudásanyagának ismerete	
Az általános és a rendészeti területre vonatkozó speciális balesetvédelmi, tűzvédelmi és környezetvédelmi ismeretek	
Magas szintű intézkedéstaktikai, fegyverzetismereti és önvédelmi ismeretek	
Titkos információgyűjtésre vonatkozó alapos gyakorlati végrehajtási ismeretek	
A rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél működő informatikai eszközök, alkalmazások és rendszerek, speciális technikai ismerete	
Vezetés- és szervezésméleti, gazdálkodási, valamint menedzsment ismeretek	Menedzsment
Elméleti és gyakorlati tudás	
Humánerőforrás-gazdálkodási ismeretek, alkalmazási lehetőségek	Kommunikáció
Kommunikáció	
Széles körű jogi ismeretek, szakterületi jogszabályok	Jog
Kriminológia	
Magas szintű tudás nyomozások lefolytatásának, a nyomozási cselekmények végrehajtásának szabályairól	
Minősített időszakra vonatkozó rendészeti ismeretek	
Munkaköréhez tartozó útmutatók, kapcsolódó jogszabályok ismerete munkaköréhez tartozó tárgykörökben	
Titkos információgyűjtésre vonatkozó jogi szabályozók ismerete	
Pedagógiai ismeret	Pedagógia
Pszichológia ismeret	Pszichológia
Etikai elvek	Etika
Szociológia	Szociológia
Tájékozódási, térképészeti és geoinformáció	Földrajz

Forrás: A szerző saját szerkesztése (URL1).

Mint az látható, hangsúlyos elem a tudásra vonatkozó ismereteknél a rendészeti, illetve a jogi tudás elsajátítására vonatkozó ismeretek. Ezeknek a kompetenciáknak, ismereteknek a kimeneti követelményei alapján épül fel a rendészeti oktatás, ám ennek részletes tárgyalása egy külön elemzés tárgyát képezi, jelen tanulmány terjedelmi korlátok szem előtt tartása miatt nem vállalkozik ennek mélyebb elemzésére. A továbbiakban a 3. számú táblázat a rendészeti képzéshez

kapcsolódó képességek csoportosítását szemlélteti. Ebben az esetben is – a képességek mellett – a korábbi területi besorolást is alkalmaztuk.

3. számú táblázat: Rendészeti képességekre vonatkozó elvárások

Képesség	Területi besorolás
Magabiztos rendészeti alaki szabályok alkalmazása	Rendészet
Szolgáltatói, hatósági jogalkalmazói szolgálati feladatok ellátása	
Képes az elvárt önvédelmi fogások alkalmazására	
Magabiztos fegyverhasználat, anyagtechnikai eszközök, szabályok alkalmazása	Rendészet/jog
Hivatásos szolgálati jogviszonyból adódó kötelezettségek, feladatok teljesítése	
Rendészeti alapfeladatok ellátása során információgyűjtő, elemző-értékelő, tervező-szervező és döntés-előkészítő feladatok végzésére való alkalmasság	
Szakterülettel összefüggő okmányok, dokumentumok kezelése, szerkesztése, kitöltése, vezetése, jelentések megírása	
Szóbeli és írásbeli, statisztikai beszámolók készítése	Kommunikáció
Szervezetben belüli és kívüli kommunikációs feladatok	
Az általa tanult idegen nyelven szóbeli és írásbeli kommunikációt használja	
Vezetői, irányítói feladatok ellátása rendvédelmi tevékenység során	Menedzsment
Rendvédelmi munka operatív irányítása, koordinálása, a hazai és a nemzetközi szervezetek közötti együttműködés megvalósítása	
Alkalmas a vezetővel szemben támasztott követelmények teljesítésére, a rendészeti szervezet vezetésére, tevékenységének irányítására, ellenőrzésére	
Beosztottak napi tevékenységének tervezése, szervezése és vezetése	
Beosztottak nevelése, motiválása	
Problémafelismerés, problémamegoldás	Pszichológia
Alkalmazza a feladatok végrehajtásához szükséges informatikai, valamint speciális technikai eszközöket	Informatika
Képes az elvárt fizikai állapot fenntartására	Egészség
Rendvédelmi feladatokat ellátó szervek speciális szakmai, erkölcsi, etikai követelményeinek teljesítése	Etika

Forrás: A szerző saját szerkesztése (URL1).

A www.felvi.hu-n olvasható tájékoztató szerint az rajzolódik ki, hogy a képességek már inkább a kommunikációra, a jogra, a menedzsmentre, az operatív vezetésre fekteti a hangsúlyt. Ehhez képest érdemes a 4. számú táblázatot is tanulmányozni, hogy a rendészeti hallgatók attitűdjei miként oszthatók. A felsorolást kiegészítettük azzal, hogy az elvárások a szakmai vagy szociális

attitűd (Hunyadi, 2016) típusba tartoznak inkább. Szociális attitűdnek tekintettük azokat a beállítódásokat, amelyek az egyén magánéletében is jelen vannak, és ezek a munkavégzés során is alapjai a szakmai attitűdnek, az értékrend manifesztálódása. Szakmai attitűdnek tekintettük mindazokat a hozzáállásokat, melyek az attitűd részletes elemzése további tanulmányok, elemzések tárgyát adhatja.

4. számú táblázat: *Rendészeti attitűdökre vonatkozó elvárások*

Attitűd	Attitűd típus
Nyitottság az egyetemes és nemzeti értékekre	Szociális
Politikamentesség	Szakmai
Bajtársiasság	Szakmai
Azonosulás a hivatásrendjének megfelelő szervezet sajátosságaival	Szakmai
Hierarchiának megfelelő engedelmesség és parancsadási készség	Szakmai
Erkölcsei tartás	Szociális/szakmai
Szilárd akaraterő	Szociális
Kitartás	Szociális
Bátorság	Szociális
Vezetői példamutatás és határozottság	Szakmai
Titoktartási készség	Szociális/szakmai
Együttműködési készség	Szociális
Szolgálati érintkezési szabályok betartása	Szakmai
Fegyelmezett magatartás	Szociális
Hivatásnak megfelelő életvitel	Szociális/szakmai
Megfelelő stresszkezelési képesség	Szociális
Önkontroll	Szociális
Tolerancia, előítéletmentes gondolkodás (vallási, etnikai kulturális különbségek tiszteletben tartása)	Szociális
Igényes munkavégzés	Szociális
Megvesztegethetetlenség	Szociális/szakmai
Megbízhatóság	Szociális
Rendészeti hagyományok tisztelete, ápolása	Szakmai
Hitelesen képviselje a rendőrség társadalmi szerepét, alapvető viszonyát a világhoz	Szakmai

Forrás: A szerző saját szerkesztése ([URL1](#)).

Mindezek kiegészülnek az autonómiával és felelősséggel kapcsolatos elvárásokban, melyeket az 5. számú táblázatban soroltunk fel. Ezek akár az attitűdöket ismertető témakörbe is illeszkedhetnek, ám a www.felvi.hu tájékoztatója külön említi, így ezt a tagolást mi sem bontottuk meg jelen elemzésben.

5. számú táblázat: Rendészeti felelősségre, autonómiára vonatkozó elvárások

Felelősség, autonómia
Magabiztos, kreatív, önálló ismeretalkalmazás
Feladatok összefüggéseinek meglátása
Fegyveres feladat ellátása
Kényszerítő eszközök önálló használata
Idegen nyelven történő kommunikáció
Vezetői feladatok ellátáshoz szükséges megjelenés, felépítés
Személyiség hatékony megismerési módszereinek ismerete
Bizalmon alapuló együttműködési viszony kialakítására való képesség
Problémacentrikus tárgyalási módszer alkalmazása
Szakértői állásfoglalásaiért, tetteiért, döntéséért, mulasztásaiért bármely jogi fórum előtt való felelősségvállalás
Őszinteség, önfegyelem, igazmondás
Pártatlanság megtartása a munkavégzés során
Személyi állomány képviselése

Forrás: A szerző saját szerkesztése (URL1).

Magasvári és Szakács (2021) megvizsgálták, hogy a vezetők szerint milyenek a pályakezdők a rendvédelem területén: a felkészültség, az elkötelezettség tekintetében, továbbá arra is kíváncsiak voltak, hogy a közszolgálati értékekkel való azonosuláson kívül, melyek azok az egyéni és szociális kompetenciaterületek, amelyek fontosak még. Az eredmények alapján kirajzolódott, hogy a szabálykövetés és fegyelmezettség, valamint a hatékony munkavégzés és a kommunikációs képesség, a pszichés terhelhetőség szerepe átlagosnak mondható. Ide sorolható még a problémamegoldó és konfliktuskezelési képesség, a határozott fellépés, az elköteleződés, az érzelmi intelligencia, a digitális kompetencia, az önállóság, az önfejlesztés, a nyitottság, a rugalmasság és a kreativitás. A felelősségvállalást és az együttműködési készséget nem jelölték fontosnak. Ezek az értékek, attitűdök, kompetenciák felfedezhetők az oktatásban is, leginkább a látens funkciókhoz sorolhatóan. Ennek vizsgálatára a továbbiakban egy empirikus kutatáson keresztül szemléltetjük a leíró adatsorunkat.

A kutatási projekt

A vizsgálat „*Toborzás, oktatás és életpálya a rendőrségen*” című nemzetközi kutatási projektként jött létre. Főbb kutatási kérdései között szerepel, hogy kik a rendőr hallgatók, milyen szocio-demográfiai jellemzőik vannak, valamint, hogy a tisztjelöltek mit gondolnak, milyen elképzeléseik vannak a rendőri pályáról

a képzés, oktatás kezdetekor, a képzés végeztével, a képzést követő harmadik és hatodik évben. A kutatás célja, hogy egy európai longitudinális kérdőíves vizsgálatot valósítson meg. Jelen vizsgálat a rendészeti nappali munkarendű oktatásba belépőket követi nyomon kezdve az első évtől a – kezdeti – szakmai pályafutásukon keresztül. A longitudinális kutatás jelen esetben egy keresztmetszeti adatfelvétel keretei között valósult meg, mivel a végzett hallgatók megkeresése a koronavírus-járvány miatt nem volt megvalósítható. Az elemzés során a képzést elkezdő hallgatók adatsorának eredményeit elemezzük.

A nemzetközi kutatásnak köszönhetően adott egy egyedülálló lehetőség annak tekintetében, hogy – a különböző rendészeti oktatás ellenére – össze lehessen hasonlítani a rendőr hallgatókat az egyes országokból.

A kutatás kezdeti szakasza

A hazai felsőoktatásban a hallgatók megismerése valamennyi oktatási intézmény számára elengedhetetlen. Erre a célra szolgálnak a különböző centralizált hazai felmérések, amelyek alapján az országon belüli oktatási intézmények összehasonlíthatóvá válnak. Ez az úgynevezett „Diplomás Pályakövető Rendszer” (röviden: DPR). A diplomás pályakövetés egyik kiemelt célja, hogy a felsőfokú (alap- és mesterszakos, korábban főiskolai és egyetemi) képzések jobban alkalmazkodjanak a munkaerő-piaci igényekhez. Ezt megelőzően nem állt rendelkezésre kellő mennyiségű és minőségű információ a munkaerőpiacra belépő magyar diplomásokról. Ennek a hiánynak a pótlására lett kidolgozva és bevezetve 2010-ben a diplomás pályakövetési program a hazai egyetemeken és főiskolákon. Ebben a felmérésben valamennyi magyarországi egyetem részt vesz.

Mindezt szem előtt tartva a rendészettudományi képzés fejlődése, diverzifikálása érdekében az azonos területű képzéssel való összehasonlítása más típusú, szakmaspecifikus eredményt ígér. Hazánkban a Nemzeti Közszerzői Egyetem Rendészettudományi Karán zajlik kizárólagosan a rendészeti képzés felsőoktatási szinten. Annak érdekében, hogy a karon lévő hallgatók motivációját és attitűdjét megtapasztaljuk, fókuszáltan kell megismerjük, hiszen számos specifikummal rendelkezik a képzésük. Ezáltal a kutatás által nemzetközi szinten is össze lehet hasonlítani a rendészeti képzéseket, így mérhető a hallgatók attitűdformálódása. A rendészeti szervezet tagjai meghatározott szervezeti kultúrába és hierarchiába épülnek be, amely alapját az oktatás, képzés adja. A felszín alatt lévő attitűdök megismerése a kutatásban kidolgozott kérdőívvel kiválóan megragadhatók. Kérdés, hogy az oktatás hatással van-e – és hogyha igen, milyen mértékben – a gyakorlatra, szakmai munkára. Továbbá, a kutatás

vizsgálja, hogyan válik a rendőrtiszthallgató, rendőrré. Pontosabban fogalmazva, milyen fázisai vannak a rendőrré válásnak. Annak érdekében, hogy a rendőrség állományának hatékonyságát értelmezni tudjuk, szükséges a benne részt vevő személyek attitűdjének megismerése. Jelen kutatás abból a szempontból újszerű, hogy egy már több országban használt és standardizált kérdéssorral méri a rendőr hallgatókat, majd később a rendőri végzettséget megszerző szakemberek véleményét, attitűdjét.

A magyar kutatás sajátosságai, módszertana

A kutatási módszertan egy sajátos vizsgálat elvégzésére ad lehetőséget. A longitudinális kutatás előnyei közé sorolható, hogy egy kiválasztott mintát követ végig kilenc éven keresztül. A termékeny adatbázis azonban az idő előrehaladtával erodálódik, a válaszadási hajlandóság csökken, a kutatásba bevont alanyok elérése kihívások elé állítja a kutatót. Ennek a jelenségnek a szem előtt tartásával jelen tanulmány egy keresztmetszeti vizsgálat eredményeit mutatja, amely adatsor egy longitudinális adatfelvétel kiindulópontjának is tekinthető. Említést kell tennünk még egy képzési struktúraváltásról is. A nappali tagozaton tanuló rendőrtisztjelölt-hallgatók két eltérő időtartamú képzésre adhatták be jelentkezésüket: hat, illetve nyolc félév alatt teljesíthető oktatásra. A két képzés tartalmi elemzését jelen tanulmány érinti, ám ezt a duális választást szem előtt kell tartanunk az eredmények elemzésekor. Az adatfelvétel során kérdőíves módszerrel dolgoztunk. Az adatfelvétel a teljes nappali tagozatos rendőrtisztképzésben részt vevő első évfolyamos hallgatókkal valósult meg. A felsorolt elemek azért tekinthetők magyar kutatási sajátosságnak, mivel nemzetközi kutatási mintában nem tettek különbséget a különböző képzési formák és szakirányok között, valamint online kérdőívekkel dolgoztak a kutatók. A továbbiakban bemutatjuk, hogy miként kapcsolódik egymáshoz az adatok tükrében a szakmai attitűd és a pályaválasztási hatásmechanizmusok.

Kutatási eredmények

A minta 176 nappali tagozatos rendőr hallgató válaszait tartalmazza. A válaszadók nemi eloszlását tekintve 68%-uk férfi, 32% -uk nő, életkoruk szerint pedig 5% 21 év feletti a képzés elkezdésekor, 12%-uk 21 éves, az egyharmaduk 20 éves, közel fele 19 éves, 8%-uk pedig 18 éves. Munkatapasztalattal csupán 6%-uk rendelkezik. Ez esetben munkatapasztalat alatt azt értjük, ha legalább

folyamatos, egy éves időtartamú munkaviszonya volt a képzés megkezdése előtt. Iskolatípus szerinti végzettségük az alábbi eloszlást mutatja: egyötödük érkezett szakgimnáziumból, a többiek pedig gimnáziumból érkeztek a rendészeti felsőoktatásba. A válaszadók közül kevesen, 2%-uk rendelkezett más szakon megszerezett alapszakos diplomával, ez a 21 évesek esetében megjelenő tendencia. A megkérdezett hallgatók közül minden tizedik elkezdett korábban egy másik felsőfokú képzést, amit abbahagytak és inkább a rendőrképzést választották helyette.

A szülők iskolai végzettségét vizsgálva megállapítható, hogy az apák 25%-a rendelkezik felsőfokú, 70%-uk pedig középfokú végzettséggel. Az anyák iskolai végzettsége kiegyenlítettebb, a válaszadó rendőr hallgatók édesanyjuk/nevelőanyjuk fele-fele arányban rendelkezik közép-, illetve felsőfokú végzettséggel. A szocializációs szinterek tekintetében megkérdeztük, hogy milyen környéken nőttek fel a válaszadók: közel 40%-uk külső vidéki környéken vagy kis méretű községben vagy faluban, 25%-uk kisvárosban, a központtól távolabbi részen, nagyvárosban 22%-uk.

Pályaválasztásukban nagyban szerepet játszott a képzést követően a biztos munkahely (82%).

A képzés ideje nem befolyásolta a képzésválasztást (60%-uk szerint ez nem meghatározó).

A pályaválasztásban befolyásoló személyek szerint az anyák (34%), apa (38%), lány testvér (9%), fiútestvér és barát (31–31%), tanár (19%), rendőr ismerős (46%). Látható, hogy a legnagyobb hatással a rendőri pályaválasztásra a tágabb ismerősi kör, s nem az elsődleges szociális szintér szereplői voltak meghatározók.

A válaszadók szerint a képzés során a széles körű általános tudás 96%-ban járul hozzá, hogy jó rendőr legyen valakiből, a szakmaspecifikus ismeretek 95%-ban, a szervezési és tervezési ismertek 94%-ban, a szabályok és az előírások megértése 98%-ban, innovatív gondolkodás (90%), feszültségtűrési képessége (99%), gyakorlati ismeretek (95%), csapatmunkában való együttműködés (99,4%), proaktivitás (91%), jó szóbeli kommunikációs képességek (95%), jó írásbeli képességek (89%), mások megértése (94%), felelősségvállalás (98%), mások helyzetének megértése (96%), elméleti ismeretek (94%). Ebből látható, hogy valamennyi hallgató számos manifeszt értéket is felsorakoztatott. A rugalmas munkaidő és szabadidő kevésbé fontos (30%), ezek az értékek a képzés végén csökkenő tendenciát mutatnak.

A válaszadók fele el tudja képzelni magát 10 év múlva vezetőként, ami egy manifeszt oktatási hatásnak is mondható, hiszen a képzés során erre minden eszköze adott a hallgatónak. 80%-uk úgy gondolja, hogy tíz év múlva is a rendőrségnél fog dolgozni.

Összegzés

Megismerhettük a magyar rendőrképzés hallgatóinak értékelését a szakmai értékek, motiváció, pályaválasztás, professzionalizmus és az elhivatottság viszonyában. Szaktudással, felelősségtudattal és tudatos szakmai múlttal rendelkező referenciaszemély pályaválasztási hatása hozzájárulhat egy stabil szakmai identitás kialakulásához, amely még az egyetemen formálható, akár pozitív, akár negatív irányban. Az oktatási rendszer funkciói egymással folyamatos kölcsönhatásban vannak.

A felsőoktatás integráló és szocializációs szerepkörrel rendelkezik és megmutatja miként hat a felsőoktatás a hallgatóra (Pusztai, 2013). A hallgatói motivációk megismerése által a felsőoktatási intézmény finomhangolni tudja a hallgatói utánpótlás, azaz a toborzás módszereit, valamint a képzett hallgatókat nagyobb eséllyel tudja a rendőri szerveknél megtartani, ezáltal csökkentve a pályaelhagyók számát. Kovács (2019) szerint azért is csökkenhet a magyar rendőri személyállomány, mert növekszik a leszerelők száma, illetve szűkülnek az új generáció toborzásának lehetőségei. A létszámihiány lehetséges megoldásaira választ találhatunk számos, az elmúlt időszakban megjelent magyar tanulmányban (Christián, 2018; Vári, 2018). A hallgatók jelentős része nem látott mintát a rendőri életpálya tekintetében, és az attitűdjeik, nézeteik a tágabb ismeretségi körből szerzett információk alapján, sztereotipizált ideákkal tűzdelt, így kezdik el a rendészeti képzésüket. Előfeltételezett rendőri attitűdről tudunk beszélni, mert amikor a tisztjelöltek bekerülnek a rendőrség szervezetébe és elkezdik a gyakorlati munkát, a szervezeti kultúra átörökíti az elfogadott rendőri attitűdöt és „szakmai vakságuk” itt válik igazán meghatározóvá (Baráth, 2020b).

Tam (2002) szerint a bentlakásos, kollégiumi ellátás jó hatással van a hallgatók egyetemi identitásfejlődésére, mert így aktívabban részt tudnak venni az egyetemi programokban, kialakulhat egy sajátos szubkultúra, amely közösségformáló erővel is bír, és magasabb elégedettséggel is jár együtt, mint a nem bentlakásos diákok esetében. Fontos, hogy az egyetem vezetősége olyan diákléggör kialakítására törekedjen, amelyben elősegítik a diákok felelősségvállalását, és aktív részvételt biztosítanak a hallgatóknak minél szélesebb körű tapasztalatszerzésre, így hatással lehetnek a képzési idő alatt (Tam, 2002) a szakmai személyiségformálásukra. Motivációs hatása van a rendőr hallgatók körében – hasonlóan más felsőoktatási szakokhoz – az ösztöndíjnak is (Hegedűs, 2020). *„A felsőoktatásnak önálló értékduáljai az értékközvetítés és új tudás teremtése köré szerveződnek, a nevelésszociológia által elfogadható eredményességfogalom nemcsak a belépéskor meglévő attribútumok alapján jórészt előre jelezhető kimeneti teljesítménymutatókat értékeli, hanem a hallgatói bemenet és*

kimenet közötti elmozdulás pedagógiai vonatkozásban értelmezhető mozzanataira igyekszik ráközelíteni” – összegzi Pusztai (2010), ahogy ez a nemzetközi kutatás magyar vizsgálatában is megjelenik. További elemzés tárgya lehet felsőoktatási szocializációs elméletek tesztelése (Weidman et al. 2001; Huber 1991), vagy akár az intézményi hatás modellek vizsgálata (Tinto, 1997; Pasarella-Terenzini, 2005) a magyar rendészeti képzés esetében.

Felhasznált irodalom

- Andor M. & Liskó I. (1999). *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra.
- Baráth N. E. (2020a). A rendészeti modellek és rendőrhallgatók attitűdjeinek vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 1, 19–30.
- Baráth, N. E. (2020b). Etikai értékek vizsgálata tisztjelöltek körében. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A hadtudománytól a rendészettudományig- társadalmi kihívások a nemzeti összetartozás évében* (pp. 161–166). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Baráth N. E. (2021). Rendészeti professzionalizmus. *Magyar Rendészet* 21(2), 215–224. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.2.14>
- Boda J. (2018). A Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar fejlesztésének tapasztalatai 2015–2018. *Belügyi Szemle*, 67(11), 15–29. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.11.2>
- Christián L. (2018). A helyi rendészeti együttműködés rendszere. *Iustum Aequum Salutare*, 14(1), 33–61.
- Christián L. & Erdős Á. (2020). Vészharang és jubileum? A rendészeti felsőoktatás kilátásai, a tisztjelöltek toborzásának és életpályára állításának nehézségei. *Belügyi Szemle*, 68(12), 11–42. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.12.1>
- Clark, B. R. (1983). *The Higher Education System*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520340725>
- Erdős Á. (2019). A rendészeti tisztvé válás első nehézségei – A gyermeki elképzelések találkozása a realitással. *Új Pedagógiai Szemle*, 69(1-2), 76–99.
- Halász G. (2001). *Az oktatási rendszer*. Műszaki Könyvkiadó.
- Hegedűs J. (2020). Rendészeti felsőoktatásban tanuló hallgatók tanulási szemléletmódjának alakulása. In Hegedűs J. (Szerk.), *Magatartástudományi kutatások a rendészeti képzés megújítása érdekében* (pp. 51–64). Nemzeti Közszerződési Egyetem.
- Hermanowicz, J. C. (2005). Classifying universities and their departments: A social world perspective. *Journal of Higher Education*, 76(1), 26–55. <https://doi.org/10.1353/jhe.2005.0005>
- Hrubos I. (2009). Az értékekről. In Pusztai G. & Rébay M. (Szerk.), *Kié az oktatáskutatás? Tanulmányok Kozma Tamás 70. születésnapjára* (pp. 229–239). Csokonai Könyvkiadó.
- Hrubos I. (Szerk.) (2012). *Elefántcsonttoronyból világitótorony*. Aula Kiadó.

- Huber, L. (1991). Sozialisation in der Hochschule. In Hurrelmann, K. & Ulich, D. (Eds.), *Neues Handbuch der Sozialisationsforschung* (pp. 417–441). Beltz Verlag S.
- Hunyadi, Gy. (2016) *Jelentörténeti szociálpszichológia*. Eötvös Kiadó.
- Jencks, C. & Riesman, D. (2002). *The Academic Revolution*. Doubleday.
- Klein B. & Klein S. (2008). Stratégiai gondolkodás – tervszerű változtatás. *Humánpolitikai Szemle*, (1), 45–62.
- Kovács I. (2019). Egy valós kihívás: toborzás vezetői szemmel. Avagy hogyan tehető vonzóbbá a rendőri hivatás a pályaválasztás előtt álló Z generáció számára? *Rendőrségi Tanulmányok*, 2(2), 75–138.
- Kozma T. (1994). *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lengyel J. & Török T. (2012). 11-12. évfolyamos szegedi gimnazisták továbbtanulási elképzelései. *Iskolakultúra*, 22(10), 58–75.
- Magasvári A. & Szakács É. (2021). Pályakezdőkkel kapcsolatos kompetenciaelvárások a közszolgáltatásban. *Belügyi Szemle*, 69(8), 1411–1427. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.8.6>
- Pascarella, E. T. & Terenzini, P. T. (2005). *How College Affects Students. A Third decade of research*. Jossey-Bass.
- Parsons, T., Platt, G. M. & Smelser, N. J. (1973). *The American University*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674423626>
- Polónyi I. (2004). A hazai felsőoktatás demográfiai összefüggései a 21. század elején. Felsőoktatási Kutatóintézet.
- Pusztai G. (2010). *Kollegiális kezek a felsőoktatásban. Az értelmező közösség hatása a hallgatói pályafutásra*. Akadémiai doktori értekezés
- Pusztai G. (2013). A felsőoktatás munkára felkészít szerepe a hallgatók értelmezésében. In Kun A. I. & Polónyi I. (Szerk.), *Az Észak-Alföldi régió helyzete: Képzés és munkaer piac* (pp. 9–29). Új Mandátum Kiadó.
- Szabó A. (2018). A tisztjelölti jogállás sajátosságai. In Erdős Á. (Szerk.), *Integrált pénzügyőri ismeretek I. Kezdő pénzügyőrök kézikönyve* (pp. 156–180). Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata.
- Tam, M. (2002). Measuring the effect of higher education on university students, *Quality Assurance in Education*, 10(4), 223–228. <https://doi.org/10.1108/09684880210446893>
- Tinto, V. (1997). Classrooms as Communities: Exploring the Educational Character of Student Persistence. *Journal of Higher Education*, 68(6), 599–623. <https://doi.org/10.1080/00221546.1997.11779003>
- Varga J. (Szerk.) (2019). *A közoktatás indikátorrendszer*. Magyar Tudományos Akadémia, Közigazgatástudományi Intézet. https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2020/01/A_kozoktatasi_indikatorrendszer_2019.pdf
- Vári V. (2018). A rendőri életpályamodell és a rendőri felsőoktatás összehangoltsága. *Magyar Rendészet*, 18(2), 205–222.
- Weidman, J. C., Twale, D.–S. & Elisabeth, L. (2001). *Socialization of Graduate and Professional Students in Higher Education: A Perilous Passage?* Jossey-Bass.

A cikkben szereplő online hivatkozás

URL1: *Rendészeti szak leírása*. https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/!-Szakleirasok/index.php/szak/19477/szakleiras

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Baráth N. E. (2022). Látens és manifeszt hatások a rendészeti felsőoktatásban. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1809–1827. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.5>

Helyet kér a rendészettudomány¹

Police Science asks space for itself

Lippai Zsolt

tanársegéd, rendőr alezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
lippai.zsolt@uni-nke.hu

Sallai János

Prof. Dr. egyetemi tanár, tanszékvezető, rendőr ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sallai.janos@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány elkészítésének célja a rendészettudomány fogalmának korszakonkénti fejlődését, a szerzők által meghatározónak ítélt gondolkodók műveinek segítségével, egyedi módon bemutatni. A rendészettudomány eredetét kutatva bizonyítani, hogy az ember egy tudományt csak akkor ismer meg teljesen, ha annak történelmét is ismeri.

Módszertan: Jelen tanulmány szerzői a rendészettudomány fejlődésének egyes korszakai megjelenítésével, közel száz darab, sokak számára talán csak kevésbé ismert, jelen korunkban is rendkívüli tudományos értékkel bíró mű feldolgozásával, azok meghatározó gondolatait állítják egymással párhuzamba.

Megállapítások: Bárhogyan is változzék vagy alakuljon a rendészet fogalmának értelmezése, az bizonyos, hogy lényegbeli állandóságot mégis változatlanul magában hordoz, ugyanis vannak a rendészetnek olyan állandó feladatai, amelyek a fogalomfejlődés minden szakaszában a „*policiális*” tevékenység tárgyát képezték és ma is rendészeti feladatként jelentkeznek, továbbá, amelyek nélkül a rendészet el sem képzelhető.

Érték: A rendészettudomány ifjú művelőinek arra kell törekedniük, hogy a felmerülő problémákat minél több szinten és perspektívából, a kellő tudományos alapossággal vizsgálják. A módszertani megközelítést olyan érdeklődő attitűdre kell alapozni, amely intézményi és egyéni szinten egyaránt meg kívánja érteni a rendészet valóságának kereteit adó társadalmi jelenségeket. Tanulmányuk ehhez nyújt segítséget.

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Kulcsszavak: rendészet, rendészettudomány, rendészetelmélet, biztonság

Abstract

Aim: The aim of this study is to present the development of the concept of law enforcement science from one period to the next, using the works of thinkers considered by the authors to be decisive, in a unique way. To demonstrate, by exploring the origins of law enforcement science, that one can only fully understand a science if one also knows its history.

Methodology: The authors of the present study, by presenting certain periods in the development of law enforcement science, juxtapose the defining ideas of nearly one hundred works, perhaps little known to many, which are of extraordinary scientific value even today.

Findings: No matter how the concept of policing may change or evolve, it still carries with it a certain essential constancy, for there are permanent tasks of policing which have been the object of ‘policing’ activity at every stage of its development and which are still the tasks of policing, and without which policing is unimaginable.

Value: Young law enforcement academics should strive to explore the issues at stake from as many levels and perspectives as possible, with the necessary scientific rigour. The methodological approach should be based on an inquisitive attitude that seeks to understand the social phenomena that frame the reality of policing, at both institutional and individual levels. Their study will help to achieve this.

Keywords: law enforcement, law enforcement science, law enforcement theory, security

A magyar rendészeti szakmai közéletben 1869-től, a *Közbiztonság* című szaklapban publikáltak óta, jelen van a rendészettudomány, még akkor is, ha az tudományos auditon nem került megmérettetésre. A rendészettudomány elfogadása iránti igény az 1990-es években újra felerősödött. Ebbe a folyamatba illeszkedik bele Szabó András megszólalása a Magyar Tudományos Akadémián és a Magyar Rendészettudományi Társaság megalapítása.

Szabó András akadémikus 2013. szeptember 17-én, az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály osztályülésén benyújtott – a rendészettudomány akkreditációjában fontos szerepet betöltő – indítványának a „*Helyet kér a rendészettudomány*” (Ülésanyag, 2003) címet adta. Előterjesztésének 5. pontjában rámutatott a „*rendőri professzió*” általános és koherens ismeretanyagának

rendelkezésre állására, amelyet rendészetnek, rendészeti tannak, a rendészet elméletének nevezett. Indítványa 10. pontjában kijelentette, hogy „*A biztonság új társadalmi körülményeink között áruvá vált*”, ugyanakkor „*A rendészetnek meg kell maradnia rendészeti-szakmai szinten. Számolnia kell viszont azzal, hogy az őrző-védő szolgálatok, a személyvédelmi testörködés olyan jelentős szolgáltatási szektorrá vált, amelynek létszámviszonyai meghaladják a rendőri állományét. A biztonsági berendezések iparága is kialakult, ezek gyártási szabványai kérdésesek, a térfigyelő berendezések működtetése pedig komoly finanszírozási és hatásköri összehúzókat eredményezett. A vásárolt és az államilag garantált biztonság érdekütközéseket provokálhat és fokozhatja a társadalmi feszültségeket.*” (Előterjesztés, 2003). Azt a társadalmi rendet, amelyet Concha Győző szerint a jogon és a jogszolgáltatáson túl az egyesek szabad együttműködése, a javak helyes megoszlása, a felebaráti érzés, továbbá az egyesek hite, meggyőződése tartanak fenn (Concha, 1901).

Rédey Miklós alapján azonban „*téves az a közhit, amely a rendet valami nyugodt, stabil állapotnak, vagy éppen mozdulatlanságnak képzei. Ellenkezőleg. A rend egyenlő jelentőségű a zavartalan eleven élettel, az élet folytonos fejlődésével*” (Rédey, 1923). Rédeyvel egyetértve a rendészetről alkotott alapfogalmak az évszázadok során, többszörösen változtak, amíg „*arra a kérdésre, hogy mi is a rendőrség? Egyszerű a felelet: a rendőrség – a rend őre*” (Rédey, 1923) egykori axiómától mostanára eljutottunk e paradigma túlhaladottságának felismeréséhez, a mindennapjaink valóságát képező rendészeti pluralizációhoz. Érdekességként jegyezzük meg, hogy a 1909-ben kiadott Rendőri Lexikonban – amely a magánbiztonsággal kapcsolatban még egyetlen kifejezést sem tartalmazott – a rendészetről ezt olvashatjuk: „*Rendészet alatt értjük az állam belügyi igazgatásának a közrend és a közbiztonság fenntartására irányuló, kényszerítő hatalommal rendelkező tevékenységét. A rendészet tehát állami feladat. A többi igazgatási ágaktól független, és önálló. A rendőri feladatok köre az ismert hármas felosztás szerint magában foglalja a megelőzést, a megakadályozást, és a felderítést. A tételes rendőri jogon túli ezen körben kell helyet foglalnia a diszkrécionárius jognak is melynek ugyancsak sohasem szabad e határokat átlépnie*” (Rédey & Laky, 1909).

A rendészettudomány eredetét kutatva August Comte szerint „*az ember egy tudományt csak akkor ismer meg teljesen, ha történelmét ismeri*” (idézi Buisson, 1960), továbbá Henri Buisson gondolatait is figyelembe véve a haladás új formái felé való törekvés során az emberiség folyamatosan szerzi meg a tökéletesebb eljárás új lehetőségeit, hogy azt az adott pillanatban a régi eljárás helyébe léptesse. A haladás azonban soha sem hirtelen lép életbe, hanem a fejlődés során lépésről-lépésre, amikor az élet, a munka és az eljárás új erői megegyeznek

és összeilleszkednek egymással. A rendészet, a rendőrség történetének kutatása esetében „*tisztán egyéni munkát nem végezhettem, ezért az igen nagyszámú hivatkozást pontosan közölhettem*” (Buisson, 1960). Így az általunk megvalósított – a jelen tanulmány keretei által erősen behatárolt terjedelmű – kutatás vizsgálati módszere „*viszazhatott ismertetésemre és inkább módszeressé tette, mint csillogóvá [...] észrevéve minden lépésnél, hogy az emberiség történelme mélységes nyomot hagy a rendőrségen*” (Buisson, 1960).

Rendészettudományi előzmények

Bármint is változzék vagy alakuljon a rendészet fogalmának értelmezése – mondja ki Tóth József –, az bizonyos lényegbeli kontinuitást mégis változatlanul magában hordoz, ugyanis vannak a rendészetnek olyan immanens feladatai, amelyek a fogalomfejlődés minden szakaszában a „*policialis*” tevékenység tárgyát képezték, és ma is rendészeti feladatként jelentkeznek, továbbá, amelyek nélkül a rendészet el sem képzelhető. Ezek a közrendvédelem, a közbiztonságoltalom, a közveszély elleni védekezés. Megállapítja azt is, hogy „*az egyes korok világnézete és közszelleme irányítja az államakaratot, a jogalkotást, majd ennek révén az államakarat végrehajtását és ennek keretében a rendészetet is*” (Tóth, 1938).

Kimondhatjuk, hogy a mai rendészetfogalom hosszú történeti fejlődés eredménye, annak jelenkori értelemben vett fogalmi értelmezése a jogtörténelem önálló fejezeteként is megjeleníthető. Jelentése az ókori városállamoktól ered, amelyet – a rendészettörténet egyik legjelentősebb gondolkodója – Magyary Zoltán alapján „*a görög τράπεζα város, illetve πολιτεία városi alkotmány, röviden alkotmány, kormány, szóból vezetik le*” (Magyary, 1942), ugyanakkor e fogalmak már az ókor államtanában is helyet foglaltak. A latin „*politia*” alatt egykoron az állam-alkotmányt, majd az államot értették, amely jelentéstartalmát egészen a középkorig megtartotta, de jelentései között ott találhatjuk a közrendet, közerkölcsiséget, értve ez alatt a jól rendezett közállapotokat. A Polizey (ma: Polizei) fogalma a 15. századi Franciaországból mint „*ius politatie*” vonult be a német jogba. Az 1495-ös wormsi birodalmi gyűlés határozataiban pedig már szintén fellelhetjük a „*Polizey*”, vagy „*Pollucey*” megjelöléseket, melyek a biztonsági rendészet kezdeti, tartalmi alapjait mutatják. A rendészet korabeli értelmezése mint a polgári rend és a közállapotok jó rendje jelenik meg – az akkor még közigazgatási jog nélküli – jogéletben, ami megmutatkozik az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés első birodalmi rendőri szabályrendeletének uszora, fegyverviselés, istenkáromlás, házasságtörés, koldusok és munkakerülők,

cigányok, vándorlók, énekesek és kintornások ügyeire vonatkozó tartalmában is (Tóth, 1938). A tendenciát erősítendő, az ezt követően kiadott rendőrségi szabályrendelet szerint „a korabeli német Polizei szót a 16. századi birodalmi és területi hatósági szabályrendeletek (Polizeiordnungen) nagyon konkrét és pontosan meghatározott értelemben használták. Bár a szónak nem volt egységes írásmódja, állandósult jelentése a közrend és a közjó állapotának fenntartására utalt” (Bjørge, Romero, Kwanten, Mawby & Pagon, 2007).

A rendőr kifejezés hazánkban először Fogarasi János diák-magyar-műszó könyvében, (köz)rendészet szavunk 1862-ben Karvasy Ágoston könyvében, majd annak első szótári alakja 1870-ben Czukor-Fogarasi kiadásában „a rend – ész, főnév. Újabb alkotású szó. Az idegen „Polizei” – mint tudomány, vagyis mint rendőrségi ismeretek értelmében” (Czukor & Fogarasi, 1870) tartalommal látott napvilágot. 1869-ben adták ki a *Közbiztonság* (rendészet elméleti és tapasztalati ismereteket közlő heti szakközlöny) című első rendészeti szaklapot (Szöllősy, 1927), amelynek szerkesztője Forester József már annak vezércikkében lényegesnek tartotta kiemelni, hogy „bármily rendszerre is alapítások a rendőrség újjászervezése, ez csak akkor fog megfelelni hivatásának, ha a rendészeti közegek a rendészeti tudományban elméletileg is kiképeztetnek” (Közbiztonság, 1870). Vélhetően ekkor használták első alkalommal magyarul a rendészettudomány kifejezést (Sallai, 2019).

Az ókori államoktól kiindulva azonban még hosszú időnek kellett eltelnie a rendészet, a rendészettudomány szavaink kialakulásához, azok 1794-es *Allgemeines Landrechtben*² (Porosz Általános Törvénykönyv) történő megfogalmazásukig. A hazai és európai rendészeti kutatók által mai napig elfogadható rendészetfogalom szerint „a rendészet feladata, a köznyugalom, a közbiztonság és a közrend biztosítása, továbbá a közönséget és annak egyes tagjait fenyegető veszélyek elhárítása érdekében a szükséges intézkedések megtétele” (AL 10. §). Tehát a rendészet nem más mint veszélyelhárítás, a közrend, közbiztonság fenntartása, melynek – írásban nem dokumentált – gyökerei jó eséllyel az őskorig vezethetők vissza. Írásos emlékekkel alátámasztva követhetjük viszont végig az ősközösségi társadalmak felbomlását követő falvak, települések, városok, államok kialakulását, amelyek objektív velejárója lett a biztonság megteremtésének magától értetődő igénye. Természetszerűleg a veszélyek formái és az elhárításukra tett intézkedések köre is dinamikusan változott az évszázadok során, gondolva itt például az Egyiptomban négy évezreddel ezelőtti oltóvedrek

2 *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten (ALR)* a fölvilágosult abszolútizmus eredményeképp jött létre. A kodifikációs munkálatok a relatív természetjogra támaszkodnak. Magánjogi és közjogi-közigazgatási joganyagot is átfogó kódex (1794).

készenlétben tartására, a templomok környékén történő tűzgyújtás tilalmára, a kínai „tűzrendőrök”-re, vagy a tűzoltó szervezetek intézményesítésére (Szilágyi, 1960). Az ókori államokban kiemelt figyelmet fordítottak a szeméttárolás, -szállítás, a járványok vagy akár a prostitúció problémakörének aedilisek általi kezelése (Buisson, 1958).

Egyiptomi kőtáblákba vésett hieroglifákban fennmaradt írott törvények alapján „nagy gonddal és éberséggel létrehozták kormányzatukban a rendőrséget és a közrendet”, továbbá hathatósan léptek fel a pénzhamisítókkal, titoksértőkkel és hitelrontókkal szemben is (Buisson, 1958). Az ókori Jeruzsálemben kialakított négy negyedben pedig a „közjavak rendőri gondozásával két tisztviselőt bíztak meg” (Buisson, 1958) a közerkölcs, a zsidó nép magatartásának szigorú felügyeletére. A már említett terjedelmi korlátok okán továbbra is csak címszavakban van lehetőségünk – a teljesség igénye nélkül – megemlíteni például Ulpianus prostitúcióval kapcsolatos rendelkezéseit (Bíró, 1934), a Róma alapítását követő 388-ban létrehozott prétori hivatal intézményét (Buisson, 1958), III. Uzertezen fáraó i. e. 19. századi rendelkezéseit (Kondér, 1938), Hammurapi törvényoszlopát (Erdélyi Múzeum, 1911), illetőleg államalapító Szent István királyunk törvényeit. De ugyanezen körbe soroljuk a Werbőczy Tripartitumot (URL1), I. Edward angol király szervezett rendőrhatóságról szóló 1285-ös törvényét (Zsoldos, 1934), az 1514-es Dózsa féle parasztfelkelést követő törvénykezést (1514. évi XXXIII. törvénycikk), Lőcse város 17. század végi rendőri szabályzatát (Demkó, 1880), Huszt városához köthető 1719-es, első közlekedési rendszabály (Kállay, 1986) meghozatalát, vagy az Esterházy Miklós nádor által 1640-ben kiadott 321 pontos instrukciót is (URL2).

A modern európai rendészet fejlődése

A modern rendészet bölcsőjének tekintett Franciaország állami rendőrségét 1667-be hozták létre. A párizsi modell alapvető mintaként szolgált a német és osztrák területek rendészeti fejlődéséhez³, amelyek hatása hazánkban is megjelent. Ennek egyik felettébb egyszerű indokaként szolgált, hogy a Bécsi Egyetemen tanító Lorenz von Stein előadásait számos magyar hallgató is felvette, ezáltal Stein szellemisége a rendészettel, rendészettudománnyal foglalkozó 19. század végi és a 20. századi magyar művekben egyaránt jelentkezett (Sallai, 2019). Ezért a továbbiakban a francia, német és az osztrák modern rendészet kialakulását elemezzük.

3 Lorenz von Stein fő művében is (amely az államigazgatás és rendészet témakörében úttörő munkának számít) a francia Nicolas Delamare és Alexandre-François Vivien, valamint Buchez forrásokra hivatkozik.

Az ókori római birodalom utáni rendet a középkori uralkodók a „rendőrállam” szellemiségében kívánták fenntartani, amelyet érintően kiemeljük Nagy Károly 797-ben (tárgyalások rendje), 801-ben (grófi ítéletkezésre utasítás) és 803-ban kiadott igazságszolgáltatási rendeleteit, melynek során azt földesúri, egyházi, községi, királyi, valamint hűbéri, egyházi és községi bíróságokra osztotta fel. III. Henrik 1586-ban határozta meg a biztosok ügyköreit, majd 1672-ben került kiadásra az „*Amboise rendelet*”, amelyben a rendes bíróságokat – Párizs és a 12 vidéki parlamenti város kivételével – elzárták a rendőrségtől. Egy 1664-es forrás szerint „*Párizs vidékén éjjel-nappal lopnak, gyilkolnak, elérkeztünk a századok söpredékéhez*”, ezért 1664-ben XIV. Lajos a napkirály – Seguiert vezetésével – bizottságot bízott meg a párizsi rendőrség megreformálására. A tett intézkedések során javult a közbiztonság, lámpákkal világították meg az utcákat, és Párizs „*főkapitánya*” 1671-es Colbertnek írt levelében megállapította, hogy a rendet könnyebb fenntartani, mint annak megzavarását követően helyreállítani (Buisson, 1958).

Az 1674-ben kettészelt párizsi rendőrhivatalt ismét egyesítették „*tekintve, hogy a rendőrség, amelynek fő feladata a lakosok biztonságának, nyugalmanak, létfenntartásának és kényelmének megőrzése, s ennek Párizs egész kiterjedésében általánosnak és egyformának kell lennie.*” (Buisson, 1958). Ezt La Reynie rendőrfőnök által a rendőri létszám megnövelése, a zsinányegyedek és játékbárlangok felszámolása, a prostitúcióval szembeni számos intézkedés és a politikai rendőrség súlyának megnövekedése követte (Buisson, 1958). Az 1677-es párizsi rendőrség bíróságtól elválasztott hatáskörének gyakorlása szolgált mintául a francia közösségi rendészet és más nyugat-európai állam rendőrségének létrehozásához (Sallai, 2019). Ugyanitt érezzük fontosnak megemlíteni Nicolas Delamare rendészetről írt „*Traité de la Police*” – a rendészettörténet első mérföldkövének és Karvasy Ágoston által a legrégebbi közrendészeti alkotásnak tekintett – című könyvét, amelyben rámutat „*a police mindennel köteles foglalkozni, ami az emberek boldogságával összefügg*” (Jaschke et al., 2007).

A francia forradalom hatására bekövetkezett változások során Fouche fogalmazta meg a rendőrség feladatát, amely „*a közrend megőrzése, valamint az, hogy ébren őrködjék az állam és egyén biztonsága felett, a rendőrség különböző eljárási módjaiban csak az igazságot tarthatja szem előtt, a rendőrség az igazság fáklyája, de nem pallosa*” (Sallai, 2015). Napóleon szerint pedig a szenvedély nélkül vezetett rendőrség működésének, művészetének alapvetése hogy „*ne vegyük észre azt, amit nem érdemes meglátni*” (Buisson, 1958). Az ezt követő rendszerek során az államrendőrség csak lassan alakult ki, amellyel

kapcsolatban az 1852-es, a belügyminiszter hatáskörét kijelölő miniszterelnöki rendelet, illetőleg Alexandre-François Vivien „*Études administratif*” című rendészeti kérdésekkel foglalkozó 19. század derekán kiadott közigazgatási munkáját említjük meg.

Porosz (német) rendészet

A mai Németország középkori kishercegségei, királyságai közül Poroszország jelentősége emelhető ki. Ennek kapcsán kiemeljük az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés által kiadott birodalmi rendőri szabályrendeletet, az 1794-ben megjelent Allgemeine Landrechtet, a 17–18. századi poroszhoz vasúti és bányarendészet, folyamhajózási és kikötőrendészet, illetőleg a gát és erdőrendészet önálló rendőrségeit. A Nagy Frigyeshez köthető titkosszolgálati intézményt, valamint az Immanuel Kant által a 18–19. században szűkített rendészetfogalmat, amely szerint „szemléletében már csak a közbiztonságot szolgáló jogintézmény, melynek a közbiztonságon kívül legfeljebb a közérkölcstiséget kell oltalmaznia, de csak a ház küszöbéig” (Tóth, 1938). Részben a német területek rendészeti elgondolásainak sokszínűségének köszönhetően a 19. század elejére jól megfigyelhető a jóléti gondoskodó állam rendészetfogalmának kiüresedése, a tevékenység közveszélyelhárításra korlátozódása. A német területek lakossága alattvalóból polgárrá vált, ami egyenes útként szolgált az állampolgári léthez (Sallai, 2019).

Kiemelkedően fontosnak tartjuk elemezni Robert von Mohl három kötetben publikált „*Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*” és a Löw Tóbiás fordításában 1859-ben magyarul is megjelent „*Encyclopaedie der Staatswissenschaften*” munkáját. Esetében „*a Polizei-tevékenység arra szolgált, hogy minden akadályt elhárítson az egyén szabad kibontakozásának útjából [...] Szerinte mindaz, amit az egyének és az általuk képezett csoportok nem tudnak megtenni önmagukért, a Polizei jogszerű tevékenységének körébe tartozik, és mindaz, amit az egyének és csoportjaik képesek önállóan megtenni, kívül esik a Polizei jogos fellépésének határain. Mohl váltig állította, hogy a Polizei fogalmát a biztonsági funkciók kizárásával e jóléti tevékenység számára kell fenntartani*” (Mohl, 1859).

Lorenz von Stein munkásságát méltatva jelöljük a Kautz Gusztáv (Kautz, 1871) által anyanyelvünkre lefordított, és honi vonatkozási ismeretekkel kiegészített fő művét „*a hétkötetes Verwaltungslehre, melyben közigazgatási tanait foglalta össze, a mai napig is a közigazgatás-tudományok egy megbecsült alapmunkája. Gyakorlatilag a modern (Policeywissenschaft-korszak utáni) közigazgatás-tudomány megalapozása. Lényege egyszerre rejlik a műben lefektetett elvi tételekben, valamint abban, hogy a közigazgatás egész rendszerét*

bemutatta” (Koi, 2013). Stein munkásságával, megállapításaival örökre beírta nevét az igazgatás és a rendészet legnagyobbjainak sorába, rendészeti mérföldkőként hangsúlyozva azt, hogy a rendészet csupán közigazgatási fogalom és nem öncélú jogintézmény.

Osztrák rendészet

A majd egy évezredes és Európában hosszú ideig rendőrállamnak jelölt nyugati szomszédunk rendfenntartásának első írásos forrásai 1221-ig nyúlnak vissza, amikor VI. Lipót herceg Wien városának városjogot adományozott. 28 pontja alapján „*a város legbölcsebb 24 polgárai kötelezzék magukat esküvel arra, hogy mindent, amit a kereskedelem és becsület érdeke megkíván, el fognak rendelni, és hogy gyakran fognak tanácskozni. Elrendelték tehát, hogy a város négy részre osztassék és belterületén éjjel-nappal polgárok őrködjenek*” (Tisza, 1925). 1551-ben a város falait éjjel-nappal vigyázó őrséget hoztak létre, amiből létrejött a „*Városi gárda, amely 1741-ig tevékenykedett*” (Handler, 2009). Ferdinánd császár 1542-es „*Rendőri szabályrendelet*”-ében megfogalmazott szigorú szabályozása pedig a mai napig hasznos tanulsággal szolgálhat (Rend, 1921). Továbbá a 17. századi Alsó-Ausztria kormányzata fegyveres, egyenruhás „*zaj-őrséget*” (Handler, 2009) állított fel, akik katonának tartva magukat, leginkább rendfenntartónak voltak nevezhetők.

Az igazi rendőrségi reformokat Mária Terézia – párizsi mintára meghozott – intézkedései jelentették az 1751-es vidéki biztonsági szervezetek, az 1753-as bécsi rendőri hivatal megalakításával, majd az 1775-ös bécsi őrség újjáalakításával (Handler, 2009). Ferenc József császár parancsára – az 1848-as forradalom és bécsi zavargások következményeként – 1869-ben sor került a szövetségi biztonsági őrség testületének felállítására (Balázs, 2007). Az 1862-es birodalmi községi törvény felhatalmazása alapján pedig létrejöttek a közösségi rendőrségek, melyeket a 20. század hajnalán rendészeti jogosítványokkal láttak el (Sallai, 2019). Ezek mellett kell még említenünk a bécsi és grazi rendőrhatóság, továbbá a bécsújhelyi rendőrbiztosság és az államrendőrség rendészeti tevékenységét is.

Joseph von Sonnenfels osztrák politikus, egyetemi tanár, publicista, színházi kritikus, államtudós szerint a „*tudományok a nap, amelynek tiszta fényénél egy nemzet saját helyzetét világosabban szemlélni képes*” (Sonnenfels, 1771). Meghatározó hatása az 1769 és 1776 között három kötetes „*Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz*” (Sonnenfels, 1769–1776), a rendészettel és belső igazgatással kapcsolatos „*Handbuch der inneren Staatsverwaltung*” (Sonnenfels, 1798) alkotása, a „*Sonnenfels Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz*”

kameralisztika anyaga, valamint a „*Policeywissenschaft*” című kiadványa, amely a magyarországi rendészet művelésének elindításához nyújtott meghatározó alapot (a *Policeywissenschaft* szó szerinti fordítása rendészettudományt jelent, annak 18. századi közigazgatás jelentéstartalmával).

További szemelvények a rendészet történetéből

Friedrich Ratzel véleménye szerint „*az állam egy marék talaj, egy marék vér és a kettő együttélését biztosító és fenntartó szervezet*” (Ratzel, 1897). Ezek szerint nem más, mint az állami főhatalom gyakorlásának földrajzi területe, illetőleg a hatalmat gyakorló szervezet és az ott élő emberek közössége. A Rendészettudományi Szaklexikon alapján „*egy földrajzi terület feletti legfőbb hatalommal bíró politikai egyesülés, amely magában foglalja azt az intézményrendszert, amellyel kormányozza területének társadalmát, és amellyel birtokolja a törvénykezés jogkörét*” (Boda, 2019). Az állam egyik alapfeladata a rend mint nélkülözhetetlen emberi igény biztosítása, azon – a rendészetet is létrehozó – tény, hogy az emberek rendet igényelnek (Mohl, 1866). A rendészettudomány egyik legnagyobb hazai gondolkodója Concha Győző szavaival „*a rend alatt a közfelfogás szerint több külön dolognak, lénynek, erőnek oly összefüggése értetik a melynél fogva az ily összefüggésben lévők helyöket, működésöket az egészre tekintet nélkül meg nem változtathatják*” (Concha, 1901). Tomcsányi Móric írásában viszont a rend a világ különböző alkotóelemeinek, tényezőinek elhelyezkedése, összefüggése, céljának megfelelő érvényesülése, illetőleg ezek mind „*sztatikai*”, mind „*dinamikai*” állapota (Tomcsányi, 1929), ugyanakkor Angyal Pál rendről vallott felfogásában „*a rend abszolút fogalom, vagy megvan, vagy hiányzik*” (Angyal, 1928).

A rend fogalmi eredetét tisztázva, abból kiindulva juthatunk el a közrend korabeli fogalmához, amely a „*Preußisches Polizeiverwaltungsgesetz*”, a porosz rendőrségi igazgatási törvény (1974) 14. §-ának törvényi indoklása alapján „*a közrend mindama normák foglalatát jelenti, amelyeknek érvényesítése a mindenkor uralkodó szociális és etikai felfogásoknak megfelelően az emberi együttélés elengedhetetlen előfeltételeit képezi*” (Tóth, 1936). Ennek alapján a közrend, a közbiztonság fenntartása, annak biztosítása – párhuzamot állítva napjaink rendészeti tevékenységének összetettségével – egyesekre további terhet róhat, velük szemben további igényeket támaszthat. Gondolva itt a büntetőjogilag szabályozott cselekmények elhárításán túl, az etikai és szociális felfogásba ütköző tevékenységek preventív vagy represszív elhárítás korabeli kötelmére, illetőleg jelenkorunk rendészeti sokszínűségére. Egyes értelmezésekben (Schütze, 1871)

az említett 14. §-ban, a közrend fogalmában benne foglaltatnak a polgári társadalom együttélésének íratlan szabályai, a rendészeti működés alapját képező alapvető értékszemlélet megfogalmazása. Természetesen az említett közrend-fogalom értelmezése az idő múlásával dinamikusan változott, és talán kimondhatjuk, hogy alapelemeiben állandónak tekintve, újabb és újabb tartalommal kiegészülve követte felgyorsult életünk biztonság iránti igényét, továbbá a Balogh Artúr által konstruált fogalmi meghatározás irányadó lehet napjainkra is, amely szerint „közrend az az állapot, amelyben az állam, a társadalom s az egyesek a maguk működését korlátlanul kifejthetik” (Balogh, 1910).

A veszély fogalmának elemzése

A fenyegetéstől mentes állapot tisztázása érdekében szükséges megvizsgálunk a veszély fogalmát, amely etimológiai alapon vizsgálva a német „*gefahr*”, a félelmet jelentő ősi német „*fahr*” szóból eredeztetve, azt valamely, a jelenben vagy a jövőben fenyegető bajtól való félelem képezi (Werner, 1937). Stein elmélete alapján azonban nem minden veszély jelent egyben rendészeti veszélyt is, amely „*az egyesek akarata folytán az egésznek a veszélyeztetése*” (Stein, 1865). Stein tanítása alapján a rendészet szervezett küzdelem a veszély ellen, amivel a veszélyelhárítás fogalmát helyezte a rendbiztosítás helyébe. A veszély fogalma, annak rendészeti jogi gyakorlati alkalmazása szempontjából Drewe figyelemre méltóan értékes osztályozásában az alábbi:

- absztrakt vagy potenciális veszély (az elvontan – in abstracto – élő veszély, amelynek bekövetkezése eshetőlegesen – in potentia – jelentkezhethet);
- konkrét vagy aktuális veszély (amely a valóságban – in concreto –, tényleges és cselekvően – in actu – jelentkezhethet);
- putatív veszély (ami valójában nem létezik, csupán látszat szerint való, a rendészeti orgánumok vélelmezésén alapul) (Tóth, 1965).

A veszélyelhárítás, a veszélykutatás, a veszélyforrások felderítése tehát az az elemi rendészeti feladat, ami az alapját teremti meg a rendőség számára biztosítandó „*discrecionarus*” jognak, amely pedig egyet jelent a veszély elhárításával és felszámolásával arányos mértékű, egyéni mérlegelésű fellépés lehetőségét biztosító rendőri döntéssel. Friedrichs alapján a rendészet lényege az a hármas irányú tevékenység, amely egyrészt a jelen állapotok védelmét (defensio), másrészt a jövőbeni veszélyek megelőzését (praeventio), harmadrészt pedig az elkövetett bűncselekmények üldözését (repressio) jelenti (Tóth, 1965).

Hazánkban is helyet kér a rendészettudomány

A honi rendészettörténetet elemezve a 896-os honfoglalás után letelepült magyarság vonatkozásában, Szent István királyunk 1000-es államalapítását követően a vármegyék létrehozásáról és a feudalizmus sajátosságaiból fakadóan, egészen az 1867-es kiegyezésig nem beszélhetünk központi közigazgatásról. A gyepűrendszer kiépítése, a határvédelem megszervezése kezdetleges határrendészeti törekvésekre utal, ugyanakkor a korabeli királyi rendelkezések a fényűző, az idegen (Hautzinger, 2013), a vallás és a bűnügyi rendészet egyes elemeit is tartalmazták. Továbbá az is tény, hogy Magyarországot tekintve – más európai országoktól eltérően – nem fejlődött ki a feudális abszolútizmus időszakára jellemző „rendőrállam” (Ferenczy, 1905), mivel a honi rendészeti jellegű közigazgatásból alapvetően hiányzott a „jóléti rendészet”-nek nevezett tartalom. Ezáltal a honi rendészet kialakulásáról érdemben csak a 19. század második felében beszélhetünk, gondolva itt például az 1840. évi IX. törvény-cikkre, a mezei rendőrségről szóló, első rendőrségi törvényünkre.

Zsoldos Ignác „*Néhány szó a honi közbátorságról*” című művében a bűnmegelőzésről, szigorú büntetésekről, közbátorsági kártalanítási alapról és egy „*mértékletességi társaság*” létrehozásáról is írva elsőként mondja ki, rendőrség nélkül nem lehet rend az országban (Zsoldos, 1838). Míg az országos hatáskörű magyar rendőrség szervezetét érintően a rendészettudományról szóló írásos anyaggal elsők között Karvasy Ágoston „*A politikai tudományok rendszeresen előadva*” (Karvasy, 1845) című, 1845-ben írt művében találkozhatunk, amelyet követően néhány év múlva Szemere Bertalan belügyminiszter Hajnik Pálra bízta az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc miatt kísérleti fázisában megrekedt országos rendőrség létrehozását. Nem sokkal később, 1873-ban a Pest-Buda-Óbuda egyesítéséről szóló törvénnyel jön létre az állami rendőrség első megjelenési formájaként a Fővárosi Rendőrség, melyet követően még nyolc évet kellett várni 1881. április 11-ig, amikor a parlament elfogadta az első állami rendőrség jogszabályi alapjait lefektető, a fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikket. E törvény már pontosan rögzítette a rendőrség szervezetét és személyi állományának összetételét, amely – a főkapitány által vezetett – szervezet tisztékből, gyalog és lovas rendőrökből és szolgálkból állt (Lippai, 2022).

A Fővárosi Rendőrség kiemelt szerepe mellett nem szabad megfeledkezni azonban arról sem, hogy ezekben az évtizedekben intézményesültek a korabeli rendvédelem meghatározó testületei. Ekkor jött létre például a Magyar Királyi Pénzügyőrség (1867), a Magyar Királyi Koronaőrség (1871), illetve a Magyar Királyi Csendőrség (1881) is. A korszak rendvédelmi berendezkedésére jellemző,

hogy a rendvédelmi feladatok integrált formában jelentek meg, ez azonban – a manapság jellemző felfogással ellentétben – nem kizárólagosságot, hanem az egyes szervek feladatok mentén történő szoros együttműködését jelentette (Parádi, 2007). A legfontosabb testületek mellett a Magyar Királyság rendvédelmi szerveihez tartoztak az úgynevezett testőrségek, a büntetés-végrehajtás többlepcsőben – végül 1906-ban – intézményesült szerve, illetve a Képviselőházi Őrség is, vagyis a korszak végére mintegy kilenc rendvédelmi/rendfenntartó feladatot ellátó testület működött hazánkban. A Képviselőházi Őrséggel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a testület megszüntetésére hivatalosan (de jure) soha nem került sor, eredeti rendeltetésének megfelelő működése a Képviselőház és az őrség feloszlásával (de facto) azonban mégis megszűnt (Nagy & Lippai, 2021).

Parádi József szavait idézve „*általános volt az a szemlélet, hogy a haza fegyveres szolgálata nem foglalkozás, hanem hivatás, így e hivatást gyakorló személyek erkölcsi és anyagi megbecsülése ennek megfelelő volt*” (Parádi, 2010). A Magyar Királyság két világháború közötti rendvédelmi testületeire jellemző elit jelleg okán irigyelt társadalmi létet jelentett a közigazgatási apparátushoz tartozás, a biztos fizetés, orvosi, szociális- és nyugdíjellátás, elhalálozás esetén a visszamaradottakról való gondoskodás, a család és beosztás szerint megállapított lakhatás, illetőleg az ezeken belül is jobb ellátás biztosítása (Androvicz & Sallai, 2021).

Ugyanezen tényezők megléte tette lehetővé a rendvédelem állományával szemben a felvételük során és a feladatellátásukkal kapcsolatosan megállapított magasabb szintű elvárás- és követelménytámasztást. A humán tényezőkön túl, a tárgyi feltételekben is megmutatkozó elit jelleg pedig szintén jelen volt a rendvédelmi testületek eredményes feladatellátásához szükséges, korszerű technikai eszközökkel, berendezésekkel, felszerelésekkel való ellátottságban, illetőleg az elhelyezési körülményeik tekintetében is. Ezek eredményeként a korszak magas színvonalon működő magyar rendvédelmi szervezetei – a nagyfokú militarizálódásuk és bürokratizálódásuk ellenére is –, méltán vehették fel a versenyt bármely nyugat-európai ország hasonló szervezetével, azoktól semmiben el nem maradtak, az országban általánosan elfogadott közbátorság uralkodott (URL3).

A korszak bemutatását követően Karvasy Ágoston meghatározó jelentőségű rendészeti- és rendészettudomány-történeti munkássága kapcsán meg kell említenünk az 1843-as „*A közrendészeti tudomány*”, a Magyar Tudományos Akadémián 1847-ben tartott „*A nemzeti képviselőtről*” székfoglalóját, az 1843-as „*A policzia vagy is rendőrség tudomány*” munkáit, illetőleg az 1862-ben magyar nyelven megjelent „*A közrendészeti tudomány*” rendészeti tartalmú tankönyvét. Karvasy elsőként – a reformkor szellemében magyar nyelven – megfogalmazott

közrendészeti tudomány fogalma szerint „*A közrendészeti tudomány (Polizeywissenschaft) azon elveknek foglalata, melyeknek alkalmazása által az államban a fenyegetődző veszélyek és háborítások közvetlenül elháríthatnak, azoknak káros következtetései megszüntetnek vagy enyhíttetnek, és az emberek finomabb szükségletei, melyeket a magasabb műveltség kíván kielégíttetnek. A veszélyek és a háborítások, melyeknek elhárítása a közrendészeti tudomány tárgyát képezi, származhatnak vagy az emberek gonosz akaratóból, vagy azoknak vigyázatlanságából, vagy a természeti elemektől, azaz az emberi akarattól független eseményektől*” (Karvasy, 1843–1844).

Karvasy kortársaként elsőként Récsey Emil jogtudós – aki közigazgatási jogot először adott elő hazánkban a Pesti Egyetemen – munkásságát emeljük ki, az 1854–1855-ben, Heckenast Gusztáv által négy kötetben kiadott „*Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra*” című munkája alapján. Ugyanitt kell beszélnünk Kautz Gyula 1862-es „*Politika és Országásztan*” című művéről, amelyben kijelenti, a „*rendészetnek egyedül megfelelő értelmezése és felfogása nézetünk szerint tehát az: hogy azon körét jelenti az államigazgatási tevékenységnek, a melly a társadalom külső rendjének közvetlen biztosítása és megóvatására irányul*” (Kautz, 1862). További nagyszabású munkaként említendő Pauler Tivadar 1865-ben megjelent „*Jog és államtudományok encyclopediája*”, melyben a társadalmi rendet fenyegető veszélyek, konkrét jogsértések elhárításáról beszél. Álláspontja szerint ennek egyértelmű eleme a köz- (állami) és magánbiztonság védelme, a rendészet kiemelt feladata a polgári rend és biztonság fenntartása, megóvása, a polgári rendet veszélyeztető elemek, illetve azok következményeinek felszámolása (Pauler, 1865).

Az egységes fővárosi rendőrség megszervezéséről szóló törvény 1881-es megalkotását⁴ még ebben az évben követte – a már említett – csendőrségről szóló törvény kiadása. A csendőrség feladataként jelentkezett a „*működési területén a személy- és vagyonbiztonságot megóvni, a békét és közrendet fentartani, a büntető-törvények, a rendeletek és szabályrendeletek megszegését, a véletlenségből vagy bármily természetű mulasztásból eredhető veszélyeket és károkat lehetőleg megakadályozni, a megzavart rendet és békét helyreállítani, az ezek ellen vétőket kitudni, s megfenyítés végett az illetékes bíróságnak vagy hatóságnak feljelenteni, illetőleg átadni*” (Tc. indokolás, 1881). A fővárosi rendőrség és a csendőrség feladatait tekintve is megfigyelhetjük a Karvasy-féle rendészetfogalom

4 Mintaként a modern rendőri szervezet bölcsőjét képező és később mintaszerűleg kimagasló párizsi rendőrség példájára szervezett bécsi, illetőleg a parlamentünkben gyakran hivatkozott londoni rendőrségek szolgáltak.

lényegét, hogy a 19. század végén alakot öltő rendészet tárgya maga a „rendőrség” (Sallai, 2019). Az az örtestület és egyben közhatalosági hatóság, amely Dornind Henrik rendfenntartásról szóló megfogalmazásában „veletek és általatok, ha tetszik, nélkülötek, sőt ellenetek, ha kell” cselekedik (Dorning, 1922).

Rendészettörténet elméletének elemzése részeként emlékezünk meg Petrovics László munkásságáról is, aki „A fővárosi rendőrség szolgálati szabályzata” és „Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat”, illetőleg a „Rendészeti Közlöny” szerkesztésével vívott ki rangos helyet a rendészettudomány történetében. Olvasatában „A rendőri hatalmat, valamint annak tárgyait és gyakorlatát meghatározó jogszabályok összességét közrendészetnek, a közrendészet rendszeres előadása pedig közrendészet tudományának nevezetik” (Petrovics, 1884).

Rédey Miklós a 19. század végén tűnt fel a rendészetelmélet és gyakorlatának művelésében, amelynek egyik jelentős alkotása az 1892-ben kiadásra került „Magyarország városi rendőrsége és annak újjászervezése, tekintettel a közigazgatás államosítására” című könyve. Kritikai gondolkodásmódjával, esetenként provokatív kérdéseinek feltételével számos rendészetelméleti, jobbitó szándékú kérdésre kereste a válaszokat, értve ez alatt „A rendészeti funkciók hatásai a központosításban” rendészetelméleti tanulmányát, illetőleg „A rendészeti hatalom és a kivételes állapotok” (Rendőri lapok, 1896) című anyagát. Munkásságában kiemelten foglalkozott a rendészeti képzés, a rendőrségi könyvtár, a rendészet mint önálló jogtudományi ág bevezetésével, melynek hatására a rendőrtisztviselők a rendészetet önálló főkollégiumban tanulhatták volna (Sallai, 2019).

Laky Imre és Rédey Miklós gondozásában 1903-ban jelent meg a „Rendőrségi lexikon”, amelyet 1909-ben a szintén a szerzőségükkel kiadott „Rendőrségi lexikon” mint a „közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve”, 1240 oldalas kiadványként követett. Az idők próbáját kiálló lexikon a mai napig használható egyaránt a közigazgatási és a büntetőjogi szakma képviselői számára is. Rédey 1916-ban napvilágot látott könyve „A rendőri szolgálat vezérfonala” hitvallása „Rendőrnek nem születik senki, azt nevelni kell!”, a jó rendőrnek mindek előtt kifogástalan embernek kell lennie és a kitüntető címet ki kell érdemelnie (Rédey, 1916). Könyvét a jó rendőr – Laufer Ferenc hanai ügyészről átvett és aktualizált – tízparancsolatával zárta. További jelentős műve az 1923-as, a rendőrség államosítása után három évvel kiadott „Bevezetés a magyar rendőri jog alaptanaiba” címet viseli.

Concha Győző – akinek rendészeti munkássága akár egy önálló dolgozat elkészítését is megérdemelné –, akadémiai székfoglalóját 1901-ben „A rendőrség természete és állása szabad államban” címmel tartotta meg. A jelenkori

rendészettudományban ma is jelen lévő gondolatait idézve, nincs a társadalomban még egy olyan vitatott kérdés, melyre vonatkozólag a tudományban és a gyakorlati életben annyira eltérne a vélemény, mint a rendőrség gyakorlati működése. Concha alapján „*az állam és társadalom rendje együtt alkotják a közrendet*”, illetőleg a közrendet „*a nemzeti összlet, és az egyéni társadalmilét, tényezőinek összeműködése s a különböző javaknak e tényezők közötti megosztása és általuk való élvezése alkotja*” (Concha, 1901). Fő műveként a „*Politika*” (Concha, 1906) említhető, amellyel 1894-ben elnyerte az MTA nagyjutalmát.

Rendészet az első világháborút követően

Az első világháborút megelőző időszak magyar kormányzata jó érzékkel ismerte fel, hogy – a közrend, a közbiztonság fenntartása érdekében – ki kell egészítenie a rendőrség létszámát, illetőleg ideiglenes rendőri szervezeteket kell létrehoznia. A történelmi idők készítésére szükség volt egy olyan fegyveres testületre, mely nem képezte a központi hatalom részét, de kontroll alatt tevékenykedett, így 1914. szeptember 14-én a belügyminiszter rendeletet adott ki polgári őrségek megszervezéséről. Az ország egész területén egységes szervezeti és eljárási szabályzat alapján a polgári őrség – hatósági jogkör nélküli – feladata a polgárok és vagyonuk, ezáltal közvetve az állam, rendőrhatóság utasításai szerinti védelme volt. Intézkedéseiknek meg kellett felelniük a törvénynek, a szabályzatnak és a kapott utasításoknak, karhatalmi intézkedést pedig csak sürgős esetben, a rendőrhatóság intézkedéséig tehettek meg (Öry, 1993).

Az első világháború elvesztését követően a forradalom időszakában a csendőrség és a rendőrség mellett – a katonai erőkon túl – további rendészeti jellegű testületek jöttek létre, gondolva itt például a népőrségre vagy a védőrségre (Parádi, 1999). A teljesség igényére tekintettel – bár a jelenlegi tanulmánynak szervesen nem témája – meg kell említenünk a rövid életű Vörös Őrséget, az úgynevezett állambiztonsági megbízottak szervezetét, illetőleg a későbbiekben létrejött Munkásőrséget vagy a Nemzeti Munkavédelmi Szervezetet, melynek feladata „*minden államellenes cselekedet megakadályozása, esetleges sztrájkok alkalmával a fontosabb üzemek üzemben tartása és aktív közreműködésükkel azok biztosítása*” volt (Keserű, 1994).

A továbbiakban indokolt lenne részletesen írunk az 1905-ben felállított határőrségről, a Fiumei Rendőrségről, az 1907. december 17-én, Budapesten létrejött Magyarországi Rendőrtisztviselők Országos Egyesületéről, az 5047/1919. számú – a magyar rendőrséget államosító – kormányrendeletéről, vagy az 1921. március 1-én megalakult Magyar Királyi Folyamőrségről. A teljesség igénye nélkül kell kiemelnünk Nagy Valér, Pavlik Ferenc, Laky Imre, Dorning Henrik,

Tomcsányi Móric, Tóth József, Magyary Zoltán, Bulbuk Emil, Vásárhelyi Gyula, Rédey Miklós napjainkig is meghatározó rendészetelméleti tevékenységét. Illetőleg olyan rendészeti és bűnügyi tárgyú folyóiratokat, mint a Csendőrségi Lapok, Detektív Krónika, Detektív, Közbiztonság, Magyar Detektív, Magyar Rendőr, A Rend, Rendőr, A rendőrkutya, Rendőrségi Lapok vagy a Rendőrségi Szemle. Továbbá nem kerülhetjük meg Tomcsányi 1928. október 15-i „*Rendészet-közigazgatás-bírói jogvédelem*” (Tomcsányi, 1929) elnevezésű akadémiai székfoglalóját, amelynek kiinduló tétele a rend, amely lehet statikus vagy dinamikus is. Véleménye alapján a közrend alatt az állami és a társadalmi rendet értve azt nem azonosította a jogrenddel. Ugyanakkor azt is egyértelműnek értékelte, hogy a rendőri tevékenység a közigazgatás része (Tomcsányi, 1929), míg „*a rend a természeti, társadalmi és az államiélet tárgyi és személyi elemeinek, tényezőinek valamiféle belső szükségességéből, indokoltságból folyó elhelyezkedése, összefüggése, kapcsolata, s ez összefüggés céljának megfelelő érvényesülése, életfolyamata*” (Patyí & Koi, 2017). Továbbá elengedhetetlennek tartjuk Magyary Zoltán 1942-es fő művében a „*Magyar Közigazgatás*”-ban a rendészetéről írtak hivatkozását. „*Rendészetben a közrendnek az egyesek által való megzavarása elleni védekezést értik. A rendészet a közigazgatásnak egyik ága, amelynek hatásköre a közigazgatás minden más ágába belenyúlik, ezért tartozik az általános igazgatáshoz, de célja határozottan körül van írva: az általános nyugalom, biztonság és a rend biztosítása. A rendészet nem pozitív, hanem védő, elhárító tevékenység. Ebben is különbözik a szakirányú közigazgatástól, amelynek pozitív feladatai vannak*” (Magyary, 1942).

A második világháború rendészetével kapcsolatosan a magyar hadipotenciál felfuttatását célzó „*győri programot*”, a trianoni békediktátum által jelölt „*rejtes időszakát*” követő háborús készülődést, a 3430/1944. számú ME rendelettel felállított Nemzetőrséget jelöljük. Rendészeti érdekességként említjük meg az 1941. július 06-i, a közúti közlekedésre vonatkozó „*jobbira hajts*” rendelkezés bevezetését.

Rendészet a második világháborút követően

Hazánk szovjet ellenőrzésű területén már a második világháború (Kovács, 2005) ideje alatt a politikai élet beindítását célzó ideiglenes kormány felállítására került sor, amelynek egyik első, 1944. decemberi döntése alapján a csendőrség feloszlására és államrendőrség létrehozására került sor. „*A m. kir. Csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgáltta, a magyar demokratikus mozgalmakat kíméletlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan*

erőszakosságot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megállapítja a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszünteti, szervezetét feloszlatja” (1-690/1945. ME rendelet).

Az 1945-ben újjászervezett közigazgatás alapjai ugyanakkor továbbra is a két világháború között kidolgozott elveken nyugodtak, gondolva itt például a „*Közigazgatási Alapelvek*” című útmutatóra, amely szerint a „*közigazgatás az állami szervek törvényes akaratot megvalósító tevékenysége, amely szerves része az államigazgatásnak.*” A rendészet elemeként értve a közrendészetet, a „*közrendészeti igazgatást*” és az igazgatásrendészetet mint a személyek magatartásának szabályozását (Katona, 2006). Az államrendőrség keretein belül 1946-ban létrejött Államvédelmi Osztály (a továbbiakban: ÁVO) napi parancsok útján irányított és a rendőrségtől elkülönítve kezelt állománya feladatait pedig külön rendeletben szabályozták.

A világháborút követő időszak súlyos problémái közül a nagyszámú kényszer-migrációs folyamatok részeként kell megemlíteni például a szlovák-magyar lakosságcserét, a svábok kitelepítését, a munkaszolgálatos tömegek, a hadifoglyok, hazatelepülők, menekültek szállítását, vagy akár a zsidó nemzetiségűek Palesztinába irányuló exodusát (a BM-nek a SZEB-hez 1947-ben küldött jelentése alapján nyugatról több mint 300 ezer fő tért vissza) (Fórizs, 2014). Hazánknak a háborút követő rendkívül kedvezőtlen nemzetközi viszonyok mellett a nyilvántartások hiányával, a személyi okmányok esetében fennálló kuszasággal, pénztelenséggel, a győztes országok szankcióival, a győztes hatalom katonáinak garázdaságával és fosztogatásaival, valamint a háború után kint lévő – sok esetben bűnözői kezekbe került – fegyverek akadozó beszolgáltatásával is szembesülni kellett (Fórizs, 2016).

A rendőrségi kiképzési kiadványokból, tankönyvekből eltűnt Pavlik, Laky, Rédey, Nagy Valér rendészeti gondolatai hiányában érdekességként említjük meg az egykori, 1948-as köztársaság „*békebeli*” R I-2-es – stílusát, jellegét, nyelvezetét tekintve a két világháború közötti időszak rendészeti hangulatát idéző – rendőrségi szabályzatot (R-2, 1948).

A bipoláris világrendszer egyik szimbólumaként 1948-ban leereszkedő vasfüggöny, a határövezet kialakítása, az aknamezők telepítése és felszedése, valamint a két kilométeres határsáv létrehozásával egyidejűleg a szovjet mintára militarizálódott rendőrség és határőrség polgári jellege – az ÁVH 1950. január 1-jei létrehozásával erősítve – végképp elenyészett.

A rendészet szempontjából meghatározó, a 1955. évi 17. számú törvényerejű rendeletet (a továbbiakban: tvr.) követően – a korabeli rendőrségi sajtó által „*Rendőrség törvényének*” nevezett – a rendőrség feladat- és hatáskörét rögzítő

és „szocialista törvényességet biztosító” 22-es tvr. kiadására került sor. A rendelet alapján „a rendőrség feladata a bűnözés elleni harc, a közrend és a közbiztonság védelme. Feladatának ellátása során a dolgozó népre, az állami, gazdasági és társadalmi szervekre támaszkodva biztosítja a társadalmi tulajdon sérthetetlenségét, védi az állampolgárok személyi és vagyoni biztonságát, biztosítja a szocialista törvényesség megtartását, ellenőrzi a közúti, vasúti és légi közlekedés rendjét, biztonságát, továbbá ellátja a Magyar Népköztársaság állampolgárait alapvető személyi okmányokkal” kimondva, hogy „a rendőrség fegyveres szervezet és a Magyar Népköztársaság Rendőrsége nevet viseli.” Az Országos Rendőr-főkapitányság irányítása alá tartozott a büntetés-végrehajtás, a légi ortalom, az iparőrség és a rendészeti igazgatás feladatkörének ellátása. A Belügyminisztérium alá helyezett ÁVH feladata pedig „a szocialista rend védelme az imperialista, kapitalista hírszerzőszervek, a belső ellenséges és bűnöző elemek tevékenységével szemben” (Jobst, 2011). Az 1956-os eseményeket követő időszakban Dzerzsinszkijnek tulajdonított „mindenkiben megbízunk, de mindenkit ellenőrziünk” mondat vált meghatározóvá.

A rendészettudomány korai formálásában Magyary, Tomcsányi és Concha tézisei helyett a „szovjet tanácsadók” hatása érvényesült, kiemelve az 1869–1956-os időszakot felölelő „A magyar nyelvű kriminalisztikai szakirodalom bibliográfiája” anyaggyűjtés jelentőségét, illetőleg az 1953-ban megjelenő „Rendőrségi Szemle” folyóiratot, mint a Belügyminisztérium tudományos kiadványát, a rendészet tudományos igényességű művelését célzó újságot, amely megszüntette a bűnügyi tudományokhoz, rendőrségi témákhoz kapcsolódó misztifikumokat, a nyomozói munka titkosságának kódét (Katona, 1985).

További meghatározó jelentőségű pontként jelöljük meg a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0023-as szigorúan titkos parancsát, amely – a BM Kollégium 1962. április 12. döntése alapján a BM előtt álló feladatok magas szintű végrehajtása érdekében – előírta, hogy egy „olyan egységes elméleti folyóiratot kell kialakítani, amely az egész Belügyminisztériumban felmerülő elvi, politikai és szakmai kérdéseket tudományos színvonalon elemzi és magyarázza.” Ennek érdekében az 1963. január 15-től a „Rendőrségi Szemlét”, a „Büntetés-végrehajtási Szemlét” és a „Testnevelési és Sport Szemlét” megszüntette és beolvasztotta a 8–12 000 példányban, havonta megjelentetett „Belügyi Szemle” folyóiratba.

A korszellemnek megfelelően visszafogott tudományos vélemények körüli szorítás enyhülésére utal Szamel Lajos munkássága, aki szerint „rendészetben azt az államigazgatási tevékenységet értjük, amelynek feladata a közbiztonság és a közrend, valamint az állampolgárok személyes biztonságának megóvása, továbbá közreműködés a megsértett rend helyreállításában”, elkülönítve

egymástól a rendőrség és rendészet fogalmakat. Egyértelmű üttörő gondolkodóként kimondva, „*a szocialista és a polgári állam rendészete közötti lényeges különbség abban van, hogy milyen társadalmi rend védelmét látják el*” (Szamel, 1972).

Összegzés

Az eddigieket összegezve megállapíthatjuk, hogy a második világháborút követően a rendészetet érintő számos, jelentős változás ment végbe, gondolva itt a Csendőrség megszüntetésére, a Magyar Királyi Rendőrség tagjainak fokozatos eltávolítására, a szovjet mintára történő rendészeti szervei militarizálódásra, vagy a „*párt ökleként*” definiált ÁVH-ra. Az 1970-es években bekövetkező változásokig „*a szovjet büntetőjogi elvekre épülő, diszkriminatív büntetőpolitikai elvek maradéktalanul érvényesültek*” (Katona, 2006). Ugyanakkor a Helsinki Nyilatkozat hatására bekövetkezett nemzetközi élet enyhülése a rendészetben is megfigyelhető hatásokkal járt; a nyugati határszakasz aknazárát S-100 Elektromos Jelzőrendszer váltotta, a vízumrendszer eltörlésre, a „*vasfüggöny*” elbontásra került, és számos nagy nyilvánosságú, tudományos igényességű vita bontakozott ki. Szamel Lajos, Katona Géza, Szikinger István, Kántás Péter, Finszter Géza, Patyi András (Patyi, 2013) írásai nyomán megkérdőjelezhetetlen tudományos érdeklődés és igény mutatkozott meg például a rendészet kontra rendvédelem, illetőleg a rendészetfogalom tisztázása iránt is (Patyi, 2019).

A rendészet szervesen illeszkedik hazánk 19. századtól jelen lévő modernizációs, polgárosodási folyamatába. A magának egyre jelentősebb tudományos teret követelő elméleti és gyakorlati munka, a napjainkra meghatározó érvényű és bőséges szakirodalom hatására a rendészettudomány egyetemi katedrát, doktori szintű képzést kapott. Konferenciák, tudományos viták, szimpóziumok és egyéb rendezvények, szakmai és civil szervezetek, online és papír alapú publikációs platformok kínálnak lehetőséget a rendészettudományért tenni akarók, a rendészettudomány iránt érdeklődők számára. „*A rendészettudomány etablációját erősítik az EU-ban (Jaschke, 2008) és más külföldi országokban is zajló törekvések is, ezek lényege a biztonság felértékelődése folytán egy hiteles rendészettudomány létrehozása, beágyazása a tudományok rendszerébe*” (Sallai, 2015).

Felhasznált irodalom

- A IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály ülésének anyaga. 2003. szeptember 17. Magyar Tudományos Akadémia Levéltár.
- Androvicz G. & Sallai J. (2021). A budapesti állami rendőrség tagjainak javadalmazása és illetményei 1881 és 1944 között. In Kovács I. & Frigyer L. & Tirts T. (Szerk.), *Globális kérdések – globális válaszok: rendészettudomány a hallgatók szemével* (pp. 10–12). Magyar Rendészettudományi Társaság.
- Angyal P. (1928). *A magyar büntetőjog kézikönyve. 4. kötet: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c.* Athaneum Irodalmi és Nyomdai R.-T.
- Balázs P. (2007). *Mária Terézia 1770-es egészségügyi alaprendelete.* Magyar Tudománytörténeti Intézet.
- Balogh A. (1910). *Politika.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- Bíró B. (1934). *A prostitúció.* A M. Kir. Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak kiadványa.
- Boda J. (Főszerk.) (2019). *Rendészettudományi Szaklexikon.* Dialóg Campus.
- Buisson, H. (1958). *A rendőrség története.* Eredeti cím: „*La police Et Son Historie*” Nouvelles Editions Latines 1. rue Palatine, Paris VI.e. (1960) Belügyminisztérium, Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- Concha Gy. (1901). *A rendőrség természete és állása szabad államban. Székfoglaló értekezés* (Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. április 15-én tartott ülésén). Magyar Tudományos Akadémia.
- Concha Gy. (1905). *Politika.* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata.
- Czukur G. & Fogarasi J. (1870). *Magyar nyelv szótára.* A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Atheneum.
- Demkó K. (1880). Egy rendőri szabályzat a XVII. század végéről. *Századok*, 10, 829–834.
- Dorning H. (1922). *A rendőrség intézményének fejlődése.* Budapest.
- Ferenczy Á. (1905). *A politika rendszere.* Politzer.
- Fórizs S. (2016). Szovjet katonák a határőrségi jelentésekben. In Zsámbokiné Ficsovsky Á. (Szerk.), *Válogatott tanulmányok a Vám- és Pénzügyőri Tanszék fennállásának 25. évfordulója alkalmából* (pp. 34–52). Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Hammurapi törvényei (1911). *Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog- és Társadalom-tudományi szakosztálya.* Kolozsvár.
- Handler, K. (2009). Az osztrák rendőrség. In *Európai tagországok rendőrsége I.* (pp. 55–63). Magyar Rendészettudományi Társaság – Rendőrtisztviselői Főiskola.
- Hautzinger Z. (2013). Az első idegenjogi törvény. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A modernkori magyar határrendészet százötz éve* (pp. 179–183). MRTT Határrendészeti tagozat.
- Jaschke, H-G., Bjørge, T., del Barrio Romero, F., Kwanten, C., Mawby, R. & Pagon, M. (2007). *Rendészettudomány európai megközelítése munkacsoport zárójelentése.* CEPOL.
- Jaschke, H-G. (2008). *Rendészettudomány. Egy európai megközelítés.* Cepol. https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/PGEAPS_summary_hungarian.pdf

- Jobst Á. (2011). *A Belügyminisztérium működésének szabályozása 1956 nyarán*. Betekintő, 1, 2.
- Kállay I. (1986). Városi rendészet a XVIII-XIX. században. *Jogtörténeti értekezések*, 15, 69–91.
- Karvasy Á. (1843-44). *A politikai tudományok rendszeresen előadva* (III. kötet). Győr.
- Karvasy Á. (1845). *A politikai tudományok rendszeresen előadva*. Győrött. kn. 90.
- Katona G. (1985). A belügyi tudományos kutatások negyven éve. *Belügyi Szemle*, 33(4), 41–49.
- Katona G. (2006). A rendészet evolúciója Magyarországon (1945-2006). *Magyar Rendészet*, 6(4), 8–17.
- Kautz G. (1871). *Az államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai. Folytonos tekintettel angol-, francia-, és Németország törvényhozása- és irodalmára. Stein Lőrinc bécsi egyetemi tanár után, a hazai viszonyainkra és törvényhozásukra való utalásokkal. Kautz Gusztáv jogtudor hítes ügyvéd, a Győri Jogakadémia rendes tanára által*. Ráth Mór.
- Kautz Gy. (1862). *Politika, vagy Országásztan*. Heckenast Gusztáv.
- Keserű I. (1994). A rendvédelmi szervek újjászervezése és tevékenysége az első világháború és a forradalmak után, (1919–1924). *Rendvédelem-történeti füzetek*, 4(5), 83–89.
- Koi Gy. (2013). *Külföldi hatások a magyar közigazgatás-tudományban. Hazai és nemzetközi tudománytörténeti visszapillantás a kamerálisztika időszakától a Magyar-iskola koráig*. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem.
- Kondér I. (1938). Térképek és rokontudományok az ókorban. *Térképészeti Közöny*, 1–2, 60.
- Kovács T. (2005). A nyilas éra politikai rendészetének felépítése. In *Kutatási füzetek 12. Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára* (pp. 239–252). Pécsi Tudományegyetem.
- Közbiztonság, 1870. január 9. 2. sz. 1.
- Lippai Zs. (2022). A rendőrtiszthelyettes-képzés múltja és jelene. *Belügyi Szemle*, 70(4), 723–724. <http://doi.org/10.38146/BSZ.2022.4.5>
- Magyary Z. (1942). *Magyar közigazgatás*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Mohl, R. (1859). *Die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates* I. kötet. *Tübingen*, 1832-33. 10.
- Mohl, R. (1866). *Die Polizei-wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*. *Tübingen*, H. Laupp, 11.
- Nagy T. & Lippai Zs. (2021). Politikai és egyéb csatározások a Képviselőházban – a Képviselőházi Őrség megalakulása és szerepe. *Magyar Rendészet*, 21(1), 41–52. <https://doi.org/10.32577/mr.2021.1.3>
- Óry K. (1993). A rendvédelmi szervek az első világháború, az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 4(5), 44–69.
- Parádi J. (1999). A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 10(12), 83–110.
- Parádi, J. (2010) A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 15(21), 85–100.
- Parádi J. (2007). Integrált rendvédelem a polgári magyar államban 1867-1945. In Hautzinger Z. (Szerk.), *Tanulmányok a „Határőrség és rendőrség az integrált rendvédelemben” című tudományos konferenciáról* (pp. 71–79). Magyar Hadtudományi Társaság.

- Patyi A. & Koi Gy. (2017). „Becsületos törekvéssel, lelkiismeretesen és szeretettel írtam.”: Bevezető tanulmány Tomcsányi Móric közigazgatási jogtudományi alapmunkájának reprint kiadásához. In Tomcsányi M. (Szerk.), *A magyar közigazgatási jog alapintézményei* (pp. 1–22.) Dialóg Campus Kiadó.
- Patyi A. (2009). 40/A. §. A Magyar Honvédség és a Rendőrség feladatai. In Jakab A. (Szerk.), *Az Alkotmány kommentárja I-II.* (pp. 1419–1452). Századvég Kiadó.
- Patyi A. (2013). A rendészeti igazgatás és a rendészeti jog alapjai. In Lapsánszky A. (Szerk.), *Közigazgatási jog: Fejezetek szakigazgatásaink köréből I.* (pp. 135–169). CompLex Wolters Kluwer.
- Pauler T. (1865). *Jog és államtudományok encyclopaediája.* Emich Gusztáv.
- Petrovics L. (1884). *Közrendészeti tudomány és a magyar rendőri gyakorlat.* Pannónia.
- R-2. Szolgálati szabályzat a rendőrség számára (1948). A belügyminisztérium hivatalos kiadása.
- Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie, München und Leipzig.* R. Oldenbourg.
- Rédey M. & Laky I. (Szerk.), *Rendőri Lexikon, Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve.* „Pátria” irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság nyomása.
- Rédey M. (1916). *A rendőri szolgálat vezérfonala.* kn. Budapest.
- Rédey M. (1923). *Bevezetés a magyar rendőri jog alaptanaiba,* kn. Budapest.
- Rendőri lapok (1896). február. 2-3.
- Rendőri lexicon (1903). *Stephaneum.* Budapest.
- Rendőri szabályrendelet 1542-ben. A Rend 1921/7. 2.
- Sallai J. (2015). A magyar Rendészettudomány etablációja. *Belügyi Szemle*, 63(6), 5–28. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.6.1>
- Sallai J. (2019). *A magyar rendészet története.* Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Sallai J. (2022). *A rendészettudomány etablációja és akkreditációja Magyarországon.* Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Sallai J. (Szerk) (2015). *A magyar rendészettudomány története.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Schütze, T. R. (1871). *Lehrbuch des deutschen Strafrechts auf Grund des Reichsstrafgesetzbuches.* Leipzig, Gebhardt.
- Szamel L. (1972). *Magyar államigazgatási jog – Különös rész.* Tankönyvkiadó.
- Szilágyi J. (1960). *A tűzrendészet fejlődés az őskortól a modern időkig.* Belügyminisztérium Országos Tűzrendészeti Parancsnoksága.
- Szót kér a rendészet!* Előterjesztés a IX. Osztály részére a rendészeti tudomány befogadására. Elhangzott: A IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály ülésén. 2003. szeptember 17. MTA Levéltár
- Szöllősy A. (1927). *Az első rendőri szaklap.* A rend. 1927. február 19. 3.
- Tisza M. (1925). *Magyarország rendőrségének története.* Haladás nyomda.
- Tomcsányi M. (1929). *Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem.* Akadémia.
- Tomcsányi M. (1929). *Rendészet, közigazgatás, bírói jogvédelem. Értekezések a philosophiai és társadalmi tudományok köréből.* Magyar Tudományos Akadémia.
- Tóth J. (1938). *A rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban.* Szent István nyomda.

- von Sonnenfels, J. (1769–1776). *Grundsätze der Polizey*. Handlung und Finanz.
- von Sonnenfels, J. (1771). *Ueber die Liebe des Vaterlandes*. Kurzböck.
- von Sonnenfels, J. (1798). *Handbuch der inneren Staatsverwaltung mit Rücksicht auf die Umstände und Begriffe der Zeit I*. Allgemeine Einleitung – Theil der Staatspolizey.
- von, Stein, L. (1865). *Die Verwaltungslehre*. Bd. 1.
- Werner, L. (1937). *Der alte und der neue Polizeibegriff Berlin*. Diss. iur. Heidelberg, Rechts-wiswshachtliche Studien Heft.
- Zsoldos B. (1934). A rendészeti törvények angol ősei. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle*, 4, 135–138.
- Zsoldos I. (1838). *Néhány szó a honi közbátorságról*. Pesten Tratter-Károlyi.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Tripartitum Hármaskönyv (1514) 32. CZIM*. http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm
- URL2: *A rendvédelmi szakkifejezések múltja*. http://epa.oszk.hu/02100/02176/00002/pdf/RTF_16_056-064.pdf

Alkalmazott jogszabályok

1514. évi XXXIII. törvénycikk a gonosztevőknek meggyénkint való összeírásáról és azok büntetéséről
- 1-690/1945. ME rendelet a csendőrség feloszlásáról és az államrendőrség megszervezéséről
1881. évi III. törvénycikk indokolása a közbiztonsági szolgálat szervezéséről
- Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten
- Vom 01.06.1931 idF. d. G. Nr. 1012 vom 13. November 1974 (Amtsbl. S. 1011), magyarul: Módosítva 1931. június 1-től. azaz G. No. 1012, 1974. november 13.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Lippai Zs. & Sallai J. (2022). Helyet kér a rendészettudomány. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1829–1852. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.6>

Ajánlás a Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII. száma elé

Finszter Géza

professor emeritus, ny. rendőr ezredes
Magyar Tudományos Akadémia doktora,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar

Korinek László

professor emeritus
Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja,
Pécsi Tudományegyetem,
Állam- és Jogtudományi Kar

Absztrakt

Cél: A nemzetközi kitekintés ezúttal is a rendészetelmélet és a bűnüldözés izgalmas témaköreire hívja fel az olvasók figyelmét. Megismertet az emberi tényező szerepével az igazságügyi szakértői tevékenységben; új szempontok alapján kapunk értékelést a nemzetközi szervezett bűnözésről; tanulmányozhatjuk a bérgyilkosságok világát; találkozunk a közterületek videós megfigyelésével, végül szó esik az önvédelem egy sajátos területéről.

Módszertan: A metodikák felhívják a figyelmet a szakértői tévedések emberi tényezőire, közgazdasági szempontokat vezetnek be a szervezett bűnözés okainak vizsgálatánál, az úgynevezett „forgatókönyv” módszert javasolják a kriminalitás elemzéséhez, bemutatásra kerülnek a közösségi felügyelet hatásai a többszörösen hátrányos helyzetű populációkra, az erőszakos fizikai konfliktusokban a lelki reakciók vizsgálatát szorgalmazzák.

Megállapítások: Az egyes rendészeti kutatási témák tudományosan is igazolt megismerése akkor lehet teljesebb és a gyakorlat számára is hasznosítható, ha a kutatók a vizsgált jelenségekhez jól illeszkedő módszerekre támaszkodnak.

Érték: A rendészet partikuláris témakörei, kellő hozzáértéssel vizsgálva, hozzájárulhatnak a közbiztonság hatékonyabb védelméhez.

Kulcsszavak: biztonságtudományok, közbiztonság és közrend, kutatási téma

NEMZETKÖZI RENDÉSZETI FIGYELŐ

Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII.

International Law Enforcement Observer VII.

Erdélyi Katalin

írasszakértő, doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
katalin@irasszakerto.hu

Zsakai Lénárd

kiemelt főreferens, doktorandusz,
rendőr főhadnagy
Belügyminisztérium,
Európai Együttműködési Főosztály
lenard.zsakai@bm.gov.hu

Dulai Péter

doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Doktori Iskola
dulai.peter@uni-nke.hu

Csizner Zoltán

rendőr ezredes, doktorandusz
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
csiznerzoltan@gmail.com

Mátés Gábor

mesteroktató, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
mates.gabor@uni-nke.hu

Erdélyi Katalin

Az emberi tényezők szerepe az igazságügyi tudományokban: a szakértői elfoglaltság és hibák okai

Human Factors in Forensic Science: Psychological Causes of Bias and Error

A forenzikus tudományok bizonyítékainak (DNS, ujjlenyomat, vérfoltminta, kézírás, cipőnyom stb.) elemzése hatékony eszközt jelent a bűncselekmények megoldásában, de a közelmúltban viták kereszttüzebe került, mivel riasztóan sok esetben játszott szerepet téves szakértői vélemény ártatlan személyek jogtalan elítélésében. Az Amerikai Egyesült Államok Felmentések Országos Nyilvántartása (The National Registry of Exonerations) a 2020-as évre vonatkozóan több mint 650 olyan esetet regisztrált, amelyben valakit tévesen ítétek el, majd később az ártatlanság új bizonyítékai alapján minden vád alól felmentettek.

A szakértői tevékenységgel szembeni bizalomvesztés kutatási hullámot indított el az okok megértésére és minimalizálására, és világossá vált, hogy a törvényszéki

bizonyítékok vizsgálata erősen függ a kontextustól, így előfordulhat, hogy két szakértő – vagy akár ugyanaz a szakértő két különböző időpontban – eltérő következtetéseket von le ugyanabból a vizsgálati anyagból.

A szerzők ebben a tanulmányban áttekintették a téves ítéletekhez vezető tudatlan torzítások forrásait, azonosították az elfogultság káros hatásainak mérséklését akadályozó tényezőket, felderítették a szakértői hibák okaival és hatásaiival kapcsolatos, széles körben elterjedt tévhiteket, és megvitatták a forenzikus tudományok megerősítését célzó reformjavaslatokat (Kukucka & Dror, 2022).

A kriminalisztikai tudományok torzítási és hibaforrásai

A szerzők szerint a korábbi empirikus kutatások a kriminalisztikai tudományok nyolc torzítási és hibaforrását azonosították. Ezek a következők: 1. esetspecifikus adatok, 2. összehasonlító mintaanyagok, 3. kontextus, 4. meglévő alaptudás, 5. munkakörnyezet, 6. oktatás-képzés, 7. személyiségi faktorok, 8. kognitív beállítódás. Közülük a legtöbbet vizsgált területek a 2–5., amelyekről a szerzők a következőképpen számoltak be.

2. Számos forenzikus területen a szakértő véleménye a vizsgálati anyagok vizuális összehasonlításán alapul. A kutatások azt sugallják, hogy összehasonlításkor már a mintaanyag pusztja jelenléte is megváltoztathatja a szakértői azonosítás módját és eredményét: az azonosítandó bizonyíték más sajátosságait figyelik meg a szakértők, ha együtt látják a mintaanyaggal, és megint másokat, ha az azonosítandó és a mintaanyag elemzése egymástól elszigetelten történik. Az ilyen elfogultság befolyásolhatja az ujjnyomat, a DNS, a kézírás és a hangfelvételek értelmezését is.

3. Az emberi elme az információkat szelektív módon észleli. A szerzők példákra keresztlül mutatták be, hogyan befolyásolhatják az irreleváns kontextuális információk a bizonyítékok megítélését. Egy kísérletben az ujjnyomatszaktörtők 17%-a változtatott véleményén, miután tudomást szerzett a gyanúsított alibijéről, és általában gyakrabban ítélték meg „egyezésnek” ugyanazt az ujjlenyomatot, ha azokat egy háborzongató fotó mellett mutatták. A kézírászakértők 50%-a változtatta meg két aláírással kapcsolatos véleményét, miután közölték velük, hogy egy másik szakértő más következtetésre jutott.

A törvényszéki szakértők feldolgozási stratégiáinak jobb megértése érdekében szemkövető technológiákkal próbálták igazolni a kontextus torzító szerepét, sikerrel. Ráadásul úgy tűnik, a szakértelem sem ad mentességet az elfogultság ellen: egyes kutatók azzal érvelnek, a gyakorlott szakértők elfogultabbak, mint a kezdők, mert jobban támaszkodnak a tapasztalatból szerzett kognitív ismereteikre.

4. A szakértői elvárások is problematikusak lehetnek, amennyiben a szakértő korábbi, egymással nem összefüggő ügyekben szerzett tapasztalata színezi a vizsgálati anyagok megítélését. A pszichológiában jól ismert az alacsony prevalencia jelensége, amikor a ritka ingerek ritkábban észlelhetők vizuális keresés vagy összehasonlítás során. Tanulmányok szerint a vizsgálati anyagok közötti egyezések és különbségek felismerése függ attól is, hogy az előfordulásuk egyenlő arányú vagy sem, előbbi esetén kevesebb, utóbbinál több hibát vétenek a szakértők. Ezt alátámasztandó, a repülőtéri biztonság gyengébb a poggyászsban lévő fegyverek észlelésében, a radiológusok gyengébbek a rákos elváltozások kimutatásában, az emberek az arcok közötti különbségek észlelésében akkor, ha a különbségek az esetek kevesebb mint 10%-ában fordulnak elő.

5. A stressz szintén befolyásoló tényezője a pontosságnak és pártatlanságnak. Az igazságügyi orvosszakértők számtalan stressztényezői kerültek azonosításra, mint a nagy munkaterhelés, a gyors eredmények elérésének kényszere, az előrelépési és finanszírozási lehetőségek korlátozottsága, a traumatikus esetek részleteinek való kitettség. Kísérletek szerint sok ujjnyomatszaktörő erősen fél a hibák elkövetésétől és/vagy erős vágyat érez kategorikus következtetésre jutni az ügy lezárásának szükségessége miatt. Más szerzők javasolták, hogy a törvényszéki laboratóriumok tegyenek lépéseket a munka és a magánélet egészséges egyensúlyban tartására, például rugalmas időbeosztással, testmozgási kezdeményezésekkel, az éberséget fokozó tréningek ajánlásával, bár egyetlen kutatás sem vizsgálta konkrétan az ilyen jellegű beavatkozások megvalósíthatóságát vagy hatékonyságát a törvényszéki tudományok területén. A szakértők egy része azt is gondolja, hogy munkájukat jobban értékeli, ha találnak „egyezést”, mint ha nem. Ehhez kapcsolódóan a törvényszéki laboratóriumok és a rendőrségi osztályok és/vagy ügyészségek közötti kölcsönös függés vádemelést támogató elfogultságot idézhet elő a szakértők körében.

A szerzők szerint az elfogultság és a hiba problémája nem a törvényszéki laboratóriumokban kezdődik, és nem ott ér véget, hanem a törvényszéki tudományos tévedések miatti jogtalan ítéletek egy olyan eseménylánc eredményei, amelyek a tetthelyen kezdődnek, és egy tárgyalóteremben vagy vádalku folyamatban végződnek. Ezért felderítésük sokkal bonyolultabb, mint azt első ránézésre gondolnánk.

Az elfogultság szakértői oldalról

A szerzők megállapították, hogy sajnos sok szakértő tévhitekkel rendelkezik az elfogultságról. Egyesek egyenesen elutasították a vádat, mégpedig azzal, hogy

a kontextuális információk ismerete javítja pontosságukat. Ez az érvelés viszont veszélyesen félrevezető, a pontosság ilyen növekedése pusztán véletlenszerű, nincs független bizonyító erejük, mert nem a szakértők egyedi szakértelméből fakad. Huszonegy ország szakértőit kérdezve kiderült, hogy legtöbbjüket aggasztja a kognitív torzítások jelenléte, de már kevesebben látták ezt problémának a saját tudományágukban, és még kevesebben érezték úgy, hogy az elfogultság személyesen érinti őket. Sőt, úgy vélték, akarat erővel és gyakorlással az elfogultságot le tudják küzdeni. A szerzők szerint ez lehetetlen, mivel az elfogultság nem etikai vagy motivációs probléma, azt még a technológia sem képes felszámolni.

Az elfogultság jogalkalmazói oldalról

A jogalkalmazók erősnek ítélik saját tudásukat a szakértői véleményekkel kapcsolatban. A kísérletek szerint viszont a szakvélemények következtetéseit sokszor értelmezik félre. A szerzők példaként hozták, hogy egy igazságügyi orvosszakértői vélemény elolvasása után a jogalkalmazók 26%-a értette úgy, hogy a gyanúsított a tetthelyen volt, 36%-uk pedig úgy, hogy a gyanúsított mintáját a tetthelyre helyezték, pedig valójában egyik sem volt igaz. Nem világos, hogy ezek az értelmezési különbségek a szakértők nem kellően egyértelmű megfogalmazásából vagy a jogalkalmazók értetlenségéből fakad. Így, még akkor is, ha a jogalkalmazók szkeptikusabbak a törvényszéki tudományokkal szemben, mint a közvélemény, nem feltétlenül képesek a megbízhatatlan törvényszéki bizonyítékokat/szakvéleményeket felismerni.

Az elfogultság az esküdtek oldaláról

A legtöbb tanulmány azt találta, hogy az esküdtek feltétel nélkül bíznak a törvényszéki bizonyítékokban, még akkor is, ha tudják, a szakértő nem validált módszert használt. Különösen igaz ez, ha a szakértő magabiztosnak, hitelesnek látszik, vagy kapcsolódó, de nem bizonyító erejű fotóval illusztrálja a szakvéleményt. A laikusok nincsenek tisztában a törvényszéki szakterületekre jellemző hibaarányokkal, a harapásnyom vagy a hajszál mikroszkopikus összehasonlításánál például irreálisan alacsonynak ítélik a hibaszázalékot (0,0001%), míg a lábbeli összehasonlításnál vagy az okmányok vizsgálatánál irreálisan magasnak (60%). Az esküdtek néha túlértékelik, néha alulértékelik a törvényszéki bizonyítékokat, de ami fontos, minden olyan törvényszéki tudományág esetében,

amelynek hibaaránya ismeretlen, nem lehet tudni, hogy az esküdtek túl nagy vagy túl kicsi hangsúly adnak-e bizonyítékoknak. Más tanulmányok eredményei szerint, ha egy szakértő jártassága ismeretlen, az esküdtek a szakértőnek nagyobb tudást feltételeznek. Ezek az eredmények felvetik annak aggasztó lehetőségét, hogy az esküdtek erősen megbíznak az igazságügyi szakértőkben még akkor is, ha dokumentált pontosságuk gyenge vagy ismeretlen. Az esküdtek bár felismerhetik az elfogultság nyílt forrásait, de a finomabb kontextuális információk torzítását nem.

Lehetséges megoldások

A szerzők vélekedése az, hogy a szakértői tévedések legtöbbször veleszületett pszichológiai folyamatok szerencsétlen melléktermékei. Egy olyan eseménylánc, amelyben (1) a törvényszéki szakértők kognitív torzítással kapcsolatos tévhitei korlátozzák az elfogultság leküzdésére irányuló intézkedéseket, így megbízhatatlan következtetéseket szülnek; (2) a rendőrség és az ügyvédek félreértelmezik az igazságügyi szakértői következtetések erejét és/vagy megbízhatóságát; és (3) az esküdtek néha megbíznak a törvényszéki bizonyítékokban, még akkor is, ha nem kellene.

Milyen eljárási változtatásokkal lehetne csökkenteni az elfogultság és a tévedés kockázatát a törvényszéki tudományokban? Az Egyesült Államokban hivatalosan is javasolták a szakértők tudásának rendszeres tesztelését a hibaarányok becslésére és a megbízhatatlan módszerek azonosítására. Sok laboratórium saját jártassági tesztet dolgozott ki. A szerzők szerint viszont a tesztek nem közelítik meg a tényleges esetmunkát, mert a valóságostól sokkal egyszerűbbek, és a vizsgálati anyagok is jobb minőségűek, ebből kifolyólag pedig az eredményeik félrevezetően alacsony hibaarányt mutatnak. Másrészt még a vakteszteknél is tudatában vannak a szakértők annak, hogy tesztelik őket, így aprólékosabbak vagy éppen bizonytalanabbak lehetnek, ami szintén kétségbe vonja az eredmények helyességét. Számos labor számolt be vak jártassági vizsgálati programok megvalósításáról ösztönözve a többit is, ehhez kapcsolódóan sok törvényszéki labor foglalkozik verifikációval, de a gyakorlatban ott is fellép az elfogultság. Bár ezzel meglepően kevés kutatás foglalkozik. A másik megoldás a vizsgálati anyagok elszigetelt elemzése. Ez ugyan nem zárja ki a torzítást, de átláthatóbbá teszi annak hatásait. A torzítási kaszkád elkerülésére egy további megoldás lehet, ha felosztják a törvényszéki munkafolyamatokat, például biztosítják, hogy a tethelyen bizonyítékokat gyűjtő személy ne legyen ugyanaz, aki később a laboratóriumban vizsgálja ugyanazt a bizonyítékot.

A törvényszéki szakértőkön túl

A fent említett „megoldások” mindegyike önmagában az igazságügyi szakértőkre összpontosít. A szakértők azonban nem elszigetelten dolgoznak; számtalan érdekelt féllel lépnek kapcsolatba, akik egyaránt befolyásolhatják őket (társaik, felügyelők, nyomozók, ügyvédek, bírák, esküdtszékek, akkreditáló testületek, politikai döntéshozók). A kriminalisztikai hibák összetett okai összetett megoldást igényelnek, a lehető legtöbb érintett bevonásával. Kívánatos lenne például az esküdtek oktatása a törvényszéki bizonyítékok értékelésével kapcsolatban, vagy annak előírása, hogy a szereplők dokumentálják a szakértőkkel folytatott kommunikációjukat az átláthatóság és az elszámoltathatóság növelése érdekében. Ennek során kritikus fontosságú az igazságszolgáltatásban részt vevők közötti együttműködés. A törvényszéki szakértők és a pszichológusok szerint olyan iránymutatások kidolgozására van szükség, amelyek egyensúlyban tartják az idealizmust és a gyakorlatiasságot, ezáltal erősítve az igazságügyi tudományokat anélkül, hogy azt megzavarnák. Szerencsére folyamatban vannak olyan törekvések [Törvényszéki Tudományos Bizottságok Szervezete (OSAC)], amelyek a törvényszéki szakértőket, pszichológusokat, jogtudósokat és statisztikusokat tömöríti, hogy kidolgozzák és terjesszék a legjobb gyakorlati iránymutatásokat az összes törvényszéki tudományok számára.

Zsákai Lénárd

A nemzetközi szervezett bűnözés (TOC – Transnational Orgazized Crime) növekvő fenyegetése a regionális és globális biztonságra

TOC as a Growing Threat to Regional, Global Security

Marcus A. Boyd és Samuel Henkin, a Marylandi Egyetem (Egyesült Államok) kutatói, tanulmányukban kísérletet tesznek az elmúlt időszak során az árnyékgazdaságot jelentős mértékben növelő, nemzetközi szervezett bűnözésben részt vevő szervezetek általános struktúrájának és tevékenységük átalakulásának bemutatására (Boyd & Henkin, 2022). A tanulmány alapvetően az egyesült államokbeli tendenciákat és struktúrákat veszi alapul, azonban a műben – lévén, hogy tárgya a nemzetközi szervezett bűnözés – gyakran külföldi kitekintések és statisztikai adatokkal megalapozott állítások is találhatók.

A szerzők kifejtik, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés (Transnational Orgazized Crime – továbbiakban: TOC) jelentős és növekvő fenyegetést jelent

az Egyesült Államok biztonságára, és a világ más kritikus régióiban is komoly kihívásnak értékelhető. A TOC méretét, kiterjedését és befolyását tekintve továbbra is drámaian növekszik, és jelentős destabilizáló hatással bír. Az elmúlt években az TOC-ben aktívan részt vevő szervezetek új, gyakran erőszakos gyakorlatokat és fejlett stratégiákat alkalmaztak a legális gazdaságok hagyományos normáinak megkerülésére és a biztonsági beavatkozások kijátszására. Gyakran alvilági hálózatok és gazdaságok hatalmas ökonómiai rendszerén keresztül működnek (például illegális beszerzés, munkaerőbevitel, termelés, ellátási láncok stb.). A titkos rendszereken belül az ehhez kötődő szervezetek kiterjesztik műveleteiket, diverzifikálják tevékenységeiket, valamint kihasználják azt, hogy az illegális és a legális tevékenységek között gyakran elmosódnak a különbségek. Egy 2016-ban született jelentésre hivatkozva megemlítik, hogy egyes becslések szerint a nemzetközi bűnözés által generált bevételek világszinten évente akár 2,2 billió dollárra is rúghatnak.

Boyd és Henkin a cikkben felvázolják, hogy az TOC szervezeteket alapvetően a piaci erők és lehetőségek vezérik (a legális vállalkozásokhoz hasonlóan a nyereség maximalizálására és fenntartására törekcszenek), azonban a profit-maximalizálásuk fenntartása érdekében korrump, kizsákmányoló és erőszakos eszközöket alkalmaznak. Kiemelik, hogy szükséges különbséget tenni ezen szervezetek illicit és illegális tevékenységei között. Míg az illicit gazdasági művelet („feketetés”) egy alapvetően legális tárgyakra vonatkozó tevékenység (például élelmiszer eladás), amely azonban intézményen és szabályozási rendszeren kívül (például számla nélküli, nem hivatalos kereskedelmi forgalomban) valósul meg, addig az illegális műveletek tárgyai is törvényi tilalomba ütköznek (például kábítószer-kereskedelem).

A tanulmány felvázolja egy korábbi szociológiai kutatás alapvető megállapítását, miszerint a nemzetközi szervezett bűnözői körök általános értelemben véve, három alapvető, egymással összefüggő egységből állnak: az áruk és szolgáltatások előállítói, az áruk kereskedői és az irányítók. A szerzők kutatásaikra alapozva egy negyedik szereplő, az úgynevezett „erőszakos munkások” létjogosultságát jelzik, akik erőszakot alkalmaznak a bűnöző szervezetekben meglévő bürokratikus rend érvényesítésére. Rávilágítanak, hogy e negyedik kategóriába tartozó személyek a „rend érvényesítést” leginkább arra használják, hogy az általuk kiszolgált szervezetek működéséhez elengedhetetlen igényeket teljesítsék, és megfelelő stabilitást biztosítsanak azok működéséhez. A cikk kitér arra, hogy a múltban a bűnözői szervezetek működési körüket tekintve nagyrészt regionálisak maradtak, szigorú hierarchikus felépítéssel, napjainkban azonban egyre inkább olyan illegális tevékenységeket folytatnak, amelyek átlépik az egyes államok határait. Ez a terjeszkedés komoly veszélyt jelent a szomszédos államokra

és polgáraikra, közvetlen és közvetett gazdasági károkat okoz, kihatással van a társadalmi struktúrákra, például a közegészségügyre, és akadályozza az államok fejlődését és stabilitását. A szerzők megállapítják, hogy a nemzetközi bűnözés veszélyességét növeli a földrajzi terjeszkedés, az eltérő körülményekhez történő alkalmazkodás, a növekvő versenyképesség. Emellett nagy problémát és kihívást jelent, hogy ezen szervezetek egyre inkább összefonódnak a legális üzletekkel és azok szereplőivel, beleértve az állami és a banki intézményeket stb. Megemlítsre kerül a külön nemzeti szakosodás is, melynek során specializálódásra törekcszenek, regionális és globális szintű hálózati kapcsolatokat alakítanak ki. Jelen korunk egyik legaktuálisabb platformja pedig a virtuális tér, mely szintén lehetőséget teremt ezen szereplők számára (például aktív működés a dark weben).

A kutatás rávilágít, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés elleni küzdelem során megoldhatatlan probléma a regionális entitások áttétes növekedése és a globális óriáscégekké válás. Példaként említi, hogy a Pablo Escobar által alapított és vezetett nagy hatalmú és magasan szervezett Medellín, és az Orejuela testvérek által alapított Cali kolumbiai kartellek Kolumbiában és Bolíviában állították elő áruikat, amelyeket az Egyesült Államokba szállítottak és ott értékesítettek. Azonban későbbi mexikói kartellek – például a Sinaloa és a Loz Zetas – már globálisan kiterjesztették hatókörüket, és európai, ázsiai, ausztrál és afrikai szervezett bűnszervezetekkel együttműködve alakították át a kábítószer-kereskedelmet. Megemlítenek egy 2020 végi precedenst is, melynek során a hollandiai rendőrség razziai során egy professzionális kristálymet-laboratóriumot fedezett fel, amely valójában globális volt: a mexikóiak holland gyártmányú berendezésekkel és Kínából származó vegyszerekkel állították elő a metamfetamint.

A konklúziók során a szerzőpáros arra hívja fel a figyelmet, hogy a jövőben a TOC szervezetek hatókörének egyre nagyobb globális kiterjedése, az erőszak intézményesülése, valamint a legális és az illegális közötti vékony határvonal mélyreható következményekkel járhat a globális gazdaságra nézve. Mivel e szervezetek egyre kifinomultabb transznacionális műveleti eszközöket alakítanak ki, meg kell fontolni, miként lehet az államok között az adatgyűjtési, elemzési és információmegosztási képességeket javítani, hogy lépést tartsanak e tevékenységek gyorsan változó dinamikájával. A szerzők megállapítják, hogy a nemzetközi bűnözés kihívásaival szembeni az USA-ban és világszinten is szükséges a bűnüldözési szakpolitikák egyeztetése.

Dulai Péter

Bérgyilkosságok: a forgatókönyvek elemzése

Contract Killings: A Crime Script Analysis

Annak ellenére, hogy a bérgyilkosságok rendszerint sokkolják a társadalmat és jelentős médiavisszhangot váltanak ki, a témában kevés az empirikus kutatás. Legtöbbjük a lehetséges indítékokra, vagy az elkövető és az áldozat személyes hátterére fókuszál. A cikk szerzőinek – Laura R. de Korte-nak és prof. Edward R. Kleemans kriminológusnak – célja, hogy növeljék az eddigi ismereteket a bérgyilkosságok bűnügyi forgatókönyveinek elemzésével kapcsolatban. Munkájuk alapjaként hat, Hollandiában bérgyilkossági ügyben lefolytatott rendőrségi nyomozás szolgált alapul (de Korte & Kleemans, 2022).

A szerzők először definiálják, mit is értenek bűnügyi forgatókönyv-elemzés alatt. A módszer mögött meghúzódó általános gondolat szerint a bűnözői tevékenységek nagyon részletes elemzésének köszönhetően mélyebben megérthetők azok a különböző módozatok, amelyekkel a bűncselekmények végrehajthatók, a bűncselekmények logisztikai szempontból fontos szűkebb keresztmetszetei, valamint a cselekmény sikeres elkövetését elősegítő tényezők. Szituációs bűnmegelőzési intézkedések esetén ez a részletes elemzés értékes információkkal is szolgálhat.

A szakirodalmi kitekintésnél a szerzők rögtön egy definíciós problémára hívják fel a figyelmet: a meghatározásoknál fontos szerepet játszik az elkövető indítéka, de utóbbi gyakran ismeretlen. Kiemelik, hogy cikkük nemcsak a bérgyilkosokra összpontosít, hanem a bűnügyi forgatókönyv-elemzés segítségével a bérgyilkosságra mint folyamatra. A bűnügyi forgatókönyv a kriminális esemény előtt, közben és utána történt összes cselekményt tartalmazza, és az elemzés során az egész folyamatot kívánja leírni – ismertetik a szerzők. Ezek a forgatókönyvek a bűnözésre mint dinamikus tevékenységre és a konkrét tevékenységekre összpontosítanak. Kiemelik, hogy a bűncselekményekhez konkrét cselekményekre, személyekre, helyszínekre és tárgyakra van szükség. A szervezett bűnözés – melynél gyakran kerül elő a bérgyilkosság mint bűncselekménytípus – ilyen szempontból azonban gyakran összetettebb, mert mindenből többet igényel, és a felkészülési időszak is hosszabb lehet az átlagosnál.

A tanulmányban ismertetett kutatásban az úgynevezett univerzális bűnügyi forgatókönyvet használták az adatok elemzéséhez, amelynek részletes alkalmazása bérgyilkosságokkal kapcsolatban korábban még nem történt meg. Mint írják, ennek a forgatókönyvnek számos előnye is van, többek között például az, hogy különböző bűnügyi nyomozások viszonylag könnyen elemezhetők és

összehasonlíthatók. A hat, 2013 és 2015 között történt bérgyilkosság kiválasztása empirikus úton történt, és az akták vizsgálatakor fő szempont volt a rendőrségi munka során keletkezett információmennyiség. Nem volt feltétlenül szükség befejezett, sikeres bérgyilkossági ügyre, amit a szerzők azért tartanak fontosnak kiemelni, mert véleményük szerint az elhunyt áldozat nem feltétel ahhoz, hogy empirikus betekintést nyerjünk a bérgyilkosság folyamatába. Egy túlélő beszámolója ráadásul akár plusz információkat is adhat arról, miért hiúsult meg az emberölés.

A kutatás több figyelemreméltó eredménnyel szolgált. Érdekesség, hogy minden gyanúsított több lopott járművet használt: másikat autót a végrehajtásnál és másikat a meneküléshez. A szín, a márka, a modell és a gyártási év is mutatott hasonlóságokat. A 27 jármű mindegyike sötét színű – főleg fekete és szürke – volt, márka szerint BMW, Volkswagen és Audi. Ezek nagy sebességű autók, és a lehallgatott beszélgetésekből kiderült, hogy utóbbi fontos szempont az elkövetőknél. A lopott járművek és a gyártási év közötti összefüggés annak köszönhető, hogy a vonatkozó gyártási időszakban mind a Volkswagéneknek, mind az Audiknak voltak biztonsági hibáik, így azokat fejlett eszközökkel könnyű elloponi. Az elkövetők döntő többségben automata lőfegyvereket használtak. Ezzel kapcsolatban a szerzők megjegyzik, hogy a bérgyilkosok menekülés közben nem hátrálnak meg a rendőrökkel szemben, és automata fegyverekkel elérik, hogy megszakítsák a hajszát. A lehallgatásbiztos telefonok (PGP-k) és a jeladók is az elkövetők fontos eszközei, minden esetben titkosított üzenetek és e-mailek útján történt a kommunikáció. Az elemzésből arra lehet következtetni, hogy a technikai felszerelés az előkészületeknél és a végrehajtáskor is fontos.

Az elemzés négyféle segítőtipust tár fel, akik (és amely) szerepet játszanak a bűnügyi forgatókönyvekben: fegyverkereskedők, autóbeszállítók, az úgynevezett kémboltok és maguk a bérgyilkosok. A szerzők utóbbi kettővel foglalkoznak részletesebben, mert a kémüzletekről és az elkövetőkről több információhoz jutottak. A kémboltok a névtelenség és a készpénzes fizetés miatt vonzóak az elkövetőknek, így ezek az üzletek a szerzők szerint tulajdonképpen elősegítik a bűnözést.

A bérgyilkosokat minden esetben számukra ismeretlen személy bízta meg, és a megbízottak a célszemélyt sem ismerték. Volt olyan elkövető, aki videóra vette potenciális áldozatát, miután sms-ben kapott róla információkat. A tettesek nem voltak tisztában azzal, hogy mit tett a célszemély, vagyis, hogy miért „kellene” az illetőnek meghalni. Az egyik vizsgált bűntény érdekessége, hogy a gyanúsítottak nagyon fiatalok voltak, még mindig a szüleikkel éltek, és nem rendelkeztek legális jövedelemforrással. Ennek ellenére bérautókkal cirkáltak,

PGP volt a birtokukban és nagy összegű készpénzért vásároltak jeladókat. Bár ebben az esetben nem sikerült beazonosítani a megbízót, de nem valószínű, hogy a gyanúsítottak saját zsebből fizették ezeket az összegeket.

Összegzőképpen a szerzők megállapítják, hogy cikkük új empirikus betekintést eredményezett a bérnyílások folyamatába, különös tekintettel a kellekre és segítőkre, amelyek (és akik) fontos szerepet játszanak a bűncselekmény sikeres előkészítésében és elkövetésében. A kémboltok és a technikai felszerelések vizsgálata különösen a jövőbeni speciális kutatások és bűnmegelőzési intézkedések számára biztosíthat lehetőségeket. Kiemelik, hogy egyes korábbi szakemberek vélekedésével ellentétben bebizonyosodott, hogy a bűnügyi forgatókönyv-elemzés alkalmazható a bérnyílásoknál mint bűncselekménytípusoknál.

Miután kutatásuk egy földrajzilag szűk területre (Hollandia, azon belül is Amsterdam és Utrecht városai) szűkült, elismerik munkájuk korlátait is.

Minél több információja van a rendőrségnek, annál valószínűbb, hogy közbe fog avatkozni, illetve a lehetséges célpont is értesül – zárja a cikket de Korte és Kleemans, de utolsó mondatként még hozzáteszik: a „legsikeresebb” bérnyílások sem a rendőrség, sem az empirikus kutatások számára nem hagynak nyomokat.

Csizner Zoltán

A „Mindent Látó Közösség”: Videómegfigyelés és hangelemzés a charlestoni Eastside-on

The „All-Seeing Community”: Charleston’s Eastside, Video Surveillance, and the Listening Task

Az amerikai Surveillance Studies Network (Felügyelettel Foglalkozó Tanulmányok Hálózata) internetes folyóiratában, a Surveillance & Societyben megjelent írás a közterületek videófelügyeletét új szempögből vizsgálja: mennyire elkerülhetetlen egy elszegényedett, színes bőrűek által lakott körzetben a videómegfigyelések diszkriminatív volta, illetve mennyire tudja a hátrányos helyzetű réteg is saját előnyére fordítani a közösségi felügyeletet.

A cikk szerzője, Sarah Koellner, a 20. és 21. századi német irodalom, kultúra és média kutatója, aki interdiszciplinárisan érdeklödik a megfigyelés tanulmányozása iránt (Koellner, 2022). Németországi tanulmányai után 2019-től a Charlestoni Főiskolán adjunktus, és germanisztikát oktat. Az elmúlt években rendszeresen publikált az identitással és a migrációval kapcsolatos témákról, illetve a magánélet és a hatalom által gyakorolt felügyelet összefüggéseiről (URL1).

A tanulmányhoz háromfajta, a dél-karolinai Charlestone városához kötődő megfigyelést elemzett a szerző. Elsőként egy körzeten belül működő közösségi videomegfigyelő-rendszert, másodikként egy ugyanerről a körzetről készült dokumentumfilmet, végül a civil járókelők által telefonnal vagy más mobilszközettel rögzített eseményekről készült felvételeket taglalta.

Az első részben a város etnikailag és kulturálisan megosztott Eastside negyedében vizsgálta a videófelügyeleti rendszerek előnyeit és hátrányait, valamint az ezekkel kapcsolatban kialakult véleményeket.

A negyedben kialakult viszonyok jobb megértéséhez mindenekelőtt a város történelmét foglalta össze, az 1670-es alapításától a rabszolga-kereskedelemben betöltött szerepén keresztül a közelmúltban tapasztalt elszegényedésig.¹

A 2010-es évektől az Eastside-on az ingatlanok árai irreális mértékben megemelkedtek, és megjelent egy új, jómódú vevőkör, ami még jobban kihangsúlyozta az egyes társadalmi rétegek közötti különbséget és szakadékot.

A különbségekből eredő súrlódások mellett megjelent a fegyveres erőszak, melynek emblemikus eseménye volt 2019 augusztusában a 41 éves Timothy Haman Jr. meggyilkolása, akit szóváltást követően a saját háza előtt lőtt le egy 18 éves fiú. Az erőszakhullám tovább folytatódott, és 2019 az évtized legvéresebb éve lett, az emberölések száma 34%-kal nőtt.

A charlestone-i rendőrség a polgárok bizalmának visszanyerése érdekében – amit 2015-ben, Walter Scott rendőri intézkedés során történt lelövésével² kezdett elveszteni – új stratégiát fogadott el, melynek része lett a helyi rendőrség és a bűnmegelőzésben érintett társadalmi közösségek közötti együttműködés javítása.

A városban a civilek az általuk üzemeltetett kamerák képeinek megosztásával a közösségi médiafelületeken csoportokba szerveződve végeznek olyan megfigyeléseket, melyek célja a bűncselekmények kiszűrése és a nyomozások támogatása.

A cikk említést tesz a megfigyelés egy sajátos területéről, a hangok elemzéséről, mely során a lövések hangjait próbálják meg kiszűrni a megfigyelt városi zajokból. 2020 januárjában egy ilyen megfigyelés és elemzés vezetett egy utcai lövöldözés rendőrségi nyomozásához.

Koellner kutatásának eredményeként azonban kiemeli a közösségi megfigyelések elfogultságát is. Ugyan a közösségi videófelügyelet lehetősége mindenki

1 Dzsentrifikáció: az egyes városrészekben a korábban ott lakó, gazdagodó középréteg elköltözése, majd a helyükre költöző, jellemzően szociális támogatásra szoruló szegényebb réteg miatt az ingatlanok értékeltelenedése

2 2015. április 4-én Michael Slager helyi rendőr egy intézkedés során, dulakodást követően hátulról lelőtte az 50 éves afroamerikai Walter Scottot. A rendőrt elbocsátották, majd 2017-ben húsz év szabadságvesztésre ítélték ([URL2](#)).

előtt nyitott, de a technikai eszközök elérhetősége és a működtetésük költsége miatt ezeknek a csoportoknak az alapítói és tagjai túlnyomórészt fehér bőrűek. Ebből adódóan az online megfigyelést végrehajtók is túlnyomóan a jómódú fehér bőrűek, míg megfigyeltként jellemzően az afroamerikai közösség tagjai jelennek meg, ami magában hordozza a rasszista előítéletek veszélyeit.

A cikk bemutatja ennek a megosztottságnak a megszüntetésére irányuló egyik kezdeményezést is. A város Hannover Street-i – jellemzően afroamerikaikból álló egyházközösségű – St. John's kápolnájának lelki pásztora 2019-ben gyűjtés és adományozás útján összesen 150 kamerát tett elérhetővé az elszegényedett rétegnek.

A szerző szerint ettől nem csupán a megfigyelések elfogultságának megszüntését remélték, hanem a hatékonyságának növekedését is, mivel a közösség legszegényebb tagjai gyakrabban tapasztalnak saját környezetükben fegyveres erőszakot.

A kamerák számának ilyen módon történt növelése azonban a közösségen belüli egység megteremtése helyett tovább fokozta a megosztottságot a megfigyelők és a megfigyelték között. Ezek a kamerák nagyobb felületen engedtek betekintést az elszegényedett körzet mindennapjaiba, és még több kriminális vagy legalábbis annak látszó eseményt figyeltek meg.

Emellett elmosódtak a határok a felekezet és a központosított hatalom között, és a korábbiaknál szorosabbá vált a kapcsolatuk. A város rendőrfőnöke később már a kamerák regisztrációját, és az azok által rögzített képekhez való hozzáférés lehetőségét kezdeményezte.

A második részben a Mora-Kpai Idrissou³ által rendezett *America Street* (2019) című dokumentumfilmre hívja fel a figyelmet, mely egy afroamerikai boltos, Joe karakterén keresztül mutatja be az afroamerikaiak kirekesztettségét egy olyan – egykor jellemzően általuk lakott – városban, mint Charleston. A film jól érzékelteti a fehér felsőbbrendűség érzésének mind elterjedtebbé és veszélyesebbé válását Amerikában.

A szerző – akinek tudományos tevékenységében jelentős szerepet tölt be a megfigyelések, észlelések művészeti értékelése is – részletesen elemzi az operatóri munkát, a kamera látószögének jelentéseit.

A harmadik részben mutatja be a civilek, járókelők által készített úgynevezett ellen-megfigyeléseket, melyek a hatóságok munkáját megőrkítő, és sokszor szintén a közösségi fórumokon megjelenő felvételek. Ezekben az esetekben

3 Idrissou Mora-Kpai (1967–) Párizsban élő benini filmrendező, dokumentumfilmjei rendszeresen elismeréssel szerepelnek a nemzetközi fesztiválokon. 2013-ban a holland Prince Claus-díjjal tüntették ki globális déli társadalmi változások előmozdítása érdekében végzett művészi eredményeiért (URL3).

a valóság az intézményi szemszöggel ellentétben a szemlélődők optikáján keresztül jelenik meg. Az ilyen tevékenységre – az angol nyelvterületen a felügyeleti megfigyelésre használt surveillance után Steve Mann által megalkotott – sousveillance⁴ kifejezést használják. A rendőri túlkapások bizonyítására felhasznált felvételek közül az afroamerikai George Floyd halálát eredményező, indokolatlanul alkalmazott rendőri erőszak dokumentálása vált a legismertebbé, ami 2020 májusában Amerikában, majd később világszerte tüntetéssorozatokat és zavargásokat eredményezett.

A helyzet fonáksága, hogy a charlestoni Walter Scott meggyilkolását is civil szemtanú által mobiltelefonnal készített felvétellel lehetett bizonyítani. A cikk egyik fő kérdése, hogy valóban hasznosul-e a bűnmegelőzésben, a bűnüldözésben a közösségi videómegfigyelés, és vajon a rendőrség milyen gyakorisággal, milyen célból és milyen hatékonysággal tudja használni ezt.

Erre a kérdésre ugyan adekvát választ nem tudott adni, de megállapítja, hogy a megfigyelés mint eszköz, segíthet feltárni a közösségen belüli súrlódásokat és ellentéteket, mozgósítani a közösség tagjait a fegyveres erőszak ellen, valamint felismerni – és szükség esetén bizonyítani is – a hatalom túlkapásait vagy az elnyomó berendezkedést.

A bemutatott publikáció olvasása mellett érdemes figyelemmel kíséreni a negyedévente megjelenő Surveillance & Society online folyóiratot is, mely vaklektorálás után közöl a megfigyelésekkel, felügyelettel kapcsolatos tudományos tanulmányokat.

Mátés Gábor

Krav Maga – Hogyan véd meg magad fegyveres támadással szemben

Krav Maga – How to defend yourself against armed assault

A könyv írói Imi Lichtenfeld és Eyal Yanilov, a Nemzetközi Krav Maga Szövetség (International Krav Maga Federation – IKMF) alapítói. Előbbi a harcrendszer megalkotója, utóbbi pedig legközelebbi tanítványa (Lichtenfeld & Yanilov, 2001).

Lichtenfeld 1910-ben született Budapesten, ám Szlovákiában nőtt fel és onnan menekült a mai Izrael területére a náci uralom elől. Ő lett az izraeli

4 Egy tevékenység vagy esemény rögzítése az abban részt vevő vagy báméskodó személy által, jellemzően személyes eszközök, például okostelefonok vagy hordható kamerák használatával (URL4).

hónvédelem közelharc instruktora. Szükségét érezte, hogy kifejlesszen egy rendszert, ami képes nagyszámú izraeli katonát gyorsan kiképezni a közelharcra, legyen szó akár fiatalokról, akár idősebb tartalékosokról. A rendszer az egyszerű, ösztönös mozdulatokra támaszkodik, nem pedig a rögzített technikákra. Húsz éven keresztül finomította módszereit és közben az izraeli speciális alakulatok legjobb harcosait képezte ki. Miután otthagyta a katonaságot, fáradhatatlanul dolgozott a Krav Maga polgári lakosság igényeihez való igazításán, fejlesztésén is. Ennek eredményeként a Krav Maga önvédelmi technikáit a legkülönbözőbb korú és fizikai képességekkel rendelkező férfiak és nők használhatják. Lichtenfeld egészen 1998-ban bekövetkezett haláláig tökéletesítette a Krav Maga rendszerét.

Eyal Yanilov, Lichtenfeld legközelebbi tanítványa és jobbkeze. Neki köszönhetően a Krav Maga a világ összes földrészén elterjedt, erősödött és fejlődött. Lichtenfeld megbízta őt azzal a feladattal, hogy írja meg a hivatalos Krav Maga kézikönyvet, melynek eleget is tett és melyet a modern idők és követelmények elvárásaihoz igazított. Yanilov 2010-ben alapította meg a Krav Maga Global szervezetét, ami ma már sikeresen működik Izraelben, a legtöbb EU-tagállamban, Oroszországban, Ausztráliában, Észak-Amerikában, Délkelet Ázsiában és a Távol-Keleten.

Minden országban, ahol aktív Krav Maga Global részleg működik, helyi instruktorok vannak, akik egy igazgató felügyelete alatt végzik oktatói tevékenységüket. Az igazgató felelős a Krav Maga rendszer terjesztéséért, illetve irányítja az adott ország Krav Maga Global szervezetét. A szervezet magyarországi igazgatója Lakatos Péter.

A Krav Maga tehát nem küzdősport és nem is harcművészet, hanem egy önvédelmi rendszer, melyet alapítója több küzdősportból vett elemekből, valamint az emberi reakciók megfigyeléséből és annak továbbfejlesztéséből hozott létre, melyet a szerzők már a könyv elején megvilágítanak. Problémamegoldást tanít, ami az élet bármely területén használható. Segít felismerni a veszélyt, stressz alatt döntést hozni, túljutni az akadályokon és egyszerűsége törekedni.

Az eredeti – Imi Lichtenfeld által megalkotott – Krav Maga két összetevőből épül fel: önvédelemből és kézzel vívott közelharcból. Önvédelem az, amikor váratlanul támadás ér, amire reagálni kell. A technikák védelmet nyújtanak ütések, rúgások, fojtások és egyéb lefogások ellen. Alkalmasként továbbá bottal, késsel vagy maroklőfegyverrel végrehajtott támadások ellen. A kézzel vívott közelharc pedig az, amikor két ember egyenlő feltételekkel, előnyök nélkül áll egymással szemben és megkezdődik közöttük a harc. Ez a Krav Magának egy fejlettebb fázisa, ahol meg lehet tanulni, hogyan lehet gyorsan és hatékonyan semlegesíteni az ellenfelet.

A Krav Maga nemcsak mozdulatokra, hanem megfelelő viselkedésre is tanít. Lichtenfeld a következő pontokban foglalta össze a rendszer legfontosabb alapelveit:

- *Ne sérülj meg!* Magas szintű jártasságot kell szerezni az önvédelem és a támadás visszaszorítása, csillapítása terén.
- *Légy szerény!* Kerülni kell a képességeink fitogtatását és a felesleges konfliktusokat. El kell viselni mások kritikáját, és nem szabad reagálni a provokációkra.
- *Cselekedj helyesen!* A megfelelő helyen, a megfelelő időben kell cselekedni, teljes mértékben kihasználva képességeinket, és mindazokat az előnyöket, amelyeket a közvetlen környezetben lévő tárgyak és körülmények nyújtanak!
- *Szerezz kellő tapasztalatot ahhoz, hogy ne kelljen ölnöd!* Alapvetés, hogy ha valaki meg akar ölni, akkor te öld meg őt hamarabb! Ugyanakkor a Krav Maga gyakorlott alkalmazójának nem kell feleslegesen kárt tennie ellenfelében, képes gyorsan és hatékonyan véget vetni a konfrontációnak. Ezen kívül a környezetben lévő személyekre is ügyelni kell.
- *Tudj különbséget tenni az esetleges támadások veszélyességi szintjei között!* Ennek különösen a fiatalabbak számára van jelentősége, akiknek meg kell tanítani az önkontrollt és az erőszak kerülését úgy, hogy emellett képes legyen a védekezésre. Észszerűen és mértékkel kell válaszolni a fenyegetésekre, támadásokra.

Lichtenfeld az alapelveken túl összefoglalta a Krav Maga technikai végrehajtásnak szabályait is. Bárki a világon, aki Krav Maga instruktorrá válik, az alábbi szabályok mentén köteles oktatni ezt az önvédelmi rendszert.

- Mindig kerülni kell a sérülés lehetőségének kialakulását és a veszélyes helyzeteket. A mozdulatoknak elsősorban védekezésre kell koncentrálniuk.
- A Krav Maga technikái a természetes emberi reakciókon alapulnak.
- A technikák a lehető legrövidebb ideig tartó küzdelemre törekszenek. Minden konfliktusnak egyszerűen és gyorsan kell véget vetni.
- A technikák mindig a támadás erősségéhez legyenek igazítva.
- Minden tárgy felhasználható a védekezéshez és az ellentámadáshoz, amely a közelben elérhető.
- A Krav Magában nincsenek szabályok vagy sportszerű magatartás. Minden áron önmagunk megvédése és a szemben álló fél hatástalanítása a cél.
- Folyamatos gyakorlással el lehet jutni a mereven előírt technikáktól a szabadon rögtönzött cselekvésig.

A könyv alapos részletességgel mutat be védekező és ellentámadó technikákat késsel, bottal, maroklöfegyverrel, gépfegyverrel vagy gránáttal történő

támadással szemben. Részletezi a támadások lehetséges irányát, a kézben tartott fegyver lehetséges helyzetét és az ezekhez igazított technikákat. Mindezt számtalan képpel is illusztrálják a szerzők, melynek segítségével a mozdulatok könnyen lekövethetők.

A mindennapos használatban lévő tárgyak – úgy, mint toll, szék, pénztárca, táska, olló vagy kulcsesomó – támadóval szembeni felhasználási lehetőségeiről is olvashatunk. Elkülöníti a tompa és az éles tárgyakkal történő védekezést. Azt is láthatjuk, hogyan lehet két támadóval szemben hatékonyan megvédeni magunkat, vagy rövid, illetve hosszú bottal a kezünkben harcolni.

A szerzők nem csak a technikai végrehajtásra helyezik a hangsúlyt. Külön fejezetet szentelnek a stressz alatt jelentkező lelki reakciókra és azok kezelésére, tréningezésére is. Kiemelik a mentális tréning jelentőségét. Edzésmódszereket javasolnak a különböző képességek leghatékonyabb elsajátításához, elkülönítve az egyéni és a partnerrel történő edzéseket. Végül pedig felhívják a figyelmet a baleset megelőzésre és az edzés közbeni biztonság megőrzésére.

A Krav Maga a világ minden táján bizonyítottan jól működő – többek között rendőrök számára kifejlesztett és az évek során tökéletesített – önvédelmi rendszer. Különböző divíziói tökéletesen alkalmazkodnak minden ország jogrendjéhez és az adott szervezet feladataihoz. Minden olyan elemet, mozdulatot tartalmaz, amire egy rendőrnek munkája során szüksége lehet, mindemellett segítené a rendőrök mentális felkészülését és kondíciójuk megőrzését is. Érdemes lenne a Krav Magát hivatalosan a rendőri kiképzés részévé tenni.

Felhasznált irodalom

- Boyd, M. A. & Henkin, S. (2022). TOC as a Growing Threat to Regional, Global Security. *Global Security Review*, 8, 32–35.
- Imi Sde-Or (Lichtenfeld) & Yanilov, E. (2001). *Krav Maga – How to defend yourself against armed assault*. Dekel Publishing House.
- de Korte, L. R. & Kleemans, E. R. (2022). Contract Killings: A Crime Script Analysis. *Trends in Organized Crime*, 25(2), 130–143.
- Koellner, S. (2022). The „All-Seeing Community”: Charleston’s Eastside, Video Surveillance, and the Listening Task. *Surveillance & Society*, 20(1), 47–63. <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/14266/10069>
- Kukucka, J. & Dror, I. (2022). *Human Factors in Forensic Science: Psychological Causes of Bias and Error*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/8pqyt>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Sarah Koellner. <https://www.sarahkoellner.com/pagecv>

URL2: *Former South Carolina officer gets 20-year sentence for fatal shooting of Walter Scott.* <https://www.pbs.org/newshour/nation/former-south-carolina-officer-gets-20-year-sentence-for-fatal-shooting-of-walter-scott>

URL3: *Idrissou Mora Kpai Biography.* <https://africanfilmny.org/directors/idrissou-mora-kpai/>

URL4: *Meaning of sousveillance in English.* <https://www.lexico.com/definition/sousveillance>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Erdélyi K., Zsákai L., Dulai P., Csizner Z. & Mátés G. (2022). Nemzetközi Rendészeti Figyelő VII. *Belügyi Szemle*, 70(9) 1855–1872, <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.7>

Egy kamion – 71 halott Kegyetlen, profitorientált embercsempészek, akik nem válogatnak a módszerekben

One truck – 71 dead
Cruel, profit-driven smugglers who are indiscriminate
in their methods

Hertelendi Lajos

Dr. kooperatív szerkesztő, rendőr alezredes
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztőség
hertelendi.lajos@bmszsf.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a 71 halálos áldozattal járó, a sajtó által „halál furgon” ügyként emlegetett tragédiával foglalkozik. Az eset nagy médiavisszhangot kapott, számtalan cikkben foglalkozott a nyomozással a magyar és a külföldi sajtó is. Azt, hogy a rendőrség milyen nyomozati cselekményeket folytatott, milyen eredményre jutott a büntetőeljárás a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (KR NNI) állományában dolgozó kolléga által készített diplomamunka anyagán keresztül mutatom be.

Módszertan: A tanulmány leíró jellegű elméleti kutatás.

Megállapítások: A tanulmány olyan érdekes bűnesetet dolgoz fel, amely ismételten rávilágít a szervezett bűnözés kérdéskörére, a gátlástalan és embertelen bánásmódra, amelyekkel az embercsempész csoportok, milliós haszonra szert téve, szinte háborút folytatnak a határon szolgálatot teljesítő rendvédelmi erőkkel a profitért, nem törődve az emberi méltósággal és az élethez való joggal.

Érték: Az eset feldolgozása szélesebb közvélemény körében is érdeklődésre tarthat számot, de az olvasók, a kutatók és a hallgatók is profitálhatnak a feldolgozásából.

-
- 1 Bányi Péter rendőr őrmagy a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Nemzetközi Bűnözés Elleni Főosztály I. Bűnüldözési Osztály osztályvezető-helyettese által készített diplomamunka, amely „Az embercsempészség bemutatása a szervezett bűnözés oldaláról a 71 halálos áldozattal járó »parndorfi-eset« kapcsán” címmel készült.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, embercsempészet, halálkamion, profit

Abstract

Aim: I am dealing with the tragedy involving 71 deaths, referred to by the press as the ‚death van’ case. The case received a lot of media coverage, with numerous articles in the Hungarian and foreign press. I present the investigative actions taken by the police, the results of the prosecution and the international cooperation through a thesis prepared by a colleague from the KR NNI (National Investigation Bureau of the Rapid Response and Special Police Service).

Methodology: The study is descriptive theoretical research.

Findings: The study reveals an interesting criminal case which highlights once again the issue of organised crime, the unscrupulous and inhumane treatment of people smuggling groups, who gain millions in profit, almost waging war on the non-profit police forces serving at the border, with no regard for human dignity and the right to life.

Value: The processing of the case may also be of interest to the wider public, but readers, researchers and students can also benefit from it.

Keywords: organized crime, human trafficking, death truck, profit

A bűnügyi szolgálat területén hosszú éveket töltöttem el a városi, megyei, bűnügyi szakterületen, később pedig a határőrség bűnügyi és felderítő szerveinél, amelynek során rengeteg bűnesettel találkoztam. Számos sértettet, tanút, gyanúsítottat hallgattam ki, és számos sorsot, élettörténetet ismertem meg. A 2002-es évben – még Magyarország EU-s csatlakozását megelőzőleg – egy olyan külföldiekből álló szervezett bűnözői csoportot sikerült kollégáimmal elfognunk, és rájuk bizonyítanunk a bűnszervezetben elkövetett embercsempészetet és más bűncselekményeket, amely események már akkor előrevetítették, hogy ezen a területen Magyarország bűnüldözési hatóságainak komoly feladatai lesznek a jövőt illetően is. Aktív, 2010-ig terjedő bűnügyes pályafutásom során, akár a rendőri vagy a határőri munkámra gondolok, és a sértetti vagy az elkövetői oldalt tekintem át, sok – erőszakos – bűncselekmény felderítésében vehettem részt, mégis a 2015. augusztus 26-i, „parndorfi-eset” az eddigi legborzasztóbb, legkegyetlenebb és egyben leggátlástalanabb elkövetési mód volt az, amelyről már csak közvetett módon, a tudományos és szakmai munka látcsövén keresztül a sajtóból, és a bűncselekmény lezárása után, az esetet feldolgozó kolléga segítségével találkoztam, de erre nincsenek szavak.

„Nem adhat nekik vizet, nincs semmi! Csak vezessen, és ha meghalnak, akkor majd Németországban kirakja őket az erdőben! [...] Azt akarom, hogy haljon meg mind! Ezt akarom! [...] Nem nyithatja ki az ajtót, ő nem teheti!” – hangzottak el a bűncselekménnyel később meggyanúsított afgán állampolgár szavai 2015. augusztus 26-án, amikor bolgár bűntársa beszámolt neki a – későbbi – „halálkamionba” bezárt, már hosszú ideje segítségért könyörgő, üvöltő gyermekek, nők és férfiak jajveszékeléséről.

A bűntény kapcsán a bűnügyi gépezet maximális fordulatszámokon működött az első pillanattól fogva. A gyors és hatékony együttműködés, információgyűjtés eredményeként, amelyet közel 80 kolléga végzett el, más eredményre nem is lehetett jutni, mint arra, hogy az alapos gyanú szövege az elfogott szervező esetében az alábbiak szerint szólt: az „*általa elkövetett cselekmény alkalmas felbujtóként, különös kegyetlenséggel, több ember, részben 14. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés büntetvének megállapítására*”. A gyanúsítás szövegét közlő rendőr kolléga így jellemezte a közlés után látott nonverbális és verbális kommunikációt: „*Az elkövető arcára fagyott mosolyt és döbbenetet nehéz lenne szavakba önteni, még a jelen lévő meghatalmazott védő is lesütött szemmel csak annyit tudott hozzáfűzni, hogy Örnagy Úr! Ez rosszabb, mint amire számítottunk*”.

Azt gondolom, hogy a szervezett bűnözés és bűnszervezet fogalmai, a bűnelkövetés kérdése ebben az esetben meg sem kérdőjelezhető. Csak gondoljunk bele a 71 elhunyt személy különböző származására, életkorára, az egy közösségbe történő megszervezésükre, egybeterelésükre, majd szállításuk végrehajtására, és mindezt úgy, hogy már a kamionba történő elhelyezésük pillanatában sem sok remény volt arra, hogy élve szállhatnak ki a gépjárműből, amelyen a levegővételi lehetőség a nullával volt egyenlő. Mindezek után másnap gátlástalanul további 65 embert hasonló felépítményű gépjárművel és módszerrel szállítottak szintén Ausztriáig, amelynek során csak azért nem torkollott tragédiába a szállítás, mert sikerült a felépítményen lyukat ütni, és az ajtót több alkalommal is kirúgni a migráns személyeknek.

A szervezett bűnözés meghatározása

A szervezett bűnözésnek nincsen általánosan elfogadott definíciója. Magát a jelenséget mégis többen, többféle megközelítésből próbálták azonosítani, jellemezni hazánkban is.

Dános Valér (1996) társadalmi és kriminológiai megközelítése szerint „*A szervezett bűnözés egy adott társadalom össz-bűnözésének sajátos alstruktúrája,*

amelyet azoknak a hivatásos bűnözőknek a bűncselekményei képeznek, akik valamely bűnöző társulás tagjaként (vezetőjeként) tervszerűen, tagolt munkamegosztás, és magas fokú konspiráció mellett valósítják meg bűncselekményeiket”.

Korinek László (1996) fogalma alapján „a hatályos jogszabályok szerinti tiltott szükségletek kielégítésére irányul, a lehető legkisebb kockázatvállalás mellett a leggyorsabb és a lehető legnagyobb profitra törekszik, a bűnözői csoportokon belüli szakosodás, specializáció figyelhető meg, a szervezett bűnöző tevékenységét „foglalkozásként űzi, és nem is áll szándékában, hogy törvényes úton biztosítsa a létfenntartását”, jellemző az erőszak, a bűnöző társulás tevékenysége során. Ez érdekérvényesítést és fegyelmezést egyaránt szolgálhat, - megfigyelhető a legális és illegális tevékenységek egyidejű jelenléte, a tevékenység nemzetközi, határokon átnyúló jellege”.

Természetesen további fogalmi meghatározások is születtek a szervezett bűnözés meghatározása kapcsán, viszont e két fogalom az embercsempészet minden tevékenységi formájának gyakorlati megjelenését átfogja. A fogalom tisztán látása érdekében a szervezett bűnözés céljának ismerete sem hagyható figyelmen kívül.

A szervezett bűnözés céljai

A szervezett bűnözést, illetve annak célrendszerét főként a gazdasági életből átvett alábbi fogalmi ismérvekkel határozhatjuk meg:

- Extraprofit elérése. Szervezettségi szinttől, mérettől, tevékenységtől függetlenül valamennyi bünszervezet extraprofit realizálására törekszik. Ezen cél elérésének van alárendelve a szervezet kialakításának modellje, a végrehajtandó bűncselekmények kiválasztása, a résztvevők létszáma, az infrastruktúra kiépítése, valamint a szervezeten belüli elosztási viszonyok meghatározása.
- Monopolhelyzet kialakítása. Alapvető gazdasági törvényszerűség, hogy aki az adott piacon monopolhelyzetet élvez, lehetősége nyílik a kereslet-kínálat viszonyának befolyásolására, ezáltal az árak meghatározására. A monopolhelyzet torzítja, esetenként kizárja a piacgazdaságra jellemző, nagyjából azonos esélyeken alapuló versenyhelyzet létrejöttét. A monopolhelyzet szándékos kialakítása során találkozhatunk leggyakrabban a bünszervezet erőszakos arculatával. A legális piaci szereplő számára az ilyen esetekben válik nyilvánvalóvá, hogy bűnözői csoporttal került kapcsolatba.
- Legális gazdasági struktúrák felhasználása. Nyilvánvaló tény, hogy a szervezett bűnözés mélyen konspirál valódi természetének elfedése érdekében, viszont létkérdés számára, hogy a bűnös úton szerzett javakat a legális

gazdaságba átmentve, azt tisztára mossa, illetve újabb extraprofitra tegyen szert az immár legálisan működő gazdasági vállalkozásai nyomán. Az így létrejövő gazdasági egységek a betéti társaságtól, a transzkontinentális nagyvállalatig terjedhetnek.

- Strukturált bűnözés. A szervezett bűnözés – mint ahogyan a nevében is szerepel – minden esetben egyfajta struktúrát, hierarchikus feltételt eredményez. A szervezeti struktúra tagoltsága függ a bűnszervezet fejlettségi szintjétől, a résztvevők létszámától, illetve a tevékenységi körtől. Jelentős hatása van a bűnszervezet működési hatékonyságára az úgynevezett holdudvarnak, mely olyan külső támogatókból áll – jogászok, pénzügyi-gazdasági szakemberek, kormányzati, közigazgatási szférában részt vevők –, akik nem tagjai a bűnszervezetnek, de magas fokú képesítésük, képességük, széles körű kapcsolatrendszerük felhasználásával támogatják a bűnszervezetet annak stratégiai céljai elérésében.

E négy általános jellegű ismérv segítségével behatárolhatók azok a bűnözői csoportok, melyek átléptek egy szervezési szintet, és velük szemben mélyebb, részletesebb vizsgálatra van szükség annak érdekében, hogy eldönthető legyen valóban szervezett bűnözői csoporttal állunk szemben (Sárkány, 2012).

Embercsempész bűnszervezetek jellemzői

A KR NNI által folytatott eljárások tapasztalatai alapján az embercsempész bűnszervezetekkel szemben az alábbi jellemző sajátosságok állapíthatók meg.

- Összetételüket tekintve az embercsempész-szervezetek elsősorban vérségi (rokon) vagy etnikai alapon szerveződnek. A bizalom alapját a származási kötelék, a közös eredet, az azonos gyökerek határozzák meg. Az embercsempészes elkövetésében szervezői és irányítói szerepkörben tevékenykedők származási országa többségében megegyezik a csempésztett személyekével (afgán, koszovói, albán, pakisztáni), és a bűnszervezetek tagjai az illegális migráció útvonalán elhelyezkedő országok mindegyikében jelen vannak. A szervezett bűnözői csoportok nem túl tagoltak, a vezető személyéhez kapcsolódik néhány bizalmi személy, akik közvetlenül kapcsolatot tartanak az elkövetés folyamata során megjelenő kiindulási, tranzit- és célországokban lévő személyekkel, akiknek feladata az alábbi tevékenységekre osztható:
 - toborzó személyek a kiindulási országban;
 - szállító személyek és szállást biztosító személyek a szomszédos országban (Románia, Szerbia, Horvátország);

- a zöldhatáron való átjutást biztosító személyek (sétáltatók);
 - a továbbszállítást végző (magyar vagy a célországból ideérkező külföldi) személyek;
 - esetlegesen a továbbszállítás megszervezéséig elszállásolást biztosító személyek (magánház tulajdonosa, panzió, hotelek munkatársai);
 - a célországokban az illegális migránsokat fogadó személyek.
- Céljaik. A csoportok alapvető célja a vagyoni haszonszerzés, amely a csoportok erősségét és gyengeségét is meghatározza. Erősségük abban rejlik, hogy minél nagyobb számú migránst tudnak eljuttatni a célországba annál nagyobb bevételre tesznek szert.
 - Iskolázottság, műveltség. A bűnszervezetek tagjai általában 18 évnél idősebbek, a felső korhatár azonban egyre inkább kitolódik. Az elkövetők iskolai végzettsége általában igen alacsony.
 - Konspirációra törekvés. A bűnszervezet tagjai egymás közötti kommunikációjuk során is fokozottan figyelnek a konspirációra. Az általuk használt technikai eszközön (mobiltelefonok, rádiók) a lehető legszükségesebb információk hangoznak el, és nagy részben azok is előre megbeszéltek „virágnyelven”. A különböző kommunikációs eszközöket gyakran cserélik, úgynevezett „munkatelefonokat” használnak, valamint kombinálják az eszközök alkalmazását², továbbá egyre több elkövető tudatosan használ az ellenőrizhetőség megnehezítése miatt különböző internetalapú infokommunikációs platformokat.³

A személyes megbeszéléseket, találkozókat általában félreeső, jól belátható te-repszakaszokon vagy kis forgalommal bíró kávézóknak, pubokban, éttermekben, esetleg magánlakásokon hajtják végre. A konspirációs törekvéseket jól mutatja, hogy az embercsempész-szervezetek is – lehetőségükhöz képest – igyekeznek a végrehajtói körben is viszonylag állandó tagokkal, megbízható, „kipróbált” emberekkel dolgoztatni.

A migránsokat „eligazítják”, így gyakran valótlan tartalmú vagy kevés konkrét adatot tartalmazó vallomást lehet tőlük beszerezni.

A bűncselekmények résztvevői a telefonjaikat és járműveket rendszeresen cserélik, a sétáltatók gyakran csuklyát vagy maszkot viselnek, megnehezítve ezzel a beazonosításukat. Folyamatosan figyelik és reagálnak a hatósági tevékenységekre,

2 Például az elkövetés folyamatában nem ritka, hogy az induláskor a kapcsolatfelvétel mobiltelefonon vagy interneten kezdődik, de az elkövetés ideje alatt megtörténik a munkatelefonok vagy rádió adó-vevők kiosztása, és a párbeszéd már csak ezen az eszközökön zajlik.

3 Például Viber, WhatsApp, Messenger, Facebook stb.

új útvonalakat és módszereket keresnek és fejlesztenek ki a csempészés sikeres végrehajtása érdekében.⁴

- Korrupcióra törekvés. A bűnszervezetek tagjai folyamatosan törekednek a hivatalos személyek megvesztegetésre. Ezek jellemzően a határátkelőhelyeken dolgozó hivatásos dolgozók, akiktől pénzért várják el a feladatukba tartozó ellenőrzés vagy adott esetben intézkedés mellőzését, „elmulasztását”.
- „Alkalmazottak”. A szállításokban sofőrként szerepet vállaló személyek körében az elmúlt időszakban jelentősen megnőtt a román és a bolgár sofőrök száma, de jelen vannak a célországok területén élő, ott már valamilyen huzamos tartózkodási jogcímmel rendelkező (szír, afgán, pakisztáni, tunéziai) személyek is. Az utóbbi időszakban az embercsempész szervezők egyik legnagyobb problémájává vált a megfelelő számú sofőr beszerzése, ezért gyakran rutintalan, első bűncelekményt elkövető sofőröket alkalmaznak, bérelt autókat vesznek igénybe⁵. A sofőrök állampolgársági kategóriája is rendkívül változatos. A magyar elkövetők mellett megtalálhatók szerb, horvát, szlovák, osztrák, német spanyol, dán, olasz, szlovén, francia, svájci állampolgárságú elkövetők is. A sofőrök mellett kísérorautókkal (elő- és utófutó) törekednek a szállítás biztosítására, annak a célországba történő sikeres megérkezésére.
- Vagyonkezelés. A pénzek mozgatását a szervezet tagjai igyekeznek olyan módon megoldani, hogy az az ellenőrzést végző szervek részére lehetőleg láthatatlan maradjon. Ezért a pénzcsera elsősorban kézből-kézbe⁶ történik. Amennyiben a személyes találkozó nem megoldható, akkor a legkedveltebb pénzáttalási forma a Western Union és a MoneyGram⁷ szolgáltatás, ugyanakkor a legrégebb és legkonspiratívabb módszer a „letétbe helyezés”⁸ is igen jellemző.

4 Például határterületen nagy teljesítményű terepjárókkal történő szállítás a mélységi átrakóhelyhez, olasz honosságú „kulcsos autók” szállítójárműként történő alkalmazása, nemzetközi buszon, teherautóban történő szállítás stb.

5 Ennek következményeként egyre több olyan közúti balesetet regisztrálnak, amikor a sofőr vezetői rutintalansága, fáradtsága miatt balesetet okoz, és a személygépkocsiban, mikrobuszban utaztatott migránsok súlyos sérüléseket szenvednek, illetőleg elhaláloznak.

6 Az utóbbi időben elsősorban az ázsiai bűnszervezetek esetében volt megfigyelhető, hogy ilyen pénzfutári feladatok végrehajtására előszeretettel alkalmaznak fiatal nőket.

7 Ezen szolgáltatás révén lehetőség nyílik arra, hogy a világ bármely országából rendkívüli gyorsasággal küldjenek bárki részére bármekkora összeget. Az ilyen átutalások esetén előre megbeszélt nevek és kódok segítségével történik a pénz felvétele. A pénzfelvétel nem a szervezők, hanem a végrehajtók vagy az általuk megbízott irreleváns személyek hajtják végre, így a pénzváltóknál esetleg elhelyezett kamerafelvételek sem értékelhetők.

8 Például Törökországban és Görögországban olyan utazási irodák működnek, ahol a migránsok letétbe helyezik a csempészésért járó pénzt, amit csak a célországba kiérkezéskor vagy a tranzitálás különböző fázisaiban kap meg a csempész. Ez garantálja az „üzletet” migráns és csempész között. Ezért sok esetben nincs is szükség pénztalálásokra, hiszen a csempész egyszerűen besétál a bizalmi letéteshez és felveszi a pénzt, így bizonyítékok sem keletkeznek.

A szervezők a pihentetők, sétáltatók, szállítók és egyéb segítők részére ritkán fizetik ki egy összegben a bűncselekmény elkövetéséért járó összeget. Általában előleget és az elkövetéssel járó költségeket fizetik ki előre⁹. Bevett szokás, hogy a szállítók a célországot elérve és a migránsokat megadott helyen kitevé, azonnal jelentik a sikeres „lepakolás” megtörténtét a szervezőnek, aki az információt a migránsokon keresztül ellenőrzi. Csak sikeres szállítás esetén történik meg a teljes összeg kifizetése, vagy még aznap vagy a szállításból hazaérkezést követő legrövidebb időn belül. Ebben az esetben a szállítást végzők közül egy személy kapja meg a teljes összeget, aki gondoskodik a többi résztvevő felé történő továbbosztásról.

A fenti ismérvek összegyűjtése több éves, kitartó, professzionális nyomozói munka eredménye, a KR NNI illetékes munkatársainak, szakembereinek kitűnő tevékenységét, elhivatottságát bizonyítja.

A 71 halálos áldozattal járó „parndorfi-eset” bemutatása

A 2015 első félévében tapasztalt egyre fokozódó migrációs nyomás hatására a Kormány 2015. június 17-én döntött a magyar-szerb határszakasz fizikai lezárásáról. Az Országgyűlés 2015. július 6-án fogadta el az államhatárról szóló törvény módosítását tartalmazó 2015. évi CXXVII. törvényt, amely szerint Magyarország határvonalától számított tíz méteres sáv „az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmények” építése, telepítése és üzemeltetése céljából igénybe vehető.

Ennek értelmében 2015. július 13-án Mórahalom térségében megkezdődtek a kerítésépítési munkálatok. A határ lezárásának hírére, valamint a határterületen ténylegesen megkezdett munkálatok hatására egyre több migráns érkezett a magyar-szerb határra, hogy a kerítés megépítésének befejezése előtt, vagyis a tényleges fizikai határzár bevezetését megelőzően Magyarországon keresztül tovább folytassák útjukat a célország felé. A többeszes nagyságú, szerb-magyar határterületre érkező illegális bevándorló szállítását az embercsempészek minél nagyobb rakodótérrel bíró tehergépjárművekkel próbálták megoldani. Kihasználva az „utasok igyekezetét” és kiszolgáltatott helyzetét, a járművekbe egyre több és több személyt zsúfoltak az életet, testi épséget, személy- és vagyonbiztonságot nem kímélve, pusztán az óriási anyagi haszonszerzés, az extraprofit elérése érdekében.

9 Például autópálya-matrica, gépjárművek kölcsönzési díja, üzemanyagköltség stb.

Az eset leírása

2015. augusztus 27-én 14.00 óra körüli időben az osztrák társszervektől hivatalos értesítés érkezett Magyarországra, miszerint az A4-es autópálya Bécs irányába tartó szakaszán (Parndorf település közelében), az autópálya leállósávjában egy elhagyott zárt, hűtős felépítményű, „Z” ideiglenes magyar forgalmi rendszámú, Volvo típusú tehergépjárművet találtak a szolgálatban lévő rendőrjárőrök, melynek elsődleges átvizsgálása során annak rakterében legkevesebb 20 fő halott személyt találtak. A tehergépjármű utasterének átvizsgálása során előkerült egy gépjármű adás-vételi irat, mely alapján a jármű egy S. K. H. monogramú személyhez, illetve a vásárlás helye alapján Kecskemét városához köthető. Bár az elhalálozás helye ekkor még ismeretlen volt, az osztrák hatóság értesítésében foglaltak alapján – a csempészármű magyarországi kötődése miatt – alapos gyanú merült fel arra vonatkozóan, hogy a járműben megtalált elhunytak csempészése Magyarországon keresztül történt, ezért a KR NNI Nemzetközi Bűnözés Elleni Főosztály Illegális Migráció Elleni Osztályának vezetője soron kívüli nyomozást rendelt el a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 353. §. (1) bekezdésbe ütköző, és (2) bekezdés a) pontja, valamint a (3) bekezdés a) és d) pontjai szerint minősülő – az államhatár átlépéséhez, több személynek segítséget nyújtva, a csempésztett személy sanyargatásával, üzletszerűen – a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § 1. pontjára figyelemmel, bünszervezetben elkövetett embercsempésztés bűntett elkövetésének megalapozott gyanúja miatt. És ezzel egy időben „beindult a gépezet”.

Az osztrák hatóságok által rendelkezésünkre bocsátott adatok alapján azonnal ellenőrzésre került a kérdéses jármű, és az útvonalkövetés alapján megállapításra került, hogy a gépjármű folyamatos haladás mellett az M5, M0 és M1 autópályákon közlekedett Hegyeshalom irányába. A beszerzett információk megerősítették annak gyanúját, hogy a járművel Kecskemét kiindulási hellyel, a szerb-magyar államhatár közelében Magyarországra illegálisan bejutatott harmadik országbeli állampolgárokat vettek fel, és őket a fent említett útvonalon Ausztria területére szállították. A bűncselekmény elkövetéséhez használt „Z” ideiglenes forgalmi rendszámmal felszerelt gépjármű tulajdonjogának ellenőrzése érdekében azonnal sor került a Kecskeméti Járási Hivatal megkeresésére, ahol megállapításra került, hogy a kérdéses Volvo FL608 típusú tehergépkocsit 2015. augusztus 24-én egy lajosmizsei kft. értékesítette a későbbi gyanúsítottak részére. A már rendelkezésre álló információkon keresztül további adatok és konkrét bizonyítékok kerültek beszerzésre, amelyek az embercsempésztés-szervezetben lévő vezetők és tagok beazonosításához vezetett.

Mindeközben folyamatos információcserét folytattunk az osztrák társszervekkel, akik 2015. augusztus 27-én 20.00 óra körüli időben hivatalos feljegyzésben tájékoztattak bennünket a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható személyek – G. M. I., S. K. H. és T. G. T. bolgár állampolgárok, valamint L. S. afgán állampolgár – adatairól, továbbá arról, hogy velük szemben európai elfogatóparancs kiadása, valamint azoknak a magyar hatóságok felé történő megküldése folyamatban van. A kapott adatok alapján több rendőri szerv kezdte meg a látókörbé került személyek azonnali priorálását, bejelentett lakcímük ellenőrzését, valamint tartózkodási helyük megállapítását, továbbá széles körű adatgyűjtést folytattak a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható további személyek beazonosítása és elfogása érdekében.

A büntetőeljárás elősegítése, a szükséges bizonyítékok beszerzése és a nyomozás eredményes befejezése érdekében a Kecskeméti Járási Ügyészség, amely végig a „nyomozás uraként” járt el az ügyben, és képviselte később a vádat – ebben a minden bizonnyal több szempontból is embert próbáló időszakban, akár a határeseményeket, akár magát az ügyet tekintjük –, nem kis konfrontációnak tette ki magát.

Az elfogott bolgár, arab származású személyekkel szemben megalapozott bizonyítékok és adatok álltak rendelkezésre, amelynek eredményeként előzetes letartóztatásuk elrendeléséhez kétség sem fért. A „telefonanú” is eredménnyel működött közre az eset kapcsán, hiszen 2015. augusztus 28-án bejelentés érkezett, mely szerint a bejelentő érdemi információval tudott szolgálni a Parndorf közelében megtalált teherautóval kapcsolatban. A bejelentő elmondta, hogy Bécs irányából tartott Magyarországra 2015. augusztus 27-én, amikor a Bécs felé tartó sávban 10.00–10.20 óra körüli időben – Parndorf környékén – egy személyt látott gyalogolni a zajszigetelő fal mellett, valamint látott a leállósávban egy gőzölgő elejű, zárt, régi típusú teherautót, melyet fényképről a „Z” forgalmi rendszámú Volvo teherautóval egyezőként azonosított. Később a tanú személyesen, fényképről történő felismerésre bemutatás során I. N. S. bolgár állampolgárban ismerte fel nagy bizonyossággal azt a személyt, akit az osztrák autópályán látott sétálni Bécs irányába.

A magyar eljárással párhuzamosan Ausztriában is folyt a nyomozás, ahol több emberen elkövetett emberölés miatt rendeltek el ez ügyben nyomozást. Mind az osztrák hatóságoktól, mind az Europol csatornán keresztül több más Európai Uniói tagállamtól áradtak az ügyben az információk, melyeket összevetve a magyarországi nyomozás során beszerzett adatokkal, információkkal, bizonyítékokkal körvonalazódott az a kép, hogy a 71 személy halálának bekövetkezésében „szerepet játszó” gyanúsítottak egy határokon átnyúló, több országot érintő embercsempész-bűnszervezet tagjai. A bűnszervezet azonosított

tagjainak elfogása és őrizetbe vétele, majd előzetes letartóztatásba helyezésük ugyan megtörtént, de továbbra is tisztázásra várt a legfontosabb kérdés – a kinek mi volt a szerepe az elkövetésben, vannak-e további bűntársak, milyen bűncselekményeket követtek el kérdések mellett –, hogy hol, melyik ország területén következett be a 71 csempészett személy elhalálása.

Tekintve, hogy ennek megállapítása szakértői kérdés, mely figyelemmel a halottak számára, megtalálási körülményükre az általános eljáráshoz képest komplexebb, bonyolultabb, hosszabb ideig tartó folyamatot feltételezett, ezért arra kellett törekedni, hogy a magyar nyomozást mindenre kiterjedően, jog- és szakszerűen alkalmazott eljárási cselekményekkel és intézkedésekkel úgy hajtsuk végre – az emberölés Magyarországon történt elkövetésének megállapítása esetén is –, hogy a széles körben beszerzett adatok alkalmasak legyenek a megfelelő tényállás bizonyítására és az elkövetők felelősségének megállapítására.

Az osztrák nyomozásban beszerzett szakértői vélemények alapján megállapítást nyert, hogy a „Z” forgalmi rendszámú Volvo FL608 típusú hűtőkamionban szállított 71 illegális migráns személy halála a szállítás során már Magyarország területén – legkésőbb a beszállításukat követő három óra elteltével – következett. Ezért az L. S. afgán és S. K. H., G. M. I., T. V. B., valamint I. N. S. bolgár állampolgárságú személyekkel szemben folytatott osztrák büntetőeljárás átadását az Osztrák Köztársaság Szövetségi Igazságügyi Minisztériuma felajánlotta Magyarországnak, mely felajánlást a Legfőbb Ügyészség Kiemelt Katonai Ügyek Főosztálya 2015. november 05-én elfogadta, így ettől kezdve joghatósággal rendelkezünk az emberölés bűncselekmény vizsgálatára. Ezen kívül további büntetőeljárás átvételére vonatkozó felajánlás történt az osztrákok részéről: az Osztrák Köztársaság Eisenstadti Államügyészség az előbbiekben jelölt S. K. H. és T. V. B. bolgár elkövetők vonatkozásában, az osztrák Gols településen 67 migráns jogellenes szállítása kapcsán 2015. augusztus 27-én indult büntetőeljárás átadására tett felajánlást, melyet a Legfőbb Ügyészség Kiemelt Katonai Ügyek Főosztálya 2015. december 03-án fogadott el. Ezen büntetőeljárás egyesítésre került a magyar ügyhöz.

Összegezve azonban elmondható, hogy a szakértői vélemény szerint a 14,26 m² rakterületű hűtőkocsiba beszállított 71 fő halála „különösen gyötrelmes, az élet kioltásával együtt járó kegyetlenséget meghaladó szenvedéssel” következett be. Az elkövetők a migránsok beszállítását követő kb. 50 perc elteltével már pontosan tisztában voltak azzal, hogy a raktérben lévők levegőhiány miatt, az életükért küzdve dörömbölnek, üvöltöttek, továbbá a gépjármű felépítését ismerve azt is nagyon jól tudták, hogy csakis külső segítséggel lehetséges az ajtó kinyitása. Mindezek ellenére a négy gyanúsított egyike sem tett

az ellen semmit, hogy ez a tragédia bekövetkezhesen, sőt a lebukás veszélye és – a sikertelen szállításból adódó – az extraprofittól elesés tudata miatt inkább – belenyugodva magatartásuk lehetséges következményébe – megkísérelték a szállítás befejezését. Végül a kép összeállt, a több ország bűnügyi szerveit is érintő bűncselekmény felderítése, a bizonyítékok rendelkezésre állása, a vallomások alátámasztották a meghalt 71 fő könyörtelen módon történő megölését, amely alapján a bíróság tényleges életfogytiglani szabadságvesztéssel sújtotta az elkövetőket.

Szinte biztosak lehetünk abban, hogy a szervezett bűnözés hazai és nemzetközi szintű további erősödése várható, amely egyrészt a csoportokon belüli létszámnövekedést, valamint a csoportok határokon átnyúló terjeszkedését takarja. A Europol Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) jelentése szerint az Európai Unió területén működő ismert bűnszervezetek száma az elmúlt négy évben 5000-re emelkedett a korábbi 3600-ról, ami jól mutatja a szervezett bűnözés terjeszkedését és az ellenük küzdő hatóságok eredményességét. A jelentés szerint a bűnszervezetek működése egyre inkább nemzetközi jelleget ölt, kiváló kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, és a legmodernebb eszközökkel, technikákkal bírnak. Továbbra is a kábítószer-kereskedelem jelenti még mindig a legnagyobb piacot a bűnszervezetek számára, de a „klasszikusnak” mondható szervezett bűnözői tevékenységek mellett egyre nagyobb fenyegetést jelent a kiberbűnözés is. A jelentés ugyanakkor kitér arra is, hogy az illegális migrációval összefüggésben megnőtt az emberkereskedelemmel, embercsempészetrel foglalkozó bűnszervezetek száma.

Mint láthatjuk a szervezett bűnözés él és virul, mellyel szembeni hatékony fellépésre, komoly európai összefogásra és széles körű együttműködési formákra van szükség mind az EU-tagállamok, mind egyéb országok bűnüldöző és igazságszolgáltatási hatóságai között.

Felhasznált irodalom

- Dános V. (1996). A szervezett bűnözés. In Falus J. (Szerk.), *Kriminológiai ismeretek* (pp. 221–225). Corvina Kiadó.
- Korinek L. (1996). A szervezett bűnözés lényegi elemei. In *Harmadik Magyar Jogászegyülés, Balatonfüred, 1996. május 17–19.* Magyar Jogászegylet.
- Sárkány I. (Szerk.), (2012). *A szervezett bűnözés kézikönyve.* Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hertelendi L. (2022). Egy kamion – 71 halott. Kegyetlen, profitorientált embercsempészek, akik nem válogatnak a módszerekben. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1873–1885. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.8>

Zsarolóvírusok és a No More Ransom projekt

Ransomwares and the No More Ransom project

Halász Viktor

rendőr százados
Készenléti Rendőrség,
Nemzeti Nyomozó Iroda

Absztrakt

Cél: Az írás célja a zsarolóvírusok kategóriáinak, főbb működési elveinek, valamint a zsarolóvírusokkal szembeni fellépés érdekében az Europol által létrehozott No More Ransom projektnek a bemutatása.

Módszertan: A zsarolóvírusokkal kapcsolatos adatokat egyrészt a témában készült tanulmányok és felmérések feldolgozásával, másrészt pedig az ilyen bűncselekmények nyomozása és a nemzetközi bűnügyi együttműködés során szerzett személyes tapasztalatok útján gyűjtöttem.

Megállapítások: Az utóbbi években a zsarolóvírus fertőzések száma folyamatosan nőtt, a bűnözők által alkalmazott módszerek fejlődtek, az ilyen támadásokkal okozott kár pedig minden korábbinál magasabb, ezért egyre nagyobb szükség van a No More Ransom-hoz hasonló projektekre.

Érték: A tanulmány segít jobban megérteni a zsarolóvírusok működését a hazai bűnüldöző szervek nyomozói számára, és betekintést nyújt a titkosított fájlok visszaszerzésének egy lehetséges módszerébe.

Kulcsszavak: zsarolóvírus, kártékony kód, kiberbűnözés, No More Ransom,

Abstract

Aim: The purpose of this article is to present the categories of ransomwares, the main operational principles of these malwares and Europol's No More Ransom project to combat ransomware.

Methodology: I collected data regarding ransomwares by processing studies and surveys on the subject, also by personal experience gained during the investigation of such crimes and international criminal cooperation.

Findings: In recent years the number of ransomware infections has steadily increased, the methods used by criminals have improved and the damage caused by such attacks is higher than ever which is why there is an increasing need for projects like No More Ransom.

Value: The study helps domestic law enforcement investigators better understand how ransomware works and provides insight into a possible method for recovering encrypted files.

Keywords: ransomware, malware, cybercrime, No More Ransom

Bevezetés

2021 májusában az USA keleti partvidékének lakói hiába próbálták megtanokolni az autóikat. Több üzemanyagtöltő állomáson már napok óta nem lehetett benzinhez jutni, és egyre több kutat kerítettek körbe sárga szalagokkal az egyre súlyosbodó üzemanyaghiány miatt. Mások a tervezett repülő útjaikat voltak kénytelenek újratervezni, ugyanis a repülőtereken szintén nem állt rendelkezésre elég üzemanyag egyes járatok elindításához. A kialakult helyzetben a lakosok pánikvásárlásba kezdtek, tovább rontva a helyzetet, ami odáig vezetett, hogy Joe Biden amerikai elnök országos veszélyhelyzetet hirdetett.

Az események 2021 májusának elejére nyúltak vissza, amikor is ismeretlen hackerek megszerezték a keleti partvidék legnagyobb olajvezetékét üzemeltető Colonial Pipeline egyik dolgozójának VPN jelszavát, amellyel belépve először mintegy 100 GB-nyi adatot loptak el, majd pedig egy zsarolóvírust telepítettek a rendszerbe. Bár a vírus csak a számlázó alrendszert blokkolta, az attól való – jogos – félelem miatt, hogy később az üzemeltetésért felelős, sokkal fontosabb alrendszereket is megfertőzheti, a Colonial Pipeline vezetői a teljes vezeték leállítása mellett döntöttek. Az elkövetők 75 bitcoin – akkori árfolyamon több mint négy millió dollár összegű – váltságdíjat követeltek a feloldókulcs megadásáért, amelyet a Colonial Pipeline vezetői az FBI felügyelete mellett egy napon belül kifizettek ([URL1](#)).

A vezeték teljes működésének helyreállítása még ezzel együtt is hat napig tartott, és az általános üzemanyaghiány mellett az évtized legmagasabb üzemanyagárait is eredményezte az USA-ban. A támadás idején a Colonial Pipeline a majdnem 9000 km hosszan elterülő vezetékével Texistól New Jersey-ig az egész keleti partvidék olajszükségletének mintegy felét biztosította nap mint nap, a vírushirtetés pedig az addigi legnagyobb kritikus infrastruktúra elleni támadásnak bizonyult az USA történelmében.

A fenti példa azonban csupán a csúcspontja (legalábbis mostanáig) egy mintegy másfél évtizede tartó folyamatnak, amely során a zsarolóvírusok a kezdeti, bosszantó kellemetlenséggel járó programokból az egyik legelterjedtebb és legnagyobb kárt okozó számítógépes vírusfajtvá nőtték ki magukat, hatalmas veszteségeket okozva magánszemélyeknek és nagyvállalatoknak egyaránt.

A zsarolóvírusok fejlődésének főbb állomásai

A zsarolóvírus az angol ransomware kifejezés magyarosított változata, ami a ransom (váltásgdíj) és malware (kártékony kód) szavak összevonásából született (Humayun, Jhanjhi, Alsayat, & Ponnusamy, 2021). Bár az eredeti kifejezés is találó, a magyar átírás talán ebben az esetben még inkább kifejezi ezeknek a programoknak a lényegét: olyan kártékony kódokról van szó ugyanis, amelyek titkosítják vagy zárolják az áldozat adatait vagy akár az egész számítógépes rendszerét, és a feloldáshoz szükséges eszközt egy bizonyos összeg megfizetésétől teszik függővé. Ilyen módon leegyszerűsítve pedig valóban olyan vírusokról beszélünk, melyeknek lényegi funkciója az áldozatok zsarolása.

Bár a zsarolóvírusok utóbbi évekbeli fejlődése okán a fenti fogalom határai kezdenek egyre halványulni, és a bűnözők minduntalan újabb taktikákat vetnek be a célpontok által egyre szélesebb körben használt védekezési módszerek kijátszása érdekében, ezen kártékony kódoknak továbbra is a zsarolás a meghatározó lényegi motívuma.

Mint minden más vírusfajta esetén, a zsarolóvírusok kapcsán is az internet előtti időkben, az otthoni számítógépek elterjedésének hajnalán kell keresnünk a legkorábbi ilyen károkozó megjelenését. Az első, széles körben ismertté vált ransomware-t 1989-ben küldték szét postai úton, floppy lemezekben egy konferencia résztvevőinek, és egyszerű, szimmetrikus kulcsú titkosítással tette olvashatatlaná a C:\ meghajtón tárolt fájlokat. Ezt követően az 1990-es évek közepén egyetemi kutatók egy gondolat kísérlet keretében lefektették a kriptográfia támadó módon történő alkalmazásának elméleti alapjait, kitérve már az aszimmetrikus kulcsú kriptográfia előnyeire is (Young & Yung, 1996) azonban mindennek ellenére a 2000-es évek közepéig a zsarolóvírusok főként csupán koncepcióként léteztek és nem valós fenyegetésként voltak jelen a kibertében.

A 2000-es évek közepére azonban az internet elterjedtsége, az online tér kommunikációra való használata és a személyi számítógépeken tárolt személyes adatok mennyisége elérte azt a szintet, amely már kedvező környezetet teremtett az első, valódi, szélesebb tömegeket érintő zsarolóvírusok megszületésének. Ebben az időszakban a legelső variánsok jellemzően e-mailek útján terjedtek

és viszonylag könnyen feltörhető, szimmetrikus titkosítást használtak, azonban már előre jelezték a zsarolóvírusok egyre szélesebb körű terjedésének várható irányát. Nem sokkal később már az aszimmetrikus kulcsú titkosító vírusok is megjelentek, amelyek már sokkal komolyabb veszélyt jelentettek az internet-használókra nézve, illetve szintén a zsarolóvírus-fajták egy újabb elágazásaként az első lezáró típusú vírusvariánsok is terjedni kezdtek.

A zsarolóvírusok szempontjából azonban a mai napig a legfontosabb technológiai újítás 2009-ben született meg a bitcoin képében, ami alapvető hatást gyakorolt a ransomware-ek jövőjére. A kriptovaluták megszületéséig ugyanis a zsarolóvírusok gyenge pontját a váltságdíj behajtásának módjai jelentették: bár több különböző módszer is létezett a váltságdíjak begyűjtésére (az ajándékkártyáktól kezdve az emelt díjas SMS-eken át a PayPal szerű internetes fizetési szolgáltatások igénybevételéig), minden módszer szükségszerűen valamilyen harmadik szolgáltatóhoz kötődött, akin keresztül a nyomozó hatóságnak mindenképpen lehetősége nyílt a pénz útjának nyomon követésére és a megszerzett összegek zárolására. A bitcoin megszületésével azonban létrejött az első olyan decentralizált, senkitől sem függő – és emellett ráadásul nagy részben anonim – fizetési rendszer, mely az utolsó építőkövet jelentette a viszonylag kockázatmentes és hatékony zsarolóvírus-támadások alapjának lefektetéséhez.

Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a bitcoin megalkotásával egyidejűleg a zsarolóvírusok száma is hirtelen és nagymértékben azonnal megemelkedett volna, hiszen ekkor még a kriptovaluták jóindulattal is csak játékpénznek voltak tekinthetők, és egyáltalán nem volt biztos, hogy bármiféle értékkel fognak rendelkezni a jövőben. Ezekben az években – bár érezhetően egyre gyorsuló – még mindig viszonylag mérsékelt ütemben növekedett a ransomware-ek mennyisége, azonban amikortól már nyilvánvalóvá vált, hogy a kriptovaluták nem csupán egy átmeneti technológiai érdekességként fognak szerepelni a történelemkönyvekben, hanem a gazdaság integráns részévé válnak, a zsarolóvírusok száma is drasztikus emelkedésnek indult. Ez az időszak a 2010-es évek közepére tehető, és ezt tekinthetjük a zsarolóvírusok – máig tartó – aranykora kezdetének is. Innentől kezdve gyakorlatilag minden létező zsarolóvírus-variáns bitcoinban követelte a váltságdíj összegét, és ez volt az az időszak is, amikor az ismert ransomware-ek, de főképp a fertőzések száma évről évre folyamatosan a többszörösére emelkedett ([URL2](#)).

Bár a ransomware támadásoknak a – következő fejezetben részletesen tárgyalt – sémája ekkorra már nagyjából kikristályosodott, a számadatok növekedése mellett folyamatos technológiai fejlődésnek is tanúi lehettünk. Példaként: a vírusok által használt titkosítási algoritmusok folyamatosan újabbakra cserélődtek (elliptikus görbe kriptográfia, hibrid titkosítás); általánossá vált a TOR-on

keresztül elérhető felületek használata az áldozattal való kommunikáció csatornájaként; megjelentek az első zsarolóvírusok Androidra, Linuxra és Apple eszközökre; szélesedett a támadási vektorok száma (az e-mailek és a weboldalak mellett megjelentek az appok, illetve egyre inkább kihasználásra került a közösségi média, a hirdetési bannerek útján történő átirányítás és a legtöbb zero-day sérülékenységgel); valamint jellemzővé vált a statikus C & C szerverek helyett a véletlenszerű tartomány generálási metódusok (DGA) használata a vírussal való kommunikáció céljából (Oz, Aris, Levi & Uluagac, 2021).

Az igazán jelentős változásokat azonban nem a pusztán technológiai jellegű előrelépések okozták, hanem a bűnözők által használt módszereknek, illetve magának a ransomware ökoszisztémának az átalakulása. Ez utóbbinak a legfontosabb állomása az úgynevezett RaaS (Ransomware as a Service – zsarolóvírus szolgáltatások) elterjedése. Míg korábban a ransomware támadások kivitelezéséért magukat a vírusokat megalkotó, magas technikai képzettséggel rendelkező kiberbűnözők voltak a felelősek, addig a 2010-es évek közepétől kezdődően egyre jellemzőbb RaaS ökoszisztéma lehetővé tette, hogy a vírusokat létrehozó személyektől egyre inkább elkülönüljenek az azokat ténylegesen használó bűnözők. Minimális technikai tudással is képes volt bárki ettől fogva ransomware-t vásárolni a dark neten (akár a hozzá tartozó know-how-al), és saját elhatározása szerint kiválasztani a célpontokat, a fertőzés módját és a követelt összeg nagyságát. A fejlesztők mindezt vagy egyszeri összeget kaptak a ransomware eladásakor, vagy egyfajta affiliate rendszerben a beérkező váltságdíjak bizonyos hányadát (a bevezetőben említett Colonial Pipeline megtámadása mögött álló DarkSide csoport éppen ilyen affiliate rendszert működtetett). A potenciális zsarolóvírus-támadók számának növekedésével pedig természetesen a támadások száma is növekedett (Oosthoek, Cable & Smaragdakis, 2022).

Mindez organikus módon oda is vezetett, hogy a támadások általános jellege is lassan de biztosan átalakult. Az évtized elejére jellemző, az internetfelhasználók tömegeit válogatás nélkül célzó, kis összegű váltságdíjat követelő támadások mellett egyre nagyobb számban megjelentek a fókuszált, egy-egy konkrét célpontra koncentrált, a sikeres fertőzés esetén jelentős váltságdíjat követelő akciók is. Értelemszerűen ez utóbbi célpontok már nem a magán-személyek köréből kerültek ki, hanem az adataik elvesztésére különösen érzékeny, fizetőképés és ezért fizetési hajlandósággal is rendelkező vállalkozások voltak. Az ő esetükben továbbá nem csupán az adatok titkosítása, hanem akár azok nyilvánosságra hozatala is hatékony zsarolási lehetőséget jelentett, amivel szemben ráadásul védekezni sem lehet – az ekkorra már egyre általánosabbá váló – biztonsági mentésekkel. Ez az időszak tekinthető a hatalmas multinacionális cégeket és kritikus infrastruktúra üzemeltetőket érintő, millió dolláros

váltságdíjak kifizetésével járó, világsajtót megmozgató támadások – jelenleg is tartó – korszakának.

A pandémia 2020-as kitörése pedig ezt követően csak még tovább súlyosbította a helyzetet azáltal, hogy az irodai dolgozók tömegeit kényszerítette otthoni – rendszergazdák által nem felügyelt eszközökön és szoftverekkel történő – munkavégzésre, a többszörösére növelve ezzel a lehetséges támadási vektorok számát.

A zsarolóvírusokban rejlő lehetőségek már jelenleg is rendkívül profitábilis, igen mérsékelt kockázatokkal járó támadási formát biztosítanak a bűnözőknek, azonban nem lehet sok kétségünk afelől, hogy a ransomware-ek mögött álló technológia és bűnözési ökoszisztéma fejlődése ettől még nem fejeződött be. Az jelenleg még ugyan kétséges, hogy mi lesz a ransomware-ek fejlődésének következő jelentős állomása, az viszont nem, hogy mindez a bűnüldöző szervezeteknek újból különösen nagy kihívásokat jelent majd.

A zsarolóvírusok működése és típusai

Egy zsarolóvírus-támadás jellemzően a következő szakaszból épül fel: fertőzés, telepítés, kommunikáció, végrehajtás, zsarolás és együttműködés (Aldauji, Batarfi, & Bayousif, 2022).

A *fertőzés* fázisa akkor kezdődik, amikor a kártékony kód – bármilyen módon – a megtámadott rendszerbe jut. Az elkövetők számos támadási vektort alkalmaznak a vírus célpontba juttatására, a legegyszerűbbtől az egészen összetettig. Viszonylag primitív, ám hatékony – és épp ezért gyakori – módszer a vírusnak különböző e-mail csatolmányok útján történő terjesztése, ahol magát a telepítendő vírusfájlt csatolják a levélhez valamilyen megtévesztő néven (például önéletrajzként) álcázva, és bízva abban, hogy a figyelmetlen címzett egyszerűen telepíti azt. Ennél kissé kifinomultabb módszer, amikor egyébként valóban ártalmatlannak tűnő fájlokban (a leggyakrabban Word vagy Excel dokumentumokban) elrejtett makrók segítenek a vírus számítógépre juttatásában. Az e-mailek útján történő terjesztés történhet továbbá egyszerű linkek beágyazásával is, amelyekre kattintva az áldozat maga keresi fel a kártékony kódot letöltő webszervert (természetesen a tudta nélkül). Maguknak a káros kódot tartalmazó weboldalnak az üzemeltetése egyébként önmagában is a fertőzési módszerek másik nagy csoportját képezi, és ha nem e-mailek útján irányítják ide az áldozatokat, akkor vagy hirdetések feladásával teszik ezt (ez esetben a hirdetés maga megjelenhet teljesen megbízható weboldalakon is, tovább csökkentve az áldozatok gyanakvását) vagy egyszerűen önmagukban is

tömegeket vonzó oldalak létrehozásával (általában ilyenek a kalóz- vagy pornóoldalak, illetve újabban az „ingyenes” sorozatnéző website-ok). Az e-mailek és weboldalak útján történő terjesztés mellett kisebb arányban előfordulnak szofisztikáltabb módszerek is, úgymint a vírusos applikációk fejlesztése és app-áruházakban való közzététele, illetve az sms-ben vagy instant üzenetküldő szolgáltatások útján megosztott linkek alkalmazása (amivel főleg mobil eszközöket vesznek célba), vagy éppen magában az operációs rendszerben rejlő, frissen felfedezett sérülékenységek kihasználása. Bár filmekben gyakran visszatérő motívum a fertőzött pendrive használata is, a valóságban ez nem különösebben jellemző fertőzési mód. Még ha kétségtelenül működőképes módszerről is beszélünk (hiszen egészen biztosak lehetünk benne, hogy egy „ott felejtett” pendrive-ot előbb utóbb valaki csatlakoztat egy számítógéphez), a kibertér nyújtotta biztonságos közeget nincs értelme elhagynia a bűnözőknek, ha egyébként a többi módszer is kellőképpen hatásos, illetve emellett tömegesen is alkalmazható (Kapoor et al., 2021).

Értelemszerűen a fertőzés a sikeres támadások szükségszerű szakasza, épp ezért akár jó hírnek is tekinthető, hogy gyakorlatilag az összes fertőzési módszernél szükség van az áldozat valamilyen fokú figyelmetlenségére és közbenjárására (hiszen ez azt jelenti, hogy már egyszerű tudatosítással is nagymértékben csökkenthető lehet egy sikeres támadás kockázata).

A *telepítés* fázisában a sikeresen bejutott kártékony kód ténylegesen is telepíti magát a megfertőzött rendszeren, és észrevétlenül átveszi az irányítást azon rendszerelemek felett, amelyekre a végrehajtás későbbi fázisában szükség lesz. Hogy melyek ezek, az főleg a zsarolóvírus kategóriájától, illetve a megtámadott rendszer típusától függ. Ez utóbbiak leggyakrabban még ma is a személyi számítógépek, azonban egyre inkább terjednek az okostelefonokat célzó zsarolóvírusok (azon belül is az Android operációs rendszert futtató eszközök), illetőleg megjelentek már az első jelei az IoT (Internet of Things) eszközöket célzó vírusvariánsoknak is.

A *kommunikációs fázis* során a zsarolóvírus általában kiépíti a kapcsolatot az úgynevezett C & C (Command & Control – irányító és ellenőrző) szerverrel. A szerver gyakorlatilag az elkövetők eszköze arra, hogy a települt vírust irányítani tudják, illetve a vírus által küldött (legtöbbször elloptott) adatokat fogadják. Léteznek olyan esetek is, amikor a vírus előre adott utasítások alapján, irányító szerver nélkül, automatizáltan működik, azonban mégis az irányító szerverek alkalmazása az általánosan elterjedt módszer. Ilyen módon az elkövetők meghatározhatják, hogy mikor aktivizálódjon a vírus, kiválaszthatják a titkosítandó fájlokat, illetve szert tehetnek akár olyan adatokra is, amelyek pusztán megszerzése is további zsarolási potenciált jelent. A rendszer feletti irányítás megszerzése

okán továbbá képesek lehetnek arra, hogy a vírussal további alrendszereket, vagy a közös hálózaton lévő további rendszereket is megfertőzzenek.

A C & C szerver eléréséhez szükséges IP cím vagy domain sokszor közvetlenül megtalálható a kártékony kódban, ez azonban értékes nyomot jelent a bűnüldöző hatóságok számára, illetve megkönnyíti a vírussal szembeni védekezést is. Ebben az esetben ugyanis a fix szerver irányába tartó kommunikáció letiltásával a vírus megbénítható más rendszereken már azelőtt, hogy a kapcsolatot egyáltalán ki tudta volna építeni. A fejlettebb vírusvariánsok ezért már úgynevezett DGA (domain generation algorithm – tartomány generálási algoritmus) technológiát alkalmaznak, mely során a vírus nagyobb számú domaint generál a kommunikációhoz, amelyek közül nem tudható, hogy az elkövetők melyiket veszik majd ténylegesen igénybe (jelentősen megnehezítve ezzel a jövőbeli szűrést is).

A *végrehajtási fázis* során a kártevő ténylegesen is elindítja azt a folyamatot, ami később a zsarolás alapját fogja képezni. Az ebben a fázisban végrehajtott tevékenység alapján különíthetjük el a legmarkánsabban a különböző zsarolóvírus-fajtákat, melyek két fő családra oszlanak: a titkosító és a zároló vírusokra, illetve ezeket harmadik kategóriaként kiegészíthetik az adatlopó ransomware-ek is.

A zsarolóvírusok legnépesebb, a legtöbb támadásért felelős családját a titkosító (encrypting) vírusok jelentik. Az ilyen ransomware-ek célja, hogy az áldozat számítógépén lévő adatfájlokat titkosítsák, amelyhez több fajta módszert is alkalmaznak. Az egyszerűbb, szimmetrikus kulcsú titkosítás esetén a malware ugyanazt a kulcsot használja a titkosításhoz, amelyet a dekódoláshoz is. Ennek előnye, hogy kevesebb erőforrást igényel, így a titkosítási folyamat gyorsabb lesz és több fájl érintet, hátránya viszont, hogy a kulcsot vagy magában a kártékony kódban kell rögzíteni, vagy az áldozat számítógépén kell generálni, majd onnan visszajuttatni a C & C szerverhez (mindkét módszer magában foglalja a kulcs megismerésének elvi lehetőségét, és valóban sok korai zsarolóvírus-variánst sikerült ilyen módon dekódolni). A bonyolultabb, aszimmetrikus kulcsú titkosítás már egy kulcspárral dolgozik, amelynek egyik tagja (a publikus kulcs) a titkosításhoz szükséges, míg a másik (privát kulcs) a dekódoláshoz kell. Mivel a privat kulcsot az elkövetőknek sehol nem kell megosztaniuk, ezért a titkosítás gyakorlatilag feltörhetetlen, másrésztől pedig akár minden célpont részére külön kulcspár is generálható. Cserébe ez a módszer sokkal erőforrás igényesebb és csak lassabb titkosítást tesz lehetővé. Mindkét módszer előnyeit ötvözi azonban a hibrid megoldás, mely során a titkosítás szimmetrikus módon történik, és csak a keletkezett szimmetrikus kulcsot titkosítja újra a malware aszimmetrikus módon. Ez a fajta módszer így gyors titkosítást tesz lehetővé nehéz feltörhetőség mellett.

Ha valakit titkosító zsarolóvírus-támadás ért, akkor a következő belépésnél a korábbi adatai helyén ugyanolyan elnevezésű, azonban más (az adott vírusvariánsra jellemző) kiterjesztésű fájlok fogadják, amelyeket semmilyen alkalmazással nem tud megnyitni. A fájlok mellett általában található egy újonnan generált szöveges dokumentum is, ami a végrehajtandó instrukciókat közli az áldozattal (ezt nevezzük zsaroló üzenetnek). A zsaroló üzenetben általában felhívják az áldozatot arra, hogy vásároljon bizonyos összegű bitcoin, majd azt küldje meg az üzenetben megadott címre, cserébe – szintén az üzenetben megadott módon, általában e-mailben vagy webes felületen keresztül – megkapja a dekódoláshoz szükséges kulcsot vagy a teljes dekódoló eszközt. Ritkább esetekben előfordul, hogy a megadott felületen élő (chates) kommunikációt is lehet folytatni az elkövetőkkel, általában az instrukciók gyorsabb megadása vagy éppen a váltságdíj összegén történő alkudozás lehetőségének megteremtése céljából.

A végrehajtási módszer szerinti másik nagy kategóriát a lezáró (locker) típusú ransomware-ek alkotják, amelyek konkrét adatokat ugyan nem titkosítanak az eszközön, azonban valamilyen módon megakadályozzák az ahhoz való hozzáférést. A lezáró zsarolóvírusok száma kisebb a titkosító ransomware-ekhez képest, és főleg a 2010-es évek elején voltak inkább jellemzők, azonban még manapság is találkozhatunk ilyen esetekkel. A kisebb „népszerűség” oka abban keresendő, hogy az ilyen fajta fertőzéssel szemben könnyebb védekezni, ugyanis egy egyszerű rendszer-újratelepítés, hardware-csere, vagy bizonyos esetekben akár újraindítás is megoldhatja a problémát. Vannak azonban olyan eszközök, ahol éppen az ilyen vírusok jelentik a nagyobb veszélyt; ezek jellemzően az okostelefonok (tekintettel arra, hogy esetükben a rendszer-újratelepítés sokszor az adatok elvesztésével is jár, a hardware-elemek cseréje pedig sokszor nem oldható meg a gyakorlatban).

A lezáró zsarolóvírusok is többfajta módszert alkalmazhatnak, melyek közül a leggyakoribbnak a képernyőt zároló ransomware-ek tekinthetők. Ezek – akár alternatív képernyő létrehozásával, akár más módon – „érzékletlenné” teszik a képernyőt bármiféle utasításra, és a feloldást szintén váltságdíj megfizetéséhez kötik. Találkozhatunk továbbá csak a böngésző ablakát zároló vírusokkal is, amelyek általában egy javascript kód segítségével akadályozzák meg a felhasználót, hogy bármiféle utasítást adjon a böngészőnek. Tekintve, hogy az ilyen vírusok hatásainak semlegesítése viszonylag egyszerű, ezért a zárolt képernyőn vagy a böngészőben megjelenő zsaroló üzenetet gyakran ijesztő elemekkel is kombinálják a nagyobb eredményesség érdekében (általában megpróbálják elhitetni az áldozattal, hogy a hatóság zárolta az eszközt valamilyen illegális tevékenység miatt, de előfordultak olyan esetek is, amikor a vírus pornográf felvételeket jelenített meg a képernyőn kikapcsolhatatlanul, ezzel helyezve nyomást

az áldozatra). A lezáró ransomware-ek utolsó, egyben legveszélyesebb fajtáját az úgynevezett MRB (master boot record) vírusok jelentik, amelyek magához a rendszerindításhoz szükséges adatokat módosítják oly módon, hogy már az operációs rendszer alapvető betöltését is megakadályozzák, lehetetlenné téve a legtöbb semlegesítési módszer (például helyreállító eszköz letöltése, böngésző újratelepítése stb.) alkalmazását.

Utolsó végrehajtási módszerként mindenképpen szükséges említést tenni az adatlopó zsarolóvírusokról is, amelyek a bűnözők által alkalmazott legújabb taktikát testesítik meg arra való reakcióként, hogy a potenciális célpontok egyre nagyobb része készít rendszeres biztonsági másolatokat az adatairól, így ezek titkosítása nem jelentene a számára nagy hátrányt. Az adatlopó vírusokkal az elkövetők nem titkosítják az adatokat, hanem egyszerűen ellopják őket a fertőzés után, és azok közzétételével fenyegetik meg az áldozatot (előfordulhat természetesen olyan eset is, amikor a lopástól függetlenül még a titkosítást is elvégzi a vírus, dupla zsaroló potenciált adva az elkövető kezébe). A sikeres adatlopást követően az áldozat kezében védekezési módszer gyakorlatilag nem marad, és teljesen kiszolgáltatottá válik a zsarolóknak: csak arról hozhat döntést, hogy fizet-e, vállalva annak kockázatát, hogy még további összegeket követelnek tőle; vagy nem fizet, vállalva annak kockázatát, hogy az adatokat közzéteszik. Bár a közzététel közvetlen anyagi kárt nem okoz, azonban nagyobb vállalatok esetében hatalmas reputációvesztéssel járhat, illetve különböző hatósági büntetéseket is vonhat maga után (ilyen módon pedig akár súlyosabb is lehet, mint az adatok egyszerű elvesztése a titkosítás miatt). Mindenképpen lényeges különbség azonban az adatlopó, valamint a titkosító és lezáró malwarek között, hogy nemfizetés esetén az előbbinél a zsarolók részéről egy további aktív műveletre van szükség a fenyegetés bevéltéséhez, míg a másik két esetben elég ugyebár, ha nem tesznek semmit. Tekintve, hogy ettől az aktív művelettől az elkövetőknek közvetlenül haszna már nem származik, így azt sokszor a fizetés elmaradásának ellenére sem teszik meg (természetesen az erre való fogadás mindig kockázattal jár), ha pedig mégis, úgy leggyakrabban dark net oldalakon publikálják az adatokat, melyek látogatottsága az átlag állampolgárok körében elhanyagolható (mindazonáltal tény, hogy innentől fogva elvileg bárki bármikor visszaélhet az adatokkal). Ezen körülmények ezért az adatlopó ransomware-ek esetén éppen ellentétes hatással vannak a fizetési hajlandóságra, valamelyest kiegyenlítve az utólagos védekezés lehetetlenségét.

Szükséges végül megjegyezni, hogy az úgynevezett zsaroló e-mailek nem tartoznak a zsarolóvírusok csoportjába (holott sokszor egy lapon említik őket, akár szinonimaként is használva a két kifejezést), hanem teljesen külön kibertámadási kategóriában foglalnak helyet. Zsaroló e-mailek esetén ugyanis a zsarolási

potenciál egyedül az e-mailben előadott történet ijesztő voltában keresendő (legtöbbször erotikus oldalak látogatásával gyanúsítják meg a címzettet, akitől bitcoin követelnek azért, hogy a webkamerával róla készített képeket ne osszák meg az ismerőseivel), azonban az esetek túlnyomó többségében az ilyen üzenetek mögött nincs valós vírusfertőzés, az elkövetők pedig egyszerűen csak a célpontok hiszékenységére építenek. Éppen ezért az ilyen fajta elkövetési módszer során a fentebb említett hat elkövetési fázis közül egyedül a zsarolást találjuk meg, és minden esetben az ilyen cselekmények külön kezelendők a zsarolóvírus-támadásoktól.

A *zsarolás* szakaszában az elkövetők már túl vannak a titkosításon, és egyértelműen a célpont tudomására hozzák, hogy mi történt vele és milyen módon szabadulhat a fertőzés következményei alól. Mint említésre került, a titkosító vírusok esetén egy hátrahagyott szöveges fájlban, míg a lezáró ransomware-eknél a képernyőn jelenik meg a zsaroló üzenet az instrukciókkal.

1. számú ábra: A Phobos ransomware zsaroló üzenete

encrypted

All your files have been encrypted!

All your files have been encrypted due to a security problem with your PC. If you want to restore them, write us to the e-mail Chadmad@ctemplar.com

Write this ID in the title of your message: **30BDB096-3001**

In case of no answer in 24 hours write us to this e-mail: Chadmad@nuke.africa

You have to pay for decryption in Bitcoins. The price depends on how fast you write to us. After payment we will send you the tool that will decrypt all your files.

Free decryption as guarantee

Before paying you can send us up to 5 files for free decryption. The total size of files must be less than 4Mb (non archived), and files should not contain valuable information. (databases, backups, large excel sheets, etc.)

How to obtain Bitcoins

The easiest way to buy bitcoins is LocalBitcoins site. You have to register, click 'Buy bitcoins', and select the seller by payment method and price.

https://localbitcoins.com/buy_bitcoins

Also you can find other places to buy Bitcoins and beginners guide here:

<http://www.condesk.com/information/how-can-i-buy-bitcoins/>

Attention!

- Do not rename encrypted files.
- Do not try to decrypt your data using third party software, it may cause permanent data loss.
- Decryption of your files with the help of third parties may cause increased price (they add their fee to our) or you can become a victim of a scam.

Forrás: URL3.

A zsaroló üzenetek tartalma és összetettsége erősen változó, azonban legalább egy fizetésre szolgáló bitcoin címet a követelt összeg megjelölésével minden üzenet tartalmaz, emellett pedig általában valamilyen egyedi azonosításra

alkalmas azonosítót az áldozat számára, egy kommunikációs csatornát, ahol fel lehet venni a kapcsolatot az elkövetőkkel (legtöbbször e-mail cím vagy dark netes chat felület útján), a nemfizetés esetén a következményekre való felhívást, esetlegesen pedig instrukciókat a bitcoin vásárlás menetére, és leírást arra vonatkozóan, hogy mit is csinál pontosan a vírus a számítógéppel. Számos alkalommal a fizetési hajlandóság serkentését célzó trükkök is szerepelnek az üzenetben, úgy mint engedmény, ha az áldozat meghatározott időn belül fizet, valamilyen végső határidő, fenyegetés az adatok nyilvánossá tételére vonatkozóan, vagy akár egy felajánlás, hogy néhány kiválasztott fájl az elkövetők ingyen is dekódolnak (a bizalom építésének jegyében). Amennyiben az elkövetők megjelölnek valamilyen kommunikációs csatornát, úgy akár alkudozás is kezdődhet az áldozatok és a zsarolók között, mely a legtöbbször valóban a váltságdíj összegének csökkentéséhez vezet. A kifizetett váltságdíjak összege azonban így is évről évre nő, és nemcsak abszolút értékben, hanem az egyes kifizetett váltságdíjak átlagos értéke tekintetében is többszörös növekedésről beszélhetünk. A 2010-es évek elején jellemző néhány száz dollárról ez a szám mostanra a több tízezer dolláros tartományban mozog, köszönhetően egyrészt a nagyvállalatok által kifizetett, nem ritkán milliós összegű váltságdíjaknak is (Oosthoek, Cable & Smaragdakis, 2022).

A zsarolóvírusok kapcsán az egyik leggyakrabban felmerülő kérdés, hogy fizessünk-e a zsarolóknak vagy sem. Természetesen amennyiben van alternatív mód az adatok visszaszerzésére (mint például egy biztonsági mentés, vagy a következő fejezetben bemutatásra kerülő No More Ransom projekt), úgy a válasz egyértelmű. Legtöbbször azonban – főleg egy friss vírusvariáns esetén – az adatok gyors visszaszerzésére nincs más reális lehetőség. A bűnüldöző szervek ajánlása ekkor is az, hogy a zsarolóknak semmiképpen se fizessünk, hiszen ez egyrészt további forrásokkal látja el a bűnözőket, másrészt egy következő zsarolás esetén potenciális célpontként tekintenek majd ránk (miután egyszer már fizetési hajlandóságról tettünk bizonyosságot), harmadrészt pedig semmi garancia nincs arra, hogy a fizetés hatására a zsarolók valóban betartják az ígéretüket. A már említett Colonial Pipeline elleni támadás során például a biztosított dekódolási eszköz olyan lassúnak bizonyult, hogy a rendszer helyreállításához végül egyáltalán nem vették igénybe, azonban egyes kutatások szerint is átlagosan a kifizetett váltságdíjjal zárult esetek negyedében az elkövetők végül nem szolgáltattak semmilyen adatot a dekódoláshoz (Conolly & Borrison, 2022). Ugyanakkor – bár még egyszer szükséges kiemelni, a fizetés bűnüldözési szempontból semmilyen módon nem támogatható – sajnos a realitás az, hogy bizonyos helyzetekben a célpontnak a fizetés az egyetlen valós esélye a károk minimalizálására. Nagyobb vállalatok esetén a titkosított adatok

elvesztése a működés olyan fokú zavarát okozhatja, a nyilvánosságra kerülése pedig olyan bizalomvesztést okozhat, ami a válságdíjként követelt összeg többszörösét kitevő kárhoz, vagy akár a cég megszűnéséhez is vezethet. Mindezzel tisztában vannak a zsarolók is, és részben ez az oka annak, hogy az utóbbi években a támadások hangsúlya a tömegesen célba vett internetfelhasználókról a gondosan kiválasztott, nagy fizetési képességgel és várható hajlandósággal rendelkező cégek felé irányult. Bár a kifizetések számát a vélhetően magas látencia miatt csak megtippelni lehet, bizonyos felmérések a fizetési hajlandóság arányát akár 50% fölé is teszik (Conolly & Borrison, 2022).

Az együttműködés fázisa – az előbb kifejtettek alapján – értelemszerűen csak esetleges; amennyiben az áldozat nem fizet, úgy nem is beszélhetünk semmilyen együttműködésről. Fizetési hajlandóság esetén azonban megtörténik az áldozat részéről a bitcoin átutalás (nagyjából a 2010-es évek közepétől fogva a bitcoin véglegesen felváltott minden korábban jellemző fizetési módot), az áldozat pedig szerencsés esetben megkapja az adatok dekódolásához vagy a lezárás feloldásához szükséges eszközt (vagy egy ígéretet arra vonatkozóan, hogy az ellopott adatait nem teszik közzé). Az együttműködés fázisa részben a nyomozás irányát is befolyásolja, ugyanis sikeres együttműködés esetén legalábbis lehetőség nyílik a kifizetett válságdíj nyomon követésére a blokkláncon (az általános tapasztalatok szerint az elkövetők a bitcoin megszerzését követően azt rövid időn belül különböző mixer- vagy egyéb kriptovaluta-szolgáltatókon mozgatják át), vagy éppen a dekódolási eszköz megküldése során használt kommunikációs csatornára (például egy addig ismeretlen e-mail fiókra) vonatkozó adatok is megismerhetővé válnak.

A sikeres együttműködés továbbá a vagyonvisszaszerzés előtt is megnyitja az utat, ugyanis onnantól a nyomozás céljai között kell szerepeljen az elküldött bitcoin visszaszerzése is. Bár ez utóbbi nehéz vállalkozásnak tűnik, időről időre sikerrel végződik (mint ahogy az a Colonial Pipeline esetén is történt, ahol az elküldött 75 bitcoinnból az FBI nyomozói egy hónapon belül képesek voltak visszaszerezni mintegy 63 bitcoint), és akár olyan abszurd helyzetekhez is vezethet, amikor az áldozat – az időközbeni árfolyam-növekedés eredményeképpen – éppenséggel hasznot realizál a ransomware támadás miatt (URL4).

A No More Ransom projekt

Mivel a 2010-es évek közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a zsarolóvírusok fogják jelenteni a kibertérben a következő évek egyik legnagyobb fenyegetését, ezért a jelenségre a bűnüldöző szervezetek is valamilyen választ kellett adniuk. A lakosság tudatosítására és az áldozattá válás elkerüléséhez szükséges

javaslatok minél szélesebb körben való terjesztésére a nyomozók már ekkor is nagy hangsúlyt fektettek, azonban ez nem volt elég a fertőzések számának visszafordítására, vagy akár csak érzékelhető lassítására. Mindenképpen szükség volt tehát egy olyan eszközre is, amely a már bekövetkezett fertőzés esetén is segítséget nyújthat az áldozatoknak, és egyben megakadályozza, hogy a bűnözők pénzhez jussanak.

Ez utóbbi elgondolás alapján született meg az Europol koordinálása alatt a No More Ransom projekt, mely abból indult ki, hogy ha a titkosított fájlok dekódolását utólag elvégezzük, akkor ezzel a fertőzés káros hatásait gyakorlatilag teljes egészében semlegesítjük: az áldozatok visszakapják az értékes adataikat, a bűnözők pedig nem jutnak bevételhez. Bár az eszköz magához a bűnelkövetőkhöz nem viszi közelebb a nyomozókat, az áldozatok és a bűnmegelőzés szempontjából a legfontosabb célokat teljesíti.

A No More Ransom projekt lényege, hogy a kiberbűnözés ellen küzdő bűnüldöző szervek, IT-biztonsági cégek és egyetemi intézmények közösen együtt dolgoznak egy olyan adatbázis folyamatos építésén, ami tartalmazza a már ismert zsarolóvírus-variánsokat semlegesítő dekódolási eszközöket, és ezeket rendszerezve, széles körben, a használathoz szükséges minden lényeges információt megosztva hozzáférhetővé teszi az áldozatok számára. A No More Ransom projekt tehát alapvetően nem más, mint egy nyilvánosan elérhető webportál, amely az adataink visszanyeréséhez biztosítja a lehető legtöbb eszközt és információt.

A weboldal 2016. július 25-én indult, a kezdeti projektben pedig a holland rendőrség, az Europol Kiberbűnözés Elleni Európai Központja (EC3), a Kaspersky Lab és az Intel Security (jelenlegi nevén McAfee) dolgozott együtt. Az együttműködők listája gyorsan bővült; az indulást követő három hónapban újabb 13 ország bűnüldöző hatóságai csatlakoztak a kezdeményezéshez, köztük Magyarország képviselőiben a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda is. Év végéig a lista pedig még tovább gyarapodott az Európai Bizottsággal és az Eurojusttal, illetve további privát cégekkel is. A weboldal ekkor még csak angolul volt elérhető, és összesen csupán négy zsarolóvírus-variánshoz tartalmazott dekódolási eszközt.

Az Europol ezt követően minden évben sajtóközleményt adott ki az oldal indításának évfordulóján az addig elért eredményekről, illetve a köztes időben is nagy hangsúlyt fektetett további partnerek bevonására. Mindennek meg is lett az eredménye; a legutóbbi, hatodik évforduló során immár 188 partnerről volt lehetőség beszámolni, akik között most már minden kontinens rendőri egységei képviselik magukat, éppúgy, mint a legfontosabb vírusirtó és egyéb IT-biztonsági cégek, pénzügyintézetek, telekommunikációs szolgáltatók, európai uniós szervezetek és az akadémiai világ tagjai is. A számos együttműködő partnernek

természetesen meg is lett az eredménye; az oldalon immáron mintegy 136 dekódolási eszköz található, amelyekkel 165 zsarolóvírus-variáns titkosítási algoritmusát fejthető vissza ([URL5](#)).

Időközben maga az oldal is több ráncfelvarráson esett át, és most már 37 nyelven érhető el a dekódolási felület, illetve a zsarolóvírusokra vonatkozó általános tudástár a legfontosabb megelőzési tanácsokkal. A nyelvek között természetesen a magyar is megtalálható.

A platform sikerét jól szemléltetik az eredmények is; az oldalon lévő dekódolási eszközök a mai napig mintegy másfél millió áldozatnak segítettek az adataik visszaszerzésében anélkül, hogy ezért a zsarolóknak fizetniük kellett volna. Már önmagában a megsegített személyek száma is magáért beszél, azonban nem elhanyagolható az a körülmény sem, hogy mindez – a legóvatosabb becslések szerint is – több száz millió dolláros forrástól fosztotta meg a vírusok mögött álló bűnszervezeteket.

Kérdésként felmerülhet, hogy honnan is származnak ezek a dekódolási eszközök? Nos, több oka is lehet annak, hogy egy ransomware által alkalmazott titkosítási módszer visszafordíthatóvá válik.

Mivel gyakran a zsarolóvírusok készítői is követnek el hibákat, így magában a vírus programkódjában is lehet olyan hiányosság, ami miatt a vírus által alkalmazott titkosítási algoritmus visszafejthető lesz, amint a hibára valaki rábukkan. Pontosan ez történt például a Petya esetén, aminek kapcsán az egyik áldozat családtagja tette közzé GitHub-on a programkódból levezethető, általa felfedezett módszert ([URL6](#)).

Más esetekben maguk az elkövetők osztják meg a dekódoláshoz szükséges adatokat, mint ahogy azt a TeslaCrypt készítői is tették, akik egy sikeres víruskampány után a dark weben hirtelen közzétették – egy szűkszavú bocsánatkérés mellett – a dekódolási eszközök elkészítéséhez alapvetően szükséges mesterkulcsot ([URL7](#)). A bünbánat mellett természetesen más oka is lehet egy ilyen cselekedetnek; a legprózaibb talán az, hogy az elkövetők már elég bevételre tettek szert és úgy gondolhatják, hogy a dekódoláshoz szükséges adatok megosztásának hatására a bűnüldöző szervek figyelme talán más irányba terelődik inkább.

Végül előfordulhat egyszerűen az is, hogy a bűnözőkre a nyomozók bukkannak rá, és a lefoglalt szervereken megtalálják a visszafejtéshez szükséges adatokat. Pontosan ez történt a CoinVault és a holland rendőrség esetében is, akiknek a Kaspersky Lab sietett a segítségére a dekódolási eszköz elkészítésében ([URL8](#)).

Bárhogyan is, az együttműködő partnerek jellemzően olyan szervezetek, amelyek a zsarolóvírusokkal így vagy úgy, de kapcsolatba kerülnek, és az erre vonatkozó adatokat (vagy egyes IT-biztonsági vállalkozások esetén már magát a kész dekódolási eszközt) rendszeresen megosztják az Európával. A szervezet

ezt követően az információkat gyűjti, elemzi, értékeli, a még hiányzó eszközök fejlesztéséhez felhasználja és a végeredményt a portálon közzéteszi. A magyar rendőrség esetében például az Europol által üzemeltetett és a tagországok rendőri egységei által közösen használt malware elemző rendszeren (Europol Malware Analysis Solution – EMAS) keresztül történik a hazai nyomozások során lefoglalt zsarolóvírus-fájlok megosztása, melynek végpontja a KR NNI Kiberbűnözés Elleni Főosztályán található.

A projekt annak a szem előtt tartásával lett kidolgozva, hogy az áldozatoknak a megfelelő eszköz azonosításához és a dekódoláshoz semmilyen különösebb informatikai tudással ne kelljen rendelkezniük. Természetesen nem várható el egy átlagos számítógép-felhasználótól, hogy a titkosított fájlok karakterisztikái alapján kutatást folytasson az interneten és az alapján azonosítsa, hogy egyáltalán milyen vírus áldozata lett (amennyiben erre semmi nem utal a zsaroló üzenetben). A No More Ransom portálon épp ezért a Crypto Sheriff nevű eszköz siet az áldozatok segítségére a vírus azonosításában.

A Crypto Sheriff fül alatt egy egyszerű űrlap felületen találja magát a látogató, amelyen mindössze két dolgot kell megtennie: fel kell töltenie kettő titkosított fájlt a fertőzött számítógépről, valamint be kell másolnia a zsaroló üzenet szövegét a megjelenő ablakba (de akár ez utóbbi is feltölthető .txt vagy .html formátumban).

2. számú ábra: A Crypto Sheriff felülete magyar nyelven

Itt tölthet fel titkosított fájlokat (maximum 1 MB méretű fájlokat tudunk fogadni)

Ide írja be a zsarolóvírus által megjelenített ZSAROLÓLEVÉLBEN felfedezett email-, weboldal-, onion és/vagy bitcoin címeket. Nagyon fontos, hogy pontosan gépelje be a címeket.

Első fájl kiválasztása a gépéről

Második fájl kiválasztása a gépéről

A bűnözők által a gépére helyezett, .txt vagy .html formátumú zsarolólevelet is [feltöltheti](#)

MEHET! GYERÜNK

Forrás: URL9.

Amennyiben a zsarolóvírus már szerepel az adatbázisban, úgy a Crypto Sheriff-től megtudjuk, hogy mely dekódolási eszközt kell letöltenünk a portálról, az eszközök mellett pedig részletes, lépésről-lépésre vezető útmutatókat is találunk azok használatához. A legtöbb esetben azonban nem lesz különösebb nehéz dolgunk: csupán ki kell jelölnünk a titkosított fájlokat a letöltött eszközzel, ami ezt követően elvégzi a dekódolást és újból létrehozza az új, immár titkosítatlan fájlokat is a számítógépen. Természetesen a dekódolás önmagában csak az adatainkat adja vissza, a fertőzést nem szünteti meg, így a vírust ettől függetlenül kell eltávolítanunk a számítógépről (antivírus szoftver segítségével, rendszer visszaállítással vagy akár manuálisan).

Természetesen – és egyben sajnos – azonban nem minden zsarolóvírushoz található dekódolási eszköz az adatbázisban, és ennek oka, hogy sok zsarolóvírushoz egyszerűen még nem is létezik ilyen eszköz (az újabb vírusok esetén pedig értelemszerűen időnek kell eltelnie ahhoz, hogy egyáltalán lehetőség adódjon a dekódolásra). Tekintettel azonban arra, hogy a No More Ransom projekt jelenleg a legszélesebb körű ilyen célú együttműködés, így legnagyobb eséllyel és leggyorsabban ezen a felületen fogják az áldozatok a még nem visszafejtethető zsarolóvírusokhoz is a megfelelő eszközt megtalálni a jövőben. Ezekben az esetekben is ajánlott ezért a titkosított fájlokat elmenteni, és időről-időre újra ellenőrizni őket a Crypto Sheriffel.

A No More Ransom projekt jelenleg a rendelkezésre álló leghatékonyabb eszköz az áldozatok számára az adataik visszaszerzéséhez, azonban épp ilyen hasznos a nyomozók számára is a büntetőeljárások során a zsarolóvírusok gyors azonosítására és annak ellenőrzésére, hogy a sértett adatai visszaállíthatók-e (ugyanis a feljelentők többsége még mindig nem ismeri a No More Ransom biztosította lehetőségeket, főleg, ha korábban soha nem került kapcsolatba zsarolóvírusokkal).

Összegzés

A zsarolóvírusok az utóbbi másfél évtizedben a számos vírusvariáns egyikéből rövid idő alatt az egyik leghatékonyabb, legjövödelmezőbb és legkisebb kockázattal járó fegyverré nőttek ki magukat a kiberbűnözők kezében. A kriptovaluták elterjedésével párhuzamosan a ransomware támadások számának rohamos emelkedésének lehettünk tanúi, és emellett a támadások mögött álló technológiák is megállás nélkül fejlődtek. Mindez oda vezetett, hogy ma már minden internetfelhasználónak és vállalkozásnak figyelemmel kell lennie a ransomware támadások kockázataira, a bűnüldöző hatóságok tagjainak pedig tisztában kell lenniük ezeknek

a kártevőknek a jellemzőivel, a működésük főbb elveivel és a bűnözők által használt módszerekkel, hogy hatékonyan tudjanak reagálni ezekre a támadásokra.

Épp ilyen hatékony fellépés igényével és széles körű nemzetközi rendőri összefogás eredményeként született a No More Ransom projekt is, amely zsarolóvírus áldozatok millióinak nyújt segítséget a titkosított adataik visszaszerzésében szerte a világon anélkül, hogy a bűnözők részére váltságdíjat kellene ezért fizetniük. Bármilyen módon fejlődik is tovább a zsarolóvírusok ökoszisztémája, a kiterjedt nemzetközi együttműködésnek a jövőben is központi szerepet kell betöltenie a kiberbűnözők elleni harcban.

Felhasznált irodalom

- Aldauji, F., Batarfi, O. & Bayousif, M. (2022). Utilizing Cyber Threat Hunting Techniques to Find Ransomware Attacks: A Survey of the State of the Art. *IEEE Access*. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3181278>
- Conolly, A. Y. & Borrison, H. (2022). Reducing Ransomware Crime: Analysis of Victims' Payment Decisions. *IEEE*, 119. <https://doi.org/10.1016/j.cose.2022.102760>
- Humayun, M., Jhanjhi, N. Z., Alsayat, A. & Ponnusamy, V. (2021). Internet of things and ransomware: Evolution, mitigation and prevention. *Egyptian Informatics Journal*, 22(1), 105–117. <https://doi.org/10.1016/j.eij.2020.05.003>
- Kapoor, A., Gupta, A., Gupta, R., Tanwar, S., Sharma, G. & Davidson, I. E. (2021). Ransomware detection, avoidance, and mitigation scheme: a review and future directions. *Sustainability*, 14(1), 8. <https://doi.org/10.3390/su14010008>
- Oosthoek, K., Cable, J. & Smaragdakis, G. (2022). A Tale of Two Markets: Investigating the Ransomware Payments Economy. *arXiv preprint arXiv:2205.05028*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2205.05028>
- Oz, H., Aris, A., Levi, A. & Uluagac, A. S. (2021). A survey on ransomware: Evolution, taxonomy, and defense solutions. *ACM Computing Surveys*, 1(1), 1–40. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2102.06249>
- Young, A. L. & Yung, M. (1996). Cryptovirology: Extortion-Based Security Threats and Countermeasure. *Proceedings 1996 IEEE Symposium on Security and Privacy*, 129–140. <https://doi.org/10.1109/SECPRI.1996.502676>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: Wilkie, C.: Colonial Pipeline paid \$5 million ransom one day after cyberattack, CEO tells Senate. <https://www.cnbc.com/2021/06/08/colonial-pipeline-ceo-testifies-on-first-hours-of-ransomware-attack.html>

URL2: *As Ransomware Payments Continue to Grow, So Too Does Ransomware's Role in Geopolitical Conflict.* <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-crypto-crime-report-preview-ransomware/>

URL3: *Ransomware in the CIS.* <https://securelist.com/cis-ransomware/104452/>

URL4: *Dutch university wins big after Bitcoin ransom returned.* <https://www.dw.com/en/dutch-university-wins-big-after-bitcoin-ransom-returned/a-62337229>

URL5: *Hit by ransomware? No More Ransom now offers 136 free tools to rescue your files.* <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/hit-ransomware-no-more-ransom-now-offers-136-free-tools-to-rescue-your-files>

URL6: *Petya ransomware dekodolási metódusát leíró GitHub bejegyzés.* <https://github.com/leo-stone/hack-petya>

URL7: *TeslaCrypt shuts down and Releases Master Decryption Key.* <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/teslacrypt-shuts-down-and-releases-master-decryption-key/>

URL8: *CoinVault: Caught red-handed.* <https://www.kaspersky.com/blog/coinvault-in-court/23123/>

URL9: *A Crypto Sheriff felülete a No More Ransom portálon.* <https://www.nomoreransom.org/crypto-sheriff.php?lang=en>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Halász V. (2022). Zsarolóvírusok és a No More Ransom projekt. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1887–1905. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.9>

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

Magyarország kisvízfolyásainak árvizei

Pluvial floods in Hungary

Balatonyi László

Dr. PhD, árvízvédelmi osztályvezető, adjunktus
Országos Vízügyi Főigazgatóság,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Vízudományi Kar
balatonyi.laszlo@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: Különösen fontos kiemelni, hogy a gyors lefolyású árhullámokkal szemben (speciális esetekben villámárvíz) a megelőzés, az előrejelzés és a védekezés is sajátos hozzáállást, speciális megoldásokat követel a vízügyi szakmától, a védekezésben részt vevő egyéb szervezetektől. Feladatok jelennek meg az önkormányzatoknál is, hiszen sok esetben ők felelősek az árvízvédekezésért, azonban nincs elegendő vízügyi szakemberük. A megelőzés itt azt jelenti, hogy rendelkeznek olyan cselekvési (települési vízkárelhárítási) tervekkel, amelyek kész megoldásokat tartalmaznak a szélsőséges helyzetekre, így lerövidítik a beavatkozási időt. Elsődleges cél az eddigi események teljes körű feldolgozása, továbbá távlati vízügyi szakigazgatási cél a jövőbeli károk megelőzése, az integrált vízgazdálkodási terv módszertanának elkészítése, az abban foglaltak jogérvényesítése.

Módszertan: Az Országos Vízügyi Főigazgatóság, Láng István főigazgató szakmai és pénzügyi támogatásával, úgy döntött, hogy felkéri Dr. Koris Kálmánt a témával összefüggésben – vízügyes kollégák közreműködésével – egy szakkönyv és segédlet elkészítésére. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján a könyv keretein belül elkészítésre került a dombvidéki kisvízfolyásaink katasztere, felmérve a jellemzőiket, értékelve a viselkedésüket. Minden védekezéshez kell egy támpont, jelen esetben az, hogy kisvízfolyásainkon mekkora árvizekre és milyen tartóssággal számolhatunk. Lehet, hogy ezeket az értékeket felül- vagy alulírja a valóság, de mégis határozottabb célt tűznek ki elének, amelyhez hozzá lehet rendelni a feladatainkat. Így érhetjük el, hogy amikor

ránk köszönt egy gyors lefolyású árvíz, villámárvíz, akkor különösen fontos, hogy mindenki tudja a dolgát.

Megállapítások: Kisvízfolyásaink újabb és újabb meglepetéseket okoznak, mindeddig nem sikerült átfogóan feldolgozni, értékelni tulajdonságaikat. Tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy a magyar vízgazdálkodás ezen szegmense háttérbe szorult a nagy folyóink rekordárvizeinek árnyékában. Az elmúlt években, évtizedben bekövetkezett jelenségek azonban figyelmeztetnek. Teszik ezt hatványozottan, hogy legutóbb 2020. június 14-én a Veszprém megyei Tótvázsonyban emberi életet is követelt a megáradt kisvízfolyás, villámárvíz, s ezt megelőzően 2005. május 4-én, a tokajhegyaljai Mádon vesztette életét egy férfi, amikor egy helybéli az autóját szeretne volna menteni a kilépő patak sodrásából. A múltban ezt megelőzően az 1975. évi ajkarendneki villámárvíz volt halálos. Összehasonlításképpen: folyami árvíz esetén legutóbb az 1956. évi dunai jeges árvíz idején, amikor számos töltésszakadás is bekövetkezett, egy magyar és egy szovjet katona vesztette életét szolgálatteljesítés közben, illetve az árvíz három civil áldozatot is követelt (URL1). Mindazonáltal ki kell emelni, hogy a fenti számok európai és világviszonylatban is igen jónak mondhatók. Egy 2006–2016 közötti felmérés alapján közel tíz év leforgása alatt az Európa Unió tagországaiban összesen 966 emberi életet követelt az árvízi, vagyis „átlagosan” 3,5 ember évente (EU, 2017). Ezzel szemben Magyarország esetében (55 éves átlag alapján) 1,45 fő emberi áldozatot követel az árvíz tízévente.

Érték: A *Magyarország kisvízfolyásainak árvizei* egy hiánypótló szakkönyv, amely két formában készült el. A nyomtatott verzióban 345 oldalon keresztül, három részre tagolva, 107 fénykép, 102 ábra és 106 táblázat segítségével ismerteti a dombvidéki kisvízfolyások hidrológiai jellemzőit. Az elektronikus verzió ennél többet tartalmaz, összesen 753 oldalon a nyomtatott verzió kiegészül az egyes vízügyi igazgatóságok működési területére eső dombvidéki kisvízfolyások nagyvízhozamok idősorával és trendvonalakat tartalmazó grafikonjaival, eloszlásfüggvényekkel és táblázatokkal. Külön lefolyási régióként és vízfolyásonként kerülnek ismertetésre a valószínűségi szorzók, illetve a fajlagos árvízhozamok is. Összesen hat vízügyi igazgatóság (Északi-dunántúli, Közép-dunántúli, Dél-dunántúli, Nyugat-dunántúli, Közép-dunántúli és Észak-magyarországi Vízügyi Igazgatóság) 249 dombvidéki kisvízfolyásának a hidrológiai jellemzői találhatóak a kiadványban. Ami pedig különösen egyedivé teszi a szakkönyvet az, ami a III. fejezetben található. A „*Kisvízfolyások történelmi árvizei Magyarországon*” című fejezetben 28 dombvidéki kisvízfolyáson levonult árvízi esemény teljes körű (hidrometeorológiai és vízkárelhárítási) feldolgozása olvasható.

Kulcsszavak: árvíz, kisvízfolyások, villámárvíz, dombvidék

Abstract

Aim: It is also crucial that floods (flash floods in special cases), preparedness, and prevention, such as forecasting and protection also require special attitudes and special solutions from the water management profession and other involved organizations, governmental and non-governmental. Also, there are tasks for local governments, many times they are responsible for flood protection, but not well prepared for fast reactions. Prevention here means that they have action plans (municipal water damage prevention plans) that contain ready-made solutions to extreme situations, thus shortening the intervention time.

Methodology: With the professional and financial support of István Láng, Director General of the General Directorate for Water Management, the water service decided to invite Dr. Kálmán Koris to prepare a textbook and a guidance, with the involvement of colleagues. A catalogue of Hungary's small hilly watercourses was prepared within the framework of the book, assessing their characteristics and evaluating their behavior, based on recent data. We need a point of reference for defense, in this case we focus on how much flooding (pluvial flood) we can expect on our small watercourses and how long we can expect these conditions. These values may underestimate or overestimate reality, yet provide us a more determined goal to which we can assign our tasks. Everybody should have to know their tasks in case of a flash flood, during flood control.

Findings: Small watercourses are causing more often unexpected events. Until now, it was not possible to process and evaluate their properties so comprehensively. Based on experience, it can be stated that this segment of Hungarian water management has been pushed to the background, due to the record floods of our large rivers. However, the phenomena that have taken place in recent years and decades can be taken as a warning. This is exaggerated by the fact that floods of small watercourses (pluvial floods) and flash floods demanded human life last time in Tótvázsony, Veszprém County, on June 14, 2020. Before that, a man lost his life in Mád, Tokajhegyalja, on May 4, 2005, when he wanted to save his car from the flow of a stream. A flash flood of Ajkarendnek in 1975 also claimed a life. In comparison, the last large scale icy flood of the Danube in 1956, only claimed two soldiers and three civilian casualties (URL1). However, it should be emphasized that these relative numbers can show a trend for Europe and the world. According to available data from 2006 to 2016, or in almost 10 years, a total of 966 lives were claimed by floods in the EU Member States, an average of 3.5 people per year (EU2017). In contrast, in the case of Hungary (based on the 55-year average) - compared to the 10-year EU average (3.5) - 1.45 people die every 10 years.

Value: The textbook entitled *Pluvial floods in Hungary* has been prepared in two forms, in printed version it is divided into three parts, on 345 pages and describes the hydrological characteristics of small hillside watercourses, with 107 photographs, 102 figures and 106 tables. The electronic version contains more, on 753 pages. Time series and trend line graphs, distribution functions and data sets for small watercourses in the area of operation of each water directorate. Probability multipliers and specific flood yields are also described for separate runoff regions and watercourses. The hydrological characteristics of a total of 249 small watercourses of six water directorates (Northern-Transdanubian, Central-Transdanubian, South-Transdanubian, Western-Transdanubian, Central-Transdanubian and Northern Hungary) can be found in the publication. Its making more special, that in the third chapter 'Pluvial floods in Hungary' there are 28 events was analyzed by different approach (hidrometeorology and flood control).

Keywords: flood, small watercourses, flash flood, hills

Bevezető

A legelején fontos kiemelni, illetve tisztázni két fogalmat: a villámárvíz és a kisvízfolyásokon levonuló gyors, „gyorsabb” árhullám jelentését. Az extrém csapadékos időszakok egyik legsúlyosabb hidrológiai következménye lehet a domb- és hegyvidékeken megjelenő villámárvíz (angolul: flash flood). A villámárvizek, vagy más néven gyors lefolyású árvizek megfelelő meteorológiai és hidrológiai hatások együtteseként jöhetnek létre. Az angolszász megfogalmazás szerint: „*too much water in too little time*”, azaz túl sok csapadék, rövid idő alatt. A villámárvizek egyik jellemzője a rendkívül gyors lefutás, általános definíció szerint összegyülekezési idejük kevesebb mint 6 óra (Georgakakos, 1987).

A fentiekből kifolyólag csak abban az esetben beszélhetünk villámárvízről, amennyiben az összegyülekezési idő esetében teljesül a fenti peremfeltétel. Sok esetben igen nagy problémát okoz a vízrajzi területen dolgozó kollégák részére, hogy maguk rögzíteni tudják a tetőző vízhozam értékeket. Nyilvánvalóan ezen sokat segítenek a meghatározott keresztmetszetekben letelepített digitális adatrögzítők (vízállás- és esetleg vízhozammérő eszközök). Kisvízfolyásaink újabb és újabb meglepetéseket okoznak, s mindeddig nem sikerült átfogóan feldolgozni, értékelni a tulajdonságaikat. Be kell vallanunk, hogy vízgazdálkodásunk ezen szegmense háttérbe szorult a nagy folyóink rekordárvizeinek árnyékában. Az elmúlt években, évtizedben bekövetkezett jelenségek azonban figyelmeztetnek. Teszi ezt hatványozottan, hogy legutóbb 2020. június 14-én Tótvázsonyban emberi életet is követelt a megáradt kisvízfolyás.

Ráadásul ezen a területen a megelőzés, az előrejelzés és a védekezés is sajátos hozzáállást, speciális megoldásokat követel a vízügyi szakmától. Feladatok jelennek meg az önkormányzatoknál, hiszen sok esetben ők felelősek az árvízvédekezésért, azonban nincs elegendő vízügyi szakemberük. A megelőzés itt azt jelenti, hogy rendelkeznek olyan cselekvési (települési vízkárelhárítási) tervekkel, amelyek kész megoldásokat tartalmaznak a szélsőséges helyzetekre, így lerövidítik a beavatkozási időt.

Szerencsére ma már rendelkezésre állnak az Országos Meteorológia Szolgálat radarképei, órás előrejelzései, amelyek nemcsak a vízkészlet-gazdálkodási feladatainkat támogatják, hanem a szélsőségek elleni védekezést is. A vízügyi igazgatóságok szakembereinek műszaki irányítást is kell biztosítaniuk annak érdekében, hogy a beavatkozásokkal elkerüljék vagy minimalizálják a kárt. A kisvízfolyásoknál hatványozottan igaz, hogy a legköltséghatékonyabb a felkészülés és megelőzés intézményrendszerének megerősítése. A hirtelen megjelenő árvíz kevés időt hagy a gondolkodásra, a helyzetelemzésre, a megfelelő döntések meghozatalára. Felkészültnek kell lennünk, ismernünk kell vízfolyásainkat, a települési vízkárelhárítási terveket, és persze ismernünk szükséges a védekezésben részt vevőket, védelemvezetőket, a társszervek vezetőit is.

A fejezetek tartalmi bemutatása

Láng István főigazgató (Országos Vízügyi Főigazgatóság) előszavát követően a bevezető fejezet keretein belül áttekintésre kerül az árvízhozam-számítás történetisége Bogdánfy Ödön módszerén keresztül, Korbély Sándoron át, egészen a racionális módszertanig. A hidrológiailag feltáratlan vízfolyásokon a mértékadó árvízhozamokat csak tapasztalati eljárással vagy eljárásokkal lehet számítani (1. számú ábra).

Ezen tapasztalati árvízszámítási módszerek kialakítására az 1920–1930-as években a hazai hidrológusok is törekedtek.

Az első hazai empirikus árvízszámítási módszer lényegében a csapadéklefolyás kapcsolatokból származtatható racionális módszer volt. Ennek legfontosabb kiinduló adata a csapadékatatok, illetve az azokból meghatározott csapadékmaximum

1. számú ábra: Magyarország kisvízfolyásainak árvizei című kiadvány borító képe

Forrás: (URL2).

függvény volt. Az első országos csapadékmaximum függvényt Babos Zoltán, a máig is érvényes, korszerű statisztikai alapokon nyugvó függvényt Winter János (Winter, Salamin & Péczely, 1970) készítette. A Korbély–Kenessey-féle lefolyási tényezők segédlete, az összegyülekezési idő számításának empirikus formulája (Wisnovszky Iván), valamint a csapadékmaximum függvényből számítható mértékadó csapadékintenzitás képezte a ma is használatos racionális árvízszámítási módszert.

Ennek formulája: $Q_{p\%} = \alpha i_{p\%} A$, ahol $i_{p\%} = f(T, p\%)$ -a mértékadó csapadékintenzitás a csapadékmaximum függvény alapján, α -lefolási tényező, A -vízgyűjtő nagyság ($T = \tau$ csapadék időtartam = összegyülekezési idő, p -tervezési valószínűség).

Az $A = 0-3000 \text{ km}^2$ -es vízgyűjtők esetében a mértékadó árvízhozamainak számítására az 1950-es évektől a hidrológusok a csapadékatatok mellőzésével, a közvetlenül mért nagyvízhozamokat ($NQ, \text{m}^3 \text{ s}^{-1}$) használták fel számítási módszereikben. Ezek közül kiemelkedik Csermák Béla 1954-ben publikált módszere.

Az észlelt vízhozam adatokat figyelembe vevő másik eljárás Kollár Ferenc módszere (1963), mely „VIZITERV-segédletként” is ismert. Ugyancsak 1963-ban publikálta Kovács György és Takács István empirikus árvízszámítási módszerüket. Az eljárás – feltételezések szerint – mért nagyvízhozam adatokon és azok statisztikai paramétereinek figyelembe vételén alapul. A Kovács–Takács-féle eljárás a fajlagos közepes nagyvízhozamot (N_q) adja meg, a vízgyűjtő terület nagysága és egyes geográfiai jellemzőinek függvényében, egy összetett segédlet ábrán. A módszer adatbázisa az akkori észlelési viszonyok miatt nem túl nagy, elméleti statisztikai háttérét tekintve elavult. Kevésbé ismert eljárás, amiben némileg bonyolult volta is közrejátszott.

A Kollár és a Kovács–Takács eljárásokat időben kissé megelőzte Markó módszer (1958), mely vízmosások árvízhozamainak számítására alkalmas. Ebben az esetben tehát igen speciális vízfolyás-vízgyűjtő típusról és kis vízgyűjtő területről van szó (a módszer $A = 1-50 \text{ km}^2$ vízgyűjtő nagyságok között alkalmazható).

Különleges tapasztalati árvízszámítási eljárás a Ven Te Chow–Wisnovszky árhullámszámítási módszer. Az eljárás alapjait Ven Te Chow dolgozta ki az Egyesült Államok Illinois államának kisvízgyűjtőire (1964). A módszer kisvízgyűjtőnek definiálja azokat a vízgyűjtő területeket, amelyeken a szélsőséges nagyvízi jelenségeket záporok okozzák. Ezt alkalmazta 1968-ban Wisnovszky Iván magyarországi vízgyűjtőkre oly módon, hogy a paramétereiket hazai klimatikus, lefolyási, talajtani és egyéb viszonyokra átdolgozta. Az adaptációt gondos összehasonlító elemzéssel végezte. A módszer azért különleges, mert nemcsak egyetlen mértékadó vízhozam, hanem a teljes mértékadó árhullámkép meghatározására alkalmas.

Végül megemlítjük az OVF–2001-es módszert (Koris K. és társai, 2001), mely széles adatbázison alapulva építette fel empirikus árvízszámítási eljárását. Az eljárás a modern empirikus árvízszámítási módszertan alábbi elveit vez-szi figyelembe.

- Alapvetően alkalmazza a vízgyűjtő nagyság „Myer-elvét”, amikor a nagyvízi jellemzők alapvetően és döntően a vízgyűjtő nagyságától függenek.
- A módszer tartalmazza az úgynevezett „régio elvet”, azaz a vizsgált teljes hazai hegy- és dombvidéki terület együttest – a lefolyási sajátosságok eltérései miatt – kisebb régiókra bontja.
- Az eljárás felhasználja a „geográfiai paraméterek elvét”, megjelenítve azt a tényt, hogy az árvízi lefolyási viszonyokat a vízgyűjtő geográfiai jellemzői (vízgyűjtő alakj jellemzői, lejtésviszonyai, fedettség, összegyülekezési idő stb.) alapvetően befolyásolják.

A módszer igen széles adatbázison, 92 vízmérce statisztikai hosszúságú adatsorán alapul. A segédletek ezen adatsorok teljes statisztikai vizsgálatának elvégzése, az egyes állomások nagyvízhozam idősorai eloszlásvizsgálatának végeredményeként adódtak. (Az eljárást a szakkönyv nem részletezi, azt a módszer továbbfejlesztése, az OVF–2020-as eljárás implicit módon tartalmazza.) A jelenleg legteljesebb, 2020. évi vízrajzi adatsorokkal kiegészített, korszerű eloszlásokkal újraszámolt, újraszerkesztett OVF–2020-as empirikus módszert részletesen e kötet további részei teljes egészében tartalmazzák.

Az „*Árvízi adatgyűjtemény, és az adatok statisztikai feldolgozása*” I. fejezet keretein belül kerül ismertetésre a fent már részletezett hat vízügyi igazgatóság működési területén található dombvidéki kisvízfolyások éves nagyvízhozamok (N_Q , $m^3 s^{-1}$) adatgyűjteménye (1. alfejezet).

Az első rész a vízhozammérő állomások vízgyűjtő területeit feltüntető térkép. Ezen a térképen a vízmérce helye szerepel a vízfolyás adott szelvényében, és a mérceszelvényhez tartozó vízgyűjtő terület határvonala. A vízmérce sorszáma – vízügyi igazgatóságunként – jelen mellékletben, a második és harmadik mellékletben is azonosak.

A második rész a figyelembe vett összes vízmérce észlelési időszakának vonalas kimutatását tartalmazza, függetlenül az észlelés hosszától. A rendező elv: a vízgyűjtő terület nagyságának függvényében a legkisebb vízgyűjtőtől a legnagyobbig mutatja az észlelések időtartamának szakaszait.

A harmadik rész tartalmazza az árvízhozam (N_Q , $m^3 s^{-1}$) adatokat. Az adatok oszloponként a legkisebb vízgyűjtőtől a legnagyobbig, soronként a legkorábbi észlelési dátumtól 2018/2019-ig tünteti fel a vízhozam adatokat.

A legrégebbi észlelés valamely állomáson:

- Észak-magyarországi VÍZIG: 1928. év,
- Közép-Duna-völgyi VÍZIG: 1901. év,
- Észak-dunántúli VÍZIG: 1937. év,
- Közép-dunántúli VÍZIG: 1934. év,
- Dél-dunántúli VÍZIG: 1935. év,
- Nyugat-dunántúli VÍZIG: 1920. év.

A táblázatokban dőlten jelölt számok közelítő vagy számított értékek. A gyűjteményben lévő adatok az évenként észlelt legnagyobb vízhozamok, azaz évi egy jellemző vízhozam: az évi nagyvízhozam (N_Q , $m^3 s^{-1}$). Valamennyi alegységben a sorszámok mindig ugyanazt a vízgyűjtőt és adatait jelentik.

A második alfejezet a nagyvízhozam idősorok, függetlenség- és homogenitásvizsgálatát tartalmazza a már megszokott igazgatósági felbontásban. A nagyvízhozamok statisztikai vizsgálatához megfelelő hosszúságú adatsort kell használni. A statisztikai adatsor hosszának minimuma 30 év, de a küszöbszint feletti vizsgálat esetén ennél rövidebb lehet a figyelembe vett évek száma. Az adatszám azonban ekkor is 30-nál nagyobb kell legyen. Az alábbi táblázat (1. számú táblázat) vízügyi igazgatóságokként mutatja a statisztikai hosszúságú idősorokat, és azok lineáris trendvonalait.

1. számú táblázat: *Idősorok és trendvonalak számának megoszlása vízügyi igazgatóságokként*

Sorszám	Vízügyi Igazgatóság	Idősorok és trendvonalak száma
1.	Észak-magyarországi	30
2.	Közép-Duna-völgyi	23
3.	Észak-dunántúli	19
4.	Közép-dunántúli	45
5.	Dél-dunántúli	41
6.	Nyugat-dunántúli	26
Összesen		184

Forrás: URL2.

Minden vízfolyás esetében két grafikon található, az egyik a nagyvízhozam idősor, a másik pedig a trendvonalat tartalmazó grafikon. A fent jelzett 249 vízfolyás esetében ez mindösszesen 498 darab grafikont jelent, ami a digitális verzióban a 118. oldaltól a 308. oldalig tart.

A soron következő (3. alfejezet) tartalmazza az egyes igazgatóságok működési területére vonatkozóan az árvízhozamok eloszlásvizsgálatát, amely elméleti bevezetéssel kezdődik. Nagyobb folyók esetén az elméleti eloszlásfüggvényt a valószínűségszámítás centrális határeloszlás tételei adják. Ezek szerint a nagyobb

folyók árvízhozamainak (maximális vízhozamainak) eloszlása: normál eloszlás, hiszen jó közelítéssel feltételezhetjük, hogy az árvízhozamot az árvíz kiváltó hatások összege idézi elő. A gyűjteményben szereplő számos kisvízfolyás (vagy inkább kisebb folyó) olyan vízjárási tulajdonságokkal rendelkezik, mint a nagyobb folyók, így nagyvízhozamaik eloszlása a nagyobb folyóknál ismert összegeloszlás hatás miatt normál eloszlással közelíthető. A vízgyűjtőterület és a vízfolyás sajátosságainak különbözősége miatt az eloszlás típusát kiterjeszthetjük a normál eloszlásról a normál eloszlás családra. A 3. alfejezet első része tartalmazza az alábbi eloszlás függvények elméleti alapjait:

- Normál.
- Lognormál.
- Poisson.
- Standard exponenciális.
- Gumbel.
- Fréchet.
- Todorovics.
- Pareto II.
- Gamma-3.

A vízfolyások eloszlásfüggvényei a 320. oldaltól az 535. oldalig tartanak. Azt követő alfejezetben található „*A különböző valószínűségű nagyvízhozamok összefoglaló táblázatai vízügyi igazgatóságokként*”, ami az 536. oldaltól egészen az 587. oldalig tart.

A könyv utolsó része szintén egy komoly hiánypótló összegzést tartalmaz. Ebben a részben került összesítésére az a lista, ami a jelentősebb árhullámokat tartalmazza, amik kisvízfolyásainkon levonultak. Nyilvánvalóan ebbe a történeti leírásban sajnos nem fért bele minden árhullám, de egy jó és kellő alapot biztosít ahhoz, hogy elkészüljön egy teljes lista. A fejezet a klasszikusnak mondható 1875. évi budapesti Ördögárok villámárvizével kezdődik, az 1953. évi Általér és a Váli-víz rendkívüli árvizei mellett az 1975-ös ajkarendeki „villámárvíz” mellett az 1999. évi rendkívüli, a Mátra, a Bükk déli vízgyűjtőin és a Völgységi-patakon levonult gyors árhullámok is említésre kerülnek. Klasszikus példa a 2005. évi Kövicses-patak vízgyűjtőjéről levonult extrém árvíz is, ugyanakkor a legutóbbi 2020. évi Somogy megyei babócsai Rinya-patak történeti és hidrológiai leírása is bekerült a műbe. Mindösszesen az alábbi huszonnyolc árhullám kerül ismertetésre a könyv utolsó fejezetében:

1. Az Ördögárok 1875. júniusi katasztrófális árvize.
2. Az 1878. évi miskolci „nagy árvíz”.
3. Az Aranyhegyi árok 1922. február 22–25-i áradásáról.

4. A Szekszárdi Séd 1931–1932. évi árvizei.
5. Árvizek 1940 tavaszán, nyarán.
6. Az 1947. évi árvíz a Sió, a Sárvíz és a Kapos völgyében.
7. Az Általér és a Váli-víz rendkívüli árvize 1953. június 9-én.
8. A Felső-Szinva és a Garadna 1958. júniusi nagy árvize.
9. Az 1958. június 11–13-i mátrai szélsőséges nagycsapadék és annak rendkívüli árhullámai.
10. A Pécsi-víz 1959., 1960., 1961. évi rendkívüli árhullámai.
11. A Gaja patak és az Aszalvölgyi árok árvizei Székesfehérváron.
12. Az 1963. márciusi hóolvadási árvizek a Közép-Dunántúlon.
13. Az 1963. szeptemberi gyömrői rendkívüli felhőszakadás és annak árvizei.
14. Az 1975-ös ajkarendeki „villám” árvíz.
15. A Zala legnagyobb árhulláma 1987 augusztusában.
16. Az Ágói-patakon 1989 júliusában levonult árhullám.
17. Az Arany-patak nagy árhullámai Szombathelyen.
18. Az Ikva és Rák-patak történelmi árvizei Sopronban.
19. A Kemence-patak 1999. júniusi extrémális árhulláma.
20. A börsönyi Török-Morgó-patak 1999. júniusi árvize.
21. Az 1999. évi rendkívüli árvizek a Mátra és a Bükk déli vízgyűjtőin.
22. Az 1999. júliusi rendkívüli árhullám a Völgységi-patak felső vízgyűjtőjén.
23. A Kövices-patak vízgyűjtőjéről levonult extrém árvíz 2005 áprilisában.
24. Rendkívüli árvíz a Kapos vízgyűjtőjén 2005 augusztusában.
25. A 2010. májusi és júniusi árvizek a Dél-dunántúli Vízügyi Igazgatóság területén.
26. A Nógrád megyei Szuha-patak 2010. júniusi árvize.
27. A Bán-patakon 2019 májusában levonult rendkívüli árhullám.
28. A babócsai Rinya-patak 2020. júliusi nagy árvize.

Összegzés

Az Országos Vízügyi Főigazgatóság, Láng István főigazgató szakmai és pénzügyi támogatásával, úgy döntött, felkéri Dr. Koris Kálmánt a témával összefüggésben – vízügyes kollégák közreműködésével – egy szakkönyv és segédlet elkészítésére. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján a könyv keretein belül elkészítésre került a dombvidéki kisvízfolyásaink katasztere, felmérve a jellemzőiket, értékelve a viselkedésüket. Minden védekezéshez kell egy támpont, jelen esetben az, hogy kisvízfolyásainkon mekkora árvizekre, és milyen tartóssággal számolhatunk. Lehet, hogy ezeket az értékeket felül- vagy alulírja

a valóság, de mégis határozottabb célt tűznek ki elének, amelyhez hozzá lehet rendelni a feladatainkat. Így érhetjük el, hogy amikor ránk köszönt egy villámárvíz, akkor mindenki tudja a dolgát.

A könyv szerzője Dr. techn. Koris Kálmán (BME), szakszerkesztő: Dr. Balatonyi László PhD (OVF), illetve az alábbi kollégák vettek részt a könyv megírásában: Bálint Márton (VIZITERV Environ), Filutás István (VIZITERV Environ), Horváth Gábor (Dél-dunántúli VIZIG), Kerék Gábor (Észak-dunántúli VIZIG), Dr. Koris Kálmán, ifj. PhD (BME), Kovács Péter (Észak-magyarországi VIZIG), Simonics László (Közép-dunántúli VIZIG), Somogyi Péter (Nyugat-dunántúli VIZIG), Takács Zita (Közép-Duna-völgyi VIZIG) és Varga György (OVF).

Felhasznált irodalom

- EU (2017). *Emergency Response Coordination Centre – ECHO daily map, Floods events in Europe, UPCM activations from 2006-2016, map created by EC-JRC/ECHO*. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj2bKc3fT1AhVuiP0HHbtUBgsQFnoECBQQAQ&url=https%3A%2F%2Freliefweb.int%2Fsites%2Freliefweb.int%2Ffiles%2Fresources%2FECDM_2017_FloodsEventsEurope-UCPM-Activations-FINAL-6.pdf&usg=AOvVaw1hPwnzDkWPVUa65SmNA5hE
- Georgakakos, K. P. (1987). Real-time flash flood prediction. *Journal of Geophysical Research*, 92(8), 9615–9629.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Mert a Duna az mindig jön*. https://napitortenelmiforras.blog.hu/2015/11/05/_mert_a_duna_jon_a_duna_az_mindig_jon
- URL2: *Magyarország kisvízfolyásainak árvizei*. https://vpf.vizugy.hu/reg/ovf/doc/koris_balatonyi.pdf

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Balatonyi L. (2022). Magyarország kisvízfolyásainak árvizei. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1907–1917 <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.10>

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

A szakértői bizonyítás aktuális kérdései – Kézikönyv a szakértői tevékenységről és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak

Current Challenges of Expert Evidence – Handbook for Experts and Lawyers

Szombati Ivett

Dr. tanársegéd
Széchenyi István Egyetem,
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
szombatiyvett@gmail.com

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja Nogel Mónika monográfiájának ismertetése azzal a céllal, hogy a potenciális olvasóközönség megismerje annak legfőbb értékeit.

Módszertan: A cikk az ismertetett szakkönyv elemzése alapján készült.

Megállapítások: Az ismertetett szakkönyv a szakértői tevékenység aktuális kérdéseit tudományos igényességgel elemzi, ezen felül a szakértők és a szakvéleményekkel dolgozó jogalkalmazók napi munkáját is segítheti.

Érték: A recenzió bemutatja és értékeli Nogel Mónika 2020-ban megjelent „A szakértői bizonyítás aktuális kérdései – Kézikönyv a szakértői tevékenységről és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak” című monográfiáját.

Kulcsszavak: szakértő, szakvélemény, hiteltérdemlőség

Abstract

Aim: The purpose of this study is to present Mónika Nogel's monograph with the aim of making the potential readership aware of its main values.

Methodology: The article was prepared based on the analysis of the monograph described.

Findings: The presented monograph analyzes the current issues of expert activity with scientific precision, and can also help the daily work of experts and legal practitioners working with expert opinions.

Value: The paper presents review and evaluation of the monograph ‘Current Challenges of Expert Evidence – Handbook for Experts and Lawyers’, written by Mónika Nogel. The book was published in 2020.

Keywords: expert, expert report, credibility

2020-ban jelent meg a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar egyetemi docensének, Nogel Mónikának „*A szakértői bizonyítás aktuális kérdései – Kézikönyv a szakértői tevékenységről és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak*” című monográfiája (Nogel, 2020). A mű szakmai lektorai Prof. Dr. Herke Csongor és Prof. Dr. Kovács Gábor voltak. A monográfia a szerző 2018-ban megvédett doktori értekezésére (Nogel, 2018b) épül, ugyanakkor a doktori értekezés és a könyv átolvasása után egyértelmű, hogy a monográfia nem egyszerűen a dolgozat átszerkesztett változata. Nyilvánvaló, hogy a szerző minden tekintetben arra törekedett, hogy ne csak a szakértői tevékenység elméletét dolgozza fel, hanem olyan szakkönyvet írjon, amely a szakértőket és jogászokat a mindennapi munkájukban segítheti. A szerző a doktori értekezéshez képest megszerzett további ismereteivel, új kutatási eredményeivel, a témában megjelent legújabb tudományos közlemények ihlette meglátásaival tette a monográfiát méltóvá ahhoz, hogy felkerüljön a polcra Erdei Árpád (1987) „*Tény és jog a szakvéleményben*” című műve mellé.

A mű alaphipotéziseként a szerző az alábbiakat jelöli meg: „*A szakvéleményekkel szemben támasztott bizalom növelése egyrészt a szakvélemények minőségének javításával, másrészt a szakvélemények feletti hatékony jogalkalmazói kontrolljával érhető el.*” (Nogel, 2020). Meglátásom szerint a munka hozzájárult mindkettőhöz. A monográfia áttanulmányozását követően megállapítható, hogy a szerző elérte célját, azt, hogy „*az igazságügyi szakértők számára információt nyújtson arról, hogy milyen elvárásokat támasztanak velük szemben a jogalkalmazók; a jogalkalmazókat pedig segítse abban, hogyan lehet a szakértői vélemények hitelt érdemlőségét megvizsgálni*”. A könyv egyik legfőbb erénye, hogy valóban tudja tartani az egyensúlyt: ugyanannyira szól a kötet a szakértőkhöz, mint a jogászokhoz, és legalább annyira gyakorlati, mint elméleti. A szerző látja a szakértők nehézségeit egy-egy eljárásban, felismeri a szakértői tevékenység speciális helyét az igazságszolgáltatás bonyolult rendszerében, és tisztában van a szakvélemények jogalkalmazói kontrolljának paradoxonával is: a különleges szakértelemmel nem rendelkező jogalkalmazó azt a szakvéleményt köteles értékelni, amelynek a beszerzésére azért volt szüksége, mert nem rendelkezik az adott szakkérdés megválaszolásához szükséges

szakértelemmel. Jól érzékeli ezen felül a hatályos jogi szabályozás hiányosságait és hibáit, ezenfelül érdemi javaslatokat fogalmaz meg a szakértők, a jogalkotó és a jogalkalmazó számára is.

A szerző az alábbi kérdésekre kereste a választ monográfiájában.

- Mik a szakvélemény hitelt érdemlőségének kritériumai?
- Hogyan lehet biztosítani, hogy csak az elvárt színvonalat elérő, szakmailag megfelelő vélemény kerüljön a jogalkalmazó elé?
- Léteznek-e ma azok a garanciák, amelyek biztosítják a szakértői tevékenység magas színvonalú művelését?
- Mik a szakértőkre vonatkozó jogi szabályozás gyenge pontjai, amelyek veszélyeztetik a minőségi munkavégzést?
- Hogyan lehet képes egy, a szakkérdés tekintetében laikus meggyőződni arról, hogy a szakvélemény alkalmas arra, hogy a szakkérdés megválaszolásával a valósághű tényállás megállapításához hozzájáruljon?
- Hogyan lehet elősegíteni azt, hogy a jogalkalmazók észleljék a szakvélemény hiányosságait, aggályait? (Nogel, 2020.)

Bizton állítható, hogy a kötet bátran javasolható mindenkinek, aki érdeklődik e kérdések iránt.

A témát a szerző alapvetően a büntetőeljárás szemszögéből közelíti meg. Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük a tényt, hogy a büntetőeljárás jelenti a legnagyobb beavatkozást az egyének magánéletébe – azaz minden más jogágnál szigorúbb követelményeket támaszt –, szükségszerű annak a megállapítása, hogy a monográfia olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyek más jogágak érdeklődésére is számot tarthatnak. E körben a szakértővé válás feltételrendszerének vizsgálatát, a szakértők által alkalmazott vizsgálati módszerek elemzését, a szakértői tevékenység feletti kontrollt (Igazságügyi Minisztérium, Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara, jogalkalmazó) emelhetjük ki.

A szerző fő célja, hogy műve hozzájáruljon a szakértői tevékenységgel kapcsolatos elméleti, gyakorlati, tudományos és eljárásjogi problémák megoldásához, a bizonyítási nehézségek okainak feltárásához, az aggályok kiküszöböléséhez, a jogszabályi környezet, továbbá a szakértői rendszer szükség szerinti korrekciójához. Ehhez a szerző a korábbi kutatási eredményeire támaszkodott:

- a bűnjelkezelés (Herke, Kovács, Nogel & Czebe, 2020);
- a szakértőjelöltek (Nogel, 2016; [Nogel, 2017b](#));
- a szakértői kompetencia (Nogel, 2019c);
- a szakértői minőségbiztosítás (Nogel, 2017a; 2018a);
- a bűnügyi laboratóriumok akkreditációja ([Pádár, Nogel & Kovács, Gábor, 2015](#); [Nogel, 2019a](#));

- a szakértői véleményekre vonatkozó angolszász elmélet (Kovács & Nogel, 2017; Nogel, 2019b);
- a szakvélemények hiteltérdemlősége (Nogel, 2018b) témakörében.

A feldolgozott hazai és külföldi szakirodalom, a nagyszámú esetjog nem hagy kétséget az iránt, hogy a szerző alapos és minőségi munkát végzett.

A monográfia gerincét a szakvélemény büntetőeljárásban elfoglalt helye teszi ki. Vizsgálja többek között:

- a szakértői tevékenységre vonatkozó kritikák megjelenését, a hibás szakvéleményeknek a téves ítéletekre gyakorolt hatását;
- a szakvélemény kulcselemeit, köztük
 - a szakvélemény kiindulási alapjait,
 - a szakértő személyét,
 - a szakértői módszert,
 - a szakértő következtetéseit.

E körben a kötet több helyen olyan elméleti kérdéseket feszeget, amelyekhez hazai szerző még nem mert hozzányúlni. A szerző például megkérdőjelezi a bizonyítékok egyenértékűsége elvének érvényesülését a hatályos hazai szabályozás fényében, elemzi a fegyverek egyenlőségének problematikáját a magánszakértőkre vonatkozó rendelkezések tükrében, megkérdőjelezi, hogy valamennyi szakértői módszer esetében teljesülhet a szakértői törvény azon elvárása, hogy a tudomány és műszaki fejlődés eredményeit használja fel.

A mű egyik legérdekesebb, a „*Szakértői módszer*” alcímet viselő fejezetben a szerző feldolgozza a szakvélemények módszertanának tudományos hátterét, kidolgozza a szakértői módszer tudományos-szakmai megalapozottságának elméletét. Eszerint a tudományos-szakmai megalapozottságú szakértői módszer követelményeinek az a módszer felel meg, amely

- igazolható, érvényes, megbízható;
- a tudományos közösségen belül elismert;
- korszerű;
- transzparens;
- koherens a logikai szabályokkal.

A mű további fontos eredménye, hogy Magyarországon először dolgozza fel a monográfia a szakértői vélemények hiteltérdemlőségének kritériumrendszerét. Emellett olyan fogalmak pontos definícióit és tartalmi összetevőit is rögzíti mint a megalapozottság, aggálytalanság, érvényesség.

Szintén egyedülálló a könyvben a szakértői tevékenység minőségügyi megközelítése. E körben fontos megállapítása a szerzőnek, hogy a szakértői minőségbiztosításnak van egy „általános része” – azok a jogi és szakmai feltételek, amelyek nem szakterületspecifikusak, és kell lennie egy „különös résznek” is. Utóbbit a szerző szerint minden szakterületnek magának kell megalkotnia.

A könyvet kezükbe vevő jogászok számára a szakértő munkáját és a szakvélemény értékelését bemutató rész különösen hasznos és izgalmas lehet. A fejezet legnagyobb részét a szakvélemény jogalkalmazói értékelésének alapkérdései, az egyes értékelési szempontok teszik ki. Nem áll meg ugyanakkor az elméletnél: gyakorlati példákkal illusztrál problémákat, bemutatja, milyen kérdések mentén ellenőrizhető a szakvélemény, melyek azok a jelek, amelyek a szakértői vélemény hitelt érdemlősége vonatkozásában kételyt kell ébreszteniük a jogászban.

Összefoglaló értékelésként megállapítható, hogy a monográfia kétséget kizáróan átfogó és rendkívül alapos munka. Egyaránt ajánlható joghallgatóknak, gyakorló szakértőknek és jogászoknak, a jogász és szakértői szakma iránt érdeklődőknek. A két szakmai lektor véleményét idézve: „*Bízunk abban, hogy a monográfia hozzájárulhat ahhoz, hogy csökkenjen a hibás vagy tévesen értelmezett szakvéleményekre alapított téves ítéletek száma*”.

Felhasznált irodalom

- Erdei Árpád (1987). *Tény és jog a szakvéleményben*. KJK.
- Herke Cs., Kovács G., Nogel M. & Czebe A.(2020). Bűnjelekről a hatályos jog tükrében. *Magyar Jog*, 67(2), 106–113.
- Kovács G. & Nogel M. (2017). Comparative Analysis of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe. *Forensic Science International*, (277), 81–82.
- Nogel M. (2016). A szakértőjelöltek státuszának minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 23(3-4), 15–22.
- Nogel M. (2017a). A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmi. *Jog, Állam, Politika*, 9(1), 115–133.
- Nogel M. (2017b). A szakértőjelöltekre vonatkozó szabályozás minőségbiztosítási szempontú vizsgálata. *Belügyi szemle*, 65(9), 105–114. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.9.7>
- Nogel M. (2018a). A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 65(3), 162–168.
- Nogel M. (2018b). Az igazságügyi szakértői vélemények hitelt érdemlősége a büntetőeljárásban. *Doktori Értekezés*, Pécsi Tudományegyetem.

- Nogel M. (2019a). A bűnügyi célú DNS-vizsgálatok szabályozása Magyarországon: múlt, jelen és jövő. *Magyar jog*, 66(12), 689–698.
- Nogel M. (2019b). A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban. *Jog, Állam, Politika*, 11(3), 11–17.
- Nogel M. (2019c). Az igazságügyi szakértői szakterületek tagolása és a szakértői kompetencia. *Ügyészek Lapja*, 19(6), 13–22.
- Nogel M. (2020). *A szakértői bizonyítás aktuális kérdései*. HVG-ORAC.
- Pádár Zs., Nogel M. & Kovács G. (2015). Accreditation of forensic laboratories as a part of the 'European Forensic Science 2020' concept in countries of the Visegrad Group. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series*, (5), e412–e413. <https://doi.org/10.1016/j.fsigss.2015.09.163>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Szombati I. (2022). A szakértői bizonyítás aktuális kérdései – Kézikönyv a szakértői tevékenységről és a szakvéleményről szakértőknek és jogászoknak. *Belügyi Szemle*, 70(9) 1919–1924. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.11>

INTERJÚ

„A legfontosabb a társadalmi konszenzus” Interjú dr. Rétvári Bence miniszterhelyettessel, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkárával

‘The most important is social consensus’
Interview with dr. Bence Rétvári Deputy Minister, Parliamentary
State Secretary of the Ministry of the Interior

Dános Valér

Dr. PhD/CSc, főszerkesztő, egyetemi magántanár,
ny. rendőr vezérőrnagy
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
valer.danos@bm.gov.hu

Hornyik Zsuzsanna

Dr. főszerkesztő-helyettes
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
zsuzsanna.hornyik@bm.gov.hu

Absztrakt

2022 májusa óta dr. Rétvári Bence a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára, egyben miniszterhelyettes. Közéleti szerepvállalása nem előzmények nélküli, a társadalmat széles körben érintő problémák, megoldandó feladatok nem idegenek számára. 2014-től az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkára volt, ahol a tárcát érintő szakmai kérdésekben aktív tevékenységet folytatott. Arról kérdeztük államtitkár urat, hogyan fogadta az új felkérést, mennyire idegen számára a belügyi, azon belül is a rendvédelmi ágazat. Az interjút Dános Valér főszerkesztő és Hornyik Zsuzsanna főszerkesztő-helyettes készítette.

Kulcsszavak: interjú, társadalmi konszenzus, Belügyminisztérium

Abstract

Since May 2022, dr. Bence Rétvári is the Parliamentary State Secretary of the Ministry of the Interior and also Deputy Minister. His public engagement is not without precedent, problems that are widely affecting the society, tasks to be solved are not strangers to him. Since 2014, he has been Parliamentary State Secretary at the Ministry of Human Resources, where he has been active in professional issues affecting the Ministry. We asked him how he welcomed the new challenge and how unusual the home affairs sector, including law enforcement, is to him. The interview was conducted by Valér Dános, Editor-in-Chief, and Zsuzsanna Hornyik, Deputy Editor-in-Chief.

Keywords: interview, social consensus, Ministry of the Interior

Dános Valér: Miniszterhelyettes úr! Közel két évtizede ismerjük egymást, és kísérhetem figyelemmel mind politikai, mind pedig szakmai életútját. Most a Belügyminisztérium parlamenti államtitkára, és – ahogyan nemrég említette – „újra összehozott bennünket az élet”. Számítalan szakpolitikai siker fűződik a nevéhez. Melyik szakmai sikerére a legbüszkébb?

Az első, kormányzati munkában töltött ciklust a jogalkotásért felelős Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumban töltöttem, ahol azokat a jogszabályokat foglalmaztuk meg, amelyek egyrésztől befejezték a magyar rendszerváltozás folyamatát, másrésztől pedig egy modern magyar jogállamnak, egy munka alapú társadalomnak, egyben egy értékteremtésre épülő gazdaságnak fektették le az alapjait. A minisztérium felelt többek között a kormányzati munka összehangolásáért,

a központi és területi közigazgatás fejlesztéséért. Ebben a munkában jogászként közreműködni egy kitüntető helyzet és lehetőség volt számomra. Az pedig, hogy Magyarország ebben az új közjogi formájában ilyen eredményekre volt képes a gazdasági növekedés és sok minden más tekintetében Európában – amely az európai átlagot messze meghaladó mértékű – azt mutatja, hogy jó alapokra helyeztük az országunkat tizenkét évvel ezelőtt. Nyilván az Alaptörvény megalkotását előkészítő jogalkotási folyamatban részt venni, a kapcsolódó jogszabályok előkészítésében jogászként tevékenykedni óriási szakmai megtiszteltetés volt, nagy örömmre szolgált, hogy ezekben részt vehettem. Nem elhanyagolható körülmény azonban politikusi mivoltom sem, hiszen nagyon sokat köszönhetek annak, hogy egyéni választóközzel rendelkező képviselőként közvetlen kapcsolatomban volt és van az állampolgárokkal. Ez felbecsülhetetlen módon támogatja a jogi, szakmai kérdések, feladatok megoldását. A minisztériumi munka során az íróasztalok, amelyek mögött a döntések születnek, sokszor messze vannak a hétköznapi élettől, de amikor az embernek saját közzete van, így ott nap mint nap szembesül a gyakori problémákkal. Élesben látja, hogy mi az az intézkedés, ami tudott segíteni az embereknek, és mi az, ami javításra, módosításra szorul. Az állampolgárok visszajeleznek, amely mindenképpen előre viszi a fejlődést. A döntéshozó így tényleg nincs elszigetelve a valódi élettől.

Visszatérve a több mint tíz évvel ezelőtti jogalkotási korszakra, elmondható, hogy jó állammodell sikerült létrehozni. A rendszerváltozáskor ugyanis az akkori jogalkotásban részt vevő szakemberek a korábbi nagyon központosított államból egy erőteljesen dekoncentrált államigazgatási rendszert kívántak létrehozni, ebből kifolyólag az önkormányzatok sok olyan feladatot kaptak, amivel nem tudtak helyben megbirkózni, vagy egész egyszerűen azt nem települési szinten, hanem regionális szinten optimálisabb kezelni, ellátni. Erre nem volt tekintettel a rendszerváltozáskor létrejött államberendezkedés. Húsz évvel később – tanulva a tapasztalatokból – sikerült egyensúlyt létrehozni. Fontos szempont volt, hogy mind a 3200 település önállósága megmaradjon, minden településnek legyen saját polgármestere, önkormányzata, önzagatása, de azokat az intézményfenntartó feladatokat, azokat a közszolgálati feladatokat, amelyeket viszont egy település nem tud ellátni, amit nem lehet helyben megoldani, illetve több települést érint, vegye át a központi közigazgatási rendszer. Ezek a közszolgáltatások járási rendszerben, tankerületi rendszerben, szakképzési centrumokon keresztül jobban megoldható feladatok.

D. V.: A COVID-járvány idején történt aktivitása nagymértékben hozzájárult ahhoz az általános ítélethez, hogy a pandémia során „jól teljesített a magyar egészségügy”. Miként élte meg ezt a terhes két esztendő?

A mögöttünk hagyott járványidőszakra visszatekintve elmondható, hogy Magyarország a sikeresebben védekező országok közé tartozott, illetve tartozik. A pandémia alatt valamennyi állam célja az volt, hogy az állampolgárok egészségének védelme mellett a gazdaság működőképességét és stabil finanszírozását is fenntartsa. A bevezetett intézkedések számottevő hatással voltak az egészségügyi, társadalmi és gazdasági helyzetre egyaránt. A magyar egészségügyi rendszer egésze, a kórházak, egészségügyi dolgozók, ezen felül a rendvédelmi munkatársak kitűnő munkát végeztek, sikerült hatékonyan a megelőzésre fektetni a hangsúlyt. Ennek vitathatatlan záloga volt első perctől kezdve, hogy társadalmi konszenzusra törekedtünk. Hiszen láttuk, hogy más európai országokban több tízezres tüntetések voltak a lezárások idején a járványintézkedések vagy a védőoltások ellen. Magyarországon nem volt ilyen, sikerült nemzeti egységet létrehozni a védekezésben. Óriási jelentősége volt annak, hogy az emberek elfogadták a járványügyi intézkedéseket és bizalmat szavaztak a döntéshozóknak. Az operatív törzs és a lakosság között mindvégig nagy összhang, egyetértés volt, nem jelent meg társadalmi feszültség sem az utcákon, sem máshol. Igyekeztünk a leggyorsabban leküzdeni a járványt, konszenzusos menetrend szerint haladni. Ez biztosította azt, hogy gazdasági szempontból is eredményesebben tudtuk zárni ezt az időszakot. Az Eurostat 2021. évvégi felmérése szerint Magyarország 7,1%-os gazdasági növekedést ért el, a magyar gazdaság több mint 2%-kal gyorsabban bővült az uniós átlagnál. A Magyar Nemzeti Bank rendszeresen értékelte Járványkezelési Versenyképességi Mutatóval a COVID-19-járvány kezelését célzó stratégiák eredményességét. 2022 márciusában a felmérés szerint Magyarország a nyolc legjobban teljesítő országok egyike volt, de ezt megelőzően több területen is élen jártunk. Magyarországon lehetett felvenni leghamarabb például a harmadik emlékeztető védőoltást, a szükséges lezárásokat követően az elsők között nyitottunk újra. A védőoltások beszerzése tekintetében is önálló utat jártunk be, nem vagyunk kiszolgáltatva kizárólag egy beszerzési forrásnak, sőt már épül a saját nemzeti vakcinagyárunk is, valamint az egészségügyi felszerelések tekintetében is komoly raktármennyiséggel rendelkezünk. Ezeknek és a járványidőszakban szerzett tapasztalatoknak köszönhetően felkészültebbek vagyunk egy esetleges újabb járványhullámot illetően.

Hornyik Zsuzsanna: A fiatalokkal történő foglalkozás szakmai tevékenységének egyik csúcspontja, ennek egyik ékes bizonyítéka a köznevelési kerekasztal vezetése, ahol Dános Valér akkori főosztályvezető képviselte a Belügyminisztériumot. Mondana erről néhány gondolatot?

2016 februárjában az Emberi Erőforrások Minisztériumának parlamenti államtitkáraként vettem részt a köznevelési kerekasztal összehívásában. Az oktatás,

köznevelés ügye kiemelt terület valamennyi nemzet, így Magyarország számára is. 2014 óta vagyok olyan tárcánál, amelyek a köznevelésért felelősek. Miután közel 170 000 szakember dolgozik a köznevelésben, mindig is fontos szempont volt, hogy velük együtt beszéljük át a törvénymódosításokat. 2016-ban egy olyan hétoldalú egyeztetésre került sor, amilyenre korábban még nem volt példa. A meghívott résztvevők között voltak a köznevelés szakmai szervezetei, a munkavállalói érdekképviseletek, diákönkormányzatok, szülők, munkaadók képviselői. Jelen voltak továbbá a pedagógusképzésben részt vevő szakemberek, az állam, a fenntartó és a tudományos élet képviselői. A kerekasztalt megelőzően az ország valamennyi iskolája megelőző konzultációra kapott meghívást. Ezek eredményesen zárultak, a minisztériumot az első perctől kezdve a legszélesebb értelemben vett nyitottság jellemezte az egyeztetések során. A cél valóban az volt, hogy a köznevelésben részt vevők mindennapi problémáira az ő bevonásukkal, javaslataikkal keressünk megoldást. Általánosságban elmondható, hogy a résztvevőket konstruktivitás jellemezte. Elkötelezettségemet vitathatatlanul erősítette, illetve erősíti a mai napig, hogy ifjúsági szervezetből érkeztem, már az egyetemi évek alatt aktív szerepet vállaltam a hallgatói önkormányzatban, a közösség szervezésében. A köznevelésben érintettekkel egyébként azóta is folyamatos a szakmai párbeszéd. Időről időre sor került, illetve kerül hasonló kerekasztal-megbeszélésekre. Mindig is törekedtünk a minél szélesebb konszenzusra. A végső cél, hogy olyan döntések születessenek, amelyekkel az emberek azonosulni tudnak és a hétköznapi életüket megkönnyíti. Az eddigi tapasztalatok alapján elmondható, hogy mindig más terület került előtérbe. A pandémia alatt természetesen az egészségügyi kérdések voltak előtérben, a 2014-et megelőző időszakban a szociális, megélhetési kérdések, a szegénység kezelése. Nem volt ilyen széles körű a családtámogatás, a gyermekétkeztetés. Akkor ezek a kérdések voltak a központban. Az biztos, hogy mindig vannak előre kidolgozott tervek, de az élet néha bizony felülírja azokat.

D. V.: Jogászként is igen aktív tevékenységet fejtett ki. Hogy csak egy példát említsek, az Ön nevéhez kapcsolódik a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételről szóló 2010. évi CXXXI. törvény előkészítése.

A jól működő állam elengedhetetlen feltétele, hogy minél többen, a társadalom minél szélesebb rétegei kapcsolódhassanak be a jogszabályok előkészítési folyamatába. Ezen oknál fogva került sor az említett jogszabály megalkotására. Különös figyelemmel voltunk a hátrányos helyzetű, társadalmilag, gazdaságilag elmaradott csoportokra. Fő szempontok, a törvény szerint, az előkészítés során a résztvevők kölcsönös együttműködése, a nyilvánosság, átláthatóság folyamatos biztosítása.

A társadalmi egyeztetés kiemelten fontos. A demokráciában a választás a legjobb visszajelzés. Ha nem lenne elégedettség, ha nem vontuk volna be a szakmai szervezeteket a jogalkotást előkészítő folyamatokba, nem kaptunk volna lehetőséget a folytatásra. A közvélemény nem mindig látja át, hogy egy-egy döntést pontosan milyen szakmai egyeztetések előznek meg. Kítűzött célunk a stabilitás volt. A politikai stabilitás versenyképességet befolyásoló tényező. Azt szeretnénk, ha Magyarország versenyképesebb ország lenne, mint a közép-európai országok. Az, hogy a rendszerváltozás óta minden megválasztott kormány végigvitte a ciklusát, stabilitást mutat. Ezért jó a közjogi berendezkedésünk. A politikának körültekintőnek kell lennie, nem szabad, hogy a kiszámítható gazdasági növekedést visszahúzza.

D. V.: Bár lehet, hogy kissé korai még a következő kérdésem: milyen célkitűzésekkel érkezett az Ön számára talán idegen ágazathoz, a belügyi szakághoz?

Nyolc éven keresztül – többek között – szociális, egészségügyi, közoktatási területtel foglalkoztam, egy ideig civil és egyházi ügyekkel is. Ezekkel együtt érkeztem a Belügyminisztériumba. A klasszikus belügyi ágazat nekem valóban új terület, de igyekszem minél gyorsabban és jobban megismerni, különösen azért is, mert ezek nagyon felértékelődnek a mostani háborús, illetve migrációs időszakban, bár elmondható, hogy nem volt ez másként a járványhelyzetben sem. A legfontosabb feladat napjainkban a határvadászezred felállítása, a jogi előkészítés, majd a toborzás. Nagyon bízunk benne, hogy ez egyúttal a helyi, megyei rendőrkapitányságoknak is segítséget fog jelenteni. A határokon jelenleg szolgálatot teljesítő állományok visszatérhetnek a saját egységükhöz. Az új határvédelmi szervezetre a szerb határszakaszon lesz szükség. Teljesen modern felszereléssel, az illegális határátlépés megakadályozása lesz a feladatuk. Az országos toborzás keretében Toborzási Koordinációs Központ jött létre és további öt vidéki helyszínen is nyíltak toborzó irodák. A jelentkezők már a képzés során illetményre jogosultak. A Belügyminisztériumban zajló munkafolyamatok az emberek életének minden szegmensét befolyásolják. Minél heterogénebb egy minisztérium – a Belügyminisztériumról ez kétségtől elmondható –, annál jobb vezetői kompetenciákkal kell rendelkeznie az egyes szakterületek vezetőinek. A döntések előkészítésében részt vevő kollégák, munkacsoportok kellőképpen felkészültek, képzettek és megfelelő tapasztalattal rendelkeznek a feladatok ellátása tekintetében.

H. Zs.: A Belügyi Szemle a minisztérium havonta megjelenő, elismert tudományos folyóirata. Ön szerint mi lehet egy ilyen folyóirat szerepe egy minisztérium életében?

Sok tízezer ember dolgozik a rendvédelmi igazgatásban, amely az állam működésének egyik alappillére. Amikor nehezebb idők járnak, a biztonság felértékelődik. Az elmúlt időszakban a rendőrség szakmai színvonala mindenki által megkérdőjelezhetetlen módon emelkedett, például a rendőrviccek is kikoptak a közbeszédből. Egy ilyen fontos terület komoly tudományos háttér nélkül nem működhet. Ezért fontos a Belügyi Szemle, amely a Belügyminisztérium szakmai, tudományos folyóirataként nagyon komoly szakmai kérdésekkel foglalkozik. A kutatási fejlesztési eredményeket minél szélesebb körben meg kell osztani, mert azok az életet befolyásoló döntések végrehajtására is kihatással vannak. A kereshetőség szempontjából a digitális megjelenése a jövő. A kutatók, felnövő generációk számára már az online megjelenés, elérés a természetes. Ez a realitás. A Belügyi Szemle ezen a területen is példaértékű eredményeket ért el, amihez csak gratulálni tudok.

H. Zs.: Mivel tölti szívesen a szabadidejét? Van-e esetleg valamilyen hobbija?

A szabadidőmet igyekszem a családommal, a gyerekeimmel tölteni. Ez a legjobb dolog az életben, ez az, ami igazán feltölti az embert. Amíg kicsik a gyerekek a kifejezetten aktív szabadidős elfoglaltságok kicsit háttérbe szorulnak. Fiatalkoromban sok éven át cserkészkedtem, aminek nagyon sokat köszönhetek. A természet közelsége, a nomád körülményekhez való alkalmazkodás, a közösségben gondolkodás meghatározó élmények számomra. Bízom benne, hogy egyszer majd a gyermekeimnek is lesz lehetősége ezeket megtapasztalni.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Dános V. & Hornyik Zs. (2022). „A legfontosabb a társadalmi konszenzus”. Interjú dr. Rétvári Bence miniszterhelyettessel, a Belügyminisztérium parlamenti államtitkárával. *Belügyi Szemle*, 70(9) 1925–1931. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.13>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

